

Hármas határok néprajzi nézetben
An Ethnographic Perspective on Tri-Border Areas

Hármas határok néprajzi nézetben

An Ethnographic Perspective on Tri-Border Areas

Szerkesztők / Editors
Turai Tünde – Mészáros Csaba

Budapest, 2015

Hármas határok néprajzi nézetben
An Ethnographic Perspective on Tri-Border Areas
Dreiländereck aus ethnographischer Sicht
Frontiere triple într-o viziune etnografică
Etnološka viđenja tromeđa
Tromeje v etnografskem pogledu
Потрійні кордони в етнографічній перспективі

Szerkesztők
Turai Tünde – Mészáros Csaba

Szerzők
Apjok Vivien, Bednárík János, Borbély Sándor, Klamár Zoltán,
Mészáros Csaba, Mód László, Szilágyi Levente, Turai Tünde

A kutatási program vezetője
Balogh Balázs

Szakértőink, akiknek köszönettel tartozunk
Gál Anasztázia, Kardos Ferenc, Laszák Melinda, Murányi Veronika,
Papp Árpád

Fotókat készítették
Apjok Vivien, Bednárík János, Gál Anasztázia, Jakab Albert Zsolt,
Klamár Zoltán, Mészáros Csaba, Mód László, Soós Zoltán,
Szilágyi Levente, Szócs Péter, Turai Tünde

Térképeket készítette
Vasziljev Pétya

Fordítók
Hideg János, Iancu Laura, Diana Iegar, Jaczkovics Marianna,
Klamár Zoltán, Laszák Melinda, Rachel Jane Maltese, Papp Árpád,
Szilágyi Levente, Vöröš Damjana

Tördelő
Komor Judit

Képszerkesztő és borítótervező
Szilágyi Levente

ISBN 978-963-567-059-8

© MTA BTK Néprajztudományi Intézet
A kiadásért felelős az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Főigazgatója.

Megjelent az OTKA támogatásával (NK 84283).

A nyomdai munkákat a Gyomai Kner Nyomda Zrt. végezte

TARTALOM / CONTENTS

HATÁRJÁRÓK ÉS HATÁR MELLETT ÉLŐK / LIVING WITH BORDERS	7
HÁRMASSÁG / TRIUNITY	37
HATÁRFORGALOM / BORDER TRAFFIC	71
GAZDASÁGI KAPCSOLATOK / ECONOMIC RELATIONS	109
KULTURÁLISE EMLÉKEZET / CULTURAL MEMORY	155
HELYNÉVMUTATÓ	207
INDEX	214

Turai Tünde

HATÁRJÁRÓK ÉS HATÁR MELLETT ÉLŐK

Háromhatár-helyzet Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében

A nemzetállamok létrejötte és működése fontos kérdései a humán- és társadalomtudományoknak. A nemzetállamok alapját képező nemzeti identitás kitermelése, a nemzeti identitás és az etnikai identitás kapcsolata, az állam és a nemzeti közösség összekapcsolódása, az államban élő nemzetek heterogenitása és az ebből fakadó feszültségek, az állam és a nemzet történelmének összekapcsolása, megkonstruálása mind részletesen kutatott kérdéskörök. Ezekhez kapcsolódóan, bár kisebb intenzitással merült fel a határ és a határmentiség kutatásának igénye. A modernitás a nemzetállamok megteremtésével párhuzamosan együtt járt a nemzeti közösségeket elválasztó határok megteremtésével és intézményesülésével is. A nemzetek politikai határainak történetisége elválaszthatatlan a nemzetállamok történetiségétől, mivel a határok egyszerre jelölik ki a nemzetállamok politikai fennhatóságának kiterjedését, és helyezik el a nemzetállamot az azt körbevevő szomszédos nemzetállamok koszorújában. Ez pedig kérdések egész sorozatát indítja el.

A nemzetállamok kiterjedése nem feltétlenül esik egybe a nemzeti közösségek térbeliségével, az etnikai, nemzeti és politikai határok közötti elcsúszások pedig feszültségeket gerjeszhetnek, amelyek igen gyakran a határoknál jelennek meg. A nemzetállamok határai (hiszen azok nemcsak politikai entitásokat, hanem közösségeket is elválasztanak) a másság jelentéseit is kitermelik, a mások és a mi újraértelmezésének sajátos terepeit adják. Továbbá az ilyen értelemben vett országok formálódása új kohézió és identitás kitermelésében is nagy szerepet játszott: az individuumot territóriumhoz kötötte az állampolgárság révén. A határokon való átjárás szabályozása az állam monopóliumává vált: megjelent az útlevel intézménye a 20. században, ami formalizálta az állampolgársági státust, a hozzá kapcsolódó jogokat és kötelezettségeket, illetve lehetővé tette az idegenek, vagyis más nemzetállamhoz tartozó individuumok feltartóztatását a határnál, mozgásuk korlátozását vagy akár teljes kirekesztését, távol tartását is (ld. Soysal 1994.). A határ tehát mint földrajzi választóvonal geopolitikai entitás is egyben, ami szoros összefüggésben, kölcsönös egymásra hatásban áll az állam intézményével: jelzi az állam szerepét, súlyát, önmeghatározását, állampolgárai-val való viszonyát és államközi jelentőségét.

A határ és közösség kapcsolatának fontosságára világít rá a napjainkban aktuálissá váló és a közbeszédben is egyre nagyobb teret nyerő bevándorlásvita és menekültkérdés. A harmadik országbeli migránsok érkezése és ennek a problémakörnek a tematizálódása láthatóvá teszi számunkra, hogy a határok a nemzetállamok érdekeinek helyszínei, leképeződései is egyben. A határok átjárása, egy fizikai választóvonalon való átjutás társadalmi struktúrák veszélyforrásaként értelmeződik ebből a szempontból. A határok jelentősége tehát messze túlmutat geopolitikai jellegén, szimbolikus tartalmakkal átitatott. E kettő összefonódása, valamint a határokhöz viszonyuló lokális, nemzeti, globális attitűdök és a határok mentén formálódó társadalmi gyakorlatok, hétköznapi stratégiák sok elemzésre érdemes problémakört tárnak a tudományos vizsgálatok elé, melyeken belül kiemelt fontosságot nyerhet módszereinek köszönhetően a puha adatokkal dolgozó néprajzkutatás.

NEMZETKÖZI ÉS HAZAI KUTATÁSOK TANULSÁGAI

A határ kérdéskörének vizsgálatában a határ és az etnicitás kapcsolata kapta az egyik kulcsszerepet. Az elmélet legnevesebb képviselője Frederik Barth, hatása a mai napig meghatározó az etnikai csoportok és a határ menti térségek vizsgálatában. Elméletének ereje az etnikai csoportoknak a társadalmi összetettségben és a kontextuális szempontok felőli megközelítésében rejlik. Az etnikai identitást nem önmagában létező, a közösségen belül felgyűlt kulturális anyagnak tekinti, hanem a másokkal való érintkezésre épülő dialógus termékeként. Ez a megközelítésmód megkerülhetetlenné teszi a határ kérdéskörét, lényege ugyanis, hogy a határokon megvalósuló interakció során formálódik meg az etnikai önazonosság és az etnikai különbözőség. Az etnikai csoportok és azok jellemzői mindig szituációfüggőek, nem pedig „elve adottak”. (Barth 1969. Lásd még Raveneau 1996.)

A csoportképződés illetően értelmezése a határ fogalmát elmozdította a geopolitikai értelemben vett fizikai határtól, és nagymértékben hozzájárult a határ-fogalom tágításához, valamint a közösségek kontextuális értelmezéséhez.

A csoportkülönbség és az identitás manapság nem annyira az őket egykor alátámasztó struktúrákban, mint inkább az őket kifejezésre juttató egyének tudatában érhető tetten – érvel Anthony Cohen, a csoporthatárok szimbolikus jelentőségének elkötelezettje, a szimbolikus közösségek elméletének jeles képviselője (Cohen 1986., 1995.).

A határ mint metafora a kulturális különbségek értelmezésében, a kulturális sokszínűség és ellentmondások leírásában is gyümölcsözőnek bizonyult, és a posztmodern jelenségek megragadására igen alkalmas eszköznek bizonyult. Akhil Gupta és James Ferguson a határokat a kulturális stílusok keveredéséből adódó átmeneti kultúrák helyszíneiként értelmezi, amelyben újféle identitások alakulnak ki (Gupta – Ferguson 1992.).

A határok deterritorializálása mellett érvel Arjun Appadurai is, aki a mozgásokra teszi a hangsúlyt. Véleménye szerint ember, pénz, információ, imagináció mozog a globális áramlásban, aminek következtében a területhez való kötődés veszít jelentőségéből, és az etnikai közösségek más entitásban formálódnak meg (Appadurai 1990.).

Az antropológiai és a geopolitikai kutatások a határok értelmezésében a térbeli dimenzió megtartása mellett érvelnek. Bjørn Thomassen a következőképpen szintetizálja a két elképzelést: „A terület antropológiai szemlélete a határtértséget egyszerre kezeli jelekkel, szögesdróttal, rendőri ellenőrzéssel, emlékművekkel ellátott fizikai valóságként (valamint szimbolikus térként, ahol (az állam) a jelenlétért és megjelenítésért folytatott küzdelmek figyelhetők meg. Számos európai határ menti terület érzelmileg erőteljesen töltött szimbolikus hely, amelyek a nemzeti mitológiai hagyományok részét képezik. Ugyanakkor a határ menti lakosság saját jelentéssel is felruhazza a területet. A tér kutatható realitásként, de csak annyiban, amennyiben a realitásba beleértjük a realitás reprezentációját is.” (Thomassen 1996.)

Az államhatár földrajzi és szimbolikus összetettségét, e kapcsolat bonyolultságát jelzik azon kutatások is, amelyek az új politikai határok mellett kitermelődő új etnikai identitásokat mutatják be (Gosztanyi 1996.), valamint azok a kutatások, amelyek arról számolnak be, hogy a szimbolikus határ túlélheti a politikai határt (Cole – Wolf 1974., Ilyés 2004., Jeggle 1994.). Az országhatár az a földrajzi terület, amely folyamatos történelmi küzdelmek megtestesítője és a politikai, illetve társadalmi ellenállások és alkufolyamatok jelzője. Ebben a térségében a társadalmi kapcsolatok minduntalan újrendeződnek és a túlélési stratégiák újraformálódnak. Ugyanakkor az országhatár az a kognitív kategória, melyben tükröződnek és értelmeződnek a hatalmi játszmák, amelyben a nemzeti identitás változása (felerősödés/nacionalizmus, feloldódás/transznacionalizmus) lokalizálódik, és

amelyben láthatóvá válik az állam és az állampolgárok, valamint az államon kívüliek kapcsolata (Lásd még Donnan – Wilson 2002.).

A társadalomtudományos kutatásokban – jobbra a földrajzi és geopolitikai szemlélet hatására – hosszú ideig negatív kategóriaként jelent meg a határ menti terület, gyakran a peremhelyzet szinonimájaként és a pozitívan értékelt centrum ellenpárjaként (Szűts 2008., Nemes Nagy 1998., Éger 2001., Győri 2006.). A határral és a határ menti életstratégiákkal foglalkozó kutatások közül kiemelhető Wallerstein centrum-peremterület elmélete, ami a későbbiekben nagy hatást gyakorolt a társadalom-értelmezésekre (Wallerstein 1974, 1980.). Ezt a szoros összefüggést gondolják tovább azok a terepmunkára alapozó kutatások, melyek feltárják, hogy határ menti fekvés nem jelent szükségszerűen hátrányt, sőt akár előnyös is lehet az ott élők számára (Baranyi 2007., Hadas 1994.).

A határ elválasztó és összekötő szerepe is értelmezésre tart igényt. A határ mint geopolitikai tényező közösségeket választ el, az azon történő átjárást pedig a központokban hozott döntések szabályozzák. A határ felett a határ menti közösségeknek rendszerint nincs hatalma, többnyire nincs beleszólásuk abba, hogy ki jöhet be. A határok fenntartása, a határhasználat ellenőrzése – korlátozása vagy bátorítása – az államszintű tevékenységek közé tartozik. A határ menti térségben élő közösségek és individuumok pedig ehhez alkalmazkodnak, vagy ezt játsszák ki. Az állam és a közösség, illetve az állam és az egyén kapcsolata a határ perspektívájából több értelmezési lehetőséget is nyit a kutatások számára. Utz Jeggle a határ nyitottságának és zártságának problematikáját a védelem és a korlátozás kettősségében vizsgálta (Jeggle 1994.). A határ és térsége ugyanis az a földrajzi és társadalmi zóna, ahol a makroszintű hatalom hétköznapi tevékenységre gyakorolt hatása a legjobban megragadható (Donnan – Wilson 2002.). Emellett a globális és lokális találkozási pontjaként is értelmezhető, a határ térsége ugyanis a globális és a lokális szintek interakciójának megtestesülése (Thomassen 1996.).

A határhoz való alkalmazkodást, a határon való átjárást két szempontból értelmezte a társadalomtudományi kutatás. Egyrészt a határ menti térséget mint régiót vizsgálták választ keresve arra, hogy a politikai határ felülírja-e a regionális határokat (Leizaola 1996., Raveneau 1996.), másrészt a határ nyújtotta lehetőségekhez és korlátokhoz való alkalmazkodási stratégiák formái, valamint a határokon való átjárás vagy át nem járás hatása a határ menti közösségek életére kerültek bemutatásra (Baumgartner et al. 2001., Baranyi 2001., Hadas 1994., Lengyel 2002., Szilágyi 2009., Vári 2002a., 2002b.).

Magyarországi határkutatásokban a legnagyobb figyelmet az osztrák-magyar határtérség kapta. Kiemelkedő Gráfik Imre munkája, aki a magyar-osztrák-szlovén hármastérség lieu de memoir jellegét vizsgálta: az emlékmű elhelyezésének

körülményes történetét és az emlékműhöz kapcsolódó emlékezési gyakorlatokat tárta fel (Gráfik 2000.). Itt említendők a határral kapcsolatos narratívaelemzések, amelyek a magyar kutatások erősségét jelentik. A határról alkotott elképzelések, a határok mentális reprezentációi jól tükrözik a határokhöz való viszonyulási formákat, a határhelyzet értelmezését, valamint a határral kapcsolatos tapasztalatok feldolgozásának módzatait. A magyar-osztrák határ mentén végzett kutatások több értelmezési stratégiát is feltártak: Kovács Éva a felejtés és az emlékezés módzatait (Kovács 2002.), Váradai Monika és szerzőtársai az elhallgatás, a csend leképeződési formáit (Váradai et al. 2002.) mutatja be terepkutatásai alapján. Ebben a térségben vizsgálták a határokon átnyúló gazdasági és társadalmi kapcsolatok egymásra hatásának ellentmondásos megvalósulásait is (Baumgartner et al. 2001., Nárai – Rechnitzer 1999.). Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársai is végeztek felmérést az önkormányzati- és személyközi határon átívelő kapcsolattartás formáiról a Nyugat-Dunántúlon (Mikos – Schwarcz – Schrastetter 2006.).

A rendszerváltás után igen korán, 1993-ban a Teleki László Alapítvány végzett kutatást a magyar-román-ukrán, a magyar-szlovák-ukrán, a magyar-szlovák-osztrák és a magyar-osztrák-szlovén hármashatár-régiókban. A négy térségben összesen 120 településen 1200 háztartásban végeztek kérdőíves felmérést, amelynek fő kérdéskörei az alábbiak voltak: a háztartás három generációjának mobilitása, gazdasági helyzete, kulturális fogyasztása, nemzeti azonosságtudata és attitűdjei, vallási beállítódása, politikai-közösségi részvétele, társas- és interetnikus kapcsolatai.

Jelentős eredményekkel büszkélkedhet a magyar-szlovák határ kutatása is. Az Európai Unióhoz való csatlakozás, illetve ennek következtében a magyar és a szlovák állam közötti határ jellegének megváltozása, a magyar és a szlovák határ két oldalán élők különféle együttműködési lehetőségeinek megváltozása szociológiai vizsgálatok elindítója lett (Hadas 1994., Vári 2002a., 2002b., Gros – Tilinger 2008., Hardi 2008., Hardi – Tóth 2009.).

Az északkeleti és délkeleti határ többnyire a társadalomföldrajzi képzettségű kutatókat foglalkoztatta, és főként a regionális szerveződésre, az infrastruktúra hatására, a határ térszervező szerepére, valamint ezek gazdasági jelentőségére irányult a figyelmük (Horváth – Kovács 1999., Baranyi 2001., Nagy 2001., Baukó – Gurzó 2002., Pál 2002.).

Hármas határ nagyobb figyelmet a TÁRKI által szervezett kutatás során kapott, amikor a magyar-szlovák-ukrán hármashatár-térségnek etnikai, gazdasági, társadalmi vonatkozásait elemezték, a határok által elválasztott területek különbözőségeit értelmezték, és a határokon átnyúló kapcsolódások formáit tárták fel (Sik – Surányi 2015.).

Két hiánypótló néprajzi-antropológiai megközelítésű kutatás van folyamatban jelenleg: a Debreceni Tudományegyetem Néprajzi Intézetének kutatója vizsgálja a dél-bihari régióban az Európai Unió csatlakozás hatásait a gazdálkodásra, a társadalmi viszonyokra és az életmódra, valamint a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszékének munkatársa vizsgálja az ukrán-román és a szerb-román határ menti térség egy-egy településének kapcsolattartási formáit, valamint az egymásra kifejtett hatásokat.

MAGYARORSZÁG ÉS HATÁRAI

Magyarország határainak térbeli elmozdulása folyamatos kihívások elé állította az ország lakosságát a 20. század folyamán, és ez folytatódni látszik a 21. században is. A korábban egységes térségekben államhatárok jelentek meg, aminek következtében újrastrukturálódtak a helyiek interakciói, mozgásai, hétköznapi gyakorlatai és transzlokális technikái. Az 1920-as területrendezés elválasztott ugyan egymástól településeket, de a közösségek eltávolítása fokozatosan és csak később következett be újabb és újabb politikai intézkedések eredményeképpen. Példaként említhető az ingatlanoknak és a tulajdonosoknak a határ különböző oldalaira való kerülése, ami kezdetben a tulajdonjogok elismerését, majd a kettős birtokosság intézményének kidolgozását eredményezte. A két világháború között, ha szigorú szabályozottság és ellenőrzés alatt is, de átjárhatóak voltak napi rendszerességgel az újonnan létesült határok. Ez ugyan a korábbi gazdasági stratégiák egyértelmű megváltozásához vezetett, de lehetővé tette a társadalmi kapcsolatok folyamatos fenntartását. Az első és a második bécsi döntés újrajzolta a határvonalakat, áthelyezte az elválasztás intézményét, és a nemrég még feldarabolt területek újra egységesek lettek. Ezt a rövid időszakot követte az államszocializmus négy évtizede, amelyet a hermetikus izoláció, majd a részleges átjárási lehetőség (kishatár-forgalom) jellemezett az 1970-es évek elején aláírt államközi szerződéseknek köszönhetően. Az 1989-es politikai változások ismét újraszabályozták a határ menti térségek mobilitási viszonyait, ugyanis új intézkedések sokasága nyitotta meg eltérő módon az államhatárokat. A vasfüggöny leomlása, a határok könnyebb átjárhatósága, a vízumkényszer bevezetése egyes szomszédos országok állampolgáraival szemben, az Európai Unióhoz való csatlakozás, valamint a schengeni térségbe való belépés mind olyan politikai, jogi és adminisztratív fejlemények, amelyek komoly változásokat idéztek elő Magyarország határ menti régióiban. A közép-európai térségben való elhelyezkedés ebben a folyamatban sajátos helyzetbe hozta a magyar államot. Szomszédjaival

való kapcsolattartási formái a határok szempontjából nagy heterogenitást mutatnak. Magyarországnak többféle határa van, amelyek eltérő határkezelési gyakorlatokat igényelnek, és eltérő hatással vannak a határ menti térségek lakosságára: Magyarország kapcsolódása egy korábbi EU tagállamhoz, az úgynevezett Nyugat-Európához; Magyarország kapcsolódása az új EU tagállamokhoz; Magyarország kapcsolódása nem EU tagságú országokhoz.

HÁROM HÁRMAS HATÁR

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézete Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében lévő hármasság határait vizsgálta OTKA-kutatás keretében 2011 és 2015 között. Kutatásunk során a határokhöz mint rétegzett entitásokhoz közelítettünk. Geopolitikai, kulturális, társadalmi és gazdasági egységekről alkotott koncepciók leképeződéseinek helyszíneiként értelmeztük a határt, és vizsgáltuk mindazon összetett viselkedési, diszkurzív és reprezentációs gyakorlatokat, amelyekre a határ közelsége hatott. Ez a kontrollált választóvonal, akár elszakított közösségeket, akár átereszt információkat és mozgásokat, viszonyulásokat és interakciókat vált ki a határ különböző oldalain élőkben. Pozícionálniuk kell ugyanis folyamatosan magukat ezzel a szimbolikus sűrűtetséggel rendelkező kategóriával szemben, ami a lokális, a nemzeti és a nemzetközi erőterek találkozásának sajátos csomópontjaként meghatározó tényezője identitásuknak, közösségi emlékeztűknek, hétköznapi gyakorlataiknak, családi és egyéni életstratégiáknak.

Kutatásunkban a határt olyan találkozási felületnek tekintjük, ahol a másság és a máshová tartozás kifejeződik, illetve ahol a másság és a máshova tartozás folyamatos alku és újragondolás tárgya. Értelmezésünkben tehát a határ nem feltétlenül esik egybe a geopolitikai határvonallal, hanem ennél jóval tágabb mezőben ragadható meg: minden olyan kognitív és gyakorlati találkozásban, ahol az elválasztottság mentén pozícionálják magukat a helyiek akár az elkülönülés, akár a közelítés, sőt a határ megkérdőjelezése, szimbolikus megsemmisítése formájában.

A határ menti régiók kapcsolatainak három dimenzióját vizsgáltuk: a kulturális, a társadalmi, valamint a gazdasági kapcsolatokat és ezek hatásait.

A négyéves kutatás során elsősorban terepmunkát végeztünk: résztvevő megfigyeléssel, interjúzással, aprólékos terepfeltárással, kapcsolatháló feltérképezésével, kulturális jelenségek megértésével, társadalmi gyakorlatok megfigyelésével, életút- és narratívinterjúk alkalmazásával alapoztuk meg a kutatást. Egyéni és közösségi, mikro- és mezoszintű jelenségek feltárására egyaránt törekedtünk. Igyekeztünk megérteni a térségnek mint régióknak a működését, sajátosságát a

korlátozottság és lehetőségek találkozásának összetettségében, a kapcsolatháló építésének gyakorlatát és formáit, a makropolitikai és makrogazdasági törekvések lokális lecsapódásait, valamint az egyéni mozgásteret és leleményességet ebben a szövvényes hálóban.

Szakértői interjúk készítése során a határ menti kapcsolattartás kulcsszereplőit szólítottuk meg. A polgármesterekkel, papokkal, tanárokkal, tanítókkal, vállalkozókkal, határőrökkel, rendőrökkel és közösségszervezőkkel folytatott beszélgetések során olyan diskurzusok tárultak fel, melyek egyrészt leképezik a térségben működtetett modelleket, másrészt pedig jelentős hatást gyakorolnak a lokális szférában érvényes gyakorlatokra.

A néprajztudományban hagyományosan használt módszereket a kérdőíves felmérés lehetőségeivel bővítettük. Egyrészt feldolgoztunk egy történeti jelentőséggel bíró adatbázist, az 1980-as évek második felében Barabás Jenő vezetésével a Délnyugat-Dunántúl közel 400 településén végzett felmérést. Szakmánk nagy adósságát törlesztettük, amikor digitálisan hozzáférhetővé tettük az évtizedekig feltáratlan és mindmáig feldolgozatlan adathalmazt, sőt mi több, vektografikus térképek segítségével tettük láthatóvá a térség kulturális, társadalmi és gazdasági kapcsolathálóit. Másrészt a szociológiai empirikus kutatás tapasztalataira építve 900 háztartásra kiterjedő kérdőíves felmérést végeztünk az alábbi témakörök feltárására: mobilitás (látogatási célok és gyakoriságok, határátjárási gyakorlatok: célpontok, távolság, utazóközönség); másság (közösségen belüli 'mások', sztereotípiák, elfogadás, identitás komponensei); szervezeti kapcsolódás (szervezeti és egyesületi kapcsolódás, tájékozódás formái); hatóságok (tapasztalat ellenőrző szervekkel).

A kutatásban nagy hangsúlyt kapott a határnak mint dinamikus és többretegű konstrukciónak, térszervező entitásnak, makro- és mikrostratégiákat egyaránt befolyásoló elemnek a vizuálisan megragadható bemutatása is. Ennek a törekvésnek az első lépése egy vándorkiállítás elkészítése volt, amit elvittünk a kutatásban érintett mindhárom határtérségbe, hogy bemutassuk a lokális közösségek számára e vizsgálat során formálódott értelmezésünket. A vizuális elemzés elmélyülése során e módszer lehetőségeit sikerült egyre jobban kiaknáznunk, a kiállítás képanyagát jelentősen bővítettük, és ebben a kötetben tesszük közzé vizuális antropológiai értelmezésünket négy tematikus egység mentén. Elsőként a hármasság, a hármasság találkozás kifejeződései, a találkozás relevanciája vagy épp jelentéktelensége válik láthatóvá. Ezt követően a geopolitikai határ mint a nemzetállam-koncepciónak és a kontrollgyakorlásnak a helyszíne mutatkozik meg a képeken, valamint ennek variálódásai. A harmadik egységben a határokon átnyúló gazdasági kapcsolatok, elválasztó vagy áteresztő jellegének

a hétköznapi megmutatkozásai tárulkoznak fel a bemutatott képeken. Végül pedig a határ kognitív dimenziója kerül bemutatásra, rálátást engedve a határértelmezések emlékhelyekbe rögzítésére, illetve identitáskifejező és -formáló rituális események folyamatára.

HÁRMASSÁG A HÁRMASHATÁR-TÉRSÉGEKBE

A kutatásunk terepül választott három hármashatáron, a délnyugati, északkeleti és délkeleti térségben az államhatárok találkozási jelölt hely. Adminisztratív jelentőségén túlmutatóan a három ország összetalálkozása szimbolikus jelentőségű, és emlékhelyek kiépítését ösztönözte. A magyar-román-ukrán hármashatáron az emlékmű nem pontosan a határok érintkezésénél található, ugyanis az épp a Túr-folyó medrébe esik. Sajátos jellegéből fakadóan a folyó vándorlása miatt többször is újra meg kellett határozni e pont hollétét (1949-ben, 2000-ben és 2011-ben került erre sor). Itt valójában az emlékhely nem a geometriai hármashatár-pontra került, és nem is egyetlen obeliszkről van szó, hanem mindegyik ország területén található egy-egy emlékjel. Ennek következtében jelentése is kissé leválik: a magyar oldalon álló emlékmű például nem a három határ találkozását jelzi, hanem az ország legkeletibb pontját. A tulajdonképpeni földrajzi hármashatár szigorúan ellenőrzött, nem megközelíthető, emlékezési esemény helyszínének alkalmatlan. A magyar-román-szerb államhatárok érintkezésénél az obeliszk elhelyezése pontosan követte a geopolitikai koordinátákat, szimbolikus tartalmait is elsősorban ebből meríti. Az 1920-ban megjelölt hely néhány évvel később kiegészült egy újabb, ám sokkal egyszerűbb térjelző elemmel, ami az 1923-as területi újrendezésnek állít emléket. Az itt összefutó határok zártak, nincsen rajtuk átjárási lehetőség a hétköznapi életben. Van viszont egy rituális esemény, amikor kinyílik a zárt határ: az évente egyszer megrendezésre kerülő határnyitási ünnepen ideiglenes határátkelővé válik a hármashatár-pont. A magyar-osztrák-szlovén hármashatár-kő szintén pontosan jelzi a geopolitikai egységek találkozását. További hasonlóságként említhetjük, hogy ez a terület is szimbolikus találkozás helyszíne volt. Kiemelkedő jelentőségűek az 1989 májusában tartott „Békeünnep” Körmend, Muraszombat és Fürstenfeld polgármestereinek a részvételével, valamint a Magyarország és Szlovénia 2004-es európai uniós csatlakozása alkalmából tartott ünnepség. A schengeni csatlakozást követően a határok szabadon átjárhatóvá váltak, és úgy tűnik, ennek következtében a rituális események rendezésének igénye is megszűnt. Ma ez a hármashatár-kő bármikor látogatható, turistaútvonalak állomása, kiépített emlék- és pihenőhely.

A hármasság kifejeződése azonban nem korlátozódik az országhatárok találkozására. Az északkeleti kutatási terepen tapasztalhattuk, ahogy részévé válik a lokális identitásnak, és beépül a térség helynévi rendszerébe: Hármashatár-domb van Lázáriban és Hármashatár utcanév Szarazberekben. A délnyugati kutatási régióban a földrajzi adottság brandesítésének lehettünk a tanúi: Szentgotthárd egyik legnépszerűbb kávézója a 3-as Club, az Őrségi Nemzeti Parkban Hármashatár-tanösvény van, sőt mi több Hármashatár szépe versenyt rendeznek 2011-től a városban. Civil szervezetek nevébe is beépül a lokális adottság: Fehérgyarmaton Hármashatár Irodalmi Társaság és Hármashatár Alapítvány működik, Szarazberekben Hármashatár Egyesület van, Kübekházán és Szentgotthárdon Hármashatár Vadásztársasággal találkozhatunk.

Önkormányzatok és civil szereplők a határmentiséget lehetőségként igyekeznek kihasználni európai uniós támogatások megszerzéséhez, határon átnyúló projektek megvalósításához, illetve a többnyire alkalmasszerű találkozások, eseti rendezvények lebonyolításához. A délkeleti hármashatár térségében beszámoltak ökögazdák, polgárőrök, határőrök, tűzoltók, vöröskeresztes önkéntesek találkozásáról, kisebbségi kulturális csoportok együttes szerepléséről; a Szegeden működő Meritum Kulturális és Művelődési Közhasznú Egyesület vetélkedőket rendez romániai és szerbiai diákok bevonásával. A délnyugati hármashatár térségében pedig már 1987-ben iskolai partnerprogramot szerveztek Neuhaus am Klausenbach, Szentgotthárd és Sveti Jurij általános iskolái között. Azt láthatjuk mégis, hogy ezek a kezdeményezések kevés hatással voltak e térségek társadalmi és gazdasági életének szervezésére, jelentőségük átmeneti, és a kapcsolatok tartósságára is inkább az jellemző, hogy az együttműködés addig marad fenn, amíg azt mesterségesen generálja egy külső tényező (pl. támogatási forrás), vagy amíg az egymásra találás egy-egy rendezvényét szervező közszereplő bele nem fárad a kapcsolatépítésbe. Egyetlen olyan szervezet van a kutatott területeken, amelyik folyamatosan és hosszú távon kíván építeni a három ország közelsége által nyújtott lehetőségre. A Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió gondolata 1992-ben fogalmazódott meg, és Temes, Csongrád, Arad, Bács-Kiskun, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok megyék, majd pedig a Vajdaság fokozatos beléptetésével jött létre. A honlapjukon megfogalmazott hitvallás szerint a nevükben megjelölt területet akarják egybeölelni interregionális programok támogatásával.

A hétköznapi gyakorlatban a hármashatár találkozásokat más dinamikák működtetik, és az ebben az értelemben vett hármasságok nem feltétlenül a geopolitikai határok közvetlen közelségében jelennek meg. Sokkal inkább egy-egy intézményhez vagy szolgáltatáshoz kapcsolódóan kerül sor hármashatár találkozásokra. Az egészségügyi intézmények köré határokon átnyúló vonzáskörzetek

szerveződtek a határok megnyílása után. Szegeden elsősorban a Kaáli Intézet működik olyan központként, ahova román és szerb állampolgárok egyaránt érkeznak, sokszor tolmácsot is hozva magukkal, hogy a nyelvi különbség se lehessen akadály a külföldi szolgáltatás igénybevételéhez. Fehérgyarmaton szintén fontos szerepet játszanak a kórházak a határon átívelő mozgások generálásában. Az 1990-es években inkább egyirányú tendencia volt megfigyelhető: romániai és kárpátaljai betegek érkeztek a fehérgyarmati egészségügyi létesítményekbe gyógyulni. Ez a működési forma a későbbiekben átalakult: a 2000-es években romániai és kárpátaljai magyar orvosok kezdték meg tevékenységüket a magyarországi határ menti kórházakban; majd jöttek romániai román orvosok is; 2009-től pedig a magyarországi orvosok közül tették át többen is a székhelyüket klientúrájuk kibocsátó régiójába, és 2009-ben klinikát nyitottak Szatmárnémetiben.

Különböző szolgáltatások, főként rekreációs központok, fürdőkomplexumok, turisztikai helyek hasonló módon vonzzák vendégkörüket a határ túloldaláról. Román és szerb állampolgárok előszeretettel járnak a makói Hagymatikumba, a mórashalmi Szent Erzsébet Gyógyfürdőbe és a szegedi Napfényfürdő Aquapolis-ba. Hármastalálkozási pont a kiskundorozsmai nagybani piac és a szegedi Árkád bevásárlóközpont is. Dobronak térségében az Energia Parkerdő, a Trópusi Kert és az Orchidea Park töltik be ezt a szerepet.

Összességében azt láthattuk, hogy a hármashatár-helyzet csak kis mértékben formálja a térszerkezetet és a társadalmi kapcsolatokat. A háromoldalú szerveződéseknel nagyobb a jelentőségük a kétoldalú kapcsolatoknak: több közös célt találnak, elmélyültebb és tartósabb együttműködésekkel valósítanak meg a kettős viszonylatokban.

ÁTJÁRÁS A HATÁRON

Az országhatárok az állam monopóliumához tartozó fizikai választóvonalak, olyan ellenőrzött területek, amelyeken az emberek, a javak, az információ és a tőke áramlása szigorúan meghatározott és nemzeti érdekekhez kötött szabályozás mentén valósulhat meg. A határ térszerkezet-formáló jelentősége hatással van a helyi közösségek és egyének hétköznapi gyakorlataira. Akadály és lehetőség is egyben a határ, amely kettős jellegéből fakadóan betölthet elválasztó és összekötő szerepet egyaránt. Makroszinten megfogalmazott geopolitikai koncepciók leképeződése, amelyhez a lokális közösségek alkalmazkodnak, és saját kognitív téralképzéseik, valamint identitásuk (*mi vs ők*) alapján válaszokat adnak a határ intézményére, attitűdöket alakítanak ki vele szemben, átjárási technikákat dolgoznak ki.

A vizsgálatunkba bekerült határok közül a legzártabb a magyar-osztrák határ volt, ezt a határt szögesdróttal, aláaknázott határvonallal és övezetes határsávi ellenőrzéssel védték. A hasonló politikai berendezkedésű országoktól kisebb szigorral védték Magyarország területeit, de a jugoszláv határövezet komoly figyelem és ellenőrzés alatt állt, míg a Romániától és a Szovjetuniótól elválasztó határterületet a szomszédos országok tartották növekedő intenzitású megfigyelés alatt, ugyanis az ő esetükben ez számított a nyugati világgal való találkozásnak. Mára épp az osztrák és a szlovén határszakaszok lettek a legkönnyebben átjárhatóak, semmilyen ellenőrzés nincsen ezeken a szakaszokon, teljes mértékben biztosított a szabad mozgás.

A három hármastalálkozás közül az északkeleti a legnehezebben átjárható. Ma is dupla drótkerítés védi a magyar-ukrán és a román-ukrán határokat, valamint éjjel-nappal látó kamerarendszer figyeli az itt zajló mozgásokat. Mivel a határőrök a fegyverhasználatról sem riadnak vissza a határsértőkkel szemben, és a közelmúltban is volt halálos kimenetelű határátlépési kísérlet, a térség lakossága számára a határhoz való viszonyulást elsősorban a félelem érzése szervezi. A közúti és vasúti határátkelőknél is szigorú a személy- és a teherforgalom ellenőrzése. Ezek az átkelőhelyek, valamint az itt szolgálatot teljesítő rendvédelmi szervek az állam hatalmának megtestesítői és gyakorlói, de akár vissza is élnek pozíciójukkal. A hármastalálkozási ponthoz legközelebb eső átkelő Halmi és Nevetlenfalu között van a román-ukrán határon, illetve Tiszabecs és Tiszaújlak között a magyar-ukrán határon. Mindkettő az Európai Unió külső határa, előbbi schengeni határ is egyben. Magyarország 2004-es, majd Románia 2007-es uniós csatlakozásáig a határátjárás adminisztratív szabályozottsága egyszerűbb volt, bár az átjárás mindig is nehézségekkel volt terhelt. A vízumkötelezettség bevezetése újabb anyagi és bürokratikus akadályokat gördített a határon átívelő mozgások elé. A román állampolgároknak Szucsáváig kellett utazniuk a szükséges úti okmányok beszerzéséért, amennyiben Ukrajnába kívántak utazni. Az ukrán állampolgárok a csernovici konzulátuson szerezhettek román vízumot. A magyar kormány által létesített nemzeti vízum intézményének köszönhetően a magyar lakosok Magyarországra való utazáshoz a beregszászi konzulátuson juthattak hozzá a határátkelést lehetővé tevő okmányhoz. A kettős állampolgárság bevezetése jelentősen megkönnyítette a határ közelségében élő magyar kisebbség határon való átjárását. Napjainkban a határforgalmat ezeken a szakaszokon elsősorban az ukrainai háború okozta gazdasági válság kezelésére kidolgozott túlélési praktikák szabályozzák.

A délkeleti hármastalálkozás térségében a magyar-szerb határ tartozik a fokozottan ellenőrzött határszakaszok közé. Az itt zajló határforgalom mintázata igen nagy variabilitást mutat a rendszerváltás óta eltelt időszakban. A kezdeti átlépési

könnyítések, valamint a kishatár-forgalom általános gyakorlata után az 1990-es években zajló polgárháború átstrukturálta a határjárási stratégiákat. A rendezetlen gazdasági és társadalmi viszonyok, de különösképpen a Jugoszláviával szemben bevezetett embargó megnövelte a határforgalmat. A határ menti lakosság szinte napi gyakorisággal ingázott Magyarországra az áruhiány és pénz-leértékelődés miatt kialakult szükséghelyzet kezelésére. A határjárás és a szomszédos ország közelsége által felkínált lehetőségek jelentették a fő megoldást mindennapi problémáik áthidalására. Az átkelők hosszú sorokban várokoztak a határon autókkal és biciklikkel, de többnyire csak az első településig vagy a határ túloldalán álló informális átvevőhelyekig (sokszor a határállomásig személygépkocsival eléjük menő kiskereskedők vagy informális gazdasági szereplők) jöttek, ahol értékesítették portékáikat (leginkább röviditalokat), és beszerzték a számukra szükséges termékeket. A hiánygazdaságban rejlő lehetőségeket a magyarországi vállalkozó szellemű lakosság is felfedezte, és hamarosan beindult a forgalom a másik irányba is, főként benzint hoztak értékesítésre a vajdasági határ menti településekre. A polgárháború elmúltával normalizálódott a politikai helyzet, és így a határáteljesítési stratégiák is más jelleget öltöttek. A kereskedés, üzletelés (helyi szóhasználatban: „sverelés”) alábbhagyott, és előtérbe került a rokon- és barátlátogatás (ekkorra már az újonnan, elsősorban a háború ideje alatt áttelepedett rokonokról és barátokról van szó), a bevásárlóturizmus, a kulturális programok és a különféle szolgáltatások iránti érdeklődés. Az előbb említettekhez hasonlóan Magyarország és Románia európai uniós csatlakozása vízumkötelezettséget eredményezett, majd Magyarország nemzetpolitikája határáteljesítési könnyítést hozott az itt élő magyar kisebbség számára. Románia irányába lényegesen kisebb volt a forgalom, a kishatár-áteljesítés intézményének megszűnésével az addig is gyér érdeklődés még inkább alábbhagyott.

Az északkeleti és délkeleti hármashatároknál mindezeket túlmenően azt is vizsgáltuk, miképpen hat a határ menti térségekre egy államhatárnak európai uniós belső határrá változása. Magyarország uniós csatlakozása első lépésként hátrányosan érintette a keleti határ mentén élő szomszédos országbeli közösségeket, ugyanis 2003-ban felszámolták a kishatár-áteljesítőket, és így csökkentek a magyar-román határon az átjárás lehetőségei. Peremhelyzetbe kerültek a román oldal települései, felszámolásra kerültek az 1970-től a kishatár-forgalomra épített termékbeszerezési csatornák és határon átnyúló kapcsolattartási formák. Észak-Bánság romániai területe például szinte teljesen zárt térséggé vált: csak a Nagylaknál megmaradt átkelőhelyen léphették át a határt, de ez hiába van közel légvonalban, a Maroson való átjutáshoz el kellett autózniuk előbb az Aradnál lévő Maros-hídhöz (csak 2013 decemberében került átadásra közelebbi híd). Ez akkora

kerülőt jelentett, ami miatt már lényegesen ritkábban érte meg a határon való átjárást választani. Szerencsére ez az időszak nem tartott sokáig, Románia 2007-es európai uniós csatlakozása hamarosan új határáteljesítő létesítését hozta magával, valamint a gyorsabb átjutás lehetőségét a határon végzett ellenőrzési folyamatok egyszerűsödésével. A transznacionális kapcsolatok és a határforgalom mintázata ennek következtében jelentősen megváltozott. Az erőforrások kiaknázása, a határ két oldala által kínált lehetőségek felfedezése és beépítése a hétköznapi gyakorlatba intenzív, spontán, az érdekeltségek széles skálájára választ adó határon átívelő technikákhoz és már-már szimbiotikusan együttműködő transznacionális térségek formálódásához vezet. Általános stratégiává vált például Szatmárnémetiben, hogy a panellakásokat lecserélik a magyarországi falvakban olcsón megvásárolható családi házakra, aminek következtében a mindennapi ingázás munkahely és lakóhely között határon átmenő közlekedést is jelent. Így Magyarország keleti határ menti falvai egy romániai város szuburbanizált térségévé változnak. A délkeleti régióban is megindult egy ehhez hasonló tendencia, de itt az ingatlanvásárlásra kisebb az igény a határ két oldalának hasonló településszerkezete miatt. A saját országon belüli nagyobb városok, Arad és Temesvár messzesége viszont arra ösztönzi a romániai lakosokat, hogy a hozzájuk közelebb lévő, és most már könnyen elérhető magyarországi városok (főként Szeged és Makó) szolgáltatásait (hipermarketek, sportolási és szórakozási lehetőségek) használják és építsék be hétköznapi stratégiáikba. Megjegyzendő, hogy a határforgalom nem szimmetrikus, a határjárási gyakorlatban nem tapasztaltuk a kölcsönösséget, a magyarországi lakosság nem mobilis keleti irányba. A Makón végzett kutatás például azt mutatta, hogy az itteni lakosság egyáltalán nem érdeklődik Románia felé, bár két határáteljesítő is van a közvetlen közelében. Az itt élők kognitív térképén mégis nagyon messze van tőlük ez az ország, a megkérdezettek többsége soha nem is volt ezeken a területeken, tapasztalataikat a szomszédos országról közvetett úton szerzik, már amennyiben egyáltalán érdeklő őket.

Kutatócsoportunk a legnyitottabb határokkal a délnyugati hármashatárnál találkozott. Ezek ugyanis nemcsak belső európai uniós határszakaszok, hanem egyben a schengeni térség belső határai is. Ausztria, Magyarország és Szlovénia között úgy lehet közlekedni, hogy semmiféle ellenőrző szervvel vagy határáteljesítési akadállyal nem találkozunk az utazók. Sőt mi több, ez a térség az átkelőhelyekkel legsűrűbben ellátott határszakasza Magyarországnak. A határátjárás része a mindennapoknak, de itt sem a szimmetriát tapasztaltuk, hanem a transznacionális mozgások eltérő mintázatait. Magyarországról leginkább bevásárlás és munkavállalás céljával mennek Ausztriába. Osztrák oldalról a szolgáltatások (fürdő, éttermek, fogászat, kozmetikai, fodrász- és masszázsszalonok) vonzzák

Magyarországra a határ térségében élöket. Szlovéniából főként a kulturális kapcsolatok ápolása érdekében jönnek ide. Illetve jellemző az is, hogy szlovéniai falvak, elsősorban a göntérházi lakosság számára a magyarországi katolikus templom közelebb fekszik, emiatt gyakran látogatják misehallgatás céljából. Hazánkból kulturális rendezvényekre, illetve bevásárolni, üzemanyagot tankolni mennek Szlovéniába. A magyaroktól eltérően a szlovéniai munkavállalók, amennyiben kereseti lehetőséghez jutnak Ausztriában, inkább választják az áttelepülést az ingázás helyett. Nyugdíjba vonulás után visszaköltöznek ugyan, de továbbra is fenntartják a kapcsolódási lehetőségeket, például az osztrák egészségügyi szolgáltatásokat részesítik előnyben a gyengébb színvonalúnak tartott szlovéniaival szemben. Összességében a délnyugati terepünkön az látható, hogy a határjárás mindegyik esetben a határ közelébe összpontosul, és jellemzően nem haladja meg a 30 kilométeres távolságot.

HATÁR MENTI GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

Az országok szélén, az államhatárok mentén való élés részben peremhelyzetet jelent, de ugyanakkor benne van a nyitás lehetősége is egy másik, eltérő strukturális adottságokkal rendelkező ország felé, és ez sok szempontból előnyöket is jelenthet. A határmentiség kettőssége tehát kihívás a határ menti övezet lakói számára. Amennyiben sikerül megtalálniuk a közös célokat, a megfelelő kapcsolatháló és kapcsolatépítési csatornákat, illetve kellő emberi és anyagi potenciál is van a kezdeményezőknél, a lokális, regionális és nemzeti gazdaság újabb elemmel egészülhet ki, a határon átívelő gazdaság lehetőségével. Oscar J. Martínez a határon átnyúló interakciók kapcsán négy kategóriát különböztet meg: elidegenedett, együttműködő, függőségi viszonyban lévő és integrált határ menti térségekről beszél (Martínez 1994.). A kutatócsoport által vizsgált három régióban szinte valamennyire találunk példát. Mivel ez a megközelítésmód segítségünkre volt a kapcsolati dinamikák és együttműködési formák vagy épp elzárkózási mechanizmusok megértésében, a fotók rendezésében és a hozzájuk fűzött értelmezésekben használjuk Martínez elméleti modelljét. Mint ahogy figyelmünk előterében tartottuk a gazdaság különböző szektorainak, a formális és informális gazdaságnak az egy rendszerben való kezelését is (Pahl 1984.). A határ menti térségek lakóinak gazdasági praktikáiban épp sajátos helyzetükből adódóan ezeket együtt hozzák működésbe. Jól láthatóvá válik tehát, hogy az informális gazdaság nem válik le a formálisról, ezek egy rendszer részei, egymást kiegészítik, egymásnak teret engednek, sőt olykor támogatják is egymást. Ezek kombinálásának több

formáját láthattuk terepeinken: hazai formális és külföldi formális, hazai formális és külföldi informális, hazai informális és külföldi informális szektorok összekapcsolása voltak leginkább jellemzőek.

A vizsgált helyszíneken azt tapasztaltuk, hogy elsősorban az önkormányzatok érdekelték abban, hogy nagyobb térséget felölelő és komolyabb anyagi haszonnal kecsegtető határokon átívelő fejlesztéseket valósítsanak meg. Az európai uniós és államközi pályázatok alapján megvalósításra került programok eredményei részben transznacionális jellegűek, részben viszont lokális érdekeltségűek, vagyis olyan helyi fejlesztések (többségükben infrastrukturálisak), melyeknek nincs köze a transznacionalitáshoz, ám a támogatás megszerzéséhez éltek a határmentiség nyújtotta plusz lehetőségekkel. Ide sorolhatjuk a pécskai és mórhalmi bivalyfarmokat, a deszki emlékparkot, a horgosi falugondnok-szolgálat kiépítését, a magyararkanizai turisztikai kapacitás (a Fő utca és a Halász tér, valamint a kemping tábor rendezése) növelését, az úthálózat javítását és bővítését Temes és Arad megyék határhoz közeli településein, a Pusztadarócról Csengersimára vezető kerékpárutat, a Szárazberek-Garbolc és Nagypeleske-Zajta határátkelőket és az ide vezető utakat stb. Említésre érdemes a DKMT Nonprofit Közhasznú Kft. mint önkormányzatoktól független, regionális kapcsolatokat alakító szervezet, melynek keretében 1997-től folyamatosan bonyolítanak le nagy horderejű infrastrukturális beruházásokat, környezetvédelmi programokat, képzéseket és oktatást támogató fejlesztéseket. Az ipari jellegű gazdasági kapcsolatok meglehetősen gyengék. A délnyugati hármashatárnál két országra kiterjedő ipari parkot létesítettek Szentgotthárd és Heiligenkreuz (Rábaszentkereszt) területén. A délkeleti hármashatárnál is vannak hasonló elképzelések, ez három országot ölelne fel, de a Bánát-Triplex Confinium Ipari Park megvalósítása még csak a tervrajzok elkészítéséig jutott el.

A határ menti helyzetből hasznot húzó vállalkozásokat leginkább a délnyugati hármashatár térségében találtunk. Itt olyan mértékű a határon átívelő mozgás szolgáltatások igénybe vételére, hogy a kereslet-kínálat nemzetközi találkoztatásából tartósan anyagi előnyöket lehet elérni az egészségügyi, rekreációs, szépművészeti szektor több területén is. Sőt a vendéglátóiparban is, akár úgy, hogy vendéglőt nyitnak a szomszédos országban, és a magyar konyha ételeivel várják helyi vendégeiket Jennersdorf és Weichselbaum, de akár úgy is, hogy az otthoni, szlovéniai magyar közegben nyitnak vendéglőt, és itt szolgálják ki a hozzájuk becsatornázott, főként Magyarországról érkező, hagyományos ételekre vágyó vendégeket. A délkeleti és északkeleti hármashatárok térségében kisebb mértékben találkozhatunk hasonló jelenséggel. Itt lényegesen kisebb azon vállalkozások száma, melyek a határon átívelő mobilitásból adódóan kezdték meg működésüket. Inkább azzal találkozhattunk, hogy a már meglévő, helyeket megcélzó

szolgáltatásokat veszik igénybe a szomszédos országok állampolgárai. Ezekben a térségekben a vállalkozói kapacitás gyengébb a nyugati példához képest, és ez a különbség megmutatkozik a vállalkozói aktivitás kisebb intenzitásában.

A transznacionális gazdasági gyakorlatok valamennyi terepünkön főként az egyéni és családi stratégiák szintjén elterjedtek. Ezek csak kis mértékben mozognak a gazdaság formális szektorában, jellemzőbb az informalitásban való kibontakozás. Ennek keretei között a határok mentén élők egymást kiegészítő, együttműködő, komplementer interakciókat valósítanak meg. A Horváth – Kovách szerzőpárhoz hasonlóan kutatócsoportunk is azt figyelhette meg, hogy a szocialista gazdasági rendszerek lebomlása után kialakult feketegazdaság a történelmi régiók közötti árucserét élesztette újra, és ezen új gazdasági tevékenységek (feketemunka, csempészet, piacozás) mintha az etnikai és táji munkamegosztás újbóli intézményesülései lennének (Horváth – Kovách 1999.).

A magyar-román-serb hármastérségben megfigyelhettük, hogyan válik a feketekereskedelem mint a gazdasági rendszer egyik szektora az egész rendszer regulátorává annak ellenére is, hogy kívül van az ellenőrizhetőség és láthatóság szabályozható keretein. A polgárháború ideje alatt a nemzeti gazdaság összeomlott, nem tudott olyan foglalkoztatási struktúrát és erőforráskészletet kínálni a lakosság számára, ami a megélhetésüket biztosíthatta volna. A határ közelségében élők számára kézenfekvő volt a megoldást a transznacionális aktivitásban keresni. Nem volt újkeletű dolog ez itt, ugyanis korábban is működött határon átnyúló áruforgalom (ilyen volt például a farmer és a nyugati világ egyéb ikonikus tárgyainak, fogyasztási cikkeinek beszerzése Jugoszlávián keresztül), de ilyen méreteket csak ebben az időszakban öltött. A nemzeti ellenőrző szervek szemet hunytak a jelenség felett, és hagyták, hogy a lakosság boldoguljon az alternatív gazdasági mechanizmusok segítségével. Különösen az embargó éveiben bontakozott ki és árnyalódott a rendszer, sőt akár azt is mondhatjuk, hogy intézményesült az informális áruforgalom. Ekkorra már stabil, jól működő rendszer alakult ki, a teljes folyamat lefedésére megvoltak a specialisták. Példának okáért hadd emeljem ki a rövidital-csempészetet: voltak autószerelők, akik azzal foglalkoztak, hogy átalakítsák a személyautókat (pl. alternatív üzemanyagtartályokat alakítottak ki, hogy az autó tankjában lehessen átvinni a határon a Napóleon-konyakot és társait) a rejtett áruszállítás igényeinek megfelelően; nagybani üzletek jelentek meg a harát közelében, ahol a keresletre számot tartó termékeket könnyűszerrel be lehetett szerezni; informátorok és információcsatornák működtek, amin keresztül hozzá lehetett jutni a szükséges tudnivalóhoz a határőrökről, váltásokról, engedékeny vagy szigorúbb vámosságok munkaidejéről, felsőbb ellenőrző szervek esetleges jelenlétéről; a szokásjogban hamar kicsiszolódott a csempész-

tevékenységért határrendéseknek fizetendő árnyalt tarifarendszer (termék- és mennyiségfüggően); illetve az átvevői oldalon az erre szakosodott szereplők, akik személyautókkal a határ közelében, magánlakásokban tanyán vagy közeli településen, piacon vették át az árut. De ugyanez a benzinnel és egyéb termékekkel való kereskedésről is elmondható lenne. A munkaerőmozgás is jellemző volt a térségben az 1990-es években, ami szintén hagyományos, korábbról ismert formákra épült: betéti társaságokba szerveződve idénymunkára jártak át Magyarországra kiegészítő vagy a háztartás számára egyedül elérhető kereseti forrásért (ld. Papp 2014.). A polgárháború után a politikai helyzet stabilizálódott, a nemzeti gazdaság újra felépült, és ahogyan egyre nagyobb mértékben tudta ismét integrálni állampolgárait, olyan mértékben zsugorodott az informális szektor, bár mai napig sem számolódott fel teljesen.

Hasonló tendenciákat figyeltek meg kutatóink az északkeleti terepünkön, ahol már szinte állandósultak az elmúlt két és fél évtizedben az irreguláris gazdaság cselekvés- és magatartásformái. Hierarchikus csoportokba szerveződve („nagyfőnök”, „főnök”, „munkás”, „hordó”, „szállító”, „figyelő”, „sofőr”, „pali ember”) a csempészbandák kiterjedt tevékenységet folytatnak a határátkelőknél és zöldhatáron egyaránt. A csapatok hálózatosan szerveződő alakzatokban működnek, van közöttük együttműködés is, de a hétköznapi kapcsolataikat inkább a kölcsönös érdekellentétek és rivalizálás határozzák meg. A szervezett bandákon kívül nyilvánvalóan kisebb csoportok és magánszemélyek is bekapcsolódnak a transznacionális informális gazdaságba, és használják az itt elérhető erőforrás-lehetőségeket a gyengén teljesítő ukrán nemzeti gazdaságban hozzáférhető jövedelmek kiegészítéséhez. A rendszerváltás kezdetén csupán időszakosan alkalmazott, a faluközösség által morálisan elítélt gazdasági magatartásból az elmúlt években fokozatosan hosszú távú, a határ menti térségben modellértékű, társadalmilag széles körben elfogadott életformává alakult át (Borbély 2015.). Az áruforgalom mellett ebben a térségben a munkaerő-migráció is jelentős részét képezi a feketegazdaságnak. Ezek között az aktivitások között említhetőek a háztartási, építőipari, de legfőképpen a mezőgazdasági idénymunkák. Az általánosan elterjedt uborkázás például olyan határon átnyúló gazdasági forma, melynek során a magyarországi gazdák határon túli idénymunkások segítségével tudták a versenyképesség szintjéig fejleszteni termékeiket; működésük folyamatos fenntartásának az országok közötti jövedelmi egyenlőtlenségek adják az alapot; és a munkaerő-migrációt határon átívelő pénzmozgás is kíséri, mivel az idénymunkások nem áttelepülő migránsok, hanem ingázók a határ két oldalán lévő települések között. A délkeleti térségtől eltérően ebben a régióban a határon átnyúló gazdasági tevékenységek konstansak, nem csak egy rövidebb ideig tartó válsághelyzet kísérfő

aktivitásai. Sőt a jelenlegi háború olyan helyzeteket hoz létre, melyek továbbra is arra ösztönzik az itt élőket, hogy ezekhez a stratégiákhoz folyamodjanak.

A legjelentéktelenebb kereskedelmi kapcsolatok a román-szerb határon figyelhetőek meg, ahol szinte semmi érdeklődést nem mutatnak egymás iránt a határ menti térségek lakói, főként nem gazdaságit, és nincs is határon átnyúló áru- vagy munkaerő-mobilitás. A fent említetteknél lényegesen alacsonyabb, de valamilyen szinten mégis tapasztalható gazdasági aktivitás a magyar-szlovén és a román-ukrán határszakaszokon.

A kutatócsoport munkája során az tárult fel, hogy a hármas határok térségében a gazdasági jellegű tevékenységek elsősorban kétoldalú kapcsolatok mentén szerveződnek, ritkán kerül sor háromoldalú együttműködésre, és azok is főként rövid ideig tartó, többnyire európai uniós támogatáshoz kapcsolódó alkalomszerű érdekeltség miatt jönnek létre, nem épülnek be szervesen a közösségek gazdasági aktivitásainak tárházába. Kiemelendő továbbá az is, hogy egyetlen határovezetben sem tapasztalható szimmetria (legfeljebb csak a román-szerb határon megfigyelt érdektelenség kölcsönösségéről számolhatunk itt be), eltérő mintázatokban valósítják meg a határ különböző oldalain felfedezett előnyök és egyenlőtlenségek kombinálását, illetve rugalmasan és olykor igen leleményesen alkalmazkodnak a nemzetgazdasághoz, országuk nemzetközi pozíciójához, valamint a határok geopolitikai jellegének (eu-s külső határ, eu-s belső határ, schengeni határ) változásaihoz.

EMLÉKEZETPOLITIKA ÉS HATÁROK ÁLTAL/MENTÉN LÉTREJÖVŐ ETNIKAI IDENTITÁS

Kutatómunkánkban kiemelt jelentőséget tulajdonítottunk annak megfigyelésére, hogy miképpen jelenik meg a határ geopolitikai entitásként a határ mentén élő közösségek és egyének kulturális és kollektív emlékezetében (Assman 2013.). Milyen diskurzusokat generál? Hogyan szervezi a határ menti térségekben élők kulturális és közösségi életét? Milyen emlékezőpolitikákat hív életre a határ megjelenése és jelenléte? Hogyan kerül ez kifejezésre? Kik és milyen érdekeltségek mentén szervezik a kulturális emlékezést? Hogyan hat a mi és ők kategóriáinak a megformálására? Illetve hogyan pozicionálják magukat az itt élők a határhoz viszonyítva? Számos aspektusa van ennek a kérdéskörnek is, de nyilvánvalóan ebben a kötetben azok a válaszok kerülnek bemutatásra, melyek vizuálisan ragadhatóak meg. Bár a határnarratívák (határőrizet, szökéstörténetek, elszakított-ság, marginalizálódás, ellenőrzés kijátszása, mássággal való találkozás stb.) fontos

tanulságai a határkutatásnak, itt főként a nyilvános terek szimbolikus megjelöléseinek objektumai, valamint az ezek köré szerveződő emlékezési rítusok kapnak hangsúlyt.

A szocializmus évtizedeinek határra vonatkozó emlékezőpolitikáját a kollektív felejtés szabályozta, a határról való beszédmódok és határértelmezések elsősorban a privát szférában, a családokban hagyományozódtak, illetve a nagyon szűkös keretek között létező ellenzéki szubkultúrákban vagy esetleg vallási közösségekben. A politikai rendszerváltás után vált lehetségessé a nyílt beszédmód, ami a hosszas hallgatás és a feszültségek kényszerszerű elfojtásának időszaka után erőteljes lendületet adott az önkifejezésnek és a határra való reflexióknak.

A határ jelensége és jelenléte egy adott régióban szimbolikus jelentéskörének komplexitásából fakadóan az emlékezőpolitikában is messze túlnő földrajzi választóvonal voltán. Erőteljesen kapcsolódik a nemzetállamok és létrehozásuk közép-európai történetéhez, valamint az ebből fakadó feszültségek által generált nemzeti és nemzetiségi diskurzusokhoz. Ez a magyarázata annak, hogy az emlékhelyek nemcsak az államhatár mentén, azok közvetlen közelében helyezkednek el. Jelentőségük sokkal nagyobb a közösségek élete szempontjából, ezért a mindennap használt, belakott terekben van szükségük annak kifejezésére, hogy miképpen formálta át a határ megjelenése a közösségüket, és milyen értelmezésekkel ruházzák fel a határok okozta változásokat. Azokban a térségekben, ahol a politikai realitást veszteségként élik meg és vitatják méltányosságát, ideológiai alkufolyamat és szimbolikus csatározás zajlik, ami emlékhelyek és emlékezési rítusok széles repertoárjának kitermeléséhez vezetett. Mint ahogy ennek ellentéte is megfigyelhető a vizsgált terepeken: ahol a határhoz nem társítanak a közösség életét negatívan befolyásoló jelentéseket, nem indukál erőteljes érzelmi reakciókat, nincs szükségük kompenzációs aktivitásra a szimbólumok eszköztárát használva, és közömbös vagy érdektelen tényezője marad a határ az egyéni és közösségi identitásnak.

A három ország határát jelző hármashatár-kövek elhelyezésre kerültek mindhárom vizsgálati terepen. A délnyugati és délkeleti hármas határnál pontosan az államhatárok találkozását jelölik az emlékoszlopok. Szimbolikájukat tekintve egyszerűek, csak ország-szimbólumokat tartalmaznak, nincsenek hozzáadott nemzeti jelentések, illetve egyforma felületet biztosítanak mindhárom állam önkifejezésének. Nem is váltak részeseivé közösségi emlékezési rítusoknak. A délkeleti hármas határnál évente megrendezésre kerül egy ünnepség, ami határnyitással kapcsolódik össze. Lokális és regionális hivatalosságok mondják el ilyenkor beszédeiket a hármashatár-kőnél, ám a hármas határ menti lakosság inkább a határátlépésben, a szomszédos országok területén tett kirándulásban és az ekkor megrendezésre

kerülő falunapi programokban érdekelt. Egyetlen egyszer vált a nem hivatalos politikai elit által szabályozott önkifejezés részévé, amikor szélsőjobboldali, nem helybéli magyarországi fiatalok megrongálták a szomszédos országok címereit. A délnyugati hármashatár-kő szintén önkormányzatok által szervezett, polgármesterek kezdeményezésére megvalósuló ünnepek helyszíne volt az 1989-es rendszerváltást követően, ám a határhoz való rituális kijárási és megemlékezési igény megszűnt, amint az a határövezet szabadon átjárhatóvá vált. A határ mint geopolitikai tényező egyúttal a szimbolikus önkifejezésben is jelentéktelenné vált, és a találkozási pont turistaútvonalak részeként kirándulások helyszínévé transzformálódott. Az északkeleti területen a hármashatár-kő nem tölt be sem országhatár-találkozást jelölő, sem hasonló típusú megemlékezési funkciót, ahogyan korábban ez már említésre került.

Kimondottan a határhoz mint államadminisztrációs és infrastrukturális elemhez viszonylag kevés emlékhely kapcsolódik. A bemutatott hármashatár-kövek kivül a nyugati határszakaszon szögesdrótból készült emlékművek (pl. Balog Anita és Árvay László képzőművészek „Határtalan madár” című alkotása) és installáció jellegű szögesdrótmaradványok idézik fel a közelmúltat, illetve segítenek a traumatizált határelmények feldolgozásában. Az északkeleti határnál a MÉKK és az UMDSz a Kisszelmenc-Nagyszelmenc határátkelő különböző oldalain egy-egy fél székelykaput állítottak fel az elszakítás emlékének őrzése céljával. Ebben a sorban említhetőek a magyar-szlovén határon létrehozott emlékparkok is (Hetés Barátság Park, „Hello szomszéd” pad), melyek a közeledés és a kapcsolódás tartalmait közvetítik.

Nagyobb jelentőséggel bír viszont a határ következményeként történt kisebbséggé válás, a kisebbségi sors és identitás kifejezése az itt élő közösségek számára. Feltűnő, mennyivel kevésbé érdekeltek a többségi nemzetek hasonló jellegű önkifejezésre. A második világháború után deportált németek, a Deszkre koncentráció szerbek, a kibocsátó területtől oly messzire került óbesenyői bolgárok mind olyan szórványközösségek, melyek az eredetük, az etnikai kötődéseik, múlteseményeik és nagyjaik emlékének őrzésével közösségük őrzésére is töreksenek. Kidolgozott retorikája és nemzeti szimbólumkészlete van a Magyarországi határain kívül élő magyar kisebbségeknek, akiknek elsődleges céljuk a nagyobb nemzettesthez való tartozás kifejezése. A régió múltjára vonatkozó események és a helyi hagyományok felidézése mellett nagy hangsúlyt fektetnek a közös múlthoz való kapcsolódásra: turulmadarak, kopjafák, Kossuth-szobrok, 1848-as emléktáblák és ünnepek stb. egyaránt előfordulnak a kárpátjai, a partiumi és a vajdasági magyarok önkifejezésének emlékezésrepertoárjában.

A nemzeti diskurzustól való elrugaszkodásként tapasztaltuk a romániai Bán-ság multikulturális önreprezentációját. Itt ugyanis teret kap valamennyi kisebbségi nemzeti identitása megélésére, ám ezek nem egymást kizáró vagy egymásnak feszülő értékek, hanem egymást kiegészítő, a régióknak különlegességet biztosító sokszínűségként konceptualizálódnak a másság hétköznapi életében élő közösség számára.

Határon átívelő, közösségstrukturáló, ám a nemzeti tartalmak fölé emelkedő rituális események a kegyhelyekhez kapcsolódó zarándoklatok (Máriapócs, Maria Bild), még ha meg is figyelhető használati különbség az egyes etnikai közösségek között. Illetve itt említhetőek az egyetemes értékeket előtérbe helyező tartalmak a délnyugati hármashatár térségéből: természetvédelmi parkok és túraútvonalak, valamint a Világ-Egység-Szív program.

AZ ALBUM CÉLJA

E vizuális anyagot tartalmazó kötettel arra vállalkozott a kutatócsoport, hogy a hármashatár-helyzetről vizuálintropológiai értelmezést nyújtson az olvasók számára. Négy tematikus egységet választottunk, melyek a vizsgált terepeken strukturálják az ott élő közösségek hétköznapi határjárásai gyakorlatait, valamint identitásképző és -kifejező tényezők a határ menti térségekben. A fotók gazdag adatolásával olyan értelmezési mezőt igyekeztünk nyitni, amely segít annak megértésében, hogy az elmúlt közel száz év határmódosításai hogyan hatottak a régiók és a közösségek újraszerveződésére, különösképpen a rendszerváltás óta eltelt időszak makrotendenciáinak a kistérségekre gyakorolt hatása követhető nyomon a következő oldalakon. Hasonlóságokat és eltéréseket teszünk egymás mellé a délnyugati, délkeleti és északkeleti hármashatár térségéből, hogy láthatóvá váljék a lokális közösségek válasza a különböző kihívásokra. A képek nem illusztrálni kívánják a kutatási eredményeket, hanem kiegészítik, értelmezik azokat. A hármashatár térségei ugyanis tele vannak az állami egységet, a nemzeti összetartozást vagy éppen a szomszédok iránti nyitottságot kifejező nyelvi és nem képi jelekkel. E gazdag látványvilágot az elemző leírás önmagában kevésbé képes megjeleníteni, ezért vállalkoztunk ezen album létrehozására.

Célunk egyúttal a kutatásban érintett valamennyi ország szakértőinek és érdeklődőinek megszólítása is. Az elmúlt négy évben folyamatosan bevontuk őket munkánkba, kutatási eredményeinket (kiállítás, műhelyvita) elvittük Romániába, Szerbia, illetve magyarországi határ menti városokba. Ezzel a többnyelvű könyvvel is a soknemzetiségű közép-európai szándékozunk csatlakozni.

Tünde Turai

LIVING WITH BORDERS

The Situation of Hungary's Tri-Border Regions to the South-West, South-East, and North-East

The manner in which nation-states arise and function is a topic of importance for both the humanities and social sciences, one whose study has led to deeper understanding of a variety of issues, including how basic national identities are forged; the relationship between national and ethnic identity; how the state and national community interconnect; national heterogeneity and the tensions it can produce; and the construction and interconnectedness of state and national histories. Another area of interest that has emerged within this field, though with somewhat less intensity, is that of national borders and border areas. Boundary lines designed to separate national communities were introduced and institutionalised during the modern age as a principal feature of the nation-state. However, since borders not only mark political jurisdictions, but also place the nation-states that occupy them within a ring of neighbouring political entities, the histories of national political borders are inseparable from those of the states they divide. The drawing of borders, therefore, is the point of departure for an entire series of related issues.

The space occupied by a nation-state does not necessarily coincide with that of any particular national community, and in fact, the discrepancies between ethnic, national, and political borders can foment tensions that very often present themselves in the region of the lines in question. State borders (which divide not only political entities, but also communities) can give meaning to the concept of "otherness", laying the groundwork for various redefinitions of the words us and them. Furthermore, the emergence of states adhering to the nation-state definition has played an important role in the development of cohesion and identity, binding individuals to certain territories by virtue of citizenship and giving the state a monopoly on the regulation of transborder traffic. Thus, the 20th century witnessed the institutionalisation of the passport, which formalised citizenship with its related rights and obligations, and enabled foreigners – individuals belonging to other nation-states – to be delayed, detained, or turned away at national borders, and if necessary, even kept away (see Soysal 1994.). Thus, a border is both a geographical dividing line, and a geopolitical entity closely related to the institution of the state, such that the condition of

borders affects the well-being of the state and vice versa. Above all, borders stand as a mark of a given state's role, weight, power of self-determination, relationship with citizens, and significance to neighbours.

Illuminating the significance of the relationship between borders and communities are the questions of immigration and refugeeism that have recently garnered considerable attention. The arrival of third-country migrants and organisation of public discourse around certain high-profile talking points has made it clear that borders are places where events of great import to national interests transpire, while at the same time serving as geopolitical manifestations of those interests. Accordingly, transborder traffic and the crossing of physical dividing lines are seen as a potential hazard to various social structures. Thus, the meaning of the national border extends well beyond the geopolitical realm into that of the symbolic. The intermingling of the two, combined with local, national, and global attitudes and the variety of practices and daily strategies employed by border-area communities present researchers with a plethora of issues worthy of analysis, to which end one of the most important approaches – if only by virtue of its methods – may be that of the soft-data ethnographic study.

DOMESTIC AND INTERNATIONAL RESEARCH FINDINGS

A topic to receive a large measure of scholarly focus in relation to the study of national borders concerns the links between border and ethnicity, the most widely recognised scholar in this area being Frederik Barth, whose influence on the investigation of ethnic groups and border areas was, and still is, of determinant value. The strength of Barth's theory has to do with the high degree of social complexity that characterises ethnic groups and the contextual approach taken to their study. Barth does not view ethnic identity as a self-evident accumulation of cultural material within a given community, but as a product of dialogue built on contact with others. In his approach, therefore, the subject of borders cannot be avoided, as it is precisely in the course of interaction across boundaries – it

holds – that both ethnic identity, and ethnic distinctiveness are formed. Ethnic groups and the attributes that define them are not “given”, but depend on the situation. (Barth 1969., see also Raveneau 1996.)

Barth’s understanding of the process by which groups arise caused a shift in the concept of the border away from the notion of a physical, geopolitical entity and contributed greatly both to an expanded definition, and to a contextual examination of the communities in question. In the argument of Anthony Cohen, committed student of the symbolic nature of group boundaries and illustrious proponent of the theory of the symbolic community, today, group distinctions are to be sought not so much in the structures that once supported them as in the minds of the individuals who express them (Cohen 1986, 1995.).

The border as a metaphor has proved extremely useful in many ways: in interpreting cultural differences, in describing cultural diversity, in discussing cultural contradictions, and in grasping various post-modern phenomena. Akhil Gupta and James Ferguson, for example, interpret borders as places that harbour such transient cultures as arise from the mingling of cultural styles and as foster the development of new types of identities (Gupta – Ferguson 1992.).

Arjun Appadurai, too, argues in favour of the deterritorialisation of borders, placing the emphasis rather on the phenomenon of movement. In Appadurai’s view, as people, money, information, and imagination flow from place to place as part of a global circulation, ties to specific territories lose significance, permitting ethnic communities to form within different entities (Appadurai 1990.).

In anthropological and geopolitical studies, however, one encounters a tendency to adhere to the spatial dimension. Bjørn Thomassen, for example, synthesises the two notions in the following way: “An anthropological dimension to territory thus considers the borderland as physically real, with signs, barbed wire, police control, monuments etc., and as symbolic space where a struggle to present and represent can be seen. Many European border territories are highly emotionally laden symbolic places, and included within mythical national traditions. At the same time, local border populations imbue territory with meaning in their own ways. Territory can be studied as a reality, but only insofar as we include within that reality the representation of reality.” (Thomassen 1996.)

Among studies highlighting the geographic and symbolic complexity of the national border are those that explore the ethnic identities that emerge where new political divisions are drawn (Gosztonyi 1996.), as well as those that report on instances where symbolic borders are found to have survived their political counterparts (Cole – Wolf 1974., Ilyés 2004., Jeggle 1994.). A national border is a geographic area that embodies continuous historical struggle, an indicator

of political and social intransigence and bargaining, and a place where social relationships are ever in the process of rearranging themselves, and survival strategies ever in the process of transformation. At the same time, a national border is a cognitive category, in which games of power are reflected and gain interpretation, changes in national identity (toward nationalism when strengthened, and toward transnationalism when relaxed) are localised, and where the relationships between state, citizen, and non-citizen become readily discernible (see also Donnan – Wilson 2002.).

In social scientific studies, the phenomenon of the border area has long been perceived in a negative light (often as a synonym for periphery, as opposed to the positively evaluated centre), largely in response to the geographic/geopolitical view discussed above (Szűts 2008., Nemes Nagy 1998., Éger 2001., 2002., Győri 2006.). Featuring prominently among research efforts dealing with borders and border area life strategies is Wallerstein’s theory of core vs. periphery, which would later have a significant impact on various theories of society (Wallerstein 1974., 1980.). Expanding on this relationship are a number of projects founded on work in the field which reveal that proximity to national borders is not always a disadvantage, but in some cases may actually offer certain benefits (Baranyi 2007., Hadas 1994.).

Another aspect of the border requiring investigation concerns its power to divide or connect. As a geopolitical factor, borders divide communities, with crossings regulated via decisions brought about in core territories. In general, border area residents have no power over such matters and cannot influence the decision as to who gets in and who is kept out. The maintenance and monitoring of borders (whether use is restricted or encouraged) are tasks that fall within the purview of government action. Communities and individuals living in proximity to a nation’s borders must either accommodate such decisions, or circumvent them. The nature of this relationship between the state and the community or individual has been interpreted from the perspective of the national border in a number of ways. Utz Jeggle, for example, has examined the problems surrounding open and closed borders in terms of a duality of protection and restriction (Jeggle 1994.). Additionally, the border and surrounding zone constitute that geographic and social area where the effects of power exercised at the macro level on day-to-day activities are most easily apprehended (Donnan – Wilson 2002.). Moreover, the border area may be interpreted as a global and local meeting point, the embodiment of a set of global- and local-level interactions (Thomassen 1996.).

The issue of how populations adjust to the presence of borders, including how they are traversed, has been evaluated scientifically from two different

perspectives. The first examines the border area as a region in order to determine whether political boundaries can supersede regional ones (Leizaola 1996., Raveneau 1996.). The second set of inquiries aims at exploring various acclimatisation strategies with regard to the advantages and restrictions associated with borders, along with the effects of crossing or not crossing borders on the communities living in their vicinity (Baumgartner et al. 2001., Baranyi 2001., Hadas 1994., Lengyel 2002., Szilágyi 2009., Vári 2002a., 2002b.).

The border area to receive the greatest measure of attention from Hungarian scholars is that which divides Hungary from Austria. Imre Gráfik, for example, has studied the lieu de memoir character of the Austrian-Hungarian-Slovenian triple frontier, uncovering a wealth of information on the complicated story of how the tripoint monument was placed and how the practice of memorialisation has proceeded since then (Gráfik 2000.). Also noteworthy in this regard are a number of analyses of border-related narratives representing the strongest efforts of Hungarian scholarship. Notions and mental representations of borders on the part of the populace aptly reflect the range of forms human attitudes can take, the interpretations they impose upon border situations, and the modalities by which border-related experiences are processed. Research in this regard conducted along the Austrian-Hungarian frontier has exposed a number of different interpretational strategies: the fieldwork of Éva Kovács, for example, explores the modalities of forgetting and remembering (Kovács 2002.), while that of Monika Váradi and her co-authors investigates those of silence and the repression of discourse (Váradi et al, 2002.). It is also in this region that scholars have examined the contradictory manifestations of the mutual impact of transborder economic and social relations (Baumgartner et al. 2001., Nárai – Rechnitzer 1999.), and that the staff of the Ethnographic Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences conducted a survey on the ways in which western Transdanubians maintain relations across local governmental and interpersonal lines (Mikos – Schwarcz – Schrastetter 2006a., 2006b.).

In 1993, soon after the fall of the communist regime, the Teleki László Foundation conducted a research project in each of the Hungarian-Romanian-Ukrainian, Hungarian-Slovakian-Ukrainian, Austrian-Hungarian-Slovakian, and Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border regions, covering a total of 1200 households in 120 municipalities. Project questionnaires covered the following primary topics: mobility, economic situation, cultural consumption, awareness of national identity and related attitudes, religious orientation, political and community participation, and social and interethnic relationships as they applied to each of the three generations living in the household.

In addition to the above, significant findings have also arisen in conjunction with the Hungarian-Slovakian border area. Specifically, accession to the European Union and associated changes in the nature of the border between the two states has spawned multiple sociological explorations of opportunities for co-operation between those living on either side of the line (Hadas 1994., Vári 2002a., 2002b., Gros – Tilinger 2008., Hardi 2008., Hardi – Tóth 2009.).

Hungary's north-eastern and south-eastern borders, on the other hand, have occupied the talents primarily of scholars of human geography, whose focus has lay in large part on the topics of regional organisation, the impact of infrastructure, the role of borders in organising space, and the economic significance of each of these (Horváth – Kovách 1999., Baranyi 2001., Nagy 2001., Baukó – Gurzó 2002., Pál 2002.).

Another project to earn a substantial measure of attention was conducted by the TÁRKI Social Research Institute, which analysed various ethnic, economic, and social aspects of the Hungarian-Slovakian-Ukrainian tri-border region, sought to interpret the differences between territories falling on either side of the dividing line, and explored the different types of connections between them (Sík – Surányi 2015.).

At present, there are two ethnographic-anthropological studies underway in previously neglected segments of the research spectrum: a project by a member of the Ethnography Department of the University of Debrecen is examining the impact of EU accession on the economy, social relationships, and lifestyle of the southern Bihar County region; while a member of the staff of the Cultural and Visual Anthropology Department of the University of Miskolc has undertaken an investigation of how individual municipalities within the region of the Romanian-Ukrainian and Romanian-Serbian borders impact and maintain relations with each other.

HUNGARY AND ITS BORDERS

For many Hungarians, the 20th century was characterised by a seemingly unceasing progression of struggles with the challenges posed by shifting borders, a situation that appears to have continued into the 21st century. In previously united territories, divisions associated with redrawn national borders have brought about a restructuring of local interactions, movements, day-to-day practices, and supralocal activities. Though the borders drawn up in 1920 separated municipalities in the geopolitical sense, actual human communities

became distanced from one another only gradually, their final separation requiring an entire series of political measures. Property owners, for example, often found themselves on opposite sides of the border from their estates, resulting first in an official recognition of property rights, then later in the development of the institution of the split estate. Thus, between the world wars, newly drawn borders were still crossed on a daily basis, if subject to strict regulation. This, in turn, led to a clear modification of previous economic strategies, but at the same time permitted the continued maintenance of social relationships. The First and Second Vienna Awards, however, again redrew borders, reuniting territories that had only recently been cut off from one another. This brief period was followed by four decades of socialism, characterised at first by hermetic isolation, then by partial release in the form of the international agreements signed in the early 1970s permitting local transborder traffic between participating countries. Mobility between border areas was again subject to new regulations in the wake of the political changes of 1989, when a flood of new measures opened up Hungary's national borders in an entirely new way. The fall of the iron curtain, the easing of border restrictions, the introduction of visa requirements with respect to the citizens of some neighbouring countries, accession to the European Union, and inclusion in the area defined by the Schengen Agreement are all political, legal, and administrative developments that have produced significant change in the region of Hungary's borders. Hungary's position in Central Europe has put the country into a peculiar position within this process. The forms in which relations with its neighbours manifest themselves exhibit a great degree of heterogeneity with respect to the issue of borders. Indeed, the Hungarian state can claim several different kinds of borders, each requiring a different managerial approach, and each impacting nearby populations differently: borders between Hungary and former EU member states (hence between Hungary and Western Europe); borders between Hungary and other new EU member states; and borders between Hungary and non-EU-member states.

THREE TRI-BORDER REGIONS

In 2011, the Institute of Ethnology at the HAS Research Centre for the Humanities, financed by the Hungarian Scientific Research Fund (OTKA), embarked on a four-year study of Hungary's tri-border regions to the south-west, south-east, and north-east. In the course of the project, borders were approached as representing stratified entities, places onto which the conceptions of different geopolitical,

cultural, social, and economic powers are projected, and in this light, the effects of their proximity on complex behavioural, discursive, and representational patterns were subjected to scrutiny. As a controlled dividing line, a border can divide communities, permit people, things, and information to filter through, or precipitate relationships and interactions among residents on different sides. In affected areas, the border serves as a category of considerable symbolic density vis-a-vis which individuals are continually positioning themselves; a hub where local, national, and international spheres of power collide; and, as such, a determinant factor in the formation of identities, community memory, day-to-day activity, and family and individual life strategies.

Our research regards a border as an interface where the conditions of being different and of belonging elsewhere gain expression, while also being subject to a continuous process of re-thinking and compromise. Thus, we interpret borders not as coinciding with geopolitical boundary lines necessarily, but as occupying a much broader domain, one that includes all points of cognitive and practical intersection where locals position themselves in terms of division, whether by isolating themselves, taking steps toward others, or even questioning or symbolically dismantling the dividing line.

The project examined three different dimensions of the relationships between border areas, treating cultural, social, and economic relationships and their effects separately.

The four-year study was founded primarily on field methods, including participant observation; biographical, narrative, and other interviews; in-depth exploration; the mapping of relationship networks; analysis of cultural phenomena; and observation of societal practices, striving to expose phenomena of interest at the individual (micro-) and community (meso-) levels. The project also sought to understand how each area functioned as a region, how it differed from others in terms of complexity of intersections between limitation and opportunity, how relationship networks were operated and what forms they took, how macropolitical and macroeconomic endeavours were manifested locally, what latitude individuals enjoyed within this labyrinthine network, and what degree of innovativeness they displayed.

Interviews for the study were conducted with people occupying key positions in border area relations, including mayors, members of the clergy, elementary and secondary school teachers, entrepreneurs, border guards, police officers, and community organisers. The domains of discourse that arose in the course of these interviews, each one a strong influence on local practice in its own right, together mapped out the set of models by which regional relations were conducted.

Also pulled from the ethnographer's standard tool-bag was the method of the questionnaire, beginning with a historic survey conducted by Jenő Barabás in the 1980s. Barabás's database, which included information collected from 400 municipalities in Southwest Transdanubia, was made digitally accessible in a format that included vectographic maps of the region's cultural, social, and economic networks. By completing analysis of findings that had lain unused for decades, this part of the project may be regarded as having done a service to the scientific community that was long overdue. The team's second use of the questionnaire involved a survey founded on sociological empirical research experience in which 900 households were polled in relation to the topics of mobility (travel destinations and frequencies, and, with regard to border-crossing practices, transborder destinations, travel distances, and demographics); alterity (those within the travel population classified as "others," stereotypes, acceptance levels, and components of identity); relation to organisations (participation in organisations and societies, forms of information provided); and regulatory authorities (experiences with border control agencies).

Throughout the project, emphasis was placed on presenting borders as dynamic, multi-layered constructions that both organise space, and influence macro- and micro-strategies, using both textual, and visual methods. The first step to this end involved the creation of a travelling exhibition, which could be ported with the team to all three regions and presented to local communities in representation of our interpretation of the subject matter to date. As our visual analysis gradually deepened, the opportunities afforded by this method were exploited to increasing effect and the photographic material of the exhibition considerably expanded. The present volume seeks to communicate our anthropological interpretations in four thematic units. The first of these explores the condition of triunity, the expressions of tripartite intersection, and the relevance or insignificance of convergence. After this, a set of images is presented that explores the geopolitical border in relation to the concept of a nation-state, with particular reference to the practice of control. The third unit walks the viewer through the domain of transborder economic relations, illuminating various manifestations of a border's power to divide and/or let pass. Finally, the cognitive dimension enters the spotlight, offering insight into how differing understandings are concretised in the form of commemorative sites and offering a visual tour of the ritual events that serve to express and shape local identities.

TRIUNITY IN TRI-BORDER AREAS

The three tri-border areas selected as sites for this study lie in and beyond the south-west, north-east, and south-east of Hungary, where the country's national boundary line simultaneously intersects those of two other states. Such points are meaningful not only from the administrative perspective, but also in symbolic terms, as expressed through the memorial landmarks they inspire. The monument marking the Hungarian-Romanian-Ukrainian tripoint is located some distance away from the actual physical intersection, which lies in the middle of the Túr River. Because the riverbed has a habit of wandering, the location of the point has been lost and redetermined several times since its inception (specifically, in 1949, 2000, and 2011). In fact, while the actual geometric tripoint remains unmarked, the fact of its existence is embodied by three separate obelisks – one in each of the three countries involved. As a result of this offset, the meanings attributed to them are also somewhat shifted in intent: the Hungarian monument is said to mark not the intersection of the three national borders, for example, but the easternmost point in the country. The tripoint itself, on the other hand, is strictly monitored and cannot be approached, while also being unsuitable as a site for memorial events. By contrast, the obelisk denoting the intersection point of the Hungarian, Romanian, and Serbian national borders stands at the precise geopolitical tripoint and bears the corresponding symbolic meaning. First constructed in 1920, the site is marked by a second – if considerably humbler – symbolic object, this one memorialising the redivision of territory in 1923. All three of the borders in question are closed, with no crossings normally permitted. On one day per year, however, a ritual event is held during which they are ceremoniously opened and the tripoint transformed into a special temporary crossing point. The Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border monument again marks the precise point where three geopolitical units meet, and, like its Hungary-Romanian-Serbian counterpart, was also the site of symbolic gatherings. Of particular note are the "Day of Peace" that took place in May of 1989 with the participation of the mayors of Körmend, Murska Sobota and Fürstenfeld, and the celebrations held in 2004 on the occasion of the accession of Hungary and Slovenia to the European Union. With Hungary's implementation of the Schengen Agreement, the borders were permanently opened and as a result, the desire for ritual events of this sort has seemingly ceased. Today, this third tripoint marker serves as a station along a tourist trail with a fully developed memorial site and picnic area one can visit at any time.

Expressions of triunity, however, are not limited to the points where national boundaries intersect. In relation to the north-east, for example, it was noted that

triunity had become a part of local identity and had been incorporated into the region's naming system: in Lazuri one can climb Hármashatár domb [Tri-Border Hill], or in Bercu walk down Hármashatár utca [Tri-Border Street]. In the south-eastern research area, the phenomenon bore some resemblance to a branding campaign: one of the most popular coffee houses in Szentgotthárd calls itself the 3-as Club [Club3], the Órség National Park offers a Hármashatár-tanösvény [Tri-Border Guided Walkway], and the city even elects a "Miss Tri-Border" in a beauty pageant dubbed Hármashatár szépe [The Tri-Border Beauty]. The tripoint also features in the names of civil organisations, including the Hármashatár Irodalmi Társaság [Tri-Border Literary Society] and Hármashatár Alapítvány [Tri-Border Foundation] in Fehérgyarmat, the Hármashatár Egyesület [Tri-Border Association] in Bercu, and the Hármashatár Vadásztársaság [Tri-Border Hunting Society] in Kübekháza and Szentgotthárd.

Local governments and civil organisations, moreover, strive to exploit their border-region position as an opportunity for procuring European Union funds to be used in the implementation of transborder projects and the orchestration of (largely) one-time congresses and events. In our research in the south-eastern tri-border region, foresters, civil guard members, border guards, firefighters, and red-cross volunteers all gave accounts of public gatherings, while minority cultural groups spoke of joint performances, and the Szeged Meritum Cultural and Educational Public Benefit Society of contests that included both Romanian and Serbian students. The south-western tri-border region, for its part, witnessed a partner programme that included the Neuhaus am Klausenbach, Szentgotthárd, and Sveti Jurij Elementary Schools. Despite their frequency, however, such initiatives were noted to be of mere temporary significance, and to have little effect on regional social and economic organisation. Characteristically, co-operative efforts seemed to last only as long as some external factor supported them (e.g. funding) or until the public figure or organisation behind them grew weary of developing the relationship. Only one organisation in the areas we studied – that of the Danube-Kris-Maros-Tisa Euroregion – displayed a true desire to build upon the opportunities afforded by its tri-border position in an ongoing, long-term manner. The idea for the DKMT Euroregion was first expressed in 1992, and soon won the participation of Timiș, Csongrád, Arad, Bács-Kiskun, Békés, and Jász-Nagykun-Szolnok Counties, to be joined later by Vojvodina. According to the mission statement published on the initiative's Web site, its aim is to strengthen ties in the areas named by supporting various interregional programmes.

In everyday practice, because tripartite meetings arise from other dynamics, the phenomenon of triunity does not always present itself in the immediate

proximity of the geopolitical borders in question. Rather, such gatherings come about in relation to specific institutions or services. Once borders are opened, for example, healthcare catchment zones are often established around existing medical institutions so as to transcend the former dividing lines. In Szeged, for example, the Kaáli Institute operates as a hub that serves not only Hungarian, but also Romanian and Serbian citizens, many of whom bring interpreters with them to help bridge the language barrier between themselves and the services of the foreign state. In Fehérgyarmat, too, hospitals play an important role in generating mobility across borders. During the 1990s, this tendency was more-or-less unidirectional: Romanian and Subcarpathian patients came to seek care at Fehérgyarmat healthcare facilities. Later, the trend underwent a process of change: in the 2000s, ethnic Hungarian doctors from Romania and Subcarpathia began working for hospitals on the Hungarian side of the border, followed somewhat later by ethnic Romanian doctors from the same areas; in 2009, some Hungarian doctors began moving operations to the regions from which their clientele was drawn, and the same year a clinic was opened in Satu Mare.

Also drawing clients from across borders are establishments offering various services, such as recreational centres, spas, and tourist destinations. Romanian and Serbian citizens, for example, enjoy visiting the Hagymatikum in Makó, the Szent Erzsébet Spa in Mórahalom, and the Napfényfürdő Aquapolis in Szeged. Other tri-national meeting points include the Wholesalers' Market in Kiskundorozsma, the Árkád Shopping Centre in Szeged, and the Energia Park, Tropical Gardens, and Orchid Farm in the region of Dobrovnik.

On the whole, our research found the special situation of the tri-border region to exert only a minor influence on local spatial and social relationships, while among trans-border organisations, those involving bipartite co-operation identified more common objectives and developed deeper, more enduring relations – and therefore bore greater overall significance – than did trilateral initiatives.

CROSSING BORDERS

National borders are physical dividing lines belonging to the monopoly of the state; controlled areas where the flow of people, goods, information and capital is strictly established and regulated in accordance with national interests. A border's role in delineating space affects the day-to-day lives of local communities and their residents. A border is concurrently an obstacle and an opportunity, whose

dual nature permits it to simultaneously separate and unite. It is a projection of macro-level geopolitical conceptions, to which local communities acclimate themselves; respond on the basis of their own identities (*us vs them*) and cognitive spatial constructs; and develop attitudes. It is also an entity that breeds the development of various crossing techniques.

Among the borders examined for this study, the Austrian-Hungarian frontier was originally the most difficult to cross. Protective measures once included barbed wire, land mines, and strict monitoring within a set band of territory. Though borders with countries run by similar regimes were less heavily guarded, the Yugoslavian border area was still the subject of considerable attention and control, while Hungary's borders with Romanian and the Soviet Union were increasingly monitored by the power on the other side, which regarded Hungary as the West. Today, the situation is reversed: the country's borders with Austria and Slovenia are easiest to cross and present travellers with no controls of any kind.

Today, the tri-border region presenting the most difficult borders to cross is that of the north-east. The Hungarian-Ukrainian and Romanian-Ukrainian sections are both protected by double-strand barbed wire, with 24-hour cameras to monitor all movement in the border area. As border guards are not loath to use weapons against violators, and one recent attempted crossing has even ended in death, the local attitude toward these borders is governed primarily by a sense of fear. Even at road and railway crossings, personal and freight traffic is subject to rigorous control. These crossings, along with the security organisations that serve them, both embody and enforce the power of the state over citizens, which they sometimes abuse. The crossings located closest to the actual Hungarian-Romanian-Ukrainian tripoint run between Halmi and Nevetlenfolu at the Romanian-Ukrainian border, and between Tiszabecs and Vylok at the Hungarian-Ukrainian border. Both of these are external borders of the European Union, while the former is also a border of the Schengen Area. Prior to the accession to the European Union of Hungary in 2004 and Romania in 2007, administrative regulation of crossings was a simpler affair, though individual crossings were always subject to various difficulties. The introduction of visa requirements, for example, saddled transborder traffic with new financial and bureaucratic obstacles. Romanian citizens wishing to travel to the Ukraine were forced to go as far as Suceava for the required travel documents, while Ukrainian citizens could procure Romanian visas only from the consulate in Černivci. Ethnic Hungarians, on the other hand, benefitted from the Hungarian state's introduction of the "national visa," obtainable at the consulate in Berehove, which permitted them to cross the border from the Ukraine into Hungary. Later, the advent of dual

citizenship would further facilitate the ability of members of the Hungarian minority to make this crossing. Today, border traffic in these areas is regulated primarily by survival policies developed to handle the economic crises caused by the Ukrainian war.

Falling into the category of strictly monitored borders in the south-eastern region is that which divides Hungary from Serbia, where traffic patterns have changed much in the years since the fall of the Iron Curtain. While initially, measures were taken to facilitate crossings and general concessions to local transborder traffic put in force, the 1990s witnessed a restructuring of border crossing strategies in response to the outbreak of civil war. With economic and social relations in disarray, and, even more importantly, an embargo in place against Yugoslavia, traffic between Serbia and Hungary began to rise as border area residents commuted to and from Hungary on an almost daily basis in an attempt to combat shortages and inflation. In this case, the proximity and accessibility of neighbouring countries represented locals' primary source of relief in the struggle to solve day-to-day problems. Long lines of cars and bicycles waited at the borders for the chance to cross, though in most cases, people proceeded no further than the nearest village or informal marketplace (often consisting of retailers and unlicensed sellers, who drove cars to the border crossing stations to meet them), where they sold what merchandise they had (primarily alcohol) in order to purchase necessities. The lessons to be learned from shortage economies were not lost on entrepreneurial Hungarians, who not long after, began swelling lines in the opposite direction, chiefly with the intent of carrying petrol to sell in the border area municipalities of Vojvodina. With the close of the civil war and normalisation of the political situation, the character of border-crossing strategies underwent yet another set of changes. With trade and business dealings (*svercelés* in local parlance) in decline, traffic associated with visiting friends and relatives (generally people who had crossed the border during the time of war to settle on the other side), consumer tourism, cultural programmes, and various services moved to front stage. As with the case of Hungary and the Ukraine, here, too, the accession of Hungary and Romania to the European Union resulted in the introduction of visa requirements, a burden that the Hungarian minority would soon see alleviated under the terms of Hungary's national visa policy. Traffic in the direction of Romania was significantly lighter, and with the termination of the institution of local border crossing, experienced an even further decline in interest.

In both the north-east and south-east, the study also examined how tri-border regions were affected by the reclassification of one border as falling

within the territory of the European Union. In the case of Hungary, for example, the initial impact on communities located along the country's eastern border was negative, owing to the elimination of local border traffic in 2003 and the ensuing decline in options for crossing between Hungary and Romania. This put Romanian communities into a peripheral position, as sales channels and other means of contact built on the institution of local border traffic in the 1970s were terminated. The portion of the northern Banat region belonging to Romania was all but closed off, as the route to the last remaining border crossing at Nădlac, situated only a short distance away as the crow flies, required motorists to make a circuitous journey over the Mureş Bridge at Arad (a more convenient bridge was not opened for traffic until December of 2013), making a trip across the border rarely worth the effort. Fortunately, this period did not last long, as in 2007, Romania, too, joined the European Union. The act was accompanied by the prompt introduction of new border crossings, along with simplified control procedures that speeded transborder traffic. As a result, transnational relations and border traffic patterns both experienced a significant degree of change. The exploitation of resources, the discovery of opportunities on either side of the border, and the incorporation of these opportunities into day-to-day activities has led to both intensive, spontaneous transborder techniques that meet the needs of a broad range of interests, and the formation of transnational regions that function in a state of quasi-symbiotic co-operation. In Satu Mare, for example, it has become the general strategy for residents to replace their flats in pre-fabricated housing complexes by purchasing inexpensively priced family homes in Hungarian villages. As a consequence, the commute between home and work requires crossing the border on a daily basis, and Hungarian border villages become part of the suburban areas around Romanian cities. The beginnings of a similar tendency can be observed in the south-eastern region, though there, the demand for real estate is smaller due to similarities in the dispersion of towns and villages on either side of the border. The distance between the Romanian border region and the larger cities of Arad and Timișoara, on the other hand, prompts many Romanians to use the services (hypermarkets, sport facilities, and entertainment services) of Hungarian urban centres (primarily Szeged and Makó), which are closer and easier to reach, and to include these places as part of their everyday strategies. It should be noted that traffic between the two countries is asymmetric, and that we did not experience any mutuality or eastward mobility on the part of the Hungarian population. In Makó, for instance, it was observed that the local population displayed no interest in the Romanian side of the border, despite the presence of two crossings in the immediate area. In fact, as

far as locals were concerned, Romania lay at a very great distance from Makó on the collective cognitive map. Most people we asked had never even been there, their only experiences with the country having been obtained indirectly, if they showed any interest at all.

Of the three areas examined by our research team, the one with the most open borders was that of the south-west. Here, each of the three borders in question falls not only within the confines of the European Union, but also within the area covered by the Schengen Agreement. In fact, traffic flows through Austria, Hungary, and Slovenia in a manner that is completely free of restrictions and controls. Moreover, the region claims the segment of Hungary's national border that is most densely furnished with crossing points. Still, while the act of border crossing forms part of the everyday life of local residents, here, too, traffic is asymmetric, adhering to a specific set of transnational patterns. Travellers from Hungary, for example, were found to cross the border into Austria primarily for the purposes of shopping and work, while Austrians are attracted to Hungary for reason of its services (spas, restaurants, dental care, cosmetic treatments, hair salons, and massage parlours). Citizens of Slovenia, on the other hand, come to Hungary for the cultivation of cultural relations, or because the Catholic church nearest to a Slovenian village lies on the Hungarian side of the border. This is particularly true of Genterovci, whose residents frequently attend mass in Hungary. For their part, Hungarian citizens visit Slovenia for the primary purposes of shopping and refuelling their cars. Unlike Hungarians, Slovenian citizens who find work in Austria tend to move there, rather than commute. Though such individuals often return to Slovenia upon retirement, the opportunity of partaking in Austrian services is often kept open, as the quality of Austrian healthcare, for example, is deemed superior to that available in Slovenia. On the whole, it may be stated that in the south-western region, border crossings are common only among populations living close to the borders, typically at a distance of no more than 30 kilometres.

TRI-BORDER ECONOMIC RELATIONS

Living within a country's borderlands can equate to a peripheral existence, but it can also offer the possibility of access to a nation with different structural peculiarities that in many cases, may afford certain advantages. To the populations of border areas, this duality is a challenge: where they succeed in discovering common goals, constructing the appropriate communication networks, and

exploring channels for developing relations between them, and where there is sufficient mental and financial potential among interested parties, local, regional, and national economies will find themselves with the added element of transborder economic opportunity. Historian Oscar J. Martínez divides the realm of cross-border interaction into four different categories: alienated, co-existent, interdependent, and integrated (Martínez 1994.). In the three regions studied by our team, examples of all four – or almost all four – of these were uncovered. As we found Martínez's approach helpful in understanding the dynamics, means of co-operation, and even mechanisms of seclusion encountered in our research, we have used his model both in arranging the photographs for this volume, and in furnishing them with interpretations. Likewise, we have focused a great deal of attention on the various sectors of economy, and on the means for managing formal and informal economies within a single system (Pahl 1984.). As a consequence of their special situation, borderland populations operate both types of economy simultaneously. Far from being isolated, the two form part of a unified, complementary system, each side making room for or even supporting the other. In the areas we studied, combinations of formal and informal economy took several different forms, the three main types linking the domestic formal and foreign formal; domestic formal and foreign informal; or domestic informal and foreign informal sectors.

It was also our experience that the parties with the greatest interest in implementing transborder projects of the type that affect large territories and promise significant profits are local governments. Programmes funded through EU and inter-state grants produce results that are partly transnational in character, and partly of local import – that is, they involve local developments (most of them having to do with infrastructure) that, while deriving funding from the opportunities afforded by their borderland status, in fact have nothing to do with transnationality. Included under this heading are the water buffalo farms of Pecica and Mórahalom, the Memorial Park of Deszk, the Horgoš village caretaker service, the enlarged tourist facilities of Kanjiža (the Glavna ulica, Ribarski trg, and the local campground renovation projects), the repaired and expanded borderland road networks of Timiș and Arad Counties, the newly constructed bike trail from Dorolț to Csengersima, and the new Bercu-Garbolc and Peleş-Zajta border crossings and related access roads. Also worthy of note as a non-governmental organisation active in shaping regional relations is the DKMT Non-Profit Public Benefit Company, which has been orchestrating and administering large-scale infrastructural projects, environmental programmes, training courses, and other educational support initiatives since 1997. By contrast, industrial economic

relations are considerably weaker. Projects of this nature include the construction of an industrial park in Szentgotthárd and Heiligenkreuz that includes territory from two different south-western tri-border countries. Though similar ideas involving territory from all three nations have been proposed for the south-eastern tri-border region, work on what has been dubbed the Banat-Triplex Confinium Industrial Park has not advanced past the planning phase.

Business ventures that actually profit from their proximity to national borders were found chiefly in the south-western tri-border area. Here, transborder traffic for the purposes of accessing services is of such a scale that by matching supply to demand on an international level, it is possible to gain enduring financial benefits from activity in such industries as health care, recreation, and personal care. Even the hospitality industry offers a chance of profitability, whether by Hungarians opening restaurants across the border in Jennersdorf and Weichselbaum and serving Hungarian cuisine to local patrons, or by opening a similar establishment in a Slovenian Hungarian village in order to serve such diners as are channelled there, primarily Hungarians, in a search for traditional Hungarian food. By contrast, ventures founded as a result of transborder mobility are encountered much less frequently in the tri-border regions of the southeast and northeast. Instead, it is more common to see businesses established with the intent of serving local clientele receive occasional visits from the citizens of neighbouring countries, as well. In both these regions, entrepreneurial capacity is smaller than it is in the west, as evidenced by the lack of activity our research team observed.

In all three areas studied, transnational economic activity takes place primarily at the individual and family level, with most mobility occurring outside any formal sector of the economy. Thus, people living in border regions tend to interact in complementary or co-operative ways. Like authors Horváth and Kovách before us, our research team observed how commerce between historic regions had been revived by the black market trade that developed after the disintegration of socialist economies, and how these new economic activities (black-market labour, smuggling, sale via informal marketplaces) seemed to constitute a reinstitutionalisation of traditional ethnic and regional divisions of labour (Horváth – Kovách 1999.).

In the Hungarian-Romanian-Serbian tri-border region, our team observed how black market commerce becomes a sector within the overall economic system, indeed, the regulator of that system, despite its lying outside the framework of control and visibility. During the civil war, the national economy collapsed and could not offer its citizens an employment structure backed by sufficient resources to ensure them a living. For those living along the borders,

breadwinning via transnational activity seemed a ready-made solution. Though such activities were not new to the region (cross-border commerce had already existed to accommodate the movement of blue jeans and other iconic items of Western culture east through Yugoslavia), they now proceeded on a hitherto unprecedented scale. National monitoring agencies turned a blind eye to such activities, permitting residents to earn what they could with the aid of alternative economic mechanisms. The resulting system gained momentum particularly during the years of the embargo, when informal trade was all but institutionalised. By this time, a stable, well-oiled machinery had developed, including specialists that covered every stage of the process. The trade in alcohol, for example, boasted mechanics specialising in the conversion of passenger vehicles for use in smuggling (e.g. the installation of custom petrol tanks designed to carry Napoleon Brandy and other such merchandise across the border undetected); border area wholesale stores, where customers who demanded the goods in question could procure them easily; informants and communication channels that provided news regarding border guards, staff changes, the work times of the more relaxed customs officials, and the potential presence of higher-level monitoring agencies; nuanced unwritten laws regarding the amounts to be paid to border guards for participation in smuggling activities (depending on product types and quantities); and – on the recipient end – a range of individuals who purchased the goods at cars parked near the border, private homes on farms or in nearby villages, and informal markets. Of course, the same can be said for the trade in petrol and other products. Also typical of this region in the 1990s was a form of labour mobility built on previously known models: individuals living south of the border formed limited partnerships in order to work in Hungary, either to supplement their incomes, or as the only source of income available to the household (see Papp 2014.). Once the civil war had ended, the political situation stabilised, the national economy was rebuilt, and as it succeeded in reintegrating an increasing share of its citizens, the informal commercial sector shrunk accordingly, though the vestiges of it are still in place today.

Similar tendencies were observed in the north-eastern region of our study, where over the course of the past twenty-five years, irregular forms of economic activity and behaviour have become all but permanently ensconced. Organised into hierarchical groups (big boss, boss, worker, carrier, transporter, sentinel, driver, little man), smugglers pursue broad-based activities both at border crossings and along the frontiers. Individual rings function through connection to larger networks, and though some co-operation between groups can be observed, on the whole, relations are characterised by various conflicts of interest and – often –

outright rivalry. Naturally, the informal transnational economy as a whole includes not only organised groups, but also smaller bands and private persons, who take advantage of access to resources in the border areas in order to supplement what incomes are available to them within the weak Ukrainian national economy. Thus, an occasionally used form of economic conduct that, at the time of the fall of the Iron Curtain, was scorned by the local population has been gradually transformed over the past few years into a long-term lifestyle that is broadly accepted as a model by border area society (Borbély 2015.). In addition to the distribution of merchandise, labour migration in areas such as household help, construction work, and – above all – seasonal agricultural work also represents a significant presence in the region's black market economy. The widespread phenomenon of seasonal employment, for example, is a cross-border economic strategy by which Hungarian farmers have used foreign workers to develop their products to a competitive level. Continued maintenance of the institution is founded on the inequality of incomes between Hungary and other countries. Labour migration is accompanied by a transfer of money across borders, as the workers in question do not actually settle in Hungary, but commute between villages on either side. Unlike the situation in the south-east, here, transborder economic activities are constant, rather than a temporary response to a crisis situation. Indeed, the present war has created situations that continue to motivate inhabitants of the region to employ these strategies.

Within the total set of bipartite relations in the three regions studied, the least significant were observed at the Romanian-Serbian border, where inhabitants displayed virtually no interest in one another, least of all economic interest, and no mobility of goods or labour of any kind was detected. At the Hungarian-Slovenian and Romanian-Ukrainian borders, some economic activity was experienced, though on a significantly smaller scale than was true of cases described above.

Overall, our study revealed that economic activity in the three regions in question was primarily bipartite in nature; that tripartite co-operation was rare, and where present, tended to be short-lived. Three-party initiatives were primarily organised around one-off interests supported by European Union funds, and were therefore not integral to the storehouse of local economic strategies. Also noted was the absence of symmetry in all three regions (discounting the complete mutual disinterest observable on either side of the Romanian-Serbian border): advantages and inequalities presenting themselves between the two sides of a given border were combined in differing patterns, while national economies, international positions, and changes in geopolitical classifications

(regarding position vis-a-vis the EU or Schengen Area) were accommodated flexibly and in some cases, even ingeniously.

COMMEMORATIVE POLICY AND ETHNIC IDENTITY

Throughout our study, particular attention was paid to observing how borders as geopolitical entities featured in the cultural and collective memories of communities and individuals living in border areas (Assman 2013): what discussions they generated, how they served to organise the cultural and community lives of different populations, what commemorative activities had arisen around their appearance and presence, how these were expressed, who organises them and according to whose interests, how borders affect the categories of us and them, and how borderland populations position themselves with respect to the boundaries they live with. Though the subject is at least as multifaceted as those discussed above, this volume will obviously deal with such aspects of it as can be presented visually. While stories of detainment, escape, segregation, marginalisation, and inspection certainly carry important information for researchers in this field, the emphasis here must reside with the symbolic designations found in public spaces and the memorial rituals that have been organised around them.

Commemorative policy during the decades of socialism was regulated by the principle of collective amnesia, and all talk and analysis of the meaning of borders was relegated to the private sphere, family tradition, a narrowly functioning opposition subculture, and – perhaps – religious circles. Open discourse did not become possible again until the fall of the socialist regime, which ended the long period of silence and repression of tensions and gave way to a powerful upswell of self-expression and reflection.

Because of the complex array of meanings they represent, the role of borders in a given region's commemorative policy greatly transcends that of the geopolitical dividing line. The phenomenon of borders is strongly linked to both the history of the creation of nation-states in Central Europe, and the discourse on nations and nationalities generated by the tensions nation-states have produced. It is this that explains why memorial sites are located not only on national boundary lines, but also in their immediate vicinity. Because the significance of such sites to community life is great, the more pressing need is to express how borders have shaped communities – and to interpret the changes they represent – in inhabited places that see use on an everyday basis. In regions where

political reality is experienced as a loss and its fairness is debated, the ensuing process of ideological give-and-take and symbolic confrontation has led to the production of an enormous repertoire of memorial sites and commemorative rituals. Of course, the opposite was also observed within the areas included in this study: where borders are not imbued with meanings that negatively affect life in the community, strong emotional reactions do not arise, there is no need for symbolic, compensatory activities, and borders remain a neutral or negligible factor in the formation of individual and community identities.

In all three of the areas studied, monuments were placed to mark the points where the borders of the three nations in question intersect. In the south-west and south-east, these markers are located at the exact respective geopolitical tripoints. The symbology they employ is simple, consisting of national emblems without added nationalist content, and the space dedicated to self-expression on the part of each of the three countries affected is identical. In these places, commemorative rituals have not become a part of the lives of communities. Though in the south-east, a festival is held each year for which the borders are opened, and local and regional officials give speeches at the tripoint marker, communities in this border area are interested primarily in hiking trips across the border and in taking part in the local festivities held for the occasion. At only one time was the site brought into the service of self-expression on the part of the unofficial political elite: when a non-local group of youth from the far right vandalised the coats-of-arms of Hungary's two tri-border neighbours. The south-western tripoint monument was also the site of organised ceremonies initiated by local mayors following the change of regimes in 1989; however, all interest in ritual visits and commemorative events vanished the moment the area was opened and the borders became freely traversable. As the geopolitical significance of the border disintegrated, so did the need for symbolic self-expression, and the tripoint was transformed into a hiking destination along a tourist route. In the north-eastern tri-border region, as was noted above, the tripoint monument serves neither as a marker for the intersection of borders, nor as a target for commemorative activities.

Other memorial sites related expressly to the border as an element of state administration and infrastructure are relatively few. In addition to the monuments discussed above, a section of the western border is marked by sculptures made of barbed wire (such as the "Limitless Bird" created by artists Anita Balog and László Árvay) and vestiges of the former protective fencing, now managed as in the manner of an installation. Such symbols serve both to invoke the recent past, and to assist those in need of processing their traumatic memories of border-

related events. At the north-eastern borders, the MÉKK (Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége, or Subcarpathian Community of Hungarian Intellectuals) and Ukrainian-Hungarian Democratic Alliance have installed half a traditional Székely Hungarian gateway on either side of the Mali Selmenci-Velké Slemence border crossing in memory of those whom the border once separated. Also of note here are the memorial parks located along the Hungarian-Slovenian border (the Hetés Friendship Park and "Hello Neighbour" bench), which communicate notions of thawing relations and mutual approach.

Of greater significance are the power of borders to create minorities and the need for communities in border regions to give expression to minority fates and identities. The extent to which a similar need for self-expression is absent among majority populations is striking. The Germans deported during the Second World War, the Serbs concentrated in Deszk, and the far-removed Bugliarians of Dudeştii Vechi all represent dispersed populations seeking to preserve their communities by preserving their origins, their ethnic ties, the events of their pasts, and the memories of their elders. Hungarian minorities living across borders, for whom the expression of a sense of belonging to the greater nationality is an objective of primary importance, have developed their own rhetoric and symbology to this end. In addition to regional past events and local traditions, these populations place strong emphasis on their relationship to the nation's shared past, their repertoires of self-expression – whether in Subcarpathia, Partium, or Vojvodina – including turul birds, carved wooden grave posts, statues of Lajos Kossuth, 1848 commemorative plaques and festivities, etc.

Divergence from the usual discourse on nationality was experienced in the Romanian part of Banat, which represents itself as multicultural. Here, space is made for all minorities to live out their identities, such that no one group seeks to exclude or exert pressure on any other. Instead, the identities of Romanian Banat populations complement one another in a manner that is conceptualised by a community that lives with diversity and "otherness" on a daily basis as ensuring the special quality of the region.

A set of cross-border events that structure communities, while at the same time transcending questions of nationality has arisen around certain important pilgrimage sites (Máriapócs, Maria Bild), albeit such places are used by different ethnic groups in different ways. Similarly transcending in nature are a number of south-western tri-border initiatives, including nature parks, hiking trails, and the "Lifting Up the World with a Oneness-Heart" Programme, all founded in the service of universal values.

THE PURPOSE OF THIS ALBUM

In compiling the visual material for this volume, our intent has been to provide readers with a visual anthropological interpretation of the situation of tri-border regions. To achieve this, four thematic areas, each seen as a factor in how border-crossing practices are structured and local identities shaped and given expression, were selected. By supplying the photographs with an abundance of information, we hope to have opened up a domain of interpretation that assists the reader in understanding how the modification of borders over the past one hundred years has affected the reorganisation of regions and communities, with particular reference to the effect of post-communist macro-tendencies on microregions. The volume juxtaposes similarities and differences among the south-western, south-eastern, and north-eastern tri-border regions in order to show how local communities have responded to various challenges. The purpose of the photographs is not to illustrate our findings, but to complement them, and to facilitate their understanding. Tri-border regions are rife with linguistic and other non-visual symbols that serve as expressions of the state as a unit, of national community, and of openness with respect to neighbours. As a description of the rich visual world to which they belong would be ill-served by analytical writing alone, we have chosen the format of an album in order to accomplish this purpose.

It has also been our goal to give voice to experts and interested parties from all countries involved. Over the past four years, we have consistently included such individuals in our work and have taken our research results (exhibitions, workshop debates) on the road with us to Romania, Serbia, and the border cities of Hungary. This multilingual volume, therefore, represents merely the latest development in our ongoing campaign to rally with the forces of multinational Central Europe.

Translated by Rachel Jane Maltese

SZAKIRODALOM / BIBLIOGRAPHY

APPADURAI, Arjun

- 1990 Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. *Theory, Culture and Society* 7. 295–310.

ASSMAN, Jan

- 2013 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.

BARANYI Béla

- 2001 A határ menti térségek és a határon átnyúló kapcsolatok fejlődésének esélyei. In BARANYI Béla (szerk.): *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. 338–368. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja.
- 2007 *A határmentiség dimenziói Magyarországon*. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó.

BARANYI Béla (szerk.)

- 2001 *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja.

BARTH, Frederik

- 1969 Introduction. In Frederik BARTH (ed.): *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Differences*. 9–38. London: George Allen & Unwin.

BAUKÓ Tamás – GURZÓ Imre

- 2002 Határon innen. Egy régiókutatásról a sarkadi kistérségben. In PÁL Ágnes (szerk.): *Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából*. 458–502. Szeged: JGYF.

BAUMGARTNER Gerhard – KOVÁCS Éva – VÁRI András

- 2001 A határmentiség paradoxonai: Jánossomorja és Andau (1990–2000). In BÁRDI Nándor – LAGZI Gábor (szerk.): *Politikai és nemzeti identitás Közép-Európában*. 113–140. Budapest: Teleki László Alapítvány.

BENCsik Péter

- 2002 Útiokmányok, utazási lehetőségek és határforgalom a 20. századi Magyarországon. *Regio* 2. 31–50.

BORBÉLY Sándor

- 2015 *Hétköznapi informális gazdasági gyakorlatok az ukrán-magyar határvidéken*. Kutatási beszámoló, kézirat.

COHEN, Anthony P.

- 1986 *Symbolising Boundaries: Identity and Diversity in British Cultures*. Manchester: Manchester University Press.
- 1995 *The Symbolic Construction of Community*. London – New York: Routledge.

COLE, John – WOLF, Erik

- 1974 *The Hidden Frontier: Ecology and Ethnicity in an Alpine Valley*. New York: Academic Press.

DONNAN, Hastings – WILSON, Thomas M.

- 2002 Határok és antropológia Európában. *Replika* 47–48. 117–131.

ÉGER György

- 2001 Térségi és etnikai elemzések: alapfogalmak, értelmezési keretek. In ÉGER György – LANGER, Josef (szerk.): *Határ, régió, etnikumok Közép-Európában*. 19–51. Budapest: Osiris – MTA Kisebbségkutató Intézet.

GOSZTONYI, Kristof

- 1996 Mostar: Borders, Boundaries, Interest Groups. *Europeae. Journal of the Europeanists* 2. 1.

GRÁFIK Imre

- 2000 Hármashatár – Közép-Európai nemzeti traumától a népek találkozási helyéig. *Néprajzi Látóhatár* IX. 3–4. 117–149.

GROSZ András – TILINGER Attila

- 2008 A gazdasági szereplők határon átnyúló tevékenysége. *Tér és Társadalom* 22. 3. 81–96.

GUPTA, Akhil – FERGUSON, James

- 1992 Beyond „Cultura”: Space, Identity and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* VII. 1. 6–23.

GYŐRI Róbert

- 2006 A határ két oldalán. (Városi vonzaskörzetek és a trianoni határmegvonás a Nyugat-Dunántúlon). In Győri Róbert – Hajdú Zoltán (szerk.): *Kárpát-medence: Települések, Tájak, régiók, térstruktúrák*. 279–292. Pécs – Budapest: Dialógus – MTA Regionális Kutatások Központja.

HADAS Miklós

- 1994 Határtérség és modernizáció. *Regio* 5. 2. 31–44.

HARDI Tamás

- 2008 A határtérség térszerkezeti jellemzői. *Tér és Társadalom* 22. 3. 3–25.

HARDI Tamás – TÓTH Károly (szerk.)

- 2009 *Határaink mentén. A szlovák-magyar határtérség társadalmi-gazdasági vizsgálata*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.

HORVÁTH Gergely Krisztián – KOVÁCH Imre

- 1999 A feketegazdaság (olajkereskedelem és KGST-piac) és vállalkozói Kelet-Magyarországon. *Szociológiai Szemle* 3. 28–53.

- ILYÉS Zoltán
2004 Szimbolikus határok és határjelek. A turisták és a helyiek határtermelő és -olvasó aktivitása Gyimesben. In BICZÓ Gábor (szerk.): *[vagabundus] Gulyás Gyula tiszteletére*. 189–212. Miskolc: Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék.
- JEGGLE, Utz
1994 Határ és identitás. *Regio* 2. 3–18.
- KESZEG Vilmos
2004 Határ, határmódosítás, határátlépés. Történetek a kisebbségi sorsról. *Néprajzi Látóhatár* XIII. 3–4. 41–86.
- KOCSIS Károly
2004 A politikai és az etnikai földrajz határértelmezései. In KOVÁCS Nóra – OSVÁT Anna – SZARKA László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. 23–28. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KOVÁCS Éva
2002 Határmítoszok és identitásnarratívák az osztrák-magyar határ mentén. *Replika* 47–48. 143–156.
- LEIZAOLA, Aitzpea
1996 Muga: Border and Boundaries in the Basque Country. *Europeae. Journal of the Europeanists* 2. 1. 91–101.
- LENGYEL Imre
2002 A magyar-román gazdasági kapcsolatok néhány jellemzője a Dél-Alföldön. In PÁL Ágnes (szerk.): *Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából*. 257–264. Szeged: JGYF.
- MARTÍNEZ, Oscar J.
1994 The Dynamics of Border Interaction. New Approaches to Border Analysis. In SCHOFIELD, Clive H. (ed.): *Global Boundaries: World Boundaries*. Vol. 1. London – New York: Routledge.
- MIKOS Éva – SCHWARCZ Gyöngyi – SCHRÄSTETTER, Jan
2006 *A megélt szomszédság a határrégióban, Vas és Győr-Moson-Sopron megye – Burgenland*. Kézirat.
- NAGY Imre
2001 *Cross-Border Co-operation in the Border Region of the Southern Great Plain of Hungary*. Pécs: Centre for Regional Studies, HAS.
- NÁRAI Márta – RECHNITZER János
1999 *Elvált és összeköt – A határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák-magyar határ menti térségben*. Pécs – Győr: MTA Regionális Kutatások Központja.
- NEMES NAGY József
1998 *A tér a társadalomkutatásban*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Ember – Település – Régió.
- PAHL, Raymond E.
1984 *Division of Labour*. Oxford: Basil Blackwell.
- PAPP Árpád
2014 *Kubikusok a Holdon*. Kézirat. <https://www.nti.btk.mta.hu/harmashatarok/anyagok/papp-a-kubikusok.pdf>
- PÁL Ágnes (szerk.)
2002 *Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából*. Szeged: JGYF.
- RAVENEAU, Gilles
1996 Frontière et liens à la peripherie: la Corse et la Sardaigne. *Europeae. Journal of the Europeanists* 2. 1. 103–119.
- SIK Andre – SURÁNYI Ráchel (szerk.)
2015 *The Hungarian / Slovak / Ukrainian tri-border region*. Budapest: TÁRKI.
- SOYSAL, Yasemin Nuhuğlu
1994 *Limits of Citizenship. Migrants and Postnational membership in Europe*. Chicago – London: The University of Chicago.
- SZILÁGYI Levente
2009 Az államhatár hatása Csanád és Vállaj kapcsolatára 1918-tól napjainkig. In ILYÉS Sándor – JAKAB Albert Zsolt – SZABÓ Á. Töhötöm (szerk.): *KJNT Évkönyve 17. Nemzedékek, kutatások, lenyomatok*. 27–48. Kolozsvár: KJNT.
- SZÜTS István Gergely
2008 Államhatáron innen és túl. In BECZE Szabolcs – SZÜTS István Gergely (szerk.): *Határlét. Antropológiai tanulmányok Jabloncáról*. 63–89. Miskolc: Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet.
- THOMASSEN, Bjørn
1996 Border studies in Europe: Symbolic and political boundaries, anthropological perspectives. *Europeae. Journal of the Europeanists* 2. 1. 37–48.
- VÁRADI, Monika Mária – WASTL-WALTER, Doris – VEIDER, Friedrich
2002 A végek csöndje. Határ-narratívák az osztrák-magyar határvidékről. *Regio* 2. 85–107.
- VÁRI András
2002a Határkerülés: a vállalkozók szomszéd országához fűződő gazdasági kapcsolatai az esztergom-párkányi kistérségben. *Regio* 2. 51–84.

2002b A határon átnyúló munkavállalás jelentősége és problémái az esztergompárkányi régió példáján. In KOVÁCS Nóra – SZARKA László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*. I. 219–240. Budapest: Akadémiai Kiadó.

WALLERSTEIN, Immanuel

1974 *The Modern World-System I. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

1980 *The modern world-system II. Mercantilism and the consolidation of the European world economy, 1600–1750*. New York: Academic Press.

KUTATÓCSOPORT / RESEARCH TEAM

TÉRKÉPEK / MAPS

A magyar-osztrák-szlovén hármás határ és térsége Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint and tri-border area

A térképen az albumban szereplő fotók helyszínét jelöltük.
This maps shows the locations of places seen in the photographs in this album.

A magyar-román-szerb hármas határ és térsége
Hungarian-Romanian-Serbian tripoint and tri-border area

A térképen az albumban szereplő fotók helyszínét jelöltük.
 This maps shows the locations of places seen in the photographs in this album.

A magyar-román-ukrán hármes határ és térsége
Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint and tri-border area

A térképen az albumban szereplő fotók helyszínét jelöltük.
This maps shows the locations of places seen in the photographs in this album.

HÁRMASSÁG

TRIUNITY

A hármashatárok a politikai egységekre osztott tér kitüntetett pontjai. A vizsgált közép-európai térségek nemcsak három politikai-gazdasági berendezkedés találkozási pontjai, hanem bonyolult etnikai, vallási, kulturális hármasságok terepei is egyben. Az 1920 után létrejött megosztottság gyökeresen formálta újra ezen régiók struktúráit (például működő településkapcsolatok szétszakításával), új kontextusba helyezett már korábban is létező hármasságokat (például azért, hogy megváltozott az együtt élő nemzetiségek közötti többség-kisebbség viszony), új etnikai-vallási viszonyok kialakulásához vezetett (spontán vagy szervezett migráció révén), illetve jelentős különbségeket hozott létre (legszembe-tűnőbben talán a különböző államalakulatokhoz került területek gazdasági fejlettségében). A napjainkban megfigyelhető hármashatár viszonyok, és azoknak a különböző jelrendszerekben történő megnyilvánulásai ennek a közel százéves megosztott fejlődésnek a fényében értelmezhetők.

Mindenekelőtt a hármashatár-pontokat jelölő határköveket mutatjuk be. Az első világháború után elhelyezett obeliszkok – mint a világ hármashatár-jellei általában – formájukban, díszítésükben, felirataikban többszörösen magukon viselik a hármasság szimbolikáját. Míg a magyar-osztrák-szlovén és kisebb mértékben a magyar-román-szerb hármashatár-kő a hosszú évtizedekig tartó megközelíthetlenség után egyfajta találkozóhely, a térség hármasságának kikristályosodási pontjává válhatott, a magyar-román-ukrán határjelzők – sajátos földrajzi elhelyezkedésüknél fogva, és főleg a határok viszonylagos zártsága miatt – nem töltenek be ilyen szerepet.

A hármasságra, hármashatár-helyzetre vonatkozó ikonográfiai és nyelvi utalásokkal nemcsak a határpontok közvetlen közelében, de a környező településeken is lehet találkozni. Ez különösen a magyar-osztrák-szlovén térségre jellemző, ahol a hármasság szimbolikáját turisztikai, gazdasági, kulturális vállalkozások már-már egyfajta brandként használják. A magyar-román-szerb határvidékről származó példák a nemzetiségek békés együttélésének gondolatára épülnek. A magyar-román-ukrán térséget csak egyetlen fotó képviseli: ebben a régióban találkozhatunk legritkábban a hármasság szimbolikus megjelenítésével.

A közterületek feliratainak nyelvhasználatában is remekül megragadható a vizsgált térségek hármassága. Itt különbséget tehetünk gesztusértékű, illetve valamilyen – gazdasági, tájékoztató – célszerűséget szolgáló többnyelvűség között. Az előbbire jó példa a települések határában kihelyezett üdvözlő tábla, az utóbbira pedig az üzletek többnyelvű kiírásai.

Az utolsó egységbe kerültek azok a képek, amelyek a gyakorlatban megvalósuló hármashatár kapcsolatokról tudósítanak. Természetesen ezek az együttműködések – a sportversenytől a tájvédelmi parkok munkájának összehangolásáig –

In a world whose surface is divided into patchwork of political units, tripoints represent locations of especial significance. The Central European tri-border areas studied for this publication, beyond marking the intersections of political and economic systems, represent complex triunities of ethnicity, religion, and culture. The fragmentation that arose in Central Europe post-1920 radically reshaped regional structure (e.g. by disrupting the relations between formerly connected municipalities), placed existing human triunities into a new context (e.g. by changing the minority-majority relationship between coexistent nationalities), led to the development of a new ethnic-religious situation (through spontaneous and organised migration), and spawned a number of notable incongruities (most conspicuously regarding the level of economic development characterising territories belonging to different states). Both the tri-border relations observable today, and the manifestations of those relations as communicated by various means, must be interpreted in terms of this near-century's worth of fragmented development.

Our discussion of triunity commences with an examination of the monuments that mark these locations. The obelisks in question, each placed after the First World War, feature a standard array of the symbols of triunity, expressed through form, decoration, and inscription. Though after decades of inaccessibility, the Austrian-Hungarian-Slovenian and – to a lesser extent – the Hungarian-Romanian-Serbian monuments have both become meeting places – nuclei of crystallisation for the region's threefold nature – the multiple Hungarian-Romanian-Ukrainian border markers – partly due to the tripoint's unusual geographical position, but mainly as a result of the isolated nature of the borders in question – do not serve such a function.

Iconographic and linguistic references to triunity and the phenomenon of intersection can be found not only in the immediate vicinity of such points, but also in nearby communities. This is particularly the case in the Austrian-Hungarian-Slovenian region, where related symbolism is used by tourist, business, and cultural enterprises in a manner not unlike that of a branding campaign. Examples of iconography from the Hungarian-Romanian-Serbian borderlands, it was found, centre on the notion of peaceable tri-national coexistence. The entire Hungarian-Romanian-Ukrainian tri-border area, on the other hand, is represented in this section by a single photograph; thus, it is here that one encounters tripoint symbolism most rarely.

An examination of the use of language on public signage provides an apt reflection of the treble nature of the areas under scrutiny. Here, it is possible to distinguish between inscriptions that represent mere gestures and multilingualism

gyakran szimbolikus és nyelvi kódjaikban is hordozzák a hármasság tematikáját. Az ilyen háromoldalú kapcsolatok létrehozása és fenntartása általában komoly szervezőmunkát igényel, ritka a spontán kialakuló trilaterális közösségi gyakorlat. Példáink többsége jellemző módon a magyar-osztrák-szlovén határtérségből származik. A gyakorlatban megvalósuló hármasság egyik formájának tekinthető ugyanakkor három vallás, három etnikum egymás mellett élése is: ezeket a határokon belüli hármasságokat illusztrálják az alsószölnöki óvoda és a csanádi templomtornyok képei.

A hármasság a vizsgált régiók mindegyikében más-más kontextusban nyer értelmet, de a határ régiókban élők számára a két másik ország közelsége, két másik politikai közösség, nyelv, kultúra, vallás jelenléte mindenképpen fontos identitáselemet, gyakorlati lehetőséget vagy olykor problémát jelent.

that serves some expediency, whether economic or informational. Examples of the former include welcome signs that mark the limits of various communities, while the latter are exemplified by signs posted in shops.

For the final unit in this section, photographs on the topic of actual tri-national relationships are presented for scrutiny. Naturally, instances of co-operation – from sporting events to the co-ordination of maintenance on nature parks – serve to codify the theme of triunity in terms of both symbolism and language. In general, the creation and maintenance of such trilateral relations requires a great deal of organisational work, while spontaneity is a rare phenomenon. Typically, most examples of co-operational efforts come from the Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area. Another form of triunity found in practice is the phenomenon of threefold religious or ethnic coexistence within a single municipality, as illustrated by the photographs of the preschool in Alsószölnök and the church spires of Cenad.

Though in each of the three regions studied, triunity must be understood with reference to a specific context, for the people who live there, the presence of two other political communities, languages, cultures, and religions represents an important element of local identity, a practical opportunity and/or – on occasion – a problem to be overcome.

HÁRMASHATÁR-PONTOK / TRIPPOINTS

1, 2. A magyar-román-ukrán hármashatár-pontra mutató „Túr” határjel Magyarországon

Fotó: Szócs Péter, 2014, magyar-román-ukrán hármashatár

Magyarország, Románia és Ukrajna határainak találkozási pontja az Öreg-Túr folyó kiszáradt medrének, illetve a Túr középvonalának metszéspontja. A képen látható határkő a hármashatár magyarországi oldalán található, az államhatárok találkozási pontjától 60 méterre. A román és az ukrán határoszlop egyaránt 39 méterre van a hármashatár-ponttól. A határoszlopok jellegzetes része a hármashatár-pontra mutató, gúlaban végződő, fektetett oszlop. A képen látható határoszlop elülső oldalán „Magyarország” és „Túr” felirat, valamint a címer szerepel, hátsó oldalán a következők állnak: „Magyarország, Szovjetunió, Túr, Románia, 1948”. Ezek közül az első és a harmadik felirat van kiemelve. A három határoszlop közül egyedül a magyarországi közelíthető meg, az ukrán részen drótkerítés, Romániában pedig a mezei utak állapota nehezíti az oszlopokhoz való eljutást. Mindezek ismeretében nem meglepő, hogy ez a hármashatár-pont találkozási helyként, közösségi helyszíneként egyáltalán nem funkcionál.

1, 2. The Hungarian “Túr” border marker, indicating the direction of the Hungarian-Romanian-Ukrainian tripoint

Photo: Péter Szócs, 2014, Hungarian-Romanian-Ukrainian tri-border area

The borders of Hungary, Romania and Ukraine meet at the intersection of the dry bed of the Old Túr and the median line of the River Túr. The boundary stone shown in the picture is located on the Hungarian side of the triple border, 60 metres from the intersection of the state borders. The Romanian and Ukrainian boundary markers are each 39 metres from the tripoint. The boundary markers are typically columns ending in a pyramid shape on a plinth oriented towards the tripoint. On the front of the column pictured here are the words “Hungary” and “Túr”, together with the Hungarian coat of arms, while the rear features the inscription “Hungary, Soviet Union, Túr, Romania, 1948” – the first and third words being highlighted. Of the three boundary markers only the one in Hungary is accessible. The Ukrainian border column is surrounded by wire fencing, while in Romania the column is difficult to approach because of the state of the roads. In these circumstances, it is not surprising that the tripoint does not function as a meeting place or community site.

3. A Triplex Confinium Trianon-emlékmű és hármashatár-kő a magyar-román-szerb határponton

Fotó: Turai Tünde, 2014, magyar-román-szerb hármashatár

A hármashatár-követ Kübekháza (Magyarország), Óbéba (Románia) és Rábé (Szerbia) települések között állították az 1920-as trianoni békeszerződés után, emlékeztetve az új államhatárok megvonására. Az emlékmű háromoldalú, tartalmazza a három ország címerét az adott ország irányába fordítva, valamint a békeszerződés időpontját. Évtizedekig az elzártság és a megközelíthetetlen szimbóluma volt. A rendszerváltás utáni időszakban viszont fontos események helyszínévé lett: azóta a nemzetközi nyitás jelképe, a nemzeti szuverenitást érintő viták kikristályosodási pontja, ugyanakkor a nemzeti sérelmek kifejezésének tere is. 1998 óta évente megrendezik a határnyitás ünnepségét, amikor két napon keresztül határátlépőként működik a hármashatár (ld. 44., 45. kép). 2006-ban Magyarország, Románia és Szerbia megállapodást írtak alá a három határ találkozásának pontos kijelöléséről, valamint a határjel karbantartásáról. 2009-ben megrongálták, szélsőséges érzelmű magyar fiatalok leszedték a szomszédos országok címerét, és a kübekházi panzió udvarán lévő tóba hajították. A három ország rendőrsége közösen vett részt a nyomozásban, és az érintett felek az emlékmű mielőbbi helyreállításáról döntöttek. A fotó háttérében a szerb határőrség figyelőtornya látható. A másik két ország nem rendelkezik ilyen megfigyelőállomással a hármashatár közelében.

3. The Triplex Confinium Trianon monument and tripoint obelisk at the Hungarian-Romanian-Serbian tripoint

Photo: Tünde Turai, 2014, Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area

The triple-border stone was erected between the settlements of Kübekháza, Beba Veche and Rabe following the 1920 Treaty of Trianon, as a reminder of the newly established state boundaries. The three-sided monument includes three coats of arms, each facing towards its respective country, and the date of the peace treaty. For decades it was a symbol of isolation and inaccessibility. Following the change in political system, however, it became the scene of certain important events, a symbol of international openness, the crystallisation point of disputes over national sovereignty, as well as a location for the expression of national grievances. Since 1998, the opening of the border has been celebrated annually. For two days each year the triple border functions as a border crossing point (see pictures 44, 45). In 2006, Hungary, Romania and Serbia signed an agreement on the exact intersection of the three borders, as well as on the maintenance of the boundary marker. In 2009, it was damaged by a young Hungarian extremist, who removed the coats of arms of the two neighbouring countries and threw them into the pond outside the Kübekháza guesthouse. Police from the three countries undertook a joint investigation and the parties involved agreed on the immediate restoration of the monument. The surveillance tower used by the Serbian border police is visible in the background of the photograph. The other two countries have no such observation point near the triple border.

4. A magyar-osztrák-szlovén hármashatár-kő és környezete

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, magyar-osztrák-szlovén hármashatár

Az első világháború után létrejött három határ találkozásának pontos kijelölése egészen 1922-ig húzódott, a ma is látható határkő 1923-re készült el. A háromoldalú obeliszk és környezete többszörösen hordozza egyrészt a „hármasság”, másrészt az „egységesülés” szimbolikáját. A kő oldalain a saint-germaini, illetve a trianoni békeszerződések dátumai és az illető országok címei láthatók – jellemző, hogy ezek már minden oldalon többször változtak az elmúlt 90 évben. A kőtől egyenlő távolságra zászlórudak állnak, amelyekre jelentősebb alkalmakkor a nemzeti színű lobogókat húzzák föl. A kő körül kialakított kőpadkán 12 sárga csillag jelképezi a három ország Európai Unióban való egyesülését. A „hármasságot felülíró egység” szimbolikájával találkozhatunk a különböző találkozó emléktárgyain is. Az 1989-es „Békeünnep” emlékét mindhárom oldalon külön (eltérő kivitelezésű) nemzeti nyelvű tábla őrzi (ld. 126.kép), míg a 2004-es uniós csatlakozási ünnepség emlékezete már egy közös objektumban tárgyasul: egy négyoldalú (kocka alakú) kővön német, magyar, szlovén és – mintegy a nemzetek fölött átívelő közös nyelvként – angol felirat hirdeti a békét és az egységet (ld. 138. kép). Érdemes megfigyelni a kő körül egységesen kialakított (murával felszórt) park infrastrukturális különbségeit: a szlovén oldalon nádfedeles esőház, padok, játszótér, asztalok és büfébódé, a magyar részen egy szerényebb esőtető és egy pad áll, az osztrák oldalon pedig (lásd a képen) mindössze egy alumínium asztal két paddal.

4. The Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint obelisk and surrounding area

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area

Negotiations on the intersection point of the three borders newly established following World War I dragged on until 1922 and the boundary stone that still stands there today was not erected until 1923. The three-sided obelisk and its setting convey the multiple symbolism of “triunity”, on the one hand, and “unification” on the other. The sides of the obelisk feature the dates of the treaties of Saint-Germain and Trianon as well as the coats of arms of the respective countries. These latter have been changed several times on each side over the last 90 years. The flagpoles that are equidistant from the obelisk are used to fly the national flags on significant occasions. On the pedestal around the stone are 12 yellow stars, symbolising the three countries’ membership in the European Union. The symbolism of “unity overwriting triunity” is also apparent in the memorials to various meetings. The 1989 “Peace Festival” is commemorated by individually designed plaques in the different national languages on each of the three sides (see picture 126), while the EU accession ceremony in 2004 is represented by a joint memorial: a cube-shaped stone bearing inscriptions celebrating peace and unity in German, Hungarian, Slovenian and – as an international language – English (see picture 138). It is interesting to note the infrastructural differences in the uniformly gravel-covered park surrounding the border stone. The Slovenian side features a thatched rain shelter, benches, a playground, tables and a refreshment stall. On the Hungarian side is a modest rain shelter and a single bench, while on the Austrian side (as seen in the photograph) there is only an aluminium table with two benches.

A HÁRMASSÁG SZIMBÓLUMAI / SYMBOLS OF TRIUNITY

5. Irányjelölő tábla a magyar-osztrák-szlovén hármashatár-ponton

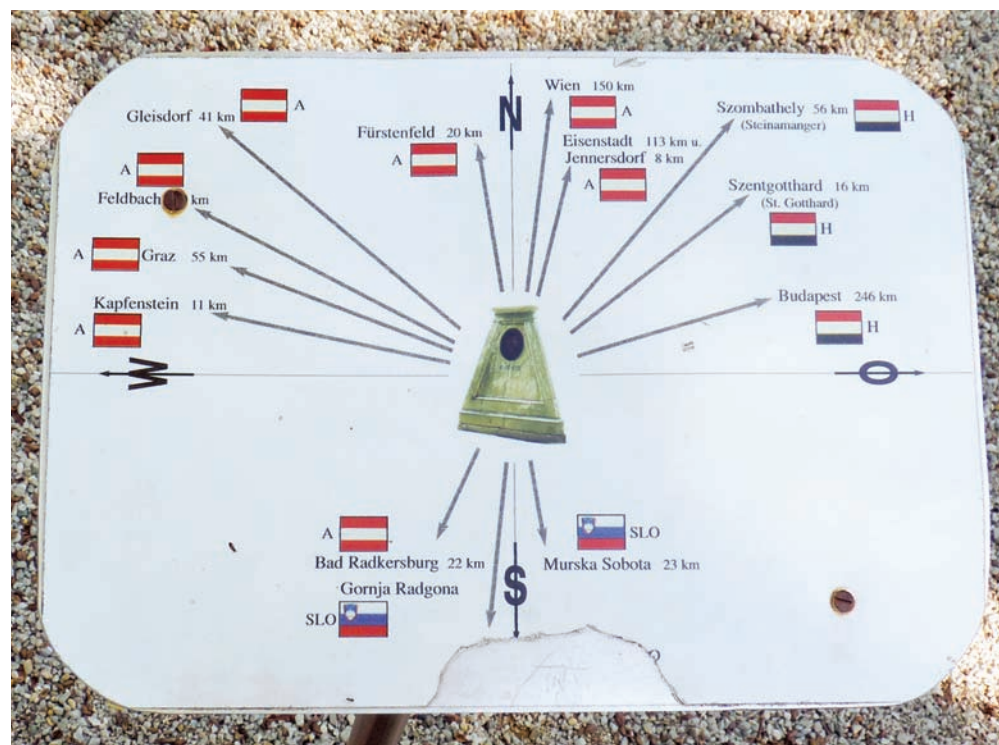
Fotó: Mészáros Csaba, 2013, magyar-osztrák-szlovén hármás határ

Az Ausztria, Magyarország és Szlovénia találkozásánál fekvő hármashatár-pont az egyetlen olyan pont Magyarországon, ahol a hármashatár földrajzi tere kulturálisan sokszorosan megjelölt, jelentésekkel felövezett helyé vált. A jelentések és kulturális üzenetek sokaságát az épített környezet jelekkel, piktogramokkal és feliratokkal teli objektumai hordozzák a Felsőszölnöktől délnyugatra fekvő hármashatár-emlékhelyen (ld. még 4. kép). Ezek egyike az az irányjelölő tábla, amely elhelyezi a hármashatár-obelisket a környező települések hálójában. A tábla valódi funkciója nem az, hogy légvonalban elhelyezze a magyar, osztrák és szlovén településeket (hiszen senki sem légvonalban halad), hanem az, hogy tudatosítsa az arra járó turistában, kirándulóban a hármashatár-emlékhely különleges elhelyezkedését.

5. Radial directional sign at the Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area

The tripoint shared by Austria, Hungary and Slovenia is the only place on the Hungarian border where the geographical space has become a culturally designated and richly informative locality. The myriad references and cultural messages are conveyed through symbols, pictograms and inscriptions on objects in the built environment at the triple-border memorial site southwest of Felsőszölnök (see also picture 4). One example is the signboard indicating the position of the triple-border obelisk in the context of the surrounding settlements. The real purpose of the signboard is not so much to indicate the respective distances to the Austrian, Hungarian and Slovenian settlements "as the crow flies" (since no one flies like a crow), but rather to raise visitors' awareness of the significant location of the triple-border memorial.

6. Turistaérem reklámlakátja a magyar-osztrák-szlovén hármashatár-pontnál

Fotó: Bednárík János, 2015, magyar-osztrák-szlovén hármashatár

A fából készült, csak az adott célállomásokon – illetve ahhoz közel, jelen esetben a felsőszőlőki Kern kocsmában – megvásárolható Turista Érmek ötlete Csehországban született 1997-ben, mára már 19 országban gyűjthetőek. A 32. számú magyar érem mellett szlovén oldalon is kapható hármashatár-követ ábrázoló turistaérem (No. 51, Trideželni park – Tromeja). Ezen a három ország címere is megjelenik, viszont a felirat egynyelvű, csakúgy, mint a közeli Grad váráról (ld. 128. kép) készült korongé (No. 50, Krajinski park Goričko - Grad Grad). Osztrák oldalon (még?) nem kapható hasonló érem. A hármasság gondolatköre – például az úticélként ajánlott vagy szimbólumként felhasznált hármashatár-obelisk révén – fontos szerepet tölt be a térség turisztikai kínálatában. Az ilyen kínálatok azonban nem feltétlenül járnak együtt határon átnyúló együttműködésekkel. Ezt példázza a turistaérmék esetében tapasztalható párhuzamosság is. Ennek ellenére az ilyen egyoldalú kezdeményezések is aláhúzzák a hármashatár-pont szimbolikus integráló erejét – jelen esetben például a magyar plakát és korong háromnyelvűsége vagy éppen a közös nemzetközi hálózatba való bekapcsolódás által.

6. Sign advertising wooden souvenir medallions at the Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint

Photo: János Bednárík, 2015, Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area

The idea of wooden tourist “medals” that can be obtained exclusively at (or near) a specific destination – in this case at the Kern pub in Felsőszőlőki – arose in the Czech Republic in 1997. They are currently collectible in 19 countries. In addition to the Hungarian medal (no. 32), a tourist medal depicting the triple-border stone is available on the Slovenian side (No. 51, Trideželni Park – Tromeja). It features the coats of arms of the three countries, although the inscription is monolingual, as it is on the medal obtainable from nearby Grad Castle (see picture 128, No.50, Krajinski park Goričko - Grad Grad). No such medals are available (yet?) on the Austrian side. The idea of triunity plays an important role in tourism in the region – the tri-border obelisk is used as a hiking destination, for example, and as a tourist symbol. However, such uses are not necessarily associated with cross-border collaboration, as illustrated by the parallel offer in the case of tourist medals. Nevertheless, such unilateral initiatives underscore the symbolic integrating power of the tripoint – in this case, for example, via the trilinguality of the Hungarian posters and medals, or participation in an international network.

7. A Hármashatár-tanösvény kiinduló pontja a magyar-osztrák-szlovén hármashatár-ponton

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, magyar-osztrák-szlovén hármashatár

Felsőszölnökről a Hármashatár utca végéből indul az Őrségi Nemzeti Park által létrehozott Hármashatár-tanösvény. A tanösvény a magyar-osztrák-szlovén hármashatár-ponton ér véget. Az Őrségi Nemzeti Park területén található tanösvények mellett információs táblák sora hívja fel a figyelmet a terület élővilágának sajátosságaira. A hármashatár-pont jelképpé és lassan turisztikai branddé, emblémává is válik a térségben, amelyre nemcsak a helyi vendéglátás különféle szolgáltatásai apellálnak, hanem a természetvédelem is. A Hármashatár-tanösvény azért is léphetett elő a hármashatár-pontot felövező épített környezet egyik fontos elemévé, mivel a határpont mindhárom oldalán egy-egy nemzeti, illetve tájvédelmi park található (ld. 9., 23., 24., 27. képek). Az ökológiailag tudatos zöldturizmus mind a magyar, mind az osztrák, mind a szlovén oldalon a turisztikai fejlesztések egyik fő irányát adja.

7. Starting point for the tri-border guided walkway at the Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area

Created by the Őrség National Park, the tri-border guided walkway starts at the end of Hármashatár utca ("Tri-border street") in Felsőszölnök, and ends at the Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint. Information boards along the guided walkways in the Őrség National Park draw visitors' attention to the conservation area's unique wildlife. The tripoint has become a symbol and is gradually becoming a tourist brand and emblem, exploited not only by various local hospitality services, but also by conservationists. The tri-border guided walkway can potentially become an important element of the built environment surrounding the tripoint, since there are national parks and nature reserves on all three sides of the border point (see pictures 9, 23, 24, 27). Ecologically aware "green tourism" represents one of the main directions for the development of tourism on the Austrian, Hungarian and Slovenian side of the border equally.

8. A hármashatár-követ ábrázoló üdvözlő tábla és rusztikus pihenőhely Oberdrosenben

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Oberdrosen, Ausztria

Az üdvözlő tábla az osztrák oldalon a hármashatár-ponthez legközelebb eső település, Oberdrosen határában áll, ugyanilyen tábla köszönti az érkezőt a falu másik végén, a határponthoz vezető út kezdeténél is. Oberdrosen 1971 óta közigazgatásilag Sankt Martin an der Raab községhez tartozik, amelynek címerében is felbukkan a határkő, csakúgy, mint a járási központ Jennersdorf esetében. Az obeliszk a hármashatár-térség (Dreiländereck) szimbólumaként jelenik meg, azonban az egynyelvű felirat és a tájnyelvi köszöntés (Griaß di) inkább a lokalitás érzetét implicálja: a határkő szimbólumként való felhasználása tehát nem feltétlenül jár együtt a határon átnyúló regionalitás gondolatával. A 19. században készült szőlőprést középpontba állító pihenőhely jó példa a hagyományos kultúra emlékeinek esztétikai átértelmezésére, amellyel osztrák oldalon gyakran találkozunk. Ezzel kapcsolatban is elmondható, hogy a térség három oldalán egyébként egymáshoz igen hasonló népi kultúra elemei (építészet, tárgyi kultúra, településszerkezet stb.) általában nem a régió egységét, hanem a lokális (települési, dél-burgenlandi, őrségi) értéket hangsúlyozó kontextusban jelennek meg.

8. Welcome sign depicting a tripoint obelisk at a rustic rest station at Oberdrosen

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Oberdrosen, Austria

This welcome sign stands on the outskirts of Oberdrosen, the village closest to the tripoint on the Austrian side. A similar board welcomes visitors at the other end of the village, at the beginning of the road leading to the border point. Since 1971, Oberdrosen has belonged administratively to the town of Sankt Martin an der Raab, the coat of arms of which also features on the border stone, as does the coat of arms of the district centre, Jennersdorf. Although the obelisk is used as the symbol of the tri-border area (Dreiländereck), the monolingual inscription and dialect greeting (Griaß di) rather imply a sense of locality: the use of the border stone as a symbol does not therefore necessarily imply the idea of cross-border regionalism. The picnic area, which features a 19th-century wine press as its centrepiece, is a good example of the aesthetic reinterpretation of traditional cultural relics, which is often encountered on the Austrian side. In this respect, it can be said that the typically similar elements of folk culture (architecture, cultural artefacts, settlement patterns etc.) on the three sides of the border are usually displayed in a context that emphasises local values (of the settlement, southern Burgenland, Őrség) rather than the unity of the region.

9. A Dreiländer Naturpark Raab emblémája Mogersdorf határában

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Mogersdorf mellett, Ausztria

A képen látható – egy adatközlőnk szerint a Rába iszapjának színét hordozó – hármasságot szimbolizáló embléma a Szentgotthárd és Mogersdorf között 2007-ben kiépített összekötő út (ld. 53. kép) mellett áll, de megtalálható a többi határátkelőnél, a településnév-táblák alatt, a helyi közintézményeken és számos más helyen is (ld. 23., 24., 27., 131. képek). A Naturpark a közös arculatból és a turisztikai kínálatok összehangolásából származó előnyöket felismerő önkormányzatok szövetségéként működik. Érdekes megfigyelni, hogy a Dreiländer Naturpark nevében és jelképiségében hordozott trilateralitás – sok esetben a tényleges határon átnyúló kapcsolatoktól függetlenül vagy azok hiányában is – beépül az együttműködésben résztvevő települések (Naturparkgemeinden) identitásába. A hármasságra és a természetközeliségre épülő brand fontos szerepet tölt be a települések belföldi turisztikai pozicionálásában. A képen az embléma alatt – mintegy az ökoturisztikai együttműködés ellenpontjaként – a heiligenkreuzi ipari park fehér épülettömbje és kéményei tűnnek fel.

9. The Dreiländer Naturpark Raab emblem at the limits of Mogersdorf

Photo: Levente Szilágyi, 2015, near Mogersdorf, Austria

The emblem seen in the picture, which symbolises triunity – and which, according to some, is the colour of the mud in the River Rába – stands at the side of the through road built in 2007 connecting Szentgotthárd and Mogersdorf (see picture 53). It can also be found at other border crossing points, below settlement name signs, on local public institutions and in various other places (see pictures 23, 24, 27, 131). Naturpark is an association of municipalities that recognise the benefits of a joint image and coordinated tourist offer. Interestingly, the triliteralism suggested by the name and symbolism of the Dreiländer Naturpark – in many cases regardless of, or even in the absence of, actual cross-border relationships – is incorporated in the identities of the settlements (Naturparkgemeinden) participating in the collaboration. Branding based on triunity and proximity to nature plays an important role in the domestic touristic positioning of these settlements. Behind the emblem – as if in counterpoint to the eco-touristic cooperation – can be seen the white buildings and smokestacks of the Heiligenkreuz industrial park.

10. A Club3 Étterem és Kávéház Szentgotthárdon

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Szentgotthárd, Magyarország

Szentgotthárd városa igyekszik kihasználni sajátos fekvését. A város periférikus elhelyezkedése a rendszerváltás előtt szinte csak hátrányt jelentett a helyieknek. Szentgotthárd Magyarország két legjobban őrzött határának közvetlen közelében fekszik. A város beleesett abba a határsávövezetbe, amelybe a ki- és bejutást a határőrség és a rendőrség fokozottan ellenőrizte. Mára Szentgotthárd egyre inkább hasznára fordítja határ menti pozícióját. A város a honlapján, illetve a róla szóló turisztikai információs anyagokon gyakran jeleníti meg magát Magyarország legnyugatibb, illetve a hármasthatár városaként. E törekvésekre kiválóan rimel a város központjában lévő Club3 Étterem és Kávéház Szentgotthárdon, amely 1972 óta működik változatlan helyen, és amely étterem éppen a hármasthatár közelségéről kapta a nevét. Az étterem vendégkörét magyar, osztrák és szlovén vendégek alkotják. Étlapja azonban, hasonlóan a helyi éttermek többségéhez, csak kétnyelvű, magyar és német. Az étterem kínálata csak egy-egy elemében utal a terület hagyományos táplálkozására és ételeire, nagyjából a nemzetközi konyha jól ismert tételei szerepelnek a menüsoron.

48

10. The Club3 Restaurant and Cafe in Szentgotthárd

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Hungary

The town of Szentgotthárd is making efforts to exploit the specific characteristics of its location. Before the democratic transformation, the town's peripheral location was almost exclusively a disadvantage for its residents. Close to two of the most patrolled borders of Hungary, Szentgotthárd lay within a border area in which all entries were strictly controlled by border guards and the police. Today, Szentgotthárd is increasingly benefiting from its borderland position. Both on its website and in its tourist information materials, the town typically presents itself as Hungary's westernmost settlement, or as a triple border town. Occupying the same venue since 1972, and taking its name from the proximity of the triple border, the centrally located Club3 restaurant and café is a perfect reflection of such efforts. The restaurant clientele comprises Austrians, Hungarians and Slovenians. The menu, however, as in most of the local restaurants, is in just two languages: German and Hungarian. The restaurant offers only a few local, traditional specialties, focusing mainly on popular international dishes.

11. Hungarian, Romanian, Serbian, and EU flags on the table of honour at the Turnu Village Museum

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Turnu, Romania

12. A brandy bottle decorated with ribbons in the Hungarian, Romanian, and Serbian national colours at the Turnu Village Museum, with puff pastries baked in a traditional folk oven in the foreground

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Turnu, Romania

Founded in 2008, the Pro Pir Kult Association, which maintains and operates the village museum in Turnu, is one of the most active civil society associations in the Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area. As an emerging key player in institutionalised cross-border relations, one of its priorities is to promote multiculturalism in the Banat (despite the fact that Turnu is actually part of Partium [Crişana] rather than Banat). The association regularly participates in traditional events along the Hungarian, Romanian and Serbian borders, including the Macea tomato festival, pig killings and cooking competitions in Pecica, Čoka and Battonya. The head of the association, Piroska Tóth, personally organises a number of events (corn hulling, bread baking and weaving courses), mainly for college students from Arad, at the Turnu Village Museum, which features a traditional domestic interior in the exhibition area. In addition to traditional activities, the association is also involved in village tourism and hospitality, and the museum is regularly visited by foreign delegations.

11. Magyar, román, szerb és európai uniós zászlók a tornyai falumúzeum dicsőségasztalán

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Tornya, Románia

12. Magyar, román és szerb nemzetiszínű szalagokkal díszített pálinkásüveg, előtte kemencében sült hájas tészta a tornyai falumúzeumban

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Tornya, Románia

A tornyai tájházat is fenntartó és működtető 2008-ban alapított Pro Pir Kult Egyesület a magyar-román-szerb hármashatár-térség egyik legaktívabb civil egyesülete. Célkitűzéseik között kiemelt fontossága van a bánsági multikulturalizmus propagálásának (annak ellenére, hogy Tornya nem a Bánság, hanem a Partium része). Mára a határon átívelő intézményes kapcsolatrendszer megkerülhetetlen tényezőjévé vált. Rendszeres résztvevői a magyarországi, romániai, szerbiai határ menti hagyományőrző rendezvényeknek: paradicsomfesztivál Mácsán, dísnóvágás, főzőverseny Pécskán, Csókán, Battonyán. Az egyesület vezetője, Tóth Piroska maga is számos eseményt (kukoricafosztás, kenyérsütés, szövésoktatás) szervez a tornyai falumúzeumban, főként aradi iskolásoknak. A falumúzeum kiállítóterében tornyai szobabelső tekinthető meg. A hagyományőrző tevékenység mellett falusi turizmussal, vendégfogadással is foglalkoznak, a külföldről érkező küldöttségek rendszeresen ellátogatnak ide.

13. Búzakoszorú román, magyar és szerb nemzetiszínű szalaggal

Fotó: Turai Tünde, 2014, Pécska, Románia

Pécska Arad megye etnikailag sokszínű települése. A régióban a város szimbóluma a kenyér, címerében is szerepel központi helyre emelve. A helység szlovák eredetű nevének jelentése 'kemence'. Pécskán több pékség is üzemel, innen látják el a környéket a mindennapival. A pécskai kenyér része a kulturális és politikai reprezentációnak is, minden fontos eseményen megjelenik, kiemelt ajándéktárgyként használják. A város igen gazdag rendezvénynaptárában természetesen fontos helye van az újkenyér-ünnepnek, amit minden év augusztusában Nagyboldogasszony napja környékén tartanak. A falunap méretű egész hétvégi rendezvény keretében kulturális-, gasztronómiai- és sportprogramokat tartanak, kitüntetések osztanak, valamint az ökumené jegyében az ortodox, a görög katolikus és a római katolikus pap is megszenteli az új kenyeret. 2013-ban erre az alkalomra készítette Tóth Melinda a fényképen látható búzakoszorút. A város többségi etnikumának és két legnagyobb kisebbségének – ami történetesen a két szomszédos országé is egyben – nemzeti színeit kötötte rá. Az esemény után az alpolgármester irodájába került, azóta ott látható.

13. Wheat wreath decorated with ribbons in the Hungarian and Serbian national colours

Photo: Tünde Turai, 2014, Pecica, Romania

Pecica is an ethnically colourful settlement in Arad County. Bread is the symbol of the town and is depicted at the centre of its coat of arms. The original name of the settlement comes from the Slovak word for 'oven'. Several bakeries operate in Pecica and deliver bread to the neighbouring villages. Pecica bread is part of the town's cultural and political representation: it appears at all important events and is typically given as a gift. Held annually in August around Assumption Day, the Festival of New Bread occupies an important place in the town's busy schedule of events. Cultural, gastronomic and sports events are held as part of the weekend village festival, awards are presented, and in a spirit of ecumenism, the new bread is blessed by the Orthodox, Greek Catholic and Roman Catholic priests. On the occasion of the 2013 festival, Melinda Tóth created the wheat garland shown on the photograph, decorating it with the national colours of the town's ethnic majority and two largest minority ethnic groups – which happen to be the same as the two neighbouring countries. After the event, the garland was taken to the deputy mayor's office, where it has since been on display.

14. Hármashatár-utcanévtábla Szárazberekben

Fotó: Szilágyi Levente, 2012, Szárazberek, Románia

2009-ben döntött Lázári önkormányzata arról, hogy a községhez tartozó települések (köztük Szárazberek) utcáit nevesítik. Ezt megelőzően a falvak valamennyi utcájának Fő utca volt a neve. Az új utcanevek legnagyobb részben a lokális helynévhasználatot rögzítették. A házak számozása viszont nem igazodott az új rendszerhez. A képen látható számok tehát nem egy utcaszakaszt jelölnek, hanem az utcában található házak számát mutatják. A Szárazberekben található Hármashatár utca valóban a hármashatárhoz vezet. A táblát többszöri halasztást követően 2012-ben helyezték ki.

14. Sign for "Tri-border Street" in Bercu

Photo: Levente Szilágyi, 2012, Bercu, Romania

In 2009, the council of Lazuri decided to rename the streets in the local settlements (including Bercu). The settlement streets had previously all been called Fő utca [Main street]. For the most part, the new street names followed local usage. However, the house numbering did not conform to the new system. The numbers shown on the sign in the photo do not indicate a section of a street, but are the house numbers in the newly named street. Hármashatár [Tri-border] street in Bercu does actually lead to the triple border. The sign was put up in 2012, following repeated postponement.

15, 16, 17. Emlépparkká alakított görögkeleti szerb ortodox temető

Fotó: Mód László, 2015, Deszk, Magyarország

A jelentős szerb kisebbséggel bíró Deszken 2012-ben emlépparkká alakították a már közel három évtizede bezárt szerb ortodox temetőt. Az emlékhely üzenete a hármasság gondolatköréhez kapcsolódik: Észak-Bánság magyar, román és szerb etnikai csoportjainak egymásra hatását, együttélését, összefonódottságát tükrözik a közös múltat idéző sírok. A park közepén egy plakett található Tamási Áron idézetével mindhárom nyelvre lefordítva: „Keressétek, ami összeköt, és nem ami elválaszt.”, majd innen három, végtelenbe vezető járda indul a három ország irányába kiemelve a szimbolikus tartalmat. Az emléppark a szerb ortodox egyház tulajdona, a Magyarország-Szerbia Határon Átnyúló Együttműködési Program „Közös örökségünk Csongrád és Észak-Bánát Határmenti Régiójában” című európai uniós projektjének keretében került kialakításra, és a „BÁNÁT” Szerb Kulturális Közhasznú Egyesület közreműködésével tartják karban. A kulturális emlékezet ápolásának a része a tárgyi emlékhely őrzése mellett a Norvég Alap támogatásával megvalósított digitális adatbázis is, amely 1851-ig visszamenőleg tartalmazza az egyházi anyakönyveket. A park emlékezési rítusok helyszíne is lett: egy évben kétszer, húsvét másnapján és halottak napján a romániai Bánáthoz tartozó Nagyszentmiklósról származó deszki ortodox pap megáldja a temetőt és a sírokat.

EMLÉKPARK
GÖRÖG-KELETI SZERB TEMETŐ

Hírhely adatok hiányában a temető kialakítása ismeretlen számunkra. Az 1848-49-es Szabadságharc ideje alatt legették a szerb templomot és ezzel az addig vezetett halotti, születési és házassági anyakönyvek is megsemmisültek. A temető legöregebb sírkövén 1853-as felirat található, azonban a régi térképek alapján számos korábbi, jelöletlen sírhelyet rejthet a föld.

A XX. század közepéig halottivivők vitték a templomi gyűzőkocsit egészen a sírhelyig, minden utcaszarkon megállva, ahol a gyűzőkocsit a főbb névvel együtt énekelték énekeltek, majd folytatták az utat a temetőbe az aznap készült keleti - nyugati felvételű sírhelyig. Az elhunytat utolsó útjára síráló asszonyok indították, akik vers formájában siratták az elhunytat.

A temetés utáni napon a temetőben a síron gyertyát gyújtottak, bort és vizet öntöttek rá, tömjéneztek, majd pogácsát tettek fölére és pálinkát ittak, a halott lelki udvosságára. Ilyen megemlékezések történtek egy hét, hat hét, fél év, egy év múltán is.

A halottak minél üdvösebb túlvilági élete érdekében a deszki szerbek az év folyamán többször is ellátogattak a temetőbe. Ilyenkor bort, pálinkát és kecskesajtot vittek, melyet a szegényeknek osztottak szét. Húsvét harmadik napján ugyancsak kimentek a temetőbe, amikor is bort, kecskesajt és hímest tojást vittek, melyet a pap a "nagy keresztet" megszentelt. Ha valaki kérte, a pap a sírokat is megszentelte, hímest tojást és kecskesajt helyezett rájuk.

A deszki szerbek arra törekedve, hogy a temetőben minél közelebb kerüljenek szeretteikhez, az elhunytakat úgynevezett családi sírhelyekbe temették, melyek bizonyítékai a kisebb - nagyobb családi sírcsoportok a temetőben. Ilyen családi sírcsoportba utólag 1977-ben temették.

A temetőbe érkezésakor a hívők keresztet vetnek, azt tessék tévőzascar és azzal, hogy a temetőben nővő vadnyágot vagy fűszálat fűznek a temető kapujára.

СПОМЕНПАРК
Српско православно гробље

Због недостатака веродостојних података његово отварање није нам познато. За време „Мађарске буње“ (1). Мађарске грађанске револуције и ослободилачке борбе 1848-49. године изгорела је српска православна црква и до тада вођена матична књига рођених, венчаних и умрлих Дешчанца.

На пронађеном најстаријем надгробном споменику налази се датум из 1853. године, али по старим картама земља крије бројне неозначене гробове још из бившег времена.

Још до средине 20. века носачи би на раменима носили савртница све до гроба, али би се на сваком сеоском раскрсћу заустављали, носила сивали са рамена и стављали на земљу. Ту би се вршило кратко погребно појање а затим наставно пут својога све до истога дана ископање равна (у правцу исток-запад).

Сутрадан по сахрањивању „погреб“. Одлази се на покојников гроб, пали свече, сафује тамјаном и прелива вином и водом. Над гробом се ломи погача а рањеник напуца за околу душе. Осмаи погребни говени одржавају се након недељу дана, 6 недеља (четрдесетница), пола године и годину дана.

Да би покојници што лагодније живели у надгробном свету, Дешчани су своје гробове посећивали годишње више пута (четворо задушница). На гробове се наносило вино, рањиво и посудина које су удаљенима саопштили. На трећи дан Уосра се такође одлазило на гробље. Понело се вино, колан и украсна шарена јаја, то је осветљено код „великог крста“ осветло, а по пољани свакошћенима осветио је и преливао гробове њихових упокојених. Шарена јаја и комадић колча постављали су на сваки гроб.

У настојању да и у загробном свету буду што блиски, дешчански покојници су сахрањивани на овом пространим гробљу у tzv. породична, фамилијарна гробља, што нам видно сведоче мање или веће група цвећа надгробних обележја. Сахрањивање на овом гробљу окончано је 1977. године.

MEMORIAL PARK
GREEK-ORTHODOX CEMETERY

In the absence of credible data the formation of the cemetery remains vague. In the time of the 1848-49 Revolution the Serbian church burnt down with all the birth, marriage and death certificates. The oldest tombstone bears the year 1853, but as the old maps indicate there may be several graves hidden in the ground.

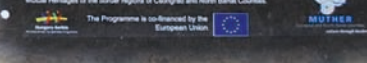
Until the mid 20th century the funeral carriage was carried by hand pausing at every corner for a while to sing church songs until arriving to the grave prepared that very day oriented East-West. The deceased received the farewell from bewailers singing rhymes before beginning the last journey.

The day after the funeral a candle was lit on the grave, wine and water poured over and incense burnt and then bread was shared over the grave and spirits drunk for the spiritual salvation of the deceased. That sort of ritual was repeated after a week, six weeks, half a year and a year later.

Ensuring the salvation of the deceased the Serbian people of Deszk visited the cemetery several times a year. Then, they took wine, spirits and milk bread there and left for the poor. On the third day of Easter also they visited the cemetery taking wine, milk bread and Easter Egg that was consecrated by the priest at the "big cross". If it was required the graves decorated with Easter Egg and milk bread were consecrated also.

The Serbian people of Deszk, seeking the proximity of their beloveds in the cemetery arranged the graves of relatives close to each other into so called family graveyards that can be discovered in the cemetery. The last burial was in the cemetery in 1977.

Entering the cemetery religious people cross oneself and so they do when leaving by lacing a halm or a wild flower into the gate.

15, 16, 17. Memorial park constructed on the location of a Serbian Orthodox cemetery

Photo: László Mód, 2015, Deszk, Hungary

In the village of Deszk, which is home to a significant Serb minority, a Serbian Orthodox cemetery that had been closed for almost three decades was converted into a memorial park in 2012. The message behind this memorial is loaded with the concept of triunity. The graves are suggestive of a common history and reflect the interrelations, coexistence and interactions of the Hungarian, Romanian and Serbian ethnic groups in the North Banat. In the centre of the park is a trilingual plaque with a quotation from Hungarian writer Áron Tamási: "Seek what unites, not what divides." From this plaque run three pathways, in the direction of the three countries, enhancing the symbolic content. The property of the Serbian Orthodox Church, the memorial park was developed in the framework of the project "Common Heritage in the Cross-Border Region of Csongrád County and North Banat", funded by the European Union Hungary-Serbia Cross-Border Cooperation Programme. The park is maintained by the "BÁNÁT" Serbian Cultural Public Interest Association. In addition to the preservation of tangible cultural heritage, the digital database created with the support of Norway Grants contributes to the protection of cultural remembrance and contains church registers dating back to 1851. The park has also become a venue for memorial ceremonies: twice a year, on Easter Monday and All Souls' Day, the Orthodox priest of Deszk, who comes from Sânnicolau Mare in the Romanian Banat region, blesses the cemetery and graves.

NYELVI HÁRMASSÁG / TRIUNITY OF LANGUAGE

18. Háromnyelvű üdvözlő tábla Kuzma határában

Fotó: Jakab Albert Zsolt, 2015, Kuzma, Szlovénia

A települések határában található üdvözlő és elköszönő táblák többnyelvűsége egyértelműen szimbolikus funkciót tölt be. A hivatalos, törvények által szabályozott nyelvhasználat szférájához tartozó településnév-táblától néhány méterre álló objektumok pozitív gesztusként köszöntik vagy búcsúztatják a vendéget. Egy hármashatár-térségben a két szomszédos ország nyelvének használata (vagy hiánya), de a nyelvek sorrendje is értelmezhető egyfajta presztízsjelzőként. A német világnyelvi státusza mellett az Ausztriával közvetlenül határos, ahhoz gazdaságilag is sok szállal kapcsolódó Kuzma esetében érthető a szlovén-német-magyar sorrend. Kuzmában egyébként sem magyar, sem német nyelvű kisebbség nem él. Osztrák oldalon nem jellemzőek a hasonló többnyelvű üdvözlő táblák.

18. Trilingual welcome sign at the Kuzma municipal limits

Photo: Albert Zsolt Jakab, 2015, Kuzma, Slovenia

Multilingual welcome and farewell signs at settlement limits clearly have a symbolic function. Set up close to the official settlement limit signs, the language of which is established by law, these sign boards provide a positive gesture of greeting or farewell to visitors. In a tri-border region, the use (or omission) of the language of the two neighbouring countries, as well as the order of the languages, can be interpreted as an indication of prestige. Bearing in mind the status of German as a world language, as well as the town's immediate border and close economic ties with Austria, the Slovenian-German-Hungarian sequence used in Kuzma is entirely understandable. In fact, Kuzma has neither a Hungarian- nor a German-speaking minority. Such multilingual welcome signs are not typical on the Austrian side.

19. Üzletsor Szentgotthárdon

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Szentgotthárd, Magyarország

A hármás határok térségében számos jelenség utal három kultúra egymás mellett élésére. Szentgotthárdon is igen sok három nyelven megjelenő felirattal lehet találkozni. A magyar-német-szlovén nyelvű feliratok mellett olykor másfajta – angol, sőt kínai nyelvű feliratokkal kiegészülő – hármasságokat is megfigyelhetünk. Ezekben az esetekben a nem helyi nyelv rendszerint a szlovént szorítja ki. A kereskedelemben található háromnyelvű feliratokat az 1990-es évek bevásárlóturizmusa hívta életre, mára számuk fokozatosan csökken. A szolgáltató szektorban a szlovén nyelv ma már igen ritkán jelenik meg. Ez igaz a képen látható bútorbolt háromnyelvű feliratára is, amely 2014-ben lekerült az épületről, azóta egy söröző működik itt.

19. Row of shops in Szentgotthárd

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Hungary

In tri-border areas, various phenomena are related to the side-by-side existence of three cultures. In Szentgotthárd, many trilingual signs and advertisements are to be found. In addition to Hungarian-German-Slovenian notices, other triunities, including English and even Chinese, can be observed. In such cases, the non-local language generally appears at the expense of Slovenian. Commercial notices in three languages emerged as a result of “shopping tourism” in the early 1990s and they are gradually disappearing. In the services sector, the Slovenian language is very seldom used today. A good example is the trilingual board that was removed in 2014 from the building in the photograph when it was converted from a furniture shop into a pub.

20. A szentgotthárdi volt Novák piac háromnyelvű táblája a Füzesi úton

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Szentgotthárd, Magyarország

A Novák piacon 1992-es nyitása után eleinte lengyel, kínai és török árusok kínálták a portékájukat. Ma már a piacozők többsége Romániából érkezik, és német, szlovén, román, illetve magyar nyelven kínálják termékeiket (ld. 74., 75. kép). Az osztrákok nemcsak vásárolni járnak a Füzesi úti piacra, hanem számos szolgáltatást (fogászat, kozmetikai kezelés, vendéglátás) is igénybe vesznek itt. A piac ennek megfelelően nem hagyományos értelemben vett piacként működik, élelmiszerként elsősorban olyan delikátessz termékeket árulnak, amelyekkel a határon túli magyaros ételkülönlegességekre vágyó osztrák vevőket célozzák meg. Az Európai Unió, Ausztria, Magyarország és Szlovénia zászlaja a piac hirdetőtábláján a hely nemzetköziségét kívánja megjeleníteni.

20. The trilingual sign for the former Novak Marketplace in Füzesi út, Szentgotthárd

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Hungary

Polish, Chinese and Turkish traders had stalls at the Novák Marketplace when it first opened in 1992. Today, the majority of stallholders come from Romania and advertise their wares in German, Slovenian, Romanian and Hungarian (see pictures 74, 75). Austrians come to the Füzesi út market not only to buy things, but also to take advantage of the many services on offer (dentistry, beauty treatment, hospitality). The market is not therefore a market in the traditional sense, since the foods on offer are primarily delicatessen products, targeted at Austrian visitors who want a taste of Hungarian specialities. The flags of the European Union, Austria, Hungary and Slovenia on market signboard are intended to illustrate the international character of the place.

21. A péterhegyi olajütő malom hirdetőtáblája

Fotó: Mód László, 2015, Péterhegy, Szlovénia

A délnyugati hármashatár-térség egyik jellegzetes terméke a tökmagolaj, amely az itt élő emberek táplálkozási kultúrájának szerves részét képezi napjainkban is. Magyarországon, az Őrségben 2014-ben tizenegyedik alkalommal szervezték meg a tökfesztivált, amely lehetőséget teremt a növény termesztéséhez, illetve feldolgozásához kötődő tradíciók megjelenítésére. 2014. július elején az Őrségi Napokhoz kapcsolódó Kapornaki Találkozón is a tök került a középpontba. Sokoldalú felhasználását különböző muravidéki szervezetek és vállalkozások mutatták be az érdeklődők számára. Az államhatár magyar és szlovén oldalán manapság is sok család foglalkozik a növény termesztésével. Az összegyűjtött és megszártott magból a saját szükségletek kielégítésére olajütő malmokban préselnek tökmagolajat. Az egyik ilyen malom Péterhegyen működik. A malmot a Pojbic család üzemelteti, akik napraforgóolajat, hajdina- és kukoricalisztet is készítenek, de foglalkoznak hajdina és köles hántolásával is. Nemcsak a termékek előállításával, de azok forgalmazásával, árusításával is foglalkoznak: a háromnyelvű táblán tökmagolajukat hirdetik. A család szlovén nemzetiségű, de beszélnek magyarul is, termékeiket rendszeresen vásárolják Magyarországról, a malomba pedig a határ másik oldaláról is visznek tökmagot préseltetni. A vállalkozás számára a hármas határ térsége kifejezetten kedvező értékesítési lehetőségeket kínál, mivel a vásárlók között a környék fürdőit felkereső osztrák és szlovén turisták is jelen vannak.

21. Sign indicating the way to the Gornji Petrovci Oil Mill

Photo: László Mód, 2015, Gornji Petrovci, Slovenia

A typical product in the south-western tri-border area is pumpkin seed oil, which remains an important ingredient in the alimentary culture of the local populations. In 2014, the 11th Pumpkin Festival provided an opportunity to celebrate the traditions related to the growing and processing pumpkins in the Őrség region of Hungary. Held at the beginning of July 2014, the Krplivnik Festival, which is connected to the Őrség Days programme, focused on the pumpkin. Its versatility was illustrated by various organisations and businesses from the Mura region. Many families are involved in pumpkin cultivation on the Hungarian and Slovenian sides of the border. They collect and dry seeds and press pumpkin oil for their own use. One such oil mill operates in Gornji Petrovci. The mill is operated by the Pojbic family, which produces sunflower oil, buckwheat and maize flour, and also deals with the husking of buckwheat and millet. Besides production, they are also active in the distribution and sale of their products. The trilingual sign in the photograph advertises their pumpkin seed oil. The family is of Slovenian origin, but they also speak Hungarian. They sell their products regularly in Hungary, and pumpkin seeds are brought to their mill from the other side of the border. The tri-border area provides particularly favourable sales opportunities for their enterprise, as their customers include Austrian and Slovenian tourists visiting the baths in the region.

22. Mezőgazdasági bolt hirdetése Szőregen

Fotó: Mód László, 2015, Szőreg, Magyarország

Szeged térségében a különböző áruféleségek, kellékek értékesítésére specializálódott üzletek gyakran hirdetik termékeiket három, azaz magyar, román és szerb nyelven. Ezek a boltok zömében olyan helyeken találhatóak, ahol viszonylag nagy számban haladnak el a szomszédos országokból érkező, a város központjába igyekvő „bevásárlóturisták”. A Szabadkai úton több olyan üzlet működik, amelyeknek a homlokzatán magyar, román és szerb nyelvű feliratok hívják fel a figyelmet az árucikkekre és a szolgáltatásokra. Az 1970-es évek eleje óta a városhoz csatolt Szőregen, a település központjában található mezőgazdasági bolt hirdetése is három nyelven igyekszik felkelteni az érdeklődést. Az üzlet szomszédságában kialakított körforgalom a Románia és Szerbia felől érkező közlekedési útvonalak találkozási pontja, ami kedvező feltételeket teremt különböző reklámok elhelyezésére. A mezőgazdasági boltban felkészültek a szomszédos országokból érkező vásárlók fogadására: a munkatársak között van, aki beszél szerbül, az üzlet vezetője pedig olasz nyelvtudásának köszönhetően a román állampolgárokkal is képes kommunikálni.

22. Advertisement for a store selling agricultural products in Szőreg

Photo: László Mód, 2015, Szőreg, Hungary

In the Szeged region, stores specialising in the sale of various goods or accessories often advertise their products in three languages: Hungarian, Romanian and Serbian. Such stores tend to be located in places where relatively large numbers of “shopping tourists” from neighbouring countries pass through on their way to the city centre. On the road to Subotica, many store fronts advertise goods and services in Hungarian, Romanian and Serbian. An advertisement on the farm shop in the centre of Szőreg, which was annexed to Szeged at the beginning of the 1970s, also attracts customers in three languages. The roundabout next to the store is at the hub of transport routes from Romania and Serbia, making it an attractive location for advertising. The farm shop is ready to welcome customers from neighbouring countries: some of the staff speak Serbian, while the manager, who speaks Italian, is able to communicate with customers from Romania.

HÁRMASSÁG A GYAKORLATBAN / TRIUNITY IN PRACTICE

23. Map illustrating three-party cooperation in the matter of national parks in the Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border region

Photo: Levente Szilágyi, 2015, near Mogensdorf, Austria

This small overview map can be seen in the corner of a detailed tourist map on the outskirts of Mogensdorf. The Dreiländer Naturpark Raab was founded in 1998 with the participation of seven southern settlements of the district of Jennersdorf (thus located closest to the border point), with minimal resources (see picture 9). Cross-border regionalism and the manifestation of alliances with the two national parks on the other side of the borders are given particular emphasis in the Naturpark's communication materials. In contrast, such cooperation represents only a (very minimal) aspect of the operations of the centrally run partner national parks in Slovenia (Krajski Park Goričko), and especially Hungary (Órség National Park). The difference is well illustrated by the emblems on the map, which range from the absolutely trilateral symbolism of the Austrian side to the "border-neutral" wood grouse of the Órség National Park. Another difference from the Austrian side is that, due to the organisational structure of the Hungarian and Slovenian parks, the councils of the borderland settlements have no role, or only an indirect one, in the organisation of tourism. Uniquely, however, among Hungary's tri-border areas there is still trilateral cooperation, resulting in many eco-touristic developments to date (e.g. walking, cycling and canoeing trails – see picture 24).

23. A magyar-osztrák-szlovén hármashatár-térségben megvalósuló nemzeti parki együttműködés közös térképe

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Mogensdorf mellett, Ausztria

A kis áttekintő térkép egy Mogensdorf határában álló részletes turistatérkép sarkában látható. A Dreiländer Naturpark Raab 1998-ban alakult a jennersdorfi járás hét déli (tehát a határponthoz legközelebb eső) településének részvételével, minimális saját apparátussal (ld. 9. kép). A Naturpark kommunikációjában nagy hangsúlyt fektet a határokon átnyúló regionalitásra, a másik két oldalon található nemzeti parkokkal való szövetség megjelenítésére. Ezzel szemben a szlovén (Krajski Park Goričko) és főleg a magyar (Órségi Nemzeti Park) partner oldaláról ez az együttműködés csak egy (möglegyetesen vékony) szeletét jelenti az országos irányítás alatt álló nemzeti parkok tevékenységének. Ezt a különbséget a térképen látható emblémák is jól szemléltetik: az osztrák oldal abszolút trilaterális jelképiségétől az órségi park „határsemleges” sikefajdjáig. További különbség az osztrák oldalhoz képest, hogy a magyar és szlovén parkok szervezeti felépítéséből kifolyóan a határ menti települések önkormányzatai nem vagy csak közvetetten kapcsolódnak be a turisztikai szervezőmunkába. Mindezek ellenére is figyelemre méltó – és Magyarország hármashatár-térségei között egyedülálló – trilaterális együttműködésről van szó, amelynek eredményeképpen már eddig is számos ökoturisztikai fejlesztés (pl. gyalogos, kerékpáros, illetve kenus túraútvonalak kijelölése – ld. 24. kép) valósult meg.

24. A három országot érintő kerékpáros túraút (Dreiländer Radweg) táblája Mogersdorf és Szentgotthárd határában

Fotó: Bednárík János, 2015, Mogersdorf mellett, Ausztria

A magyar-osztrák-szlovén hármas határ térségében, ahol három nemzeti, illetve tájvédelmi park területe találkozik egymással (ld. 9., 23. kép) kiemelt jelentőséget kap a helyi gazdaság fejlesztésében az ökológia-ailag tudatos turizmus támogatása. A három ország közül elsősorban Ausztriában népszerű a kerékpáros turizmus, és a hármas határ kerékpáros útvonal leg-hosszabb, legjobban kiépített része is itt található. A három nemzeti park közül is kizárólag az osztrák Dreiländer Naturpark Raab említi meg a honlapján ezt a túralehetőséget, egyúttal három túraútvonalat is felkínálva a turistáknak. A családi útvonal Neumarkt an der Raab és Szentgotthárd között halad, a szabadidős útvonal már magába foglalja a szlovéniai Kuzmát is, a kalandra vágyó turistákat pedig a teljes hármashatár-térséget bejáró útvonal várja. Ausztria és Magyarország között nem ez az egyetlen határon átlépő kerékpáros túraútvonal. Hasonló fejlesztésekről ismert a Kőszegi-hegység, a Fertő-tó környéke és magyar-osztrák-szlovák hármashatár-térség is. A hármas határ közelsége ez esetben megkülönböztető jelleget ad a kerékpáros túraútvonalnak, amit leginkább osztrák oldalról próbálnak meg idegenforgalmi célokra felhasználni.

24. Sign for a bike trail (Dreiländer Radweg) that intersects three different countries just outside Mogersdorf and Szentgotthárd

Photo: János Bednárík, 2015, near Mogersdorf, Austria

In the Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area, where three national parks or nature conservation areas meet (see pictures 9, 23), support to environmentally responsible tourism enjoys a high priority in the development of the local economy. Among the three countries, cycling tourism is most popular in Austria, which boasts the longest, most developed section of the tri-border cycling route network. Of the three national parks, the website of the Austrian Dreiländer Naturpark Raab is the only one to mention cycling tour opportunities, offering visitors three different routes. A family route runs between Neumarkt an der Raab and Szentgotthárd, a leisure route includes the Slovenian town of Kuzma, while the adventure trail runs right across the tri-border area. This is not the only cross-border cycling route between Austria and Hungary. There are similar developments in the Kőszeg mountains, the Lake Neusiedl region, and the Austrian-Hungarian-Slovak tri-border area. In this case, the proximity of the triple border lends a distinctive character to the cycle route, which is best exploited for the purposes of tourism on the Austrian side.

25. A Triplex Confinium kupán nyert serlegek Óbéba polgármesterének irodájában

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Óbéba, Románia

26. Óbéba polgármesterének, Ioan Bohancanunak kübekházi díszpolgárságáról kiállított oklevele

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Óbéba, Románia

A magyar-román-szerb határon évente egyszer megrendezésre kerülő nyitási ünnepségnek informális részében a három település lakosai különböző sportágakban mérik össze erejüket. A résztvevők helyezéstől függetlenül elnyerik a Triplex Confinium kupát. Óbéba szlovák származású polgármesterének, Ioan Bohancanunak az irodájában kiemelt helyen sorakoznak a különböző, e kiemelt események alkalmával elnyert kupák és serlegek. A határon átvélő kapcsolatok fontosságáról és intenzitásáról sokat elárul, hogy Óbéba polgármestere 2002-ben Kübekháza díszpolgára lett. Az Európai Unió határon átvélő kapcsolatokat erősítő pályázati kiírásaiban szoros együttműködésben dolgoznak a Triplex Confinium ipari park megvalósulásáért, valamint a helyi és a határt átszelő infrastruktúra kiépítéséért. Óbéba céljai között szerepel a Kübekháza és a Kiszombor irányába tartó utak felújítása.

25. Trophies for the Triplex Confinium Cup in the Beba Veche Mayor's Office

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, Romania

26. Certificate conferring honorary Kübekháza citizenship on Beba Veche mayor Ioan Bohancanu

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, Romania

During the informal part of the annual border opening festival on the Hungarian-Romanian-Serbian border, residents of the three settlements compete against each other in various sports. Regardless of where they finish, participants are awarded the Triplex Confinium cup. In the office of Ioan Bohancanu, mayor of Beba Veche, who is of Slovak origin, various cups and trophies from these events are given pride of place. The fact that the mayor of Beba Veche was made an honorary citizen of Kübekháza in 2002 says a great deal about the importance and intensity of cross-border relations. There is close cooperation on European Union tenders aimed at strengthening cross-border relations in order to realise the construction of the Triplex Confinium Industrial Park, as well as for the development of local and cross-border infrastructure. The goals of Beba Veche include the reconstruction of the roads to Kübekháza and Kiszombor.

27. A Dreiländer Naturpark partneriskolája Neuhaus am Klausenbachban

Fotó: Bednárík János, 2015, Neuhaus am Klausenbach, Ausztria

Neuhaus am Klausenbach a jennersdorfi járás legdélibb, Szlovéniával határos települése. Iskolája élen járt a háromoldalú kapcsolatok kiépítésében, már 1987-ben megtörténtek az első lépések Neuhaus, Szentgotthárd és Sveti Jurij általános iskolái között. Az évenkénti sport és kulturális programok után 1998-tól 2002-ig a térség hagyományos gazdálkodására és néprajzi jellegzetességeire (kézműves foglalkozások, lekvárfőzés, kukoricatörés) alapozó partnerprogramot bonyolítottak le „Wecken wir die schlafenden Elfen” címmel. A következő hároméves projekt középpontjában a turizmus állt: „Unterwegs im Naturpark Raab-Őrség-Goričko”, 2004–2006. Ezután néhány évig osztrák-szlovén viszonylatban „tanárcsere-program” is működött: heti 2-2 órában szlovén, illetve német nyelvet oktattak a szomszédos iskolákban. Az utóbbi évekre, úgy tűnik, a határnyitást követő lendület hajtóereje elfogyott, a határok átjárhatóságával a szomszédok megismerése kisebb motivációs erőt jelentett, így a neuhausi iskola ma már a háromoldalú határon átnyúló kapcsolatok helyett oktatási programjában a természetismeret/természetvédelem tematikájára helyezi a hangsúlyt. A 2011/12-es tanévtől csatlakozott az osztrák „Naturpark-iskolák” („Naturparkschulen”) hálózatához, ezzel párhuzamosan – a Dreiländer Naturpark Raab (ld. 9, 23. kép) homlokzatán is látható hármas emblémája ellenére – háttérbe szorultak a határon átnyúló kapcsolatok.

27. The Dreiländer Naturpark partner school in Neuhaus am Klausenbach

Photo: János Bednárík, 2015, Neuhaus am Klausenbach, Austria

Neuhaus am Klausenbach is the southernmost town in the district of Jennersdorf, near the Slovenian border. Its school has been at the forefront of the development of trilateral relations: the first such moves between the elementary schools of Neuhaus, Szentgotthárd and Sveti Jurij were made in as early as 1987. Following the annual sports and cultural events, the partnership programme “Wecken wir die schlafenden Elfen” was organised between 1998 and 2002, focusing on traditional farming and the ethnographical peculiarities of the region (craft workshops, jam cooking, corn snapping). The next three-year project, “Unterwegs im Naturpark Raab-Őrség-Goričko”, focused on tourism between 2004 and 2006. For some years afterwards, two Slovenian and German language classes a week were taught in the neighbouring schools as part of an Austrian-Slovenian teacher exchange programme. The impetus that followed the opening of the borders has disappeared in recent years, and with the permeability of the border people’s desire to get to know their neighbours is less of a motivating force. The curriculum of the school in Neuhaus therefore now focuses on the natural sciences/environmental protection rather than trilateral cross-border relations. In the 2011/12 academic year it joined the network of Austrian “Nature Park Schools” (Naturparkschulen), which, despite the Dreiländer Naturpark Raab’s triple emblem on the school’s façade, has overshadowed cross-border relations (see pictures 9, 23).

28. Az alsószölnöki Mesesziget óvoda magyar, német és szlovén nyelvű felirata

Fotó: Soós Zoltán, 2014, Alsószölnök, Magyarország

A magyar-osztrák-szlovén hármashatár magyarországi oldala nemcsak azért tekinthető multinacionális közegnek, mert közel fekszik három ország találkozásához, hanem azért is, mert a határ magyar oldalán számos többnemzetiségű település található. Ezek közül az egyik legjobb példa Alsószölnök/Unterzemming/Dolnji Senik, ahol egészen az 1946-os kitelepítésig elsősorban szlovének és németek éltek együtt. 1946-ban csaknem száz alsószölnöki németet telepítettek ki Németországba. Helyükre fokozatosan magyar lakosság telepedett be a faluba, amely így ma három nemzetiségnek ad otthont. Nemcsak az óvoda háromnyelvű felirata, de annak oktatási programja is tükrözi a multietnikus múlttal és jellel való azonosulás igényét. Alsószölnökön 1997 óta Német Asszonykórus működik, amelynek munkáját indulásakor Josef Hochwarter jennersdorfi pedagógus támogatta.

28. Name of the Mesesziget [Island of Fairy Tales] Kindergarten in Alsószölnök written in Hungarian, German, and Slovenian

Photo: Zoltán Soós, 2014, Alsószölnök, Hungary

The Hungarian side of the Austrian-Hungarian-Slovenian triple border can be considered multinational not only due to its proximity to the meeting point of the three countries, but also because of the many multi-ethnic settlements on the Hungarian side of the border. One of the best examples is Alsószölnök/Unterzemming/Dolnji Senik, where largely Slovenes and Germans lived together until the resettlements in 1946, when nearly a hundred Germans were forcibly repatriated from Alsószölnök to Germany. Their place was gradually taken by Hungarians, thus today the village is home to three nationalities. Both the trilingual inscription on the kindergarten and its educational programme reflect the willingness to identify with the multi-ethnic past and present. In 1997, a German women's choir was formed in Alsószölnök with the support of József Hochwarter, a pedagogue from Jennersdorf.

29. Csanádi látkép a római katolikus, a román és a szerb ortodox templomokkal

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Nagycsanád, Románia

Nagycsanád négy templomából három – a római katolikus, a román ortodox és a szerb ortodox (jobbról balra) – a település központjában, egymás szomszédságában található. A negyedik, a román görög katolikus a település országhatárhoz közelebb eső részén áll.

A szerbek, a magyarok, a románok és a németek, a helynevek tanúsága szerint, korábban Nagycsanád jól elkülöníthető részeit lakták. A második világháborút követően politikai és gazdasági tényezők következtében a helyi demográfiai viszonyok radikálisan megváltoztak, ami a korábbi etnikus településszerkezetet is átalakította. A korábbi szerb utcában ma alig néhány szerb család él szétszórtnan, a svábok távozásával a német rész újratelepült, a magyar határra mutató magyar részben is a románok vannak ma már többségben. A mindennapi együttélés a templombúcsúkhöz kötődő ünnepnapokon szimbolikus tartalommal telítődik. A Szent Gellért névünnepén, március 24-én évente megrendezett zarándoklaton a magyarországi és külföldi egyházi méltóságok – többek közt a temesvári, szatmári, szeged-csanádi, nagyváradai püspökök – mellett megjelennek a helyi szerb és román ortodox egyház képviselői és híveik is. A szerb ortodox templom május 22-i búcsúján is állandó résztvevők a deszki és nagykikindai szerb ortodox hívek és vezetőik, de meghívottként a többi felekezet tagjai is jelen vannak az ünnepen, illetve Magyarcsanádról is érkeznek meghívottak.

29. View of Cenad showing the Roman Catholic, Romanian, and Serbian Orthodox churches

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Romania

Three of the four churches in Cenad – the Roman Catholic, Romanian Orthodox and Serbian Orthodox (from right to left) – stand side by side in the centre of the village. The Romanian Greek Catholic church is further out, in the direction of the border area.

The current place names still bear witness to the fact that Serbs, Hungarians, Romanians and Germans previously lived in distinct areas of Cenad. After World War II, local demographic conditions changed radically for political and economic reasons, transforming the former ethnic structure of the settlement. What was once the Serbian street is now home to just a few Serbian families, the departure of the Swabians led to the resettlement of the German part of the village, while in the Hungarian part, lying towards the Hungarian border, Romanian families are now in the majority. On patronal festival days, this day-by-day coexistence becomes saturated with symbolic content. As part of the annual pilgrimage on Saint Gellert's day (March 24), representatives of the local Serbian and Romanian Orthodox churches and their congregations attend alongside the church dignitaries from Hungary and abroad – including the bishops of Timișoara, Satu Mare, Szeged-Csanád, and Oradea. On the patronal festival of the Serbian Orthodox church (May 22), Serbian Orthodox worshippers and their leaders from Deszk and Kikinda are regular participants, while members of other denominations are also welcomed, and guests from Magyarcsanád are invited.

DREIHEIT

Dreiländer-Grenzpunkte

- 1, 2. Den ungarisch-rumänisch-ukrainischen Dreiländer-Grenzpunkt anzeigender Grenzpfiler „Tür“ in Ungarn (Foto: Péter Szócs, 2014, ungarisch-rumänisch-ukrainisches Dreiländereck)
3. Das Triplex Confinium Trianon-Denkmal und der Dreiländerstein am ungarisch-rumänisch-serbischen Grenzpunkt (Foto: Tünde Turai, 2014, ungarisch-rumänisch-serbisches Dreiländereck)
4. Der ungarisch-österreichisch-slowenische Dreiländerstein und seine Umgebung (Foto: Levente Szilágyi, 2015, ungarisch-österreichisch-slowenisches Dreiländereck)

Symbole der Dreiheit

5. Wegweiser am ungarisch-österreichisch-slowenischen Dreiländer-Grenzpunkt (Foto: Csaba Mészáros, 2013, ungarisch-österreichisch-slowenisches Dreiländereck)
6. Werbeplakat der Wandermarken am ungarisch-österreichisch-slowenischen Dreiländer-Grenzpunkt (Foto: János Bednárík, 2015, ungarisch-österreichisch-slowenisches Dreiländereck)
7. Ausgangspunkt des Dreiländereck-Lehrpfades am ungarisch-österreichisch-slowenischen Dreiländer-Grenzpunkt (Foto: Levente Szilágyi, 2015, ungarisch-österreichisch-slowenisches Dreiländereck)
8. Begrüßungsschild mit der Darstellung des Dreiländersteins und rustikaler Rastplatz in Oberdrosen (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Oberdrosen, Österreich)
9. Emblem des Dreiländer-Naturparks Raab am Rand von Mogersdorf (Foto: Levente Szilágyi, 2015, bei Mogersdorf, Österreich)
10. Restaurant und Kaffeehaus Club3 in Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungarn)
11. Flaggen von Ungarn, Rumänien, Serbien und der Europäischen Union auf dem Ehrentisch des Dorfmuseums in Turnu (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Turnu, Rumänien)
12. Pálinka-Flasche geschmückt mit Schleifen in ungarischen, rumänischen und serbischen Nationalfarben, davor ein im Ofen gebackenes Schmergeig-Gebäck im Dorfmuseum von Turnu (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Turnu, Rumänien)

13. Weizenkranz mit Schleifen in ungarischen, rumänischen und serbischen Nationalfarben (Foto: Tünde Turai, 2014, Pecica, Rumänien)
14. Straßenschild „Dreiländerstraße“ in Bercu (Foto: Levente Szilágyi, 2012, Bercu, Rumänien)
- 15, 16, 17. In einen Gedächtnispark umgewandelter serbisch-orthodoxer Friedhof in Deszk (Foto: László Mód, 2015, Deszk, Ungarn)

Sprachliche Dreiheit

18. Dreisprachiges Begrüßungsschild am Rand von Kuzma (Foto: Albert Zsolt Jakab, 2015, Kuzma, Slowenien)
19. Ladenzeile in Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungarn)
20. Dreisprachiges Schild des ehemaligen Novák-Markts in der Füzesi-Straße in Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungarn)
21. Werbeschild der Göpelmühle zur Ölherstellung in Gornji Petrovci (Foto: László Mód, 2015, Gornji Petrovci, Slowenien)
22. Werbeschild eines Agrarladens in Szőreg (Foto: László Mód, 2015, Szőreg, Magyarország)

Dreiheit in der Praxis

23. Gemeinsame Karte des Nationalparks – eine dreiseitige Kooperation im ungarisch-österreichisch-slowenischen Dreiländereck (Foto: Levente Szilágyi, 2015, bei Mogersdorf, Österreich)
24. Schild des Dreiländer-Radwegs am Rand von Mogersdorf und Szentgotthárd (Foto: János Bednárík, 2015, bei Mogersdorf, Österreich)
25. Auf dem Triplex Confinium Cup gewonnene Pokale im Büro des Bürgermeisters von Beba Veche (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, Rumänien)
26. Urkunde der Ehrenbürgerschaft von Kübekháza, ausgestellt für Ioan Bohancanu, den Bürgermeister von Beba Veche (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, Rumänien)
27. Partnerschule des Dreiländer-Naturparks in Neuhaus am Klausenbach (Foto: János Bednárík, 2015, Neuhaus am Klausenbach, Österreich)
28. Die ungarische, deutsche und slowenische Überschrift des Kindergartens Märcheninsel in Alsószölnök (Foto: Zoltán Soós, 2014, Alsószölnök, Ungarn)

29. Ansicht von Cenad mit römisch-katholischer, rumänisch-orthodoxer und serbisch-orthodoxer Kirche (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Rumänien)

TREIME

Frontiere triple

- 1, 2. Semnul de frontieră „Tur” din Ungaria indicând frontiera triplă ungaro-româno-ucraineană (Fotografie: Péter Szócs, 2014, Ungaria, frontiera triplă ungaro-româno-ucraineană)
3. Monumentul Trianonului și piatra de hotar Triplex Confinium la granița ungaro-româno-sârbă (Fotografie: Tünde Turai, 2014, frontiera triplă ungaro-româno-sârbă)
4. Frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă și împrejurimile (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă)

Simbolurile treimii

5. Semn indicator de direcție la frontiera ungaro-austriaco-slovenă (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă)
6. Reclamă la „Medalia turistului” la frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă (Fotografie: János Bednárík, 2015, frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă)
7. Punctul de pornire al traseului educațional „Frontieră triplă”, de la frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă)
8. Panou de bun venit cu semnul triplei frontiere și popasul rustic de la Oberdrosen (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Oberdrosen, Austria)
9. Emblema parcului Dreiländer Naturpark Raab lângă Mogersdorf (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, aproape de Mogersdorf, Austria)
10. Restaurantul și cafeneaua Club3 din Szentgotthárd (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungaria)
11. Steagurile Ungariei, României, Serbiei și Uniunii Europene pe masa de onoare a casei muzeu din Turnu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Turnu, România)
12. Sticlă de pălincă decorată cu panglici în culorile steagului național maghiar, român și sârb, alături de un foietaj pregătit în cuptorul muzeului din Turnu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Turnu, România)

13. Coroană împletită din grâu, decorată cu panglici în culorile naționale românești, maghiare și sârbești (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Pecica, România)
14. Placă stradală „Frontieră triplă” la Bercu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2012, Bercu, România)
- 15, 16, 17. Cimitir ortodox sârbesc transformat în parc memorial (Fotografie: László Mód, 2015, Deszk, Ungaria)

Treimea în limbaj

18. Panou trilingv de intrare în localitatea Kuzma (Fotografie: Albert Zsolt Jakab, 2015, Kuzma, Slovenia)
19. Magazine în Szentgotthárd (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungaria)
20. Panou trilingv al fostei piețe Novák de pe strada Füzesi - Szentgotthárd (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungaria)
21. Panou publicitar al morii de ulei din Gornji Petrovci (Fotografie: László Mód, 2015, Gornji Petrovci, Slovenia)
22. Panou publicitar al unui magazin de produse de uz gospodăresc din Szőreg (Fotografie: László Mód, 2015, Szőreg, Ungaria)

Treimea în practică

23. Hartă comună realizată prin colaborarea parcurilor naturale din zona de frontieră ungaro-austriaco-slovenă (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, lângă Mogersdorf, Austria)
24. Panou informativ al pistei de biciclete (Dreiländer Radweg) care străbate trei țări, plasat între Mogersdorf și Szentgotthárd (Fotografie: János Bednárík, 2015, lângă Mogersdorf, Austria)
25. Trofee câștigate la competițiile Triplex Confinium în biroul primarului din Beba Veche (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, România)
26. Diploma de onoare primită de primarul localității Beba Veche, Ioan Bohancanu, din partea localității Kübekháza (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, România)
27. Școala din Neuhaus am Klausenbach, parteneră a parcului Dreiländer Naturpark (Fotografie: János Bednárík, 2015, Neuhaus am Klausenbach, Austria)
28. Inscricție trilingvă (maghiară, germană și slovenă) pe clădirea grădiniței Mesesziget din Alsószőlőnk (Fotografie: Soós Zoltán, 2014, Alsószőlőnk, Ungaria)

29. Biserica romano-catolică, biserică ortodoxă română și ortodoxă sârbă din Cenad (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, România)

TROJNOST

Punktovi tromeđa

- 1, 2. Granična oznaka „Tur” u Mađarskoj na tromeđi Mađarske, Rumunije i Ukrajine (Foto: Peter Sič, 2014, mađarsko-rumunska-ukrajinska tromeđa)
3. Spomenik Trianona i međaš na granici Mađarske, Rumunije i Srbije (Foto: Tinde Turai, 2014, mađarsko-rumunska-srpska tromeđa)
4. Međaš i okruženje međaša na trojnoj granici Mađarske, Austrije i Slovenije (Foto: Levente Siláđi, 2015, mađarsko-austrijsko-slovenačka tromeđa)

Simboli trojnosti

5. Oznaka na tromeđi Mađarske, Austrije i Slovenije (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, mađarsko-austrijsko-slovenačka tromeđa)
6. Reklamna plakata turističke značke na tromeđi Mađarske, Austrije i Slovenije (Foto: Janoš Bednarik, 2015, mađarsko-austrijsko-slovenačka tromeđa)
7. Početak edukativne staze tromeđa na granici Mađarske, Austrije i Slovenije (Foto: Levente Siláđi, 2015, mađarsko-austrijsko-slovenačka tromeđa)
8. Tabla sa slikom tromeđaša i izletište u rustičnom ambijentu, Oberndrosen, Austrija (Foto: Levente Siláđi, 2015, Oberndrosen, Austrija)
9. Emblem Parka prirode Drailender, Mogersdorf Austrija (Foto: Levente Siláđi, 2015, u blizini Mogersdorfa, Austrija)
10. Gostiona i kafana Club3 u Sentgothardu u Mađarskoj (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Sentgothard, Mađarska)
11. Zastave Mađarske, Rumunije, Srbije i Evropske Unije u etno kući naselja Turna (Foto: Levente Siláđi, 2014, Turnu, Rumunija)
12. Trobojkama okićena flaša sa rakijom, ispred nje u pećnici pečen kolač – etno kuća naselja Turna (Foto: Levente Siláđi, 2014, Turnu, Rumunija)
13. Venac sa trakama trobojkama Mađara, Rumuna i Srba (Foto: Tinde Turai, 2014, Pečica, Rumunija)
14. Tabla za naziv ulice Tromeđa u Bercu (Foto: Levente Siláđi, 2012 Berc, Rumunija)

15, 16, 17. Spomen park preuređen od nekadašnjeg pravoslavnog groblja (Foto: Laslo Mod, 2015, Deska, Mađarska)

Jezička trojnost

18. Trojezična dobrodošlica u ataru Kuzme (Foto: Žolt Albert Jakab, 2015, Kuzma, Slovenija)
19. Prodavnice u Sentgothardu (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Sentgothard, Mađarska)
20. Trojezični natpis bivše pijace Novak na putu za Fizeš (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Sentgothard, Mađarska)
21. Oglasna tabla uljarice iz Gornjeg Petrovca (Foto: Laslo Mod, 2015, Gornji Petrovci, Slovenija)
22. Oglas poljoprivredne prodavnice u Sirigu (Foto: Laslo Mod, 2015, Sirig, Mađarska)

Trojnost u praksi

23. Karta parka prirode na tromeđi Mađarske, Austrije i Slovenije (Foto: Levente Siláđi, 2015, u blizini Mogersdorfa, Austrija)
24. Informaciona tabla puta za bicikliste preko triju država (Dreiländer Radweg) u ataru Mogersdorfa i Sentgotharda (Foto: Janoš Bednarik, 2015, u blizini Mogersdorfa, Austrija)
25. Pehari sa kupa Triplex Confinium u kancelariji gradonačelnika Beba Veche (Foto: Levente Siláđi, 2014, Beba Veche, Rumunija)
26. Diploma počasnog građanina Kibekhaze, gradonačelnika Beba Vechea, Joana Bohancauna, (Foto: Levente Siláđi, 2014, Beba Veche, Rumunija)
27. Pobratimljena škola Dreiländer Naturparka u Nojhaus am Klausenbahbanu (Foto: Janoš Bednarik, 2015, Nojhaus am Klausenbahban, Austrija)
28. Natpis obdaništa na mađarskom, nemačkom i slovenačkom jeziku u Alšoselneku (Foto: Zoltan Šos, 2014, Alšoselnek, Mađarska)
29. Panorama Čanada sa katoličkom, rumunskom i pravoslavnom crkvom (Foto: Levente Siláđi, 2014, Cenad, Rumunija)

TROJNOST

Tromeja – mejne točke

- 1, 2. Mejni znak „Túr“ na Madžarskem, ki kaže na mejno točko tromeje med Madžarsko, Romunijo in Ukrajino (Péter Szócs, 2014, tromeja med Madžarsko, Romunijo in Ukrajino)
3. Spomenik Triplex Confinium Trianon in tromejni kamen med Madžarsko, Romunijo in Srbijo (Tünde Turai, 2014, tromeja med Madžarsko, Romunijo in Srbijo)
4. Tromejni kamen med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo (Levente Szilágyi, 2015, tromeja med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo)

Simboli trojnosti

5. Označba poti na tromejni točki Madžarske, Avstrije in Slovenije (Csaba Mészáros, 2013, tromeja med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo)
6. Promocijski plakat turistične medalje ob tromejni točki med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo (János Bednárík, 2015, tromeja med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo)
7. Izhodišče gozdne učne poti na tromejni točki med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo (Levente Szilágyi, 2015, tromeja med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo)
8. Pozdravni znak z ponazorjenim tromejnim kamnom in rustikalno počivališče v Oberdrosnu (Levente Szilágyi, 2015, Oberdrosen, Avstrija)
9. Emblem parka Dreiländer Naturpark Raab na obrobju Modinci (Levente Szilágyi, 2015, blizu Modinci, Avstrija)
10. Restavracija in kavarna Club 3 v Monoštru (Csaba Mészáros, 2013, Monošter, Madžarska)
11. Madžarska, romunska in srbska zastava ter zastava evropske unije na vaškem muzeju v Turnu (Levente Szilágyi, 2014, Turnu, Romunija)
12. Steklenica žganja, okrašena s trakovi nacionalnih barv Madžarske, Romunije in Srbije, pred njo v krušni peči pečeno listnato testo (Levente Szilágyi, 2014, Turnu, Romunija)
13. Pšenični venec s trakom nacionalnih barv Romunije, Madžarske in Srbije (Tünde Turai, 2014, Pecica, Romunija)
14. Ulična tabla Hármashatár v Beruju (Levente Szilágyi, 2012, Bercu, Romunija)
- 15, 16, 17. V spominski park preurejeno srbsko pravoslavno pokopališče (László Mód, 2015, Deszk, Madžarska)

Jezikovna trojnost

18. Trojezični znak dobrodošlice na obrobju Kuzme (Albert Zsolt Jakab, 2015, Kuzma, Slovenija)
19. Vrsta trgovin v Monoštru (Csaba Mészáros, 2013, Monošter, Madžarska)
20. Trojezični znak nekdanje tržnice Novák v Monoštru na Füzesi cesti (Csaba Mészáros, 2013, Monošter, Madžarska)
21. Reklamni znak oljarne v Gornjih Petrovcih (László Mód, 2015, Gornji Petrovci, Slovenija)
22. Reklamna tabla kmetijske trgovine v Szőregu (László Mód, 2015, Szőreg, Madžarska)

Trojnost v praksi

23. Zemljevid skupnega sodelovanja narodnega parka na področju tromeje med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo (Levente Szilágyi, 2015, pri Modincih, Avstrija)
24. Tabla kolesarske poti treh držav Dreiländer Radweg na obrobju Modinci in Monoštera (János Bednárík, 2015, pri Modincih, Avstrija)
25. Na Triplex Confinium tekmovanju pridobljeni pokali v pisarni župana Beba Veche (Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, Romunija)
26. Plaketa častnega občana Kübekháze, ki jo je prejel Ioan Bohancanun, župan Beba Veche (Levente Szilágyi, 2014, Beba Veche, Romunija)
27. Šola v Dobra, partnerska šola Dreiländer Naturpark šole (János Bednárík, 2015, Dobra, Avstrija)
28. Madžarski, nemški in slovenski napis na vrtcu Mesesziget v Dolnjem Seniku. (Zoltán Soós, 2014, Dolnji Senik, Madžarska)
29. Panoramska slika iz Cenada z rimokatoliško, romansko in srbsko ortodoksno cerkvijo (Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Romunija)

Державний кордон України, Румунії і Угорщини

Точки стику державних кордонів України, Румунії та Угорщини

- 1, 2. Прикордонний знак «ТУР» в Угорщині, що визначає точку стику державних кордонів України, Румунії та Угорщини (Фото: Петер Сивч, 2014, кордон Угорщини-Румунії-України)
3. Меморіал Triplex Confinium Trianon та камінь стику державних кордонів Угорщини-Румунії-Сербії (Фото: Тюдде Турай, 2014, кордон Угорщини-Румунії-Сербії)
4. Камінь стику державних кордонів Угорщини, Австрії та Словенії та оточення (Фото: Левенте Сіладі, 2015, кордон Угорщини-Австрії-Словенії)

Символи між трьома державами

5. Таблиця напрямку на державному кордоні Угорщини-Австрії-Словенії (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, кордон Угорщини-Австрії-Словенії)
6. Рекламний плакат туристичної медалі на державному кордоні Угорщини-Австрії-Словенії (Фото: Янош Беднарик, 2015, кордон Угорщини-Австрії-Словенії)
7. Початок туристичної стежки на державному кордоні Угорщини-Австрії-Словенії (Фото: Левенте Сіладі, 2015, кордон Угорщини-Австрії-Словенії)
8. Знак «Ласкаво просимо», на якому зображений камінь – символ трьох кордонів та старовинне місце відпочинку в Обердросені (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Обердросен, Австрія)
9. Емблема Dreiländer Naturpark Raab на околиці Могерсдорфа (Фото: Левенте Сіладі, 2015, біля Могерсдорфа, Австрія)
10. Ресторан та кав'ярня Club3 у Сентготтгарді (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, Сентготтгард, Угорщина)
11. Прапори Угорщини, Румунії, Сербії та Євросоюзу на Столі слави в етнографічному музею села Турну (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Турну, Румунія)
12. Горілчана пляшка, прикрашена національними стрічками Угорщини, Румунії та Сербії, перед нею слоєне тісто, випечене у домашній печі в етнографічному музеї села Турну (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Турну, Румунія)

13. Пшеничний вінок, прикрашений національними стрічками Румунії, Угорщини та Сербії (Фото: Тюдде Турай, 2014, Печика, Румунія)
14. Дошка «Трьох кордонів» у селі Берку (Фото: Левенте Сіладі, 2012, Берку Румунія)
- 15, 16, 17. Сербський греко-католицький ортодоксальний цвинтар як меморіальний парк (Фото: Ласло Мод, 2015, Деск, Угорщина)

Три мови

18. Вітальна дошка на трьох мовах в околиці Кузми (Фото: Жолт Альберт Йокоб, 2015, Кузма, Словенія)
19. Крамниці у Сентготтгарді (Фото: Чобо Мейсарош, 2013, Сентготтгард, Угорщина)
20. Вітальна дошка на трьох мовах на місті колишнього ринку Новака на вулиці Фюзеші у Сентготтгарді (Фото: Чобо Мейсарош, 2013, Сентготтгард, Угорщина)
21. Інформаційно-вказівний знак про маслобойню у Горні Петровці (Фото: Ласло Мод, 2015, Горні Петровці, Словенія)
22. Об'ява господарської крамниці у Сиврег (Фото: Ласло Мод, 2015, Сиврег, Угорщина)

Три вектора на практиці

23. Спільна карта національного парку, діяльність якого є свідченням співпраці у прикордонному регіоні Угорщини-Австрії-Словенії (Фото: Левенте Сіладі, 2015, біля Могерсдорфа, Австрія).
24. Інформаційна дошка, на якій зображено велосипедного туру (DreiländerRadweg), який пролягає по прикордонних територіях трьох держав по околиці Могерсдорф та Сентготтгард (Фото: Янош Беднарик, 2015, біля Могерсдорф, Австрія).
25. Кубки, виграні на змаганнях Triplex Confinium в офісі мера Беба Векге (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Беба Векге, Румунія)
26. Грамота почесного громадянина Іоан Боханкану, мера Беба Векге, виставлена у Кюбекхазі (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Беба Векге, Румунія)
27. Партнерська школа Dreiländer Naturpark у Неугаус ам Клаусенбах (Фото: Янош Беднарик, 2015, Неугаус ам Клаусенбах, Австрія)

-
28. Офіційна вівіска дитячого садочка «Mesesziget» трьома мовами у селі Олшовсилник (Фото: Золтан Шовш, 2014, Олшовсилник, Угорщина)
29. Панорама Ченад з видом на римо-католицький, румунський та сербський ортодоксальний храм (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Ченад, Румунія)

HATÁRFORGALOM

BORDER TRAFFIC

A határ és az állam léte egymást feltételezi. Európában pedig, ahol az államok túlnyomó többsége nemzetállamként értelmezhető, a határok és nemzetek egymással dialektikus viszonyban állnak. A határok nélkül nehezen lehet értelmezni a territorializált közép-európai nemzeteket, és fordítva, a határok nem nyernek értelmet azon erőfeszítések nélkül, amelyek azok fenntartását, valamint infrastrukturális, kulturális kijelölését célozzák meg.

A határ térbeli kiterjedése e viszonyban legalább három módon értelmezhető. Elsőként is a határ egy hipotetikus vonal, amely elhatárolja egymástól az egyes államokat, másodsorban egy megtestesült határinfrastruktúra, amely a határok mentén található, és végül egy határövezet, amelyben a határ jelenléte az ott élők mindennapi életének része. A határon való átkelés során az egyén a határ mindhárom szemléleti módja szerint megváltoztatja a helyét és státuszát.

Habár a határok megnyitását és részleges eltörlését célzó törekvések határozottan artikulálódnak Európában, erősek azok a társadalmi törekvések is, amelyek ragaszkodnak a határokhoz és azok elhatároló erejéhez. Nemcsak a modernizmus iránti nosztalgiát érdemes felfedezni a határok igénylésében, hanem annak a határok nagyobb átjárhatóságát célzó politika helyi kritikáját is, amellyel gyakran nem tudnak azonosulni a határtérségek lakói. Ma úgy tűnik, hogy a szocializmus (valamint annak szétesése), illetve a globalizáció jelentette kihívásokkal képesek megbirkózni a nemzetállamok, és a határok jelentősége térségünkben nem csökken, hanem nő.

A vizsgált hármashatárak időben és térben is eltérő mintáit mutatják a határon való átkelés lehetőségeinek és módjainak. Míg az ukrán-magyar és a szerb-magyar határon két ponton is ellenőrzik az utazókat, illetve igen komoly személyzet és infrastruktúra igyekszik lezárni a határt az átkelni vágyók egy jelentős része előtt, addig a szlovén-magyar, illetve az osztrák-magyar határ bármelyik pontja ellenőrzés nélkül átszelhető.

Időben is jelentős eltérés mutatkozik a határok átjárhatóságában, illetve a határhoz kapcsolódó védelmi és ellenőrzési létesítmények mennyiségében. 1948-tól Szentgotthárd és környéke az osztrák és (részben) a Jugoszláv határsáv fokozott ellenőrzése miatt zárt övezet volt. Csak 1968-ban csökkentették a határtól 4–12 kilométeres mélységűre az ellenőrzött zóna kiterjedését. Mára Magyarország egyik legnyitottabb határán a szögesdrót maradványai, a határőrlaktanyák és a határátkelőhelyek legfeljebb muzeális célokat szolgálnak. A zártabb határokon ez a folyamat még nem figyelhető meg. A határ infrastruktúrája e helyeken még nem kerülhetett be egy olyan értelmező meta-rendszerbe, amely által reflektálva a korábbi funkcióra a helyi közösség újraértelmezi és más funkcióba helyezi a határőrséghez kapcsolható helyeket és épületeket.

The existence of states presupposes the presence of borders – and the presence of borders the existence of states. In Europe, where the vast majority of countries may be interpreted as nation-states, borders and nationalities stand in dialectic relationship to one another. Without borders, it would be difficult to understand the territorialised Central European nations, and vice versa; that is, borders cannot be understood independently of the efforts both to maintain them, and to mark them through infrastructure and culture.

The spatial expanse of a national border may be understood in three different ways. First, a border is a hypothetical line that divides individual nations from one another. Second, it is the embodiment of a border infrastructure that stretches linearly along the limits of each nation. Thirdly, it is a belt or area, within which the presence of the border is a part of the day-to-day lives of those who live there. In crossing a border, an individual changes both position, and status with respect to all three of these points of view.

Although in Europe, efforts to open up or even partially eliminate borders have been decisively articulated, still, social movements that cling to both to the borders themselves, and to their power to delineate, have also been strong. The reasons for this strong desire for borders likely include not only nostalgia for modernism, but also a critical local stance toward the politics of greater cross-border mobility, with which many inhabitants of the border regions have failed to identify. Today, it would seem that nation-states are wrestling successfully with the challenges of both socialism (and the disintegration thereof), and globalisation, and that the significance of borders is not declining, but growing.

The tri-border regions examined here display differing temporal and spatial patterns in regard to both the possibilities of border crossing and the ways in which a crossing may be accomplished. While at the Ukrainian-Hungarian and Serbian-Hungarian borders, those wishing to cross are checked at two different points, and an imposing, amply staffed infrastructure seeks to deny access to a significant proportion of incoming traffic, the Hungarian-Slovenian and Austrian-Hungarian borders are free of checkpoints and may be crossed at will. Significant temporal differences may also be observed with regard to both ease of crossing, and quantity of defensive and monitoring infrastructure. In 1948, the Szentgotthárd area became a restricted territory due to intensified monitoring of the Austrian and (partly) Yugoslavian border. It was not until 1968 that the breadth of the monitored zone along the border was decreased to 4–12 kilometres. Today, this border is one of Hungary's most open, where the remnants of barbed wire, border guard barracks, and old checkpoints serve only as artefacts of the past. At borders with stricter procedures, this process has not yet begun: there,

A zárt határokon való átjutás ma is nehézkes, így a határátkelésből való számtottevő haszonvétel jelentős tudást és jól működő személyközi kapcsolatokat követel. A legzártabb magyar-román-ukrán hármashatáron a zártságot még időlegesen sem oldják fel ritualizált cselekmények (határtalálkozók, határfesztiválok). Az ennél nyíltabbnak tűnő, de hasonló jogi státuszú magyar-román-szerb határon viszont nagyobb az igény a határok időszakos megnyitására. A legnyíltabb magyar-osztrák-szlovén határon pedig már azért csökkennek a határ kinyitásához kapcsolható rítusok, mert a határ teljes egészében nyitott. A nyitott határ nemcsak előnyöket jelent az ott élők számára, hanem feszültséget is gerjeszt, amelynek egyik oka a megnövekedett forgalom vagy éppen a határ közvetlen közelébe telepített ipari funkciók környezetkárosító és életminőség-rontó hatása.

E fejezet időben és térben egyszerre kívánja megjeleníteni azt a folyamatot (és a hozzá tartozó problémákat), ahogy a vizsgált térségek határai egyre nyíltabbá válnak, és ahogy a határhoz kapcsolódó infrastruktúra és személyzet egyre inkább veszít a jelentőségéből, amiképp a határon való átkelés tétje és jelentősége is. A sorozat elején azok a képek szerepelnek, amelyek a zárt határ működését és személyi tárgyi infrastruktúráját (őrtornyokat, a határon veszteglő embereket és gépjárműveket) mutatják be, illetve azt, hogy a határ jelenléte miképp gerjeszt érdekkülönbségeket a szomszédos országok között. Ezt követik azok a képek, amelyek a határ megnyitásának valós és szimbolikus gesztusait fogják csokorba. Végül azok a fotók zárják a fejezetet, amelyek a teljesen kinyílt, eljelentéktelenedett határ használatáról számolnak be.

border infrastructure has not yet become part of the interpretive meta-system which would permit local communities to reflect on its previous functionality and, therefore, to reconsider and repurpose places and structures related to the guarding of borders.

Today, because it is still difficult to cross closed borders, the substantial benefits to be had from doing so require both accumulated knowledge, and well-oiled interpersonal connections. At the most uncompromising of them – the Hungarian-Ukrainian-Romanian tri-border – impenetrability is not relaxed even temporarily for the purposes of ritualised events (such as tri-border conferences or festivals). By contrast, at the Hungarian-Romanian-Serbian border, which is more open, but whose legal status is similar, there is a greater demand that the gates be occasionally opened. Finally, at the Austrian-Hungarian-Slovenian border, the number of rituals related to open borders is on the decline for the simple reason that the area is already entirely freely traversable. However, open borders bring not only benefits for those in the vicinity, but also certain tensions, partly due to increased traffic, but also for reasons of trans-border industrial pollution.

This section seeks to illuminate the process, with all its inherent problems, by which the physical borders within tri-border regions are gradually relaxed, resulting in a reduced significance of related staff and infrastructure, and of the stakes involved in and importance of the act of crossing itself. The series begins with images concerning how closed borders originally functioned, including the human resources and infrastructure involved (guard towers, lines of people and vehicles waiting to cross), along with photographs illustrating how the presence of borders fomented conflicts of interest between neighbouring countries. These are followed by images that summarise various gestures, actual and symbolic, surrounding the opening of borders. Finally, the chapter closes with photographs concerning the use of borders that, having become fully open, have lost all meaning.

A ZÁRT HATÁR / THE CLOSED BORDER

30. A magyar-román-szerb hármashatárra vezető út

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, magyar-román-szerb hármashatár

A képen látható út az 1920-as trianoni békeszerződés szerint meghúzott új államhatárok találkozási pontjához vezet. Zárt határ, amin átkelési pont nincs. A két világháború között azok a gazdák, akiknek a földje a határ másik oldalán rekedt, csak kettős birtokossági engedéllyel járhattak át megművelni területeiket. Az 1940-es évekre a szomszédos országban maradt ingatlanukat eladták vagy elcserélték, az átjárási forgalom lecsökkent, majd a földek államosításával ez a kérdés végérvényesen lezárult. Kübekháza, Óbéba, Rábé lakosai ezt követően már csak kerülővel, a jóval távolabbra helyezett határátkelőkön keresztül juthattak át a szomszédjukban lévő településekre. A rendszerváltás óta folyamatosan része a helyi elit terveinek a határ átjárhatóvá tétele. A román oldalon 2008-ban Európai Unió támogatással aszfaltozott út épült, de ez a magyar oldalon szántófölddel, a szerb oldalon pedig bozóttal, árokkal és a mai napig fenntartott figyelőtoronnyal találkozik. Egy évben egyszer lehetővé válik az átjárás a hármashatár-ponton, amikor kétnapos rendezvény keretében határnyitást tartanak. Ipari park építését tervezik erre a helyszínre Triplex Confinium néven, de a beruházás még csak tervrajzok szintjén létezik, és a hármashatár épített környezete jelentéktelen.

30. Road leading to the Hungarian-Romanian-Serbian tripoint

Photo: Levente Szilágyi, 2014, near the Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area

The road on the photograph leads to the meeting point of the new state borders according to the 1920 Treaty of Trianon. It is a closed border with no crossing points. Between the two world wars, farmers whose lands ended up on the other side of the border had to obtain dual authorisation in order to be able to cross over to cultivate their crops. By the 1940s, they had either sold or exchanged their property in the neighbouring countries, thus reducing the number of border crossings, which came to an end definitively when the lands were nationalised. From then on, residents of Kübekháza, Beba Veche and Rabe were only able to reach the neighbouring settlements after long detours via border crossings at a significant distance away. Since the democratic transition, making the border crossable has been a permanent item on the agenda of the local elite. In 2008, an asphalt road was built on the Romanian side with European Union support, but there is arable land on the Hungarian side, while on the Serbian side the land is overgrown and full of ditches and there is still a surveillance tower in operation. There is an opportunity to cross at the tripoint just once a year, in the framework of a two-day border-opening event. The plans to construct the Triplex Confinium Industrial Park are still on the drawing board, and at present there is little development around the triple border.

31. Szerbia államhatárát jelző tábla és határkő a hármashatár-pontnál

Fotó: Turai Tünde, 2014, magyar-román-szerb hármashatár

E térségben a három államot elválasztó határok csak 1923-ban váltak véglegessé. A képen látható határkő annak emlékéét őrzi, hogy Románia és Szerbia között határkiigazításra és településcserére került sor. A két ország határegyezményt ratifikált 1923-ban, és ennek jegyében Battyánháza, Csene, Karácsonliget, Kiskomlós, Köcse, Lacunás, Nagyzsám, Óbéba, Öregfalú, Pusztakeresztúr, Újvár és Zombolya Romániához, cserében pedig Káptalanfalva, Módos és Párdány a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került.

31. Sign indicating the national border of Serbia and monument at the Hungarian-Romanian-Serbian tripoint

Photo: Tünde Turai, 2014, Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area

In this area, the borders between the three countries were established only in 1923. The border stone on the photograph is a reminder of the readjustment of the border and the exchange of settlements between Romania and Serbia. In 1923, the two countries ratified a border agreement, according to which Battyánháza, Cenei, Soca, Comloșu Mic, Checea, Lățunaș, Jamu Mare, Beba Veche, Pustiniș, Cherestur, Uivar and Jimbolia became part of Romania in exchange for the annexation of Busenje, Jaša Tomić and Međa to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.

32. A csedregi görög katolikus templom tornya, valamint a román határrendőrség térfigyelő központjának tornya Fertősalmásról fényképezve

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Csedreg, Románia

A határsáv tisztán tartása és gondozása a szocializmus időszakában a szocialista jellegű mezőgazdasági üzemek feladata volt a határ mindkét oldalán. A határsávban végzett egyidejű munka lehetőséget teremtett a határ két oldalán élők számára a rokonságra vonatkozó információk kicserélésére. A határsávban munkát végzőknek ugyan tilos volt a túldalol levőkel kommunikálni, a kirendelt határőrök pedig végig felügyelet alatt tartották a munkásokat, de a szolgálatot teljesítő személytől függött, hogy beszélgethettek vagy sem. Tiltás esetén gyakran alkalmazták az „áténeklést”, amellyel kijátszhatták a magyarul nem tudó határőröket. A visszaemlékezések alapján úgy tűnik, a szovjet határőrök sokkal megengedőbbek voltak a románoknál. A rendszerváltást követően a határsávok gondozását a polgármesteri hivatalok pénzühiányra hivatkozva csak felületesen végzik, így a határsávban nőtt bozótos ma a csempészek munkáját segíti. A határ által elválasztott és mindmáig elzárt közösségek számára a templom és főként a harangok rendkívül fontosak voltak. A harangszó információhordozóként működött egy olyan időszakban, amikor az összes többi kommunikációs csatornát elzárták.

32. Spire of the Cidreag Greek Catholic church and tower of the regional watch station of the Romanian border police, photographed from Ferteșolmaș

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Cidreag, Romania

In the Communist era, the upkeep of the border zones was the task of agricultural co-operatives on both sides of the border. As they were working in the border zone at the same time, people on both sides of the border had an opportunity to exchange information about their relatives. Although those working in the border zone were forbidden from communicating with people on the other side, and although they were kept under supervision by the border guards, such conversations were possible at the discretion of the person on duty. Where no such permission was given, people might “sing across” in order to outwit the non-Hungarian-speaking border guards. Based on personal recollections, the Soviet border guards were significantly more lenient than the Romanians. Since the democratic transition, the maintenance of the border zones has been carried out somewhat perfunctorily by the local councils due to a shortage of money, while the overgrown land has proved useful for smugglers. In those communities that were separated by the border and that still remain isolated, the church, and in particular the bells, were extremely important. The bells ringing conveyed information at a time when all other channels of communication were blocked.

33. Harmadik országbeli menekültek Szabadkán

Fotó: Turai Tünde, 2011, Szabadka, Szerbia

Az „Európa kapujaként” emlegetett Röszke olyan határátkelővé és határtérséggé vált a 21. század elején, ami messze túlmutat a település helyi, regionális, de még kétoldalú országközi jelentőségén is. Magyarország Európai Unióba, majd a schengeni övezethez való csatlakozása következtében egyes határszakaszok olyan elválasztó vonalakká váltak, ahol kiterjedtebb geopolitikai tartalmak lokalizálódnak. A délkeleti határ szelektív átjárhatóságában leképeződő befogadás-politika többféle érdeket tükröz, és láthatóvá teszi, hogyan válik egy földrajzi területhez tartozó lakos állampolgárrá, illetve hogyan kapcsolódnak jelentések és jogok személyekhez egy adott államhoz való tartozás révén, és ennek alapján hogyan rekeszt ki egy határ. A közel-keleti háború, a koszovói feszültségek, de különösen a 2011-es arab tavasz óta öltötte magára a horgosi-röszei határ Európa zsilipjének szerepét. Harmadik országbeli menekültek érkeznek Szabadkára és környékére, akik bizonytalan ideig tartózkodnak ott a társadalom és a település peremén (a szabadkai temetőben, elhagyott épületekben vagy a szabad ég alatt), amíg embercsempészek segítségével át tudnak jutni az „Igéret földjének” határára. A lokális közösség hétköznapijait alig szervezi ez az átmenő menekültáradat. A helyiek nincsenek kapcsolatban velük, nincs differenciált tudásuk hovatarozásukról sem, egységes embermasszát képeznek a menekültek, párhuzamos világot építenek. A civil szervezetek is csak minimálisan érintettek, alig néhány esetben nyilvánultak meg támogatóként. Főként a médián keresztül szemlélik őket, kivéve azt a néhány érintettet, a „sétáltatókat” (helyi terminus szerint), akik az embercsempész-láncolat utolsó láncszemeként átsegítik őket a magyar-szerb határon.

33. Third-country refugees in Subotica

Photo: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbia

Often referred to as “the gateway to Europe”, in the early 21st century Röszke became a border crossing point and border zone with a significance far beyond the village’s local, regional, or even bilateral import. As a result of Hungary’s accession first to the European Union and then to Schengen, certain sections of the border have become dividing lines along which wider geopolitical content has been localised. The reception policy, as mapped by the selective permeability of the south-eastern border, reflects a variety of interests and makes it apparent how residents within a geographical area become citizens, how meanings and rights are connected to individuals by their belonging to a particular state, and how borders exclude people on that basis. Since the Middle East conflict, the tensions in Kosovo, and, in particular, the Arab Spring of 2011, the Horgoš-Röszke border has become a floodgate of Europe. Third-country refugees are arriving in Subotica and its surroundings and are staying there indefinitely at the fringes of society and at the edge of city (in the Subotica cemetery, in abandoned buildings or in the open air) until they are able to cross the border into the “Promised Land” with the help of traffickers. The everyday life of the local community is scarcely affected by the influx of refugees, who are merely passing through. The local residents have no connections with them, nor do they have any awareness of where they are from, since the refugees represent a uniform mass and construct a parallel universe. Civil society organisations are likewise only minimally affected, acting as supporters in only a few cases. The refugees are observed mainly via the media, except by a few, the “walkers” (as traffickers are referred to locally), who help the refugees across the Hungarian-Serbian border as the last link in the chain of human trafficking.

34. Határőr múzeum és emlékhely Apátistvánfalván

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Apátistvánfalva, Magyarország

Apátistvánfalváról Kétvögy irányába (tehát közúton a határ felé haladva) a Fő utcán működik a határőr múzeum és emlékhely. A múzeumot 2007-ben alapították, azóta az intézményt a Rendőr Szakszervezetek Védegylete üzemelteti, illetve az apátistvánfalvi volt határőr, Merkli László és családja gondozza. Laktanyaként egészen 1991-ig üzemelt, és egy határőr őrsnek adott otthont. Az apátistvánfalvi határőrök a jugoszláv-magyar határ egy rövid, 5 és fél kilométer hosszúságú szakaszát őrizték, tőlük nyugatra Kétvölgyön, keletre pedig Szalafőn voltak további laktanyák. A határőr múzeum nemcsak kiállítóter, hanem emlékhely is egyben, ahol az elesett határőröknek 11 kopjafa állít emléket. A kopjafáknál minden évben Szent László napján, június 27-én koszorúzással és ünnepséggel emlékeznek meg a helyiek a faluban szolgáló határőrökről.

34. Border guard museum and memorial in Apátistvánfalva

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Apátistvánfalva, Hungary

The Border Guard Museum and Memorial are located on the Main street (Fő utca) running from Apátistvánfalva to Kétvögy (in the direction of the border). The museum, which was founded in 2007, is operated by the Police Trade Union Society and run by former border guard László Merkli and his family. Up until 1991, the building housed the barracks of the local border patrol unit. The Apátistvánfalva border guards patrolled a short, five-and-a-half-kilometre section of the Yugoslav-Hungarian border, with further barracks located in Kétvögy to the west and Szalafő to the east. The Border Guard Museum is not only an exhibition space but also a memorial, featuring 11 wooden grave markers commemorating border guards who were killed. Each year, on June 27, Saint László's day, locals hold a ceremony to pay tribute to the border guards who served in the village by laying wreaths on grave markers.

35. Egykori határőr laktanya Kübekházán

Fotó: Turai Tünde, 2014, Kübekháza, Magyarország

Kübekháza Magyarország azon kevés települései közé tartozik, amely két országgal is határos. Az alig másfél ezer lakosú községet úgy érte a trianoni határmegvonás, hogy két oldalról is rendvédelmi szervek korlátozták a szabad mozgást. Az 1940-es évekig kettős birtokos engedéllyel még átjárhattak földjeiket megművelni, de aztán egyre zártabbá vált a határ, mígnem teljesen átjárhatatlan lett ezen a szakaszon. Azóta egy út vezet ki a faluból, más irányba közlekedni nem lehetséges. Bár mindkét szomszédos ország szocialista berendezkedésű volt, a politikai viszonyok következtében ezek a határok komoly ellenőrzés alatt álltak. Kübekházán is egy állandó őr felügyelte a határzónát. Az őr létszáma folyamatosan változott a nemzetközi kapcsolatok függvényében. A legtöbben az 1980-as évek második felében őrizték a határt, amikor egyrészt megromlott Magyarország viszonya Romániával, másrészt a menekültek száma is megnőtt. Két épületben működött az őr: a tiszt laktanyájában és a sorállomány épületében. 1993 májusában felszámolásra került ez az egység. Ekkor a kübekházi őr Orosházához tartozott. Úgy ítélték meg, hogy a szomszédos országokkal kedvezőre fordultak a kapcsolatok, és már nem szükséges a kontroll ilyen mértékű fenntartása. 1994-ben magántulajdonba került a laktanya, és 2002-től egészen új jelleget kapott: ma panzióként üzemel.

35. Defunct border guard barracks in Kübekháza

Photo: Tünde Turai, 2014, Kübekháza, Hungary

Kübekháza is one of the few villages in Hungary that borders two countries. Following the Trianon Peace Treaty the law enforcement agencies restricted freedom of movement from two sides of the village, which has a population of fewer than 1,500. Until the 1940s, landowners were allowed to cross the border with dual authorisation, although the border subsequently became more and more closed until it was impossible to cross at this section at all. Since then, there has only been one road running out of the village and it is not possible to travel in any other direction. Although both the neighbouring countries had Communist systems, due to the political situation these borders were under strict surveillance. Kübekháza also had a constant patrol to survey the border zone. The size of the patrol changed regularly, depending on international relations. The border was most heavily patrolled in the second half of the 1980s, when, on the one hand, Hungary's relations with Romania deteriorated, and, on the other hand, when the number of refugees increased. The patrol occupied two buildings, one of them used by the officers and another by the soldiers. In May 1993 the unit, which was already subordinated to Orosháza, was discharged, since it was considered unnecessary to maintain the previous levels of control due to the favourable turns in relationships with the neighbouring countries. In 1994 the barracks became private property, and in 2002 it was given a completely new character, today operating as a guesthouse.

36. A szárazberekí határőr laktanya határra vezető utat lezáró sorompó-jának maradványai

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Szárazberek, Románia

Valamennyi romániai, a határ tőszomszédságában fekvő településen megtalálhatóak a korábbi rendszer során ide telepített laktanyák egyre inkább omladozó épületei. A laktanyákat jellemzően a települések szélére, de még azok belterületére építették, így a határ személyzete nemcsak az áthaladó forgalmat, hanem a helyi lakosokat is szemmel tarthatta. A határőrizetet ellátó határőr katonákat általában nem magyar ajkú vidékekről helyezték a határsávba, így főként a kezdetekben nagyfokú bizalmatlanság jellemezte a helyiekkel való kapcsolatot. Számos visszaemlékezésben szerepel a határba munkára induló helyiek jogtalan meghurcoltatása, de a román katonákkal kialakított semleges vagy éppen barátságos viszonyra is akad bőven példa az elmúlt hetven évből. A katonákat mára nagyteljesítményű éjjel-nappal látó kamerarendszer váltotta fel, mely a szocializmus időszakában alkalmazott, határsávokra érvényes növénykultúra-előírásokat is fölöslegessé tette. Ekkor ugyanis a határvonaltól meghatározott sávon belül csak alacsony növésű növényeket termeszthettek. A képen látható aszfaltozott út azt jelzi, hogy Szárazberek készen áll a határ felől érkező forgalom fogadására.

36. Vestiges of the crossing gate that once barricaded the road to the border at the Bercu border guard base

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Bercu, Romania

Built during the Communist era, increasingly dilapidated barracks can be found in all border settlements in Romania. The barracks were typically built on the edge of the settlements, but within their limits, so that the border guards could keep an eye not only on through traffic but also on local residents. As the border guards were usually moved from the non-Hungarian-speaking regions to the border zone, their relations with the locals, especially at the beginning, were characterised by a high degree of distrust. There are many recollections of the unlawful harassment of locals on their way to work in the border zone, while there are also plenty of examples of neutral, or even friendly, relationships with Romanian soldiers during the past 70 years. Nowadays, the soldiers have been replaced by high-performance night-vision camera systems, making redundant the Communist-era planting regulations, when only low-growing plants could be cultivated within a specified distance from the border. The paved road on the photograph shows that Bercu is ready to receive traffic coming from the border.

37. A Tiszabecs-Tiszaújlak határátkelő ukrán oldala a magyar-ukrán határon

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Tiszabecs és Tiszaújlak között, magyar-ukrán határ

Ez a hármashatár-ponthoz legközelebb eső átkelő a magyar-ukrán határon. A Tiszabecs és Tiszaújlak közötti távolság megegyezik a Tisza árterének szélességével.

A határátkelő jellegzetessége az intenzív kerékpáros forgalom, amely a bevásárlóturizmus legjelentősebb helyi formájához és hangsúlyozottan a határ ukrán oldalán élőkhez kötődik. A határátkelő tőzomszédságában található Kelet Üzlet-ház nevű boltnál nem is mennek tovább, jellemzően tartós élelmiszereket, hústermékeket és vegyipari termékeket vásárolnak. Erre a már létező gyakorlatra épült rá egy szolgáltatás alapú bevásárlási rendszer, mely továbbnövelte a kerékpáros forgalmat. A háborús helyzet miatt Ukrajnában időszakonként akadozott/akadozik az áruellátás. Ezt kihasználva vállalkozók felbérelnek kettős állampolgársággal rendelkező személyeket, hogy naponta többször fordulva a hiánycikkeknek számító árukat a határon áthozzák. A Magyarországról érkező benzinturistákat hat különböző benzinkút várja.

37. The Tiszabecs-Vylok border crossing at the Hungarian-Ukrainian border

Photo: Levente Szilágyi, 2015, between Tiszabecs and Vylok között, Hungarian-Ukrainian border

This crossing is the closest to the tri-border point on the Hungarian-Ukrainian border. The distance between Tiszabecs and Vylok is the same width as the Tisza River basin.

The border crossing is characterised by intensive bike traffic, associated with the most significant local form of shopping tourism, and especially with people from the Ukrainian side of the border, who typically travel no further than the Eastern Department Store, which is situated immediately at the border, where they tend to buy non-perishable foods, meat and chemical products. This existing practice has been enhanced by a service-based shopping system, further increasing bike traffic. Due to the current situation in Ukraine, the supply of commodities is periodically stopped/stops. Some entrepreneurs take advantage of this by hiring individuals with dual nationality, who cross the border several times a day to bring in goods that are in short supply. Fuel tourists from Hungary have a choice of six different petrol stations.

**A NEHEZEN ÁTJÁRHATÓ HATÁR
THE HARD-TO-CROSS BORDER**

38. A nevetlenfalusi határátkelőn feltorlódott kamionsor

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Nevetlenfalu, Ukrajna

A Halmi-Nevetlenfalu átkelő fontos része annak a kereskedelmi folyosónak, amely Ukrajnát köti össze az Európai Unió tagállamaival. A nemzetközi teherforgalomnak azonban nem felel meg a határátkelő szűk keresztmetszete. Különösen azért nem, mert még a helyi érdekű határhasználattal is osztoznia kell a határátkelő kapacitására. A határátkelés nehézségét tovább fokozza a két legfontosabb feketegazdasági tevékenység, a benzin- és cigarettacsempészet miatti fokozott ellenőrzés. A határon átcsempészett áruk (főként cigaretta) nagyobbik része a zöldhatáron jut át Ukrajnából Romániába, de a határátkelőn is rengeteg csempészt állítanak elő a határőrök. Az ukrán oldalon a mai napig kapuval és szöges úttal lezárható a határ. A benzinturizmust ukrán oldalról a határátkelő és Nevetlenfalu határa közötti pár száz méterre zsúfolt négy benzinkút szolgálja. Bár az árak kiegyenlítődése miatt ma már egyre kevésbé jövedelmező a benzinnel való kereskedés, még mindig sokan egészítik ki ebből a jövedelmüket. A magyar és román hatóságok ugyan igyekeznek ez ellen fellépni, de a szigorú szabályozásokat a magyarországi és kárpátaljai lakosok romániai tranzitúttal játsszák ki.

39. A Halmi-Nevetlenfalu határátkelő a román-ukrán határon

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Halmi és Nevetlenfalu között, román-ukrán határ

Ez az egyetlen közúti határátkelő a hármasszoros határ térségében a két ország között. A határátkelőt 1922-ben nyitották meg Románia és Csehszlovákia között. A közúti mellett vasúti átkelő is található itt. A második világháborút követően csak 1948-ban indult meg a személyi forgalom, és ekkor is kizárólag csak a határsávban élők számára, rokonlátogatási céllal. Az átlépéshez ekkor meghívólevél és különleges hatósági engedély kellett. 1961 és 1964 között be is zárták a határátkelőt, amely 1968-tól 1976-ig a román-szovjet egyszerűsített határátlépési szabályozás szerint működött. Ezt követően újra lezárták, és csak 1986-ban nyitották meg újra. A rendszerváltást követően 1995-ig csak a teherforgalom számára volt nyitott, ezután azonban a személyforgalom számára is megnyílt. Az átkelő azóta is folyamatosan üzemel. A román oldalt 2010-ben építették át a schengeni követelményeknek megfelelően. A határ két oldalán élő többségében magyar közösségek számára az átjárás a határátkelőn mindig is nehézkes volt. A rokonlátogatáshoz szükséges engedélyekhez nehéz volt hozzájutni. A rendszerváltást követően a vízum megszerzése nehezítette a kapcsolattartást. A román állampolgároknak Szucsávába, az ukrán állampolgároknak Csernovicba kellett utazniuk vízumért. A román állampolgárok ma már vízum nélkül mehetnek Ukrajnába.

38. Line of trucks waiting to pass through the Nevetlenfolu border checkpoint

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfalu, Ukraine

The Halmi-Nevetlenfalu border crossing is an important section of the commercial corridor that links Ukraine to the European Union Member States. The bottleneck at the border crossing makes it unsuitable for international freight traffic, especially since the available capacity needs to be shared with local traffic. Crossing the border is made even more difficult by the strict controls in place in response to two major activities on the black economy: the smuggling of petrol and cigarettes. Most of the smuggled goods (especially cigarettes) are brought across the green border from Ukraine to Romania, although the border guards also catch a lot of smugglers at the border crossing point. On the Ukrainian side, the border is still lockable by a gate and a spiked road block. Petrol tourism is furthered on the Ukrainian side by the existence of four gas stations squeezed between Nevetlenfalu and the border crossing. Although price equilibrium has made petrol trading less profitable, there are many who still supplement their income in this way. While the Hungarian and Romanian authorities do what they can to stop it, Hungarian and Transcarpathian citizens can easily outsmart them by a Romanian detour.

39. The Halmi-Nevetlenfolu border crossing at the Romanian-Ukrainian border

Photo: Levente Szilágyi, 2013, between Halmi and Nevetlenfalu, Romanian-Ukrainian border

This is the only road border crossing in the tri-border region between the two countries. The border crossing point was opened in 1922 between Romania and Czechoslovakia, and features a rail crossing as well as the road. Following World War II, private individuals only started using the crossing in 1948, although even then only residents of the border zone were permitted to cross in order to visit relatives, and provided they produced a letter of invitation and an official permit. The border crossing point was closed entirely between 1961 and 1964, then between 1968 and 1976 it operated according to the Romanian-Soviet simplified border crossing regulations. It was subsequently closed again and reopened in 1986. After the democratic transition, it was accessible only to freight traffic until 1995, when it opened to passenger traffic as well. It has been possible to cross here ever since. The Romanian side was rebuilt in 2010 in keeping with Schengen requirements. Crossing this border was always very difficult for the Hungarian majority communities living on both sides of the border, as the permits needed for visiting relatives were hard to obtain. After the democratic transition, visa requirements proved an obstacle to maintaining contacts, as Romanian citizens had to travel to Suceava, while Ukrainian citizens had to go to Černivci to apply for a visa. Today, Romanians can travel to the Ukraine without a visa.

40. Vonatcsere a magyar-szerb államhatáron

Fotó: Turai Tünde, 2012, Rösztke és Horgos között, magyar-szerb államhatár

A magyar-román-szerb hármás határ térségében egyetlen vasúti átkelési lehetőség van Magyarország és Szerbia között. A Szeged és Szabadka közötti vasútvonal egyvágányú, nem villamosított. 1971-ben megszűnt a személyszállítás a vonalon, és csak 1988-ban indult újra. A közlekedést nehezíti az utazási idő hosszúsága (a Szeged és Szabadka közötti táv 1 óra 50 perc), valamint a Rösztke és Horgos közötti vonatváltás, amit ez a fotó is megörökít. Szerb oldalon a helyiek által „Ezüstnyílnak” nevezett, a német állam által 1944-ben leselejtezett és háborús jóvátételként Jugoszláviának adományozott sínbuszok közlekedtek 2013-ig, és mindössze 15 km/h sebességgel haladtak. Ennek ellenére az 1990-as években, valamint a 2000-es évek elején mégis alkalmasnak bizonyult az apróbb áruk, főként a cigaretta csempészésére. Az utazók nagy poggyászokkal, horgokkal, kampókkal, csavarhúzókkal és csavarkulcsokkal szálltak fel a vonatra, majd pillanatok alatt elrejtették minden terméket az ülések alá, a vonat oldalába, valamint a leszerelt lámpák mögötti terekbe.

41. Fertősalmási gazda visszatérőben a román-ukrán határsávban található birtokáról. Háttérben a belépést tiltó tábla, a határsorompó és egy szigorúan őrzött kapu

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Fertősalmás, Ukrajna

A Szovjetunió örökségeként Ukrajnát a mai napig kettős drótkerítés választja el mind Magyarországtól, mind Romániától, így a vizsgált hármás határok közül ebben a térségben érvényesül leginkább a határ elzáró funkciója. A fertősalmási magyar közösség félelemmel vegyes gyanakvással viszonyult a román határőrizet ellátó szervekhez. Ennek okát egyrészt a második világháború megelőző évben itt lezajlott incidensben, másrészt a helyi cigarettacsempészekkel szembeni brutális fellépésben lehet keresni. Kárpátalja 1938-as visszacsatolását követően állandóak voltak a kisebb-nagyobb összetűzések a román és a magyar határőrök között. Ezek csúcspontját az az egynapos tűzpárbaj jelentette, amelyet a falubeliek szerint a román „granicserék” (vagyis határőrök) fertősalmási mezőgazdasági munkásokon elkövetett erőszakoskodása provokált ki. A cigarettacsempészet ma román és magyar területekre is irányul, előbbi sokkal kockázatosabbnak tartják, többeket megverték, egy halálos áldozat is van már. Ennek hatására jó időre teljesen leállt a Romániát célzó csempészet.

40. Changing trains at the Hungarian-Serbian border

Photo: Tünde Turai, 2012, between Rösztke and Horgoš, Hungarian-Serbian border

In the Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area there is only one railway crossing option between Hungary and Serbia. The railway line between Szeged and Subotica is single track and non-electrified. In 1971, passenger transportation discontinued on this line and did not begin again until 1988. The service is hampered by the length of the journey time (1 hour 50 minutes between Szeged and Subotica) and the need to change trains between Rösztke and Horgoš, which is captured on this photo. Rail coaches known by the locals as “Silver Arrows” were in service on the Serbian side up until 2013. Travelling at just 15 km/h, these had been scrapped and given to Yugoslavia as war reparation by the German state in 1944. Nevertheless, in the 1990s and early 2000s they were quite suitable for smuggling small goods, especially cigarettes. Passengers boarded the train with large suitcases, hooks, clamps, screwdrivers and spanners, allowing them to conceal all their goods under the seats, in the sides of the train and in the spaces behind the dismantled lights in a matter of minutes.

41. Fertešolmaš farmer returning from his property in the Romanian-Ukrainian border area. Visible in the background are a “Do Not Enter” sign, a crossing gate, and a carefully guarded gateway

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Fertešolmaš, Ukraine

As a legacy from the Soviet Union, Ukraine is still separated by a double wire fence from both Hungary and Romania, thus of all the tri-border areas we have looked at, the border’s function as a block or closure is most applicable in this region. The Hungarian community in Fertešolmaš maintained a feeling of suspicion and fear with respect to the Romanian border control authorities – partly due to an incident that took place a year before the outbreak of World War II, and partly due to the brutality of the action taken against local cigarette smugglers. Following the re-annexation of Transcarpathia in 1938, some level of conflict was constant between the Romanian and Hungarian border guards, culminating in a day-long exchange of fire provoked – according to the villagers – by the violence of the Romanian “granichers” (border guards) against farmworkers from Fertešolmaš. Nowadays, cigarettes are smuggled into both Romania and Hungary, although of the two Romania is considered far riskier. Many people have been beaten up, and there has been one fatality. As a result, there has been no smuggling into Romania for some time.

ÁTJÁRÁSI PROBLÉMÁK / CROSSING DIFFICULTIES

42. Vasúti elágazás a heiligenkreuzi ipari park területén, közvetlenül a magyar határ mellett

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Heiligenkreuz, Ausztria

A Szentgotthárd és Heiligenkreuz területén található ipari park Európa egyetlen két országra kiterjedő, egybefüggő területen kialakított ipari parkja. Az ipari park 1997-ben Európai Unió, magyar és osztrák támogatással jött létre. A határ két oldalán elhelyezkedő jogilag különálló ipari park eleinte magyar és osztrák közös tulajdonban volt. 2000 óta azonban a többségi tulajdonos az osztrák WIBAG RT. Az ipari park az osztrák oldalra, de közvetlenül Szentgotthárd tőszomszédságába tervezett szeméttégető kapcsán vált ismertté Magyarországon. A szeméttégető tervezésének logisztikai szempontból egyik legnagyobb hiányossága az volt, hogy ipari vágányok Ausztriából csak Magyarországon keresztül futnak be az ipari park területére. Az ipari park kapcsán felmerült ellentétek enyhülésében jelentős szerepet vállaltak a civil szervezetek mindkét oldalon. Mára a közvetlenül a határ mellett haladó ipari vágányok újból az együttműködés, mintsem a konfliktus jelei.

42. Railway junction at the Heiligenkreuz Industrial Park immediately adjacent to the Hungarian border

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz, Austria

The industrial park in Szentgotthárd and Heiligenkreuz is the only industrial park in Europe covering an uninterrupted area located in two countries. The park was established in 1997 with support from the European Union, Hungary and Austria. Located on either side of the border, the legally independent industrial park was initially under joint Hungarian and Austrian ownership. Since 2000, however, the majority owner is the Austrian WIBAG GmbH. The industrial park became widely known in Hungary as a result of plans to build a waste incinerator on the Austrian side, in the immediate vicinity of Szentgotthárd. One of the biggest logistical shortcomings of the planned incinerator was that the industrial rail tracks run into the industrial park from Austria through Hungarian territory. Civil society organisations on both sides played an important role in mitigating the conflicts that arose in connection with the industrial park. Today, the industrial tracks that run directly along the border once again symbolise cooperation rather than conflict.

43. Államhatár Zajta és Nagypeleske között

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Zajta és Nagypeleske között, magyar-román határ

A magyar-román határ mentén élő közösségek egyik legfontosabb törekvése napjainkban a település közelében egy határátkelő megnyitása, illetőleg Románia schengeni térségbe való bejutásának reményében a tervezett határátkelőig a szükséges infrastruktúra kiépítése. Ezt rendszerint a magyarok a trianoni határok által okozott sérelmek lehetséges gyógyíjaként értelmezik. A szabad mozgás vágya érthető reakciója a korábban a határ által elzárt közösségeknek, de figyelmen kívül hagyja azokat a negatív hatásokat, amelyek más településeken a határnyitást követően bekövetkeztek. E településeken ugyanis a kezdeti eufória lecsengésével egyre inkább a határátkelők által gerjesztett feszültségek kerültek előtérbe a helyi közbeszédben. Zajtának kiemelkedő szerepe van a határon átvélő kulturális kapcsolatok kezdeményezésében és fenntartásában. A település szoros kapcsolatot ápol a szomszédos Lázárral, Szárazberekkel, valamint Nagypeleskével. A zajtai Vitéz Gaál Lajos Kulturális Egyesület minden évben emlékűnnepet szervez (sokszor a Szárazberek Hármashatár Egyesülettel közösen) Zajta „hősének” tiszteletére. Vitéz Gaál Lajos kántor nevéhez kötik Zajta Magyarországhoz való visszakerülése. Az esemény sajátossága, hogy a két település lakóin kívül részt vesznek szatmári sváb fúvószenekarok és táncsoportok Mezőfényről, Csanálosról és Vállajról.

43. National border between Zajta and Peleş

Photo: Levente Szilágyi, 2013, between Zajta and Peleş, Hungarian-Romanian border

One of the main ambitions of communities living along the Hungarian-Romanian border is to open a border crossing point near their settlements and to build the necessary infrastructure in the hope of Romania's accession to the Schengen area. This is usually interpreted by Hungarians as a possible salving of the wounds caused by the Treaty of Trianon. The desire for freedom of movement is an understandable reaction in communities previously isolated by the border, although it ignores the negative impacts that have followed the opening of the border elsewhere, when, after the initial euphoria, the tensions generated by the border crossing points have come gradually to the fore in local public discourse. Zajta has an extremely significant role in initiating and maintaining cross-border cultural links. The settlement is in close contact with its neighbours Lazuri, Bercu and Peleş. The Zajta-based Lajos Vitéz Gaál Cultural Association organises an annual commemoration (often in collaboration with the Bercu Tri-border Association) to honour Zajta's "hero", the choir master Lajos Vitéz Gaál, whose name is linked with the reversion of Zajta to Hungary. In addition to the inhabitants of the two villages, the event attracts Swabian brass bands from Satu Mare and dance groups from Foeni, Urziceni and Vállaj.

KINYÍLÓ HATÁROK / BORDERS IN TRANSITION

44. Határátkelés a magyar-román-szerb hármas határnál

Fotó: Turai Tünde, 2014, magyar-román-szerb hármas határ

Határnyitás alkalmával két napig határátkelőként is működik ez a hármashatárpont. Mindhárom ország határőrsége kihelyez egy-egy ideiglenes határállomást a szántóföldre, lehetővé téve a könnyített átkelést. A három település lakosságának egymás iránti érdeklődése erre a hétvégére koncentrálódik, ezen kívül nem keresik egymást. A települések közötti rokonsági szálak meggyengültek, az egykor kapcsolatban lévő generációk kihaltak, a fiatalabbak pedig nem újították fel az évtizedeken keresztül tartó elzártság miatt kiüresedett kapcsolatokat. Amennyiben utaznak is a szomszédos országokba, céltelepüléseik között nem a közvetlen szomszédságukban fekvő falvak szerepelnek, sokkal inkább az állandó határátkelők közelségében lévő nagyobb városok vagy a közkedvelt turistalátványosságok. A határnyitás hétvégéjén látogatnak el egymáshoz, sokan csak ekkor járnak külföldön. Autósok, de legfőképpen kerékpárosok és motorbiciklisek mennek kicsit „kirándulni” és meglátogatni a szomszédban zajló falunapot. A képen egy német állampolgár lengeti kalapját, amint átlépi a magyar-román határt. Ő ugyan nem a Kübekháza-ról kitelepített németek egyike, de ezen a kapcsolathálón keresztül érkezett a településre, és részt vesz a falu legjelentősebb ünnepén.

44. Crossing the border at the Hungarian-Romanian-Serbian tripoint

Photo: Tünde Turai, 2014, Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area

The tripoint operates as a border crossing during the two days of the border opening festival. Border guards from all three countries set up a temporary border station in the fields, to make crossing easier passage. With the exception of this weekend, the populations of the three settlements show little interest in maintaining contact. Family ties between the settlements have weakened, earlier generations that were related have now died out, while younger generations have not chosen to renew relationships that have dwindled due to decades of isolation. When travelling to the neighbouring countries, their destinations do not include the villages in the immediate vicinity, but rather the larger cities near the permanent border crossings or popular tourist attractions. The visits that take place during the weekend of the border opening are, for many, the only time they go abroad. Car drivers, but above all cyclists and motorcyclists, take an “excursion” to visit the festival in the neighbouring villages. The photograph shows a German citizen waving his hat as he crosses the Hungarian-Romanian border. Although he is not one of the Germans displaced from Kübekháza, he arrived there via this network of relationships in order to participate in the village’s most important celebration.

45. Határnyitási ünnepség a magyar-román-szerb hármashatár-pontnál

Fotó: Turai Tünde, 2014, magyar-román-szerb hármashatár

1998-tól minden évben határnyitási ünnepséget tartanak Magyarország, Románia és Szerbia találkozási pontjánál. A kétnapos rendezvény hivatalos megnyitóval kezdődik a hármashatár-kőnél. Ezt rotációs rendszerben minden évben más ország rendezi, és a színpadot ennek megfelelően helyezik el az adott ország címeréhez igazítva. Megjelennek a helyi politikusok, Kübekháza, Óbéba és Rábé polgármesterei, valamint a Duna-Körös-Maros-Tisza Nonprofit Közhasznú Kft. vezetői. A beszédek három nyelven hangzanak el magyar, román és szerb nyelvű tolmácsok segítségével. A formális részt a három település általános iskolásainak futóversenye követi, akik egy rituális kört szaladnak a hármashatár-pont körül. A határon való átkelés csak ezt követően kezdődhet meg, a határőrök ideiglenesen felállított bódék, utánfutók mellett várják igazoltatásra az átmenni szándékozókat. Az ünnepség formális része a rendezvény azévi szervezőjének településén folytatódik, ahol a Duna-Körös-Maros-Tisza Nonprofit Közhasznú Kft. tanácskozást tart. Informális részében pedig falunap formájában egész hétvégés programmal várják egymást mindhárom országban a szomszédos falvak lakosai.

45. Border opening ceremony at the Hungarian-Romanian-Serbian tripoint

Photo: Tünde Turai, 2014, Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area

Since 1998, an annual border opening ceremony has been held at the meeting point of Hungary, Romania and Serbia. The official opening ceremony of the two-day event takes place at the tri-border stone. The countries take turns to organise the event, and the stage is adjusted accordingly to face towards the coat of arms of the host country. Participants include local politicians, the mayors of Kübekháza, Beba Veche and Rabe, as well as the management of Danube-Kris-Mures-Tisa Non-profit Limited. Speeches are given in three languages with the help of Hungarian, Romanian and Serbian interpreters. The formal ceremony is followed by a race, when schoolchildren from the three villages run a ritual lap around the tri-border point. The border crossing begins after the race, and the border guards carry out identity checks at makeshift stalls or trailers. The formal proceedings continue in the organising village, with a meeting of the Danube-Kris-Mureş-Tisa Non-profit Limited. Among the informal activities, festival programmes take place throughout the weekend in all three neighbouring villages.

46. A Csengersima-Pete határátkelő a magyar-román határon

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Csengersima és Pete között, magyar-román határ

Itt található a magyar-román határ legészakibb határátkelője. Ez volt az egyetlen határátkelő a hármashatár-térség magyar-román határszakaszán egészen 2003-ig, amikor is határátkelőt nyitottak Csanáros és Vállaj között is. 1980-ig csak a kishatárforgalom számára volt nyitott. 1989-ig a határátkelő éves forgalma átlagosan 250000 fő volt, napjainkra ez a szám kétmillióra emelkedett. Szatmárnémeti közelsége a határátkelőhöz, valamint a két ország ingatlanárainak különbsége a 2000-es években határon átívelő szuburbanizációs folyamatot indított be. A határ magyar oldalán a határhoz legközelebb fekvő településekre (Csenger, Csengersima, Csegöld, Rozsály, Komlódtótfalu, Császló, Zajta) nagy számban települtek át Szatmárnémetiből és vonzáskörzetéből. Az áttelepülők megtartják romániai munkahelyüket, az ingatlanok megvásárlásakor fontos szempont a romániai mobil-térről megléte. Az átköltözők jellemzően Szatmárnémeti panellakásokat cserélnek magyarországi családi házakra. Az ingatlanár-különbség nemcsak a város-falu viszonylatban, hanem falu-falu viszonylatban is érvényes, amennyiben a határ két oldalát hasonlítjuk össze. Az esetek legnagyobb részében e migrációs gyakorlat a munkahelyi mobilitás egy sajátos, határon átívelő változata.

90

46. Csengersima-Pete border crossing at the Hungarian-Romanian border

Photo: Levente Szilágyi, 2015, between Csengersima and Pete, Hungarian-Romanian border

This is the northernmost crossing point on the Hungarian-Romanian border. It was the only border crossing on the Hungarian-Romanian border section of the tri-border area until 2003, when another border crossing was opened between Urziceni and Vállaj. Up until 1980, it was accessible only to local border traffic. The border crossing was used by an annual average of 250000 people until 1989, while the figure has now risen to two million. The proximity of Satu Mare to the border crossing, as well as the difference in property prices between the two countries, led to cross-border suburbanisation in the 2000s. Large numbers of people moved from Satu Mare and the surrounding area to the villages on the Hungarian side of the border (Csenger, Csengersima, Csegöld, Rozsály, Komlódtótfalu, Császló, Zajta). While retaining their jobs in Romania, they typically move out of panel apartment blocks into Hungarian family homes, although ability to receive a Romanian mobile-phone signal is an important consideration when purchasing real estate. The property price gap between the two sides of the border applies not only in terms of city-village comparison, but also at village-village level. In most cases, such migration is a kind of cross-border version of job mobility.

47. Határátkelőhely Kétvölgy és Čepinci között

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Kétvölgy és Čepinci között, magyar-szlovén határ

2002-ben nyitotta meg Mádl Ferenc magyar és Milan Kučan szlovén köztársasági elnök elsősorban a kishatárforgalom számára Kétvölgy és Čepinci közötti közutat és határátkelőhelyet. A határátkelőhely a schengeni határnyitásig a magyar, a szlovén és az EU állampolgárok utasforgalmát szolgálta reggel 6 és este 8 óra között. A határőrség épületeit mindösszesen öt évig, 2002 és 2007 között használták a két ország hatóságai, azóta a határátkelő infrastruktúrája használaton kívül van, és a határon bármikor át lehet kelni. A határátkelőhely a zöld sávjelzéssel megjelölt vasfüggöny túraútvonalat keresztezi, amelyet ma a budapesti székhelyű Hegyek Vándorai Turista Egyesület kezel, és ahová rendszeresen szervez túrákat.

47. Border crossing between Kétvölgy and Čepinci

Photo: Csaba Mészáros, 2013, between Kétvölgy and Čepinci, Hungarian-Slovenian border

In 2002, the road and border crossing point between Kétvölgy and Čepinci was opened by Hungarian President Ferenc Mádl and Slovenian President Milan Kučan, primarily for use by local border traffic. Until accession to the Schengen Treaty, the crossing point was open to Hungarian, Slovenian and EU nationals between 6 am and 8 pm. The buildings housing the border guards were used by the authorities of the two countries for a total of five years, between 2002 and 2007. Since then, the border crossing infrastructure has been abandoned and the border can be crossed at any time. The crossing point lies on the green-marked Iron Curtain hiking trail, currently maintained by the Budapest-based Hegyek Vándorai Turista Egyesület [Mountain Ramblers Tourist Association], which organises regular tours there.

48. Kultúrcsempész Sínbusz Fesztivál. Felvonulás a szegedi vasúti pályaudvar környékén

Fotó: Turai Tünde, 2012, Szeged, Magyarország

A kulturális fesztivált 2008 és 2013 között szervezték Szabadkáról Szegedre települt fiatal értelmiségiek. A rendezvény a térségben megszokottá és elfogadottá vált, a hétköznapi gyakorlatba beépült és sok városi legendának témát adó árucsempészetre reagálva fogalmazta újra a művészet nyelvén azt az illegális kereskedelmet, amely a magyar és szerb határon zajlott, az 1990-es években az embargó idején intenzíven, de azt követően is, bár fokozatosan csökkenő jelentőséggel. A fesztivál célja a határ újraértelmezése, a határhoz való viszonyulás újraformálása, és az egykori zárt határ miatt őrzött rossz élmények, a félelem elemeit örökítő közösségi emlékezet felülírása volt művészeti eszközökkel. A kétnapos rendezvény a szegedi pályaudvaron kezdődött magyar és szerb nyelvű irodalmi szövegek felolvasásával és zenei bemutatóval. A felolvasás és zenélés a sínbuszon folytatódott, a hosszú menetidőnek köszönhetően több meghívott művészre is sor kerülhetett. Másnap ugyanez volt a forgatókönyv, csak akkor a szabadkai pályaudvart töltötték meg a szerzők és a résztvevők. A sínbusz ugyan a lokális emlékezet része, a fesztivál mégsem őket szólította meg elsősorban. Az alternatív, performansz jellegű esemény nem kapcsolódott helyi rendezvényhez, és úgy tűnik, nem is integrálódott a szegedi és szabadkai értelmiségiek művészeti életébe. A felolvasók és a résztvevők is főként távolabbról érkeztek, Budapestről, Belgrádból, vagy akár Berlinből, Kolozsvárról.

48. Kultúrcsempész Sínbusz Fesztivál [Culture Smuggler Guided Bus Festival]; parade in the vicinity of the Szeged Railway Station

Photo: Tünde Turai, 2012, Szeged, Hungary

A cultural festival was organised between 2008 and 2013 by young intellectuals who had moved from Subotica to Szeged. A response in the language of art to smuggling, which had become a commonplace and accepted everyday practice in the region, as well as the theme of many urban legends, the event was a representation of illegal trade in the 1990s on the Hungarian-Serbian border, which reached its peak during the embargo but continued afterwards, although with declining significance. The aims of the festival include the re-interpretation of the border, the reshaping of attitudes to the border, and the overwriting, by means of art, of unpleasant collective memories and the negative experiences and anxieties caused by the previously closed border. The two-day event began at the railway station in Szeged with a reading of Hungarian and Serbian literary texts and a musical performance. The readings and music continued on railway coach, and several invited artists were able to contribute in turn during the lengthy journey. The scene was repeated the following day, when the railway station in Subotica was filled with writers and participants. Although the railway coach is part of the local collective memory, the festival was not addressed primarily to locals. This alternative, performance-style happening was not linked to any local events and was not apparently integrated into the artistic life of Szeged and Subotica intellectuals. Readers and participants came mostly from elsewhere: Budapest, Belgrade, Berlin or Cluj-Napoca.

49. Kultúrcempész Sínbusz Fesztivál. Vonatcsere és várakozás a sínbuszra

Fotó: Turai Tünde, 2012, Rösztke és Horgos között, magyar-szerb határ

A Sínbusz Fesztivál legfontosabb része az utazás és a határon való átkelés. A hosszú menetidő bosszantó realitását az alternatív megközelítésmód komikum és ironia tárgyává alakítja át. A praktikum ebben a kontextusban felfüggesztésre kerül, és ami a helyiek számára közlekedést nehezítő tényező, az ebben az utazásban a rendezvény kereteinek lehetőségét teremti meg, és bár kritikai felhangokkal tűzdelve, de pozitív időként épül be a fesztivál határértelmezésébe. A kultúrcempészek számára az államhatáron való átkelés hivatalos procedúrájának újraformálása, a keretek időleges és viszonylagos zárójelbe tétele kiemelt pillanat. A vonatváltást a fesztivál ceremóniamestere, a Drakula asszisztálja, a határőröket zenészek veszik körül, az útlevél-ellenőrzést vicces mozzanatok és rögtönzések kísérik, a határállomást nehezen fegyelmezhető résztvevők töltik meg stb. A sínbuszon zötykölődve a magyar és a szerb határállomás között államkritikát megfogalmazó szövegek felolvasására kerül sor. A zöldhatáron való áthaladáskor pedig megsemmisítő gesztusok kifejezésének, határértelmezési határokat feszegető performanszoknak adnak teret.

50. Kultúrcempész Sínbusz Fesztivál. Fesztiválózó a szabadkai vasútállomáson

Fotó: Turai Tünde, 2012, Szabadka, Szerbia

A Sínbusz Fesztivál különleges színfolt a szerb és magyar határőrök és vasutasok éves rendjében. A hétköznapi határátkelés szigorúságához képest kivételes nyitottsággal és rugalmassággal viszonyulnak az alternatív utasközösséghez, akik nem feltétlenül tartják be az elvárt határátlépési normákat. A szabadkai vasútállomáson a szegedi performanszhoz hasonló formában teszik láthatóvá magukat a fesztiválózó: felvonulnak tábláikkal, felolvasást tartanak, és a zenészek is teret kapnak. Sőt, mivel Szabadkán töltik az éjszakát, este koncertet is tartanak az egyik underground jellegű szórakozóhelyen. Úgy tűnik, itt mégis gyengébb a beágyazottságuk. A határ zárójelbe tétele, elválasztó jellegének felülírása, a két oldal közelítésének a szándéka közös ezen a vonatkozó, kéthelyszínes fesztiválon, azonban az esemény beágyazottsága nem azonos mértékű a határ két oldalán. Ezt mutatja az is, hogy a szervezők anyagi támogatást is elsősorban Magyarországról kapnak, valamint a média is inkább a magyar oldalról fordul érdeklődéssel a rendezvény felé.

49. Kultúrcempész Sínbusz Fesztivál [Culture Smuggler Guided Bus Festival]: changing trains and waiting for the guided bus

Photo: Tünde Turai, 2012, between Rösztke and Horgoš, Hungarian-Serbian border

The most important aspect of the Sínbusz [Rail Coach] Festival was the journey and the border crossing. The alternative approach transformed the frustrating reality of the long journey time into comedy and irony. With practical considerations suspended, what is normally regarded as a nuisance among travelling locals creates a framework for an event within the journey, which – although interspersed with critical overtones – becomes integrated as a positive moment within the festival's border interpretation. Re-shaping the official procedure for crossing the state border, and putting the framework inside temporary and relative brackets, are precious moments for the culture smugglers. Passengers changing trains are assisted by Dracula, the festival's master of ceremonies; the border guards are surrounded by musicians; passport control is accompanied by jokes and improvisation; while the border station is filled with participants enjoying themselves. As the rail coach bumps along between the Hungarian and Serbian border stations, texts critical of the government are read out. The crossing of the green border is accompanied by destructive gestures and performances that stretch the limits of border interpretation.

50. Kultúrcempész Sínbusz Fesztivál [Culture Smuggler Guided Bus Festival]: celebrants at the railway station in Subotica

Photo: Tünde Turai, 2012, Subotica, Serbia

The Sínbusz [Rail Coach] Festival adds a special dash of colour to the annual routine of the Serbian and Hungarian border guards and rail staff. Compared to the strictness of everyday border crossings, they show an exceptional openness and flexibility towards these alternative passengers, who do not necessarily adhere to the standard requirements for border crossing. At the railway station in Subotica, festival participants draw attention to themselves in a similar way to the performance at Szeged – parading with placards, giving readings and listening to musicians. As they stay in Subotica for the night, they even organise an evening concert in one of the underground nightclubs. However, they are not apparently as strongly established here. While the intention of putting the border in parentheses, overwriting its divisive character and approximating the two sides are common during this bi-locational train festival, the event is not embedded to the same degree on the two sides of the border. This is also suggested by the fact that the organisers receive financial support mainly from Hungary, and media interest is also keener on the Hungarian side.

NYITOTT HATÁROK / OPEN BORDERS

51. Az európai uniós forrásokból megépített Szatmárnémeti és Fehérgyarmat közötti kerékpárút hirdetőtáblája a csengeri Szamos hídnál

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Csenger, Magyarország

A Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007–2013 a romániai Szatmár megye és a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye belső és határon átvéelő infrastrukturális fejlesztéseinek talán legfontosabb szereplője volt. A Szatmárnémetit Fehérgyarmattal összekötő 49 km hosszú, a Szamos bal, illetve jobb partján húzódó kerékpárút egyike az elmúlt években megvalósult közös fejlesztéseknek. A kerékpárút a két végpont között hivatalosan 18 települést érint, valójában ezek közül csak néhányon halad át: Vetésen, Óvárin (Románia), Csengeren, Szamosbecsen, Szamostatárfalván, Szamossályin, Szamosújlakon, Gyügyén és Cégénydányádon. Románia schengeni térséghez való csatlakozásának folyamatos halasztásával a kerékpárút határátlépésre ma még nem használható, azokat, akik ezt nem vették figyelembe, a határsértőkre vonatkozó előírások szerint megbüntették. A kerékpárút átadását követő első két hónapban 14 személy ellen indítottak eljárást.

51. Sign at Szamos Bridge near Csenger, indicating a bike trail between Satu Mare and Fehérgyarmat built using European Union funds

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Csenger, Hungary

The Hungary-Romania Cross-border Cooperation Programme 2007–2013 was perhaps the most important player in the development of internal and cross-border infrastructure in the Romanian county of Satu Mare and Szabolcs-Szatmár-Bereg County in Hungary. Connecting Satu Mare and Fehérgyarmat, the 49 km bike path along the left and right banks of the river Szamos/Someş is one of the joint developments that has taken place in recent years. The bike path officially connects 18 settlements along its entire length, although in fact it runs through only a few: Vetiş and Oar (in Romania), and Csenger, Szamosbecs, Szamostatárfalva, Szamossályi, Szamosújlak, Gyügye and Cégénydányád. Due to Romania's continuous postponement of accession to the Schengen area, it is still not possible to use the bike path to cross the border. Anyone doing so is fined for border violation according to the local regulations. In the first two months after the path was opened, legal proceedings were started against 14 individuals.

52. Gyalogos és kerékpáros átkelőhely Szentgotthárdon

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Szentgotthárd, Magyarország

2007 után, vagyis a schengeni határnyitást követően Ausztria és Magyarország között is megnyíltak a határok. Ennek eredményeképpen olyan pontokon is lehetőség nyílt az áthaladásra, ahol korábban nem volt határátkelőhely, és amely nem rendelkezett a határátkeléshez szükséges infrastruktúrával sem. Az egyik legjobb példa a nem közúti jellegű határátkelőkre az a keskeny földút, amely Szentgotthárdon a Füzesi út mellett futó kerékpárútból nyílik, és amely a heiligenkreuzi ipari park területére torkollik be. Ezen a kis földúton csak kerékpárral vagy gyalogosan lehet átkelni. Az átkelést egy apró műtárgy teszi lehetővé, az államhatár jelenlétét pedig két zászló jelzi. Az átkelő mellett mementóként egy kis szakaszon látható az a szögessdrót, amely a Füzesi út mellett végigfutva választotta el a két ország lakóit egymástól.

52. Pedestrian and bicycle crossing in Szentgotthárd

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Hungary

After 2007, following Hungary's accession to the Schengen Treaty, the borders between Austria and Hungary were opened. As a result, it became possible to cross at points where there had not previously been a border crossing point, and that had lacked the necessary infrastructure. One of the best examples of a border crossing not on a public highway is the narrow dirt road in Szentgotthárd, which runs from the bike path next to Füzesi Road into the industrial park at Heiligenkreuz. The border can be crossed by bicycle or on foot on this narrow dirt road. Crossing is made possible via a small structure, while the state border is indicated by two flags. Beside the crossing point, a short section of the barbed wire fence that once ran along Füzesi Road to separate the inhabitants of the two countries has been left as a memento.

53, 54, 55, 56, 57. Kishatárakelők: Szentgotthárd–Mogersdorf, Kalch–Sotina, Matjaševci–Tauka, Neumarkt an der Raab–Alsószölnök

Fotó: Bednárík János, 2015

A 2000-es években, különösen Szlovénia és Magyarország európai uniós (2004), majd schengeni (2007) csatlakozása után számos új közúti kapcsolat létesült a három szomszédos ország között. Az összekötő utak, amelyek többsége ma már többnyire mindkét oldalon jó aszfaltburkolattal rendelkezik, magyar és szlovén ingázók ezrei számára rövidítik le ausztriai munkahelyeikre a menetidőt. Természetesen az új közlekedési útvonalak az érintett osztrák települések életébe is érzékelhető változást hoztak. Neumarkt an der Raab például elvesztette csendes zsákfalu-jellegét: jellemző, hogy a „kelet felé való kinyílás” előnyei helyett a helyiek inkább a megnövekedett átmenő forgalomra panaszkodtak. Az új útvonalak a kérekpáros és gyalogos turizmus számára is új lehetőségeket teremtettek.

53, 54, 55, 56, 57. Minor border crossings: Szentgotthárd–Mogersdorf, Kalch–Sotina, Matjaševci–Tauka, Neumarkt an der Raab–Alsószölnök

Photo: János Bednárík, 2015

In the 2000s, and in particular following the accession of Slovenia and Hungary to the European Union (in 2004), and subsequently to the Schengen Treaty (in 2007), a number of new road connections were established between the three neighbouring countries. The connecting roads, most of which are now covered with good-quality asphalt, have shortened journey times for thousands of Hungarian and Slovenian commuters travelling to work in Austria. The new roads have of course also brought noticeable changes to the affected Austrian settlements. Neumarkt an der Raab, for example, has lost the features of a quiet, cul-de-sac village: locals typically complain about the increase in through traffic rather than appreciating the benefits of “opening towards the East”. The new routes have also created new opportunities for cycling and hiking tourism.

58. Útbaigazító tábla az alsószölnöki határátkelőnél

Fotó: Bednárík János, 2015, Alsószölnök, Magyarország

A képen látható oszlop az Alsószölnök és Neumarkt an der Raab közötti, 2007-ben megnyílt átkelő magyar oldalán áll az „Őrségtől a Rábavidékig” elnevezésű ökoturisztikai projekt keretében kialakított pihenőhely mellett. A tábla jól illusztrálja, hogyan épül be az egész Európát átszelő „Vasfüggöny túraút” (Iron Curtain Trail) rábavidéki szakasza a helyi turisztikai kínálatba. A sokáig átléphetetlen, sőt megközelíthetetlen határok kirándulóhelyként való újraértelmezése a közelmúltbeli történelem feldolgozásának egy módját jelenti: a látogatók a tiltás és a kényszer helyszíneit a szabadság, a szabadidő szférájába tartozó tevékenység keretében vehetik birtokba. Ezen túl a Vasfüggöny túraút a határ muzealizációjaként is értelmezhető: a szögesdrót megmaradt darabjai, a határjelek vagy a még álló őrtornyok tulajdonképpen egy in situ megőrzött skanzen kiállítási tárgyai.

58. Guidepost at the the Alsószölnök border crossing

Photo: János Bednárík, 2015, Alsószölnök, Hungary

The column in the photograph stands on the Hungarian side of the border crossing place between Alsószölnök and Neumarkt an der Raab, which opened in 2007, next to a recreation area created in the framework of the eco-tourism project “From Őrség to Rábavidék”. The notice board clearly shows how the Rábavidék section of the cross-Europe “Iron Curtain Trail” is integrated within the local tourist offer. The redefinition as tourist spots of borders that were, for a long time, uncrossable and even inaccessible, suggests a way of coming to terms with recent history: visitors are taking possession of locations once associated with prohibition and constraint in the framework of activities that belong to the sphere of freedom and recreation. The Iron Curtain tourist route can, in addition, be seen as the museumification of the border: sections of the barbed wire fence remain, while the border signs and surveillance towers are basically exhibits in an in situ open-air museum.

59. Magyar, osztrák és szlovén rendőregyenruhás bábuk a hármashatárnál

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, magyar-osztrák-szlovén hármashatár

Legutóbbi ottjártunkkor a hármashatár-pont közelében talált három műanyag bábu minden bizonnyal egy nem sokkal korábbi rendezvényről maradt a helyszínen. A sokáig az elzártságot biztosító egyenruhás testületek effajta (ön?)reprezentációjában a határ szerepének átértelmezését figyelhetjük meg: találkozási helyé válik. A schengeni határnyitás óta megszűnt a határellenőrzés, a határátlépéssel járó kínos élmények pedig egyre távolabb kerülnek az emberek tudatában. A három rendőrség pedig különböző szervezeti szinteken már régóta szoros együttműködésben dolgozik.

59. Representations of Austrian, Hungarian, and Slovenian police uniforms at the tripoint

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area

Three plastic figures found near the tri-border point during our latest visit to the area were, in all probability, left at the site after a recent event. In this kind of (self?) representation of the uniformed bodies that ensured the isolation of the border for so long can be detected the reinterpretation of the role of the border, which has been transformed into a meeting place. The opening of borders under the Schengen Treaty eliminated border controls, and memories of unpleasant border-crossing experiences are beginning to fade. The three police forces, however, have long been working in close cooperation at various organisational levels.

GRENZVERKEHR

Die geschlossene Grenze

30. Straße zur rumänisch-serbisch-ungarischen Dreiländergrenze (Foto: Levente Szilágyi, 2014, rumänisch-serbisch-ungarisches Dreiländereck)
31. Die Staatsgrenze von Serbien markierendes Schild und Grenzstein am Dreiländer-Grenzpunkt (Foto: Tünde Turai, 2014, rumänisch-serbisch-ungarisches Dreiländereck)
32. Der Turm der griechisch-katholischen Kirche in Cidreag, sowie der Turm der Videoüberwachungszentrale der rumänischen Grenzpolizei fotografiert von Ferteşolmaş (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Cidreag, Rumänien)
33. Flüchtlinge aus Drittweltländer in Subotica, Serbien (Foto: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbien)
34. Museum und Gedenkstätte der Grenzwatche in Apátistvánfalva (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Apátistvánfalva, Ungarn)
35. Die frühere Grenzwachkaserne in Kübekháza (Foto: Tünde Turai, 2014, Kübekháza, Ungarn)
36. Überreste der Schranke an der Grenzwachkaserne in Bercu, die früher den Weg zur Grenze versperrt hat (Foto: Levente Szilágyi, Bercu, Rumänien)
37. Die ukrainische Seite des Grenzübergangs Tiszabecs-Vylok an der ungarisch-ukrainischen Grenze (Foto: Levente Szilágyi, 2015, zwischen Tiszabecs und Vylok, ungarisch-ukrainische Grenze)

Die schwer passierbare Grenze

38. Lkw-Schlange vor dem Grenzübergang in Nevetlenfolu (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukraine)
39. Grenzübergang zwischen Halmeu und Nevetlenfolu an der rumänisch-ukrainischen Grenze (Foto: Levente Szilágyi, zwischen Halmeu und Nevetlenfolu, rumänisch-ukrainische Grenze)
40. Zugwechsel an der ungarisch-serbischen Staatsgrenze (Foto: Tünde Turai, 2012, zwischen Rösztke und Horgoş, ungarisch-serbische Staatsgrenze)
41. Von seinen Feldern im rumänisch-ukrainischen Grenzstreifen zurückkehrender Landwirt aus Ferteşolmaş. Im Hintergrund das „Zutritt verboten“-Schild, die Grenzschanke und ein streng bewachtes Tor (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Ferteşolmaş, Ukraine)

Probleme des Grenzübergangs

42. Eisenbahnkreuzung auf dem Gelände des Industrieparks in Heiligenkreuz, unmittelbar neben der ungarischen Grenze (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz, Österreich)
43. Staatsgrenze zwischen Zajta und Peleş (Foto: Levente Szilágyi, 2013, zwischen Zajta und Peleş, ungarisch-rumänische Grenze)

Sich öffnende Grenzen

44. Grenzübertritt an der rumänisch-serbisch-ungarischen Dreiländergrenze (Foto: Tünde Turai, 2014, rumänisch-serbisch-ungarisches Dreiländereck.)
45. Feier zur Grenzöffnung am rumänisch-serbisch-ungarischen Grenzpunkt (Foto: Tünde Turai, 2014, rumänisch-serbisch-ungarisches Dreiländereck)
46. Der Grenzübergang Csengersima-Petea an der ungarisch-rumänischen Grenze (Foto: Levente Szilágyi, 2015, ungarisch-rumänische Grenze)
47. Grenzübergang zwischen Kétvölgy und Čepinci (Foto: Csaba Mészáros, 2013, zwischen Kétvölgy und Čepinci, ungarisch-slowenische Grenze)
48. Kulturschmuggler Schienenbusfestival. Festzug am Bahnhof in Szeged (Foto: Tünde Turai, 2012, Szeged, Ungarn)
49. Kulturschmuggler Schienenbusfestival. Zugwechsel und Warten auf den Schienenbus (Foto: Tünde Turai, 2012, zwischen Rösztke und Horgoş, ungarisch-serbische Grenze)
50. Kulturschmuggler Schienenbusfestival. Feiernde Leute am Bahnhof in Subotica (Foto: Tünde Turai, 2012, Subotica, Serbien)

Offene Grenzen

51. Werbeschild des EU-finanzierten Fahrradwegs zwischen Szatmárnémeti und Fehérgyarmat bei der Szamos-Brücke in Csenger (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Csenger, Ungarn)
52. Grenzübergang für Fußgänger und Fahrradfahrer in Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungarn)
- 53,54,55,56,57. Kleiner Grenzverkehr, Grenzübergänge: Szentgotthárd–Mogersdorf, Kalch–Sotina, Matjaševci–Tauka, Neumarkt an der Raab–Alsószölnök (Fotos: János Bednárík, 2015)
58. Wegweiser am Grenzübergang in Alsószölnök (Foto: János Bednárík, 2015, Alsószölnök, Ungarn)

59. Puppen in ungarischer, österreichischer und slowenischer Polizeiuniform an der Dreiländergrenze (Foto: Levente Szilágyi, 2015, österreichisch-slowenisch-ungarisches Dreiländereck.)

TRAFIC LA GRANIȚĂ

Frontiera închisă

30. Drumul spre frontiera ungaro-româno-sârbă (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, frontiera triplă ungaro-româno-sârbă)
31. Panoul și piatra de frontieră a Serbiei în punctul triplei frontiere (Fotografie: Tünde Turai, 2014, frontiera triplă ungaro-româno-sârbă)
32. Turnul bisericii greco-catolice din Cidreag și turnul centrului de supraveghere al Poliției Române de Frontieră, fotografiate din Fertőszalmás (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Cidreag, România)
33. Refugiați din lumea a treia la Subotica (Fotografie: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbia)
34. Muzeul memorial grăniceresc din Apátistvánfalva (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Apátistvánfalva, Ungaria)
35. Fostă cazarmă a grănicerilor din Kübekháza (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Kübekháza, Ungaria)
36. Resturile barierei de pe drumul care duce spre cazarma grănicerilor din Bercu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Bercu, România)
37. Partea ucraineană a vămii Tiszabecs-Vylok, de la granița maghiaro-ucraineană (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, între Tiszabecs și Vylok, frontiera maghiaro-ucraineană)

Frontiera dificil de trecut

38. Coloană de camioane la punctul de trecere a frontierei de la Nevetlenfolu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ucraina)
39. Vama româno-ucraineană de la Halmeu-Nevetlenfalu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, între Halmeu și Nevetlenfolu, frontiera româno-ucraineană)
40. Schimb de tren la frontiera ungaro-sârbă (Fotografie: Tünde Turai, 2012, între Röske și Horgoš, vama ungaro-sârbă)

41. Agricultor din Ferteșolmaș întorcându-se de la moșia de pe culoarul de frontieră ungaro-ucraineană. În fundal, un indicator interzicând accesul, o barieră și o poartă bine păzită (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Ferteșolmaș, Ucraina)

Probleme de trecere

42. Ramificație de cale ferată în parcul industrial din Heiligenkreuz, lângă granița cu Ungaria (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz, Austria)
43. Frontieră de stat între Zajta și Peleş (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, între Zajta și Peleş, frontiera maghiaro-română)

Frontiere în curs de deschidere

44. Trecere de frontieră la hotarul maghiaro-româno-sârb (Fotografie: Tünde Turai, 2014, frontiera triplă maghiaro-româno-sârbă)
45. Ceremonia de deschidere a vămii maghiaro-româno-sârbe (Fotografie: Tünde Turai, 2014, frontiera triplă maghiaro-româno-sârbă)
46. Trecerea de frontieră Csengersima-Petea, la granița maghiaro-română (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, între Csengersima și Petea, frontiera maghiaro-română)
47. Punct de trecere a frontierei între Kétvölgy și Čepinci (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Kétvölgy și Čepinci, frontiera maghiaro-slovenă)
48. Festivalul Sínbusz - Contrabandă de cultură. Manifestație lângă gara din Szeged (Fotografie: Tünde Turai, 2012, Szeged, Ungaria)
49. Festivalul Sínbusz - Contrabandă de cultură. Schimb de trenuri și așteptarea trenului Sínbusz (Fotografie: Tünde Turai, 2012, între Röske și Horgoš, frontiera maghiaro-sârbă)
50. Festivalul Sínbusz - Contrabandă de cultură. Participanții la festival în gara din Subotica (Fotografie: Tünde Turai, 2012, Subotica, Serbia)

Frontiere deschise

51. Indicator al pistei de biciclete care leagă Satu Mare de Fehérgyarmat, construite din fonduri europene, amplasat lângă podul peste Someș din Csenger (Fotografie: Szilágyi Levente, 2013, Csenger, Ungaria)
52. Punct de trecere a frontierei pentru pietoni și bicicliști la Szentgotthárd (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd, Ungaria)

- 53, 54, 55, 56, 57. Puncte de mic trafic: Szentgotthárd–Mogersdorf, Kalch–Sotina, Matjaševci–Tauka, Neumarkt an der Raab–Alsószőlőnok (Fotografie: János Bednárík, 2015)
58. Indicator direcțional la vama din Alsószőlőnok (Fotografie: János Bednárík, 2015, Alsószőlőnok, Ungaria)
59. Păpuși îmbrăcate cu uniformă polițistă la tripla frontieră austro-ungaro-slovenă (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă)

GRANIČNI PROMET

Zatvorena granica

30. Put ka tromedi na mađarsko-rumunsko-srpskoj granici (Foto: Levente Siláđi, 2014, mađarsko-rumunsko-srpska tromeda)
31. Međaš za označavanje državne granice Srbije na tromedi (Foto: Tinde Turai, 2014, mađarsko-rumunsko-srpska tromeda)
32. Toranj grkokatoličke crkve i toranj centra rumunske pogranične policije u Cidreagu slikana sa Fertešalmaša (Foto: Levente Siláđi, 2014, Cidreag, Rumunija)
33. Izbeglice u Subotici (Foto: Tinde Turai, 2011, Subotica, Srbija)
34. Muzej pogranične policije i spomen mesto u Apatišťvanfalvi (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Apatišťvanfalva, Mađarska)
35. Nekadašnja kasarna granične vojske u Kibekhazi (Foto: Tinde Turai, 2014, Kibekhaza, Mađarska)
36. Ostaci rampe kod pogranične karaule u Bercu (Foto: Levente Siláđi, 2013, Bercu, Rumunija)
37. Granični prelaz sa Ukrajinske strane kod Tisabeč–Tisaujłaka (Foto: Levente Siláđi, 2015, mađarsko-ukrajinska granica između naselja Tisabeča i Tisaujłaka)

Otežan prelaz preko granica

38. Kamijoni na graničnom prelazu kod Nevetlenfolu (Foto: Levente Siláđi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
39. Granični prelaz kod Halmeu-Nevetlenfolu na granici Rumunije i Ukrajine (Foto: Levente Siláđi, 2014, Halmeu-Nevetlenfolu)
40. Menjanje prevoznog sredstva - voza na mađarsko-srpskoj državnoj granici (Foto: Tinde Turai, 2012, Reske-Horgoš)

41. Povratak gazde sa zemljišta koje se nalazi u graničnom pojasu kod Fertešalmaša. U pozadini se vidi tabla zabrane, rampa i strogo čuvana kapija (Foto: Levente Siláđi, 2014, Fertešalmaš, Ukrajina)

Problemi kod prelaza

42. Železničko račvanje u industrijskom parku Hajligenkroju u blizini Mađarske granice (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Hajligenkrojc, Austrija)
43. Državna granica između Zajte i Peleša (Foto: Levente Siláđi, 2013, Zajta - Mađarska i Peleš - Rumunija)

Granice se otvaraju

44. Prelaz granice na mađarsko-rumunsko-srpskoj tromedi (Foto: Tinde Turai, 2014, mađarsko-rumunsko-srpska tromeda)
45. Svečanost povodom otvaranja tromede na mađarsko-rumunsko-srpskoj granici (Foto: Tinde Turai, 2014, mađarsko-rumunsko-srpska tromeda)
46. Granični prelaz Čengeršima-Petea između Mađarske i Rumunije (Foto: Levente Siláđi, 2015, mađarsko-rumunsko-srpska granica između naselja Čengešima i Pete)
47. Granični prelaz između Ketvelđa i Čepinca. (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, mađarsko-slovenska granica između naselja Ketvelđa i Čepinaca)
48. Festival Šinobusa - Šverc kulture. Povorka u okolini železničke stanice u Segedinu (Foto: Tinde Turai, 2012, Segedin, Mađarska)
49. Festival Šinobusa - Šverc kulture. Promena voza, doček šinobusa. (Foto: Tinde Turai, 2012, Reske-Horgoš, mađarsko-srpska granica)
50. Festival Šinobusa - Šverc kulture. Učesnici na železničkoj stanici u Subotici (Foto: Tinde Turai, 2012, Subotica, Srbija)

Otvorene granice

51. Biciklistička staza između Satu Marea i Feherđarmata sagrađen je iz sredstava Evropske Unije. Oglasna tabla puta kod mosta preko Samoša. (Foto: Levente Siláđi, 2013, Čenger, Mađarska)
52. Pešački i biciklistički prelaz u Sentgothardu (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Sentgothard, Mađarska)
- 53, 54, 55, 56, 57. Malogranični prelazi: Sentgothard- Mogersdorf, Kalk–Sotina, Matjaševci–Tauka, Nojmarkt na Rabi–Alšoselnek (Foto: Janoš Bednarik, 2015)

58. Putokaz kod Alšoselneka na graničnom prelazu (Foto: Janoš Bednarik, 2015, Alšoselnek, Mađarska)
59. Lutke obučene u uniforme pograničnih policajaca Mađarske, Austrije i Slovenije na tromeđi triju država (Foto: Levente Siládi, 2015, mađarsko-austrijsko-slovenačka tromeđa)

OBMEJNI PROMET

Zaprte meje

30. Cesta proti tromeji med Mađarsko, Romunijo in Srbijo (Levente Szilágyi, 2014, tromeja med Mađarsko, Romunijo in Srbijo)
31. Državna tabla, ki označuje mejo Srbije in mejni kamen na stičišču tromeje (Tünde Turai, 2014, tromeja med Mađarsko, Romunijo in Srbijo)
32. Zvonik grško katoliške cerkve v Cidreagu ter vrh opazovalnega stolpa romunske mejne policije, fotografirane s strani Fertósalmása (Levente Szilágyi, 2014, Cidreag, Romunija)
33. Begunci iz tretjih držav v Subotici (Tünde Turai, 2011, Subotica, Srbija)
34. Muzej mejne straže in spominski kraj v Števanovcih (Csaba Mészáros, 2013, Števanovci, Mađarska)
35. Ostanke nekdanjega naselja mejne straže v Kübekházi (Tünde Turai, 2014, Kübekháza, Mađarska)
36. Ostanke zapornice naselbine mejne straže v Bercuju na cesti, ki vodi do meje (Levente Szilágyi, 2013, Bercu, Romunija)
37. Državna meja med Zajto in Pelesem (Levente Szilágyi, 2013, med Zajto in Pelesem, mađarsko-romunska meja)

Teško prehodna meja

38. Vrsta tovornjakov na mejnem prehodu v Nevetlenfoluju (Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
39. Mejni prehod Halmeu-Nevetlenfolu na romunsko-ukrajinski meji (Levente Szilágyi, 2013, med Halmeujem in Nevetlenfolujem, romunsko-ukrajinska meja)
40. Menjava lokomotiv na mađarsko-srbski državni meji (Tünde Turai, 2012, med naseljema Rösze in Horgos, mađarsko-srbska državna meja)

41. Gospodar iz Fertešolmaša na povratku s posesti v romunsko-ukrajinskem mejnem pasu. V ozadju označba prepovedi gibanja, mejna zapornica in strogo varovana vrata (Levente Szilágyi, 2014, Fertešolmaš, Ukrajina)

Težave ob prehodu

42. Železniški razcep na območju industrijske cone v Heiligenkreuzu, v neposredni bližini mađarske meje (Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz, Avstrija)
43. Ukrajinska stran mejnega prehoda Tiszabecs-Vylok na mađarsko-ukrajinski meji (Levente Szilágyi, 2015, med Tiszabecsem in Vylokom, mađarsko-ukrajinska meja)

Meje v odpiranju

44. Prečkanje mejnega prehoda na tromeji med Mađarsko, Romunijo in Srbijo (Tünde Turai, 2014, tromeja med Mađarsko, Romunijo in Srbijo)
45. Slovesnost ob odprtju mejnega prehoda na tromeji med Mađarsko, Romunijo in Srbijo (Tünde Turai, 2014, tromeja med Mađarsko, Romunijo in Srbijo)
46. Mejni prehod Csengersima-Petea na mađarsko-romunski meji (Levente Szilágyi, 2015, med Csengersimo és Peteajem, mađarsko-romunska meja)
47. Mejni prehod med Verica-Ritkarovci in Čepinci (Csaba Mészáros, 2013, med Verica-Ritkarovcim in Čepincim, mađarsko-slovenska meja)
48. Kulturni festival Kultúrcsompész Sínbusz. Povorka v okolici železniške postaje v Szegedu. (Tünde Turai, 2012, Szeged, Mađarska)
49. Kulturni festival Kultúrcsompész Sínbusz. Zamenjava lokomotiv in čakanje na tirni avtobus (Tünde Turai, 2012, med Röszejem in Horgošem, mađarsko-srbska meja)
50. Kulturni festival Kultúrcsompész Sínbusz. Udeleženci na železniški postaji v Subotici. (Tünde Turai, 2012, Subotica, Srbija)

Odrpte meje

51. Iz evropskih sredstev načrtana kolesarska steza med Szatmárnémetijem és Fehérgyarmatom, označba kolesarske poti v Csengerju pri mostu Szamos (Levente Szilágyi, 2013, Csenger, Mađarska)

52. Prehod za pešce in kolesarje v Monoštru (Csaba Mészáros, 2013, Monošter, Madžarska)
- 53,54,55,56,57. Mali mejni prehodi: Monošter–Modinci, Strgarjevo –Sotina, Matjaševci–Toka, Stankovci – Dolnji Senik (János Bednárík, 2015)
58. Smerokazi pri mejnem prehodu u Dolnjem Seniku (János Bednárík, 2015, Dolnji Senik, Madžarska)
59. Lutke v madžarski, avstrijski in slovenski policijski opravi pri tromeji (Levente Szilágyi, 2015, madžarsko-avstrijsko-slovenska tromeja)

ПРИКОРДОННИЙ РУХ

Закритий кордон

30. Шлях до кордону Угорщини-Румунії-Сербії (Фото: Левенте Сіладі, 2014, кордон Угорщини-Румунії-Сербії)
31. Прикордонний знак та камінь кордону Сербії на стику прикордонних пунктів трьох держав (Фото: Тюдде Тюраї, 2014, кордон Угорщини-Румунії та Сербії)
32. Вежа греко-католицької церкви у селі Чідреар, а також вишка центру спостереження прикордонної поліції Румунії на знімку, зробленому із Фертишолмаш (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Чідреар, Румунія)
33. Біженці з країн третього світу у Суботиці (Фото: Тюдде Турай, 2011, Суботица, Сербія)
34. Музей прикордонників та меморіальне місце у селі Опатішванфолво (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, Опатішванфолво, Угорщина)
35. Колишня казарма прикордонної служби у Кюбекхазі (Фото: Тюдде Турай, 2014, Кюбекхазо, Угорщина)
36. Залишки шлагбауму на шляху від прикордонної казарми до кордону у Берку (Фото: Сіладі Левенте, 2013, Берку, Румунія)
37. Українська сторона пункту перетину кордону Тісобеч-Вилок на угорсько-українському кордоні (Фото: Левенте Сіладі, 2013, між Тісобеч-Вилок, кордон Угорщини та України)

Складний перетин кордону

38. Черга на перетині кордону у с. Неветленфолу (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Неветленфолу, Україна)

39. Перетин кордону Галмеу – Неветленфолу на румунсько-українському кордоні (Фото: Левенте Сіладі, 2013, між Галмеу та Неветленфолу, кордон Румунії та України)
40. Обмін потягів на угорсько-сербському перетині кордонів (Фото: Тюдде Тураї, 2012, між Риске та Хоргош, державний кордон Угорщини-Сербії)
41. Господар із села Фертившолмаш повертається до свого обійстя, що знаходиться у прикордонній зоні кордону Румунії та України. На задньому плані дошка заборони перетину, шлагбаум кордону та брама з посиленою охороною (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Фертившолмаш, Україна)

Проблеми перетину

42. Залізнична розвилка на території промислового парку у Геїлігенкреуз, поблизу угорського кордону (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, Геїлігенкреуз Австрія)
43. Державний кордон між Зойто та Нодьпелешке (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Зойто та Нодьпелешке, кордон Угорщини та Румунії)

Кордони, які відкриваються

44. Перетин через кордони Угорщини-Румунії-Сербії (Фото: Тюдде Турай, 2014, кордони Угорщини-Румунії-Сербії)
45. Святування відкриття кордону на кордоні Угорщини - Румунії - Сербії (Фото: Тюдде Турай, 2014, кордони Угорщини-Румунії-Сербії)
46. Перетин кордону Ченгершімо-Петеа на угорсько-румунському кордоні (Фото: Левенте Сіладі, 2015, між Ченгершімо та Петеа, кордон Угорщини - Румунії)
47. Перетин кордону між Кейтвильд та Чепінці (Фото: Чобо Мейсарош, 2013, між Кейтвильд та Чепінці, кордон Угорщини-Словенії)
48. Фестиваль рейкового автобуса Kultúrcsempész на вузькоколіїці. Парад навколо залізничної станції у місті Сегед (Фото: Тюдде Турай, 2012, Сегед, Угорщина)
49. Фестиваль рейкового автобуса Kultúrcsempész на вузькоколіїці. Обмін поїздами та очікування рейкового автобуса (Фото: Тюдде Турай, 2012, між Риске та Хоргош, кордон Угорщини-Сербії)

50. Фестиваль рейкового автобуса Kultúrcsempész на вузькоколіїці. Учасники фестивалю на залізничній станції у місті Суботица (Фото: Тюнде Турай, 2012, Суботица, Сербія)

Відкриті кордони

51. Знак перед мостом через річку Сомош в околиці села Ченгер, який вказує на велосипедну доріжку між Сату-Маре та Феєрдьормотом, збудовану за кошти Європейського Союзу (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Ченгер, Угорщина)

52. Піший та велосипедний перетин кордону у Сентготтхарді (Фото: Чобо Мейсарош, 2013, Сентготтхард, Угорщина)

53, 54, 55, 56, 57. Пункти малого прикордонного руху: Сентготтхард-Могерсдорф, Калх-Сотіна, Матяшевці-Таука, Неумаркт ан дер Рааб - Олшовсилник (Фото: Янош Беднарик, 2015)

58. Інформаційний знак на пункті перетину державного кордону в Олшовсилник (Фото: Янош Беднарик, 2015, Олшовсилник, Угорщина)

59. Манекени, одягнені у форму поліції Угорщини, Австрії та Словенії на угорсько-австрійсько-словенському кордоні (Фото: Левенте Сіладі, 2015, кордон Угорщини-Австрії-Словенії)

GAZDASÁGI KAPCSOLATOK
ECONOMIC RELATIONS

Az államhatárok politikai képződmények, vagyis olyan érintkezési felületek, amelyen keresztül emberek, javak és információk áramolhatnak két politikai entitás között. Ekképpen a határok jellege az államok szuverenitásának, gazdasági szervezőerejüknek, továbbá a szomszédjaikkal fenntartott viszonyainak leképződéseiként értelmezhetők. Az államhatáron legkönnyebben az információ hatol át, ennél nehezebb a javak és termékek áramlása, a legjobban pedig rendszerint a politikai szempontból állampolgársággal megjelölt személyek áthaladása szabályozott.

A gazdasági kapcsolatok kiépítésében érdekelt feleknek a hármass határok mindhárom oldalán az a céljuk, hogy termékeiket és szolgáltatásaikat eljuttathassák a határ túloldalára. Az állam ugyanakkor abban érdekelt, hogy az állami szabályozás ne gyengüljön a határ mentén, és a központ a peremvidékeken is képviselni és érvényesíteni tudja azokat az érdekeit, amelyeket az ország egyéb területein is. A határok mentén ezért kettős játék zajlik a szomszédok irányába mutató gazdasági érdekek centrifugális ereje és az állami politika által szabályozott nemzeti piac centripetális ereje között. Ez fokozottan igaz a hármass határok térségére, ahol egyszerre két szomszédos állam nyújt a határtérség munkavállalói, vállalkozói és befektetői számára az államon belül nehezen elérhető lehetőségeket.

A határon átnyúló legegyszerűbb gazdasági kapcsolatok is ellehetetlenednek a zárt határokon, óhatatlanul peremhelyzetbe sodorva a határ menti régió gazdaságát. Ha azonban a határtérség szoros kapcsolatban áll a szomszédos, a határ túlsó oldalára eső területekkel, akkor a peremhelyzetből származó hátrányokat előnnyé lehet fordítani, és a határ elkülönítő szerepe helyett lassanként a határ integráló tulajdonságai nyernek jelentőséget. Gazdasági szempontból nemcsak akadályt jelenthet vagy éppen szűrőt a határ, hanem kapcsolódási lehetőséget is másképp nehezen elérhető erőforrásokhoz vagy kulturális javakhoz. A határ két oldalán elhelyezkedő területek kapcsolata is ekképpen ölthet eltérő jelleget. Az egymástól elidegenedett, egymást ellenségként szemlélő határtérségek, vagy az egymás mellett élő és egymás iránt nem érdeklődő határtérségek lakói csak elenyésző mértékben gazdagodhatnak a határ menti elhelyezkedésből. Azokban a térségekben azonban, ahol a határtérségek egymással együttműködnek, vagy amelyek integrált régiókat hoznak létre, a határ mentén élő népesség gyakran jobb helyzetben van, mint a központi területeken lakók.

A zárt határok környezetében elkerülhetetlenül életre kelnek azok az informális, ellenálló, alternatív világok, amelyek a határ jogilag beágyazott közegének árnyékában és annak ellenében működnek. A csempészet, az illegális munkavállalás, a határon átnyúló illegális üzleti kapcsolatok egyik éltetője az az igény, hogy az állami szabályozás kötelékéből kiszabaduljanak a határon átvélő és kölcsönösen hasznot hozó gazdasági kapcsolatok fenntartásában érdekelt felek.

National borders are political constructs, lines of intersection across which people, goods, and information flow between political entities. Thus, the character of a nation's borders may be interpreted as a manifestation of its sovereignty, economic prowess, and relations with its neighbours. The phenomenon to penetrate national borders most easily is that of information. Goods and products, by contrast, flow less freely, while the movement of people – whose citizenship is usually decided on the basis of political considerations – is regulated most tightly.

In all three parts of a tri-border area, it is in the interest of parties seeking the development of economic relations that products and services from their side reach the territories of the other two. At the same time, states do not want regulation to become diluted as it approaches the border area, nor the central government to be prevented from representing and enforcing its interests in peripheral regions with the same facility it does elsewhere in its territory. Thus, in border areas, a sort of double game is played between the centrifugal force of economic interests manifested toward neighbouring states and the centripetal force of the national market as regulated by state policy. This is particularly true in tri-border regions, where there are two neighbouring states offering workers, entrepreneurs, and investors in a given nation's border area opportunities that might be difficult to find at home.

At closed borders, even the simplest of trans-border economic relations fail to gain a foothold, a situation that inevitably presses the economies of border regions into a peripheral state. Where, on the other hand, a border region stands in close relationship to its counterpart on the other side of the line, the disadvantages of life on the periphery may be turned to advantages as the isolating role of the border is gradually overcome by various properties that define its ability to integrate. From the economic standpoint, borders represent not only barriers or filters, but also opportunities for gaining access to various hard-to-find resources or cultural assets. Accordingly, the precise character of the relationship between two given border territories will vary according to how it that relationship is perceived. Mutually alienated territories that view each other as enemies, and territories whose populations live disinterested, non-intersecting lives profit from their proximity to the border to only a negligible degree. By contrast, in regions where border territories either co-operate with one another, or even create areas of integration, locals are often in an even better position than residents of more central areas.

Another phenomenon that is bound to arise in any border area involves the sorts of informal, defiant, alternative spheres that operate in the shadow of – and contrary to – its entrenched legal environment. Smuggling, illegal labour,

A gazdasági szempontból viszonylagosan zártnak tekinthető magyar-román-ukrán határtérségben az államközi, térségi és kistérségi együttműködés jelentéktelensége miatt elsősorban azok a gazdasági haszonvételi formák virágoznak, amelyek az állami szabályozást és a nyilvánosságot kerülik. A fekete-munka, illetve a csempészet különféle formái teljesen általánosak a térségben. E jelenségeket a három szomszédos állam ugyan igyekszik az ellenőrzése alá vonni, de virágzásuk éppen azt mutatja, hogy az állam minden erőfeszítése ellenére gyengének bizonyul a gazdasági kapcsolatok felügyeletében. Az állami kontroll fokozása természetesen konfliktusokkal terheli meg a határ menti gazdasági kapcsolatokat, és megnehezíti a helyiek életét.

A határon átvélő gazdasági együttműködés nyíltabb formáját mutatja a magyar-román-szerb hármás határ. Itt a korábban virágzó illegális és szublegális gazdasági kapcsolatok fokozatosan háttérbe szorultak, és ma már egyre több – habár még mindig kis volumenű – államilag és helyileg támogatott közös gazdasági tevékenység figyelhető meg. Az illegális kereskedelem visszaszorulása, illetve az, hogy az államilag támogatott kapcsolatok ma még leginkább az ösztönzés szakaszában vannak, a szomszédokat a reménytelen partner pozíciójába helyezi, így ebben a határtérségben elenyészőek a gazdasági jellegű feszültségek.

A magyar-osztrák-szlovén hármás határ gazdasági szempontból a legnyíltabb a három vizsgált terep közül. Itt helyi, állami és európai uniós támogatások sokasága segítette azokat a gazdasági törekvéseket az elmúlt két évtizedben, amelyek a határon átnyúló gazdasági együttműködést célozták. A gazdasági kapcsolatok szorossága, az ipari termelő tevékenység határhoz kapcsolása ugyanakkor érdekkülönbségekhez is vezetett. Erre a legjobb példát a tervezett heiligenkreuzi szeméttégető, ugyanott a biomassza erőmű, valamint a jennersdorfi bőrgyár szolgáltatja.

and illegal trans-border business are all evidence of a desire on the part of those dependent on the maintenance of mutually profitable cross-border economic relations to break free from the bonds of state regulation.

In the more-or-less economically stagnant region bordering Hungary, Romania, and the Ukraine, the negligible degree of cooperation between states, regions, and microregions has resulted in the flowering primarily of those forms of economic transaction that circumvent state regulation and avoid public exposure. Various forms of both black-market labour and smuggling, for example, are rampant in the area. Of course, the three countries involved all strive to bring such dealings under government control, but their dynamic growth demonstrates that governments, despite all efforts to the contrary, are too weak to fulfil their economic supervisory functions. Intensification of government control, on the other hand, burdens economic relations along the international border with new conflicts and complicates the lives of those who reside there.

A more open form of trans-border economic co-operation is exemplified by the situation of the Hungarian-Romanian-Serbian tri-border region, where former illegal and sublegal business transactions have gradually lost significance, and an increasing – though still small – number of state- and locally supported joint economic activities can be observed. The decline in illegal commerce and the circumstance that state support for such relations has reached the motivational phase have placed the three countries in question in the position of hopeful partners. As a result, economic tension in the region is minimal.

From an economic standpoint, the Austrian-Hungarian-Slovenian border region is the most open of those examined in this volume. Here, in the past two decades, a wealth of local, state, and European Union subsidies have aided economic initiatives that target trans-border economic co-operation. At the same time, both the close nature of economic ties, and the positioning of industrial activity at the heart of the border region have led to various conflicts of interest, the most striking examples of which involve the planned Heiligenkreuz waste incinerator and existing biomass power plant, and the Jennersdorf leather factory.

TÁMOGATOTT GAZDASÁGI KAPCSOLATOK / SUBSIDISED ECONOMIC RELATIONS

60. Bivalyfarm: Pécska – Mórahalom

Fotó: Turai Tünde, 2014, Pécska, Románia

Pécska gyorsan fejlődő, gazdaságilag prosperáló kisváros. Közvetlenül a határ mellett fekszik, közel a magyar-román határvonal legfontosabb, 1968 óta üzemelő nagylaki határállomásához. 1995-ben még közelebb, Tornyánál is nyílt egy átkelőhely gyors átjutást biztosítva a helyieknek. Pécska megéli a határmentiség hátrányait, ami főként az autó- és kamionforgalom megnövekedésében, valamint a romló közbiztonságban csapódik le, de jól él a lehetőségekkel is. Románia európai uniós csatlakozásáig főként Battonyával tartott kapcsolatot. 2007-től bővítette az együttműködő partnerek körét kapcsolatokat építve a legfontosabb határ közeli városokra (Gyula, Békéscsaba, Szeged, Makó, Apátfalva). A legkiemelkedőbb gazdasági fejlesztéseket Mórahalommal és Domaszékkal közösen valósította meg. A Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program keretében Pécska és Mórahalom nagy összegű pályázatot nyert, amelynek keretében 2007 és 2013 között a magyarországi partner továbbfejlesztette a már meglévő bivalyfarmját, a romániai partner pedig kiépítette a sajátját az előbbi tapasztalataira építve. Pécska célja ezzel az élőhely-rehabilitáció jegyében az őshonos, veszélyeztetett haszonállatok újratelepítése, valamint a legeltetés újraélesztése a Maros-ártér Természetvédelmi Park területén.

60. Water buffalo farm: Pecica – Mórahalom

Photo: Tünde Turai, 2014, Pecica, Romania

Pecica is a rapidly growing, economically prosperous town. It is situated next to the border near Nagylak/Nădlac, the most important border station on the Hungarian-Romanian border since it opened in 1968. In 1995, an even nearer crossing point was opened in Turnu, allowing easy passage for the locals. Pecica suffers from the disadvantages of its border zone location, mainly in terms of increased car and lorry traffic as well as deteriorating public security, although the town also enjoys certain opportunities. Until Romania's accession to the EU, the main connection was with Battonya. Since 2007, they have expanded their range of cooperating partners by forging relationships with the most important towns near the border (Gyula, Békéscsaba, Szeged, Makó, Apátfalva), and have implemented significant economic developments jointly with Mórahalom and Domaszék. Under the Hungary-Romania Cross-border Cooperation Programme, Pecica and Mórahalom successfully applied for significant funding, in the framework of which the Hungarian partner further developed its existing ox farm between 2007 and 2013, while the Romanian partner has built up its own farm based on the Hungarian experience. Pecica's goal is to rehabilitate the habitat of endangered indigenous farm animals, and to restore the grazing land in the Mureş Floodplain Nature Park.

61. Ökoturizmus és ökológiai oktatás Pécskán

Fotó: Turai Tünde, 2014, Pécska, Románia

A pécskai bivalyfarmot nemcsak természetvédelmi létesítményként kezelik a polgármesteri hivatal munkatársainak tervei, hanem igyekeznek beágyazni azt a közösség életébe. Elsődlegesen a helyiek számára akarják élő, nyitott helyé tenni a bivalyfarmot azáltal, hogy programokat szerveznek a farm területére, épületeibe. Iskolák és pedagógusok bevonásával a legfiatalabbak számára próbálják otthonossá tenni az új helyet. A projekt második fázisában épült ökológiai házban természetvédelmi oktatást szerveznek a gyerekeknek, akár élményjellegű kenyérsütéssel és egyéb házi ételek előállításával emlékeztetésképpen. A célok ennél messzebbre is vezetnek. Bár az EU-s pályázati megkötöttségek miatt egyelőre profitot nem termelhetnek, a bivalyfarm megalapítóinak tervei között szerepel az ökoturizmus kiépítése, ami további fejlesztésekkel akár gazdasági hasznot is hozhatna Pécskán. Ennek az álomnak egyik első lépése a biciklipark megvalósítása. A bivalypark számára hatvan Csepel kerékpárt vásárolt a pécskai önkormányzat, ami a későbbiekben kölcsönzőként üzemelhet, hogy a kirándulók könnyűszerrel eljuthassanak a közelben lévő természetvédelmi területekre.

61. Environmental tourism and education in Pecica

Photo: Tünde Turai, 2014, Pecica, Romania

The ox ranch in Pecica is regarded not only as a conservation area, according to the plans of the mayor's office, but they are also endeavouring to make it part of the life of the community. Primarily, they want to make the ox farm an open and living place for locals by organising programmes on the farm and in the farm buildings. They are also trying to make the new facility appealing to the younger generations by involving schools and teachers. During the second project phase, environmental protection training for children is planned, which will be feature special activities such as bread baking and the preparation of traditional meals. But they are also planning further ahead. Although at present they are unable to make a profit due to the EU's constraints on tendering, the ox ranch founders' plans include the development of eco-tourism, which – along with further investments – could generate profits for Pecica. A bicycle park is one of the first steps towards the realisation of this dream. The local council has purchased 60 Csepel bikes for the ox farm, which will later be available for rent, allowing visitors to easy access to the nearby nature protection areas.

62. Hármashatár Találkozó, a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió Napja. Tanácskozás Kübekházán

Fotó: Turai Tünde, 2014, Kübekháza, Magyarország

A DKMT Eurorégió kialakításának gondolata rögtön a rendszerváltás után megfogalmazódott a hármas határ mentén lévő megyék vezetőiben. A határok elválasztó jellegének minimalizálására tett törekvés ez is, ahogyan azt más szinteken és formákban is folyamatosan figyelemmel kísérhetjük a térségben. Az egyezkedések 1992-ben kezdődtek, először a romániai és magyarországi határ menti megyék között. 1994-ben kapcsolódott be a Vajdaság is. A háromoldalú erőfeszítések 1997-ben hoztak eredményt, ekkor írták alá az együttműködés hivatalos okmányát. A szervezet ars poeticájában a határok fölé emelkedést fogalmazza meg honlapján: „Miként a négy folyó összeolvad, magába szívva a nap sugarait, a hegyek és síkságok kioldott kincseit, úgy válik eggyé e folyók ölelte térségben élő magyarok, románok és szerbek akarata is, hogy oly sok viszály és szenvedés után végre összefogva, együttműködve teremtsenek jövőt magunknak itt, a Kárpátok és az Alföld peremén, Európa keleti kapujában.” Működésükben is hármas tagoltság fölött lét-rejövő kölcsönösségen és egyenlőségen alapuló utópisztikus régió megteremtése a főelv: rotációs rendszerben tartják találkozóikat, és az elnökök is eszerint váltják egymást. A foton megörökített kübekházi tanácskozás keretében beszámoltak a lezárt és futó pályázatok eredményeiről, a további gazdasági tervekről, díjakat adtak át, majd pedig szimbolikus gesztussal zárták a rendezvényt: a négy folyó földjét elhelyezték egy közös dobozban, és az aktuális magyar elnök átadta tisztségét a soros szerb elnöknek.

62. Tri-border Congress, Danube-Kris-Maros-Tisa Euroregion Day; attending a conference in Kübekháza

Photo: Tünde Turai, 2014, Kübekháza, Hungary

The idea of setting up the DKMT Euroregion was suggested by county leaders in the tri-border area immediately following the democratic transition. The aim is to minimise the separative character of the borders, in keeping with other endeavours in the region at various levels and in different forms. Negotiations began in 1992, initially between the Romanian and Hungarian border counties, with Voivodina joining in 1994. These trilateral efforts yielded results in 1997, when the official document of cooperation was signed. The organisation's credo echoes the idea of spiritual borders on its homepage: "As the four rivers flow into each other absorbing the rays of the sun and the gifts dissolved from the mountains and the plains, the wishes of the Hungarian, Romanian and Serbian people living in the area embraced by these rivers become unanimous as well, forming a future here, on the edge of the Carpathians and the Great Plain, at the eastern gate of Europe, through cooperation after so many years of conflict and suffering." The creation of a utopian region based on reciprocity and equality beyond the triple segmentation is the fundamental organising principle: meetings are held according to a rotating scheme and the president alternates accordingly. During the meeting at Kübekháza, pictured in the photograph, reports were made on the results of completed and current applications, and about further economic plans; awards were presented; and the event concluded with a symbolic gesture: soil from the four rivers was placed in a single box, and the outgoing Hungarian chair handed over the post to the Serbian president.

63. Háromnyelvű információs tábla Nagyecsedben

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Nagyecsed, Magyarország

Az egykor Európa legnagyobb síkmocsarának számító Ecsedi-láp részleges rehabilitációjának kérdése már több évtizede foglalkoztatja a természetvédő szervezeteket, a helyi önkormányzatokat és a civileket a határ mindkét oldalán. A határon átnyúló természetvédelmi projektekre az Európai Unió LIFE programjának keretében lehet pályázni. Nagyecsed és Börvely korábbi sikertelen pályázatát követően 2014-ben Nagyecsed immár Nagykárolyal közösen pályázott egy összesen 114 hektárnyi terület tájrehabilitációjára. Az érintett területből mintegy 80 hektárnyi Magyarországon, a fennmaradó 34 hektár pedig Romániában fekszik.

63. Trilingual sign in Nagyecsed

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Nagyecsed, Hungary

Once Europe's largest wetland plain, the partial rehabilitation of the Ecsedi wetlands has been a matter of concern for several decades among conservation organisations, local authorities and civilians on both sides of the border. Proposals for cross-border nature conservation projects are invited in the framework of the European Union's LIFE Programme. Following an unsuccessful application by Nagyecsed and Berenyi in 2014, Nagyecsed submitted a joint bid with Carei for the landscape rehabilitation of a total area of 114 hectares, about 80 hectares of which is located in Hungary, while the remaining 34 hectares are in Romania.

64. A hármashatár-térség jellegzetes portékáit áruló üzlet Jennersdorfban

Fotó: Jakab Albert Zsolt, 2015, Jennersdorf, Ausztria

A Jennersdorf főutcájában található Grenzgebiet üzletet 2014 áprilisában nyitotta a közeli Neumarkt an der Raabból származó Nicole Meitz. Az interkulturális kommunikáció és turizmusmenedzsment szakon végzett vállalkozó a hármashatár-térség kistermelőitől származó gasztronómiai specialitásokat (tökmagolajak, gyümölcslevek, lekvárok, tésztafélék, borok stb.) és kézműves tárgyakat forgalmaz boltjában, illetve 2015-től online formában is. Bár a kínálatban osztrák túlsúly érvényesül, számos kategóriában találunk szlovén termékeket is. Magyarország (egyelőre?) csak kézműves termékekkel képviselteti magát (főként őrségi fazekas munkákkal). A webshop alapvetően német és angol nyelven működik, de a nyitólapon magyarul és szlovénül is köszöntik a látogatót, az egyes termékek pedig származási országok szerint csoportosítva érhetők el. A Grenzgebiet kommunikációja a regionalitás és a természetesség hívószavaira épül, és igyekszik kihasználni a hármashatár-térség adottságaiban rejlő kereskedelmi lehetőségeket. Ahogy a tulajdonosnő bemutatkozó szövegében olvashatjuk: „Egy határtérségben élünk, amelyet már ma is összeköt az Európában egyedülálló Dreiländer-Naturpark Raab-Őrség-Goričko. Korábban ezek az országok szorosan kötődtek egymáshoz, és én ezt az egységet szeretném újra bemutatni önöknek.” [ford. B. J.]

64. Shop in Jennersdorf selling typical tri-border region products

Photo: Albert Zsolt Jakab, 2015, Jennersdorf, Austria

Located in the main street of Jennersdorf, the Grenzgebiet shop was opened in April 2014 by Nicole Meitz from nearby Neumarkt an der Raab. The entrepreneur, who graduated in intercultural communications and tourism management, has been selling gastronomic specialties (including pumpkin seed oils, fruit juices, jams, pastas and wines) and handcrafted items supplied by small-scale producers in the tri-border region in her shop since 2014, and she began selling online in 2015. Although the goods are predominantly Austrian, there are also many Slovenian products. Hungary (for the time being?) is represented only by craft products (mostly pottery from Őrség). The webshop operates in German and English, although visitors to the site are also welcomed in Hungarian and Slovenian on the home page, and some of the products are grouped according to country of origin. In its communications, the Grenzgebiet focuses on regionality and naturalness, while making efforts to exploit the trade potential of the tri-border area. According to the owner's introductory text: "We live in a border region, which is nowadays connected by Europe's unique Dreiländer-Raab-Őrség-Goričko nature park. Previously, these countries were connected to each other, and now I would like to present this unity again."

65. A szentgotthárdi St. Gotthard mediterrán Wellness és Spa fürdő bejárata

Fotó: Mészáros Csaba, 2014, Szentgotthárd, Magyarország

Szentgotthárdon a Füzesi úton, vagyis a város rábafüzesi határátkelő felé eső területén található a 2007-ben megnyílt szentgotthárdi fürdő épülete. A határtól csupán néhány száz méterre fekvő fürdő már épületek orvosságként az osztrák fürdő- és élményturizmus céljait kívánta szolgálni. A fürdő megnyitása egy magán-személy feljelentése miatt jogi nehézségekbe ütközött, ezért a Széchenyi Tervből származó támogatáshoz végül nem jutott hozzá Szentgotthárd. Az élményfürdőre azonban hosszú távú befektetésként tekintett a város vezetése, amely jelentős és állandó bevételhez segíti a települést. A beruházást így annak ellenére is végrehajtotta az önkormányzat, hogy a teljes költség jelentős részét banki hitelből volt kénytelen finanszírozni. A hitelállomány komoly terhet rótt a helyi költségvetésre, amelynek konszolidálása a szentgotthárdi önkormányzat jelentős eredménye. A város bevételei ugyanis az ipari park jóvoltából nagymértékben megnövekedtek a 2000-es évek derekától kezdve. A fürdő jó példáját adja annak, hogy a szolgáltatási és ipari szektor együttes jelenléte egymást segítve, egymásra hatva használja ki Szentgotthárdon az osztrák határ közelségét.

65 Entrance to the St. Gotthard Mediterranean Wellness and Spa in Szentgotthárd

Photo: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Hungary

Opened in 2007, the Mediterranean Wellness Centre and Spa is located on Szentgotthárd's Füzesi Road, towards the border crossing point at Rábafüzes. Located just a few hundred metres from the border, the spa is clearly aimed at Austrian spa and adventure tourists. The opening of the spa was hampered by legal difficulties following a complaint by a private individual, thus Szentgotthárd never received funding from the Széchenyi Plan. The spa, however, was regarded as a long-term investment by the city and helps to generate a significant and stable income for Szentgotthárd. The project was implemented by the local council despite the fact that a significant share of the total costs had to be financed by bank loans. The massive debt placed a severe burden on the local budget. Its consolidation is a significant achievement on the part of Szentgotthárd council and was made possible by the town's greatly increased revenues generated by its industrial park from the mid-2000s. The spa is a good example of how the simultaneous presence of the services and industrial sectors allows them to exploit the proximity of the Austrian border through mutual help and influence.

66. A Hagymatikum fürdő háromnyelvű programajánlója

Fotó: Apjok Vivien, 2014, Makó, Magyarország

67. Gyógykezelést hirdető kétnyelvű plakát a makói Hagymatikumban

Fotó: Apjok Vivien, 2014, Makó, Magyarország

A makói Hagymatikum fürdő 2012. január 20-án nyitotta meg kapuit. A városképi jelentőségű épületek (pl.: Hagymaház, Erdei János Városi Sportszarnok) tervezője, Makovecz Imre építész álmodta meg az organikus stílusban épült fürdőkomplexumot az 1963-ban megnyitott régi fürdő helyére. Már az 1990-es évek végén felmerült az a gondolat, hogy a város periférikus helyzetéből (amely egyrészt a trianoni határ meghúzásával, másrészt a második világháború után alakult ki) a fürdőre épülő idegenforgalommal lehetne kitörni. Az átépítés fokozatosan zajlott: előbb új medencékkel gazdagodott a régi épület (2002–2004), majd kiépítették a tanuszodát, amely új épületet is kapott (2007). Ezt követte a legnagyobb projekt, az új fürdőkomplexum felépítése. Makó város brandjét, a hagymát nevében viselő fürdő mára turistaközponttá vált: rengeteg romániai vendég keresi a kikapcsolódás, sőt a gyógyulás lehetőségét, miként a képen látható hirdetés is tanúsítja, a fürdő szolgáltatásain túl, akár szóbeliséget igénylő gyógykezelések is elérhetőek számukra.

A makói gyógyhatású termásvíz, a marosi gyógyiszap, a wellness-részleg, az egész évet felölelő színes programkínálat sok belföldi és külföldi vendéget csábít a városba. A naptári ünnepeken (pl. farsang, húsvét) túl szeszonzató, szezonzáró, születésnap és Víz Világnapi programokat is szerveznek, ezeken túl pedig az intézmény bekapcsolódik a város vérkeringésébe, épít a makói programokra, valamint minden korosztály számára kínál szórakozási lehetőséget (nyugdíjas-találkozó, Halloween-party, Valentin-nap). A romániaiak mellett szerbiaiak, de német és angol ajkú turisták is megfordulnak a „fürdők templomában”.

66. Trilingual brochure for the Hagymatikum baths

Photo: Vivien Apjok, 2014, Makó, Hungary

67. Bilingual sign advertising therapeutic treatments at the Hagymatikum baths in Makó

Photo: Vivien Apjok, 2014, Makó, Hungary

The Hagymatikum Baths in Makó opened on January 20, 2012. The designer of such townscape-defining buildings as the Onion House and the János Erdei Sports Hall, architect Imre Makovecz, dreamed up the organic-styled spa complex to replace the earlier baths that had opened in 1963. The idea of breaking out of the town's peripheral position (partly the result of the borders defined by the Treaty of Trianon, and partly emerging after the Second World War) by means of spa-based tourism had already arisen at the end of the 1990s. The reconstruction took place gradually: first new pools were added to the old building (2002–2004), then a learners' pool was constructed, which was eventually housed in a new building (2007). This was followed by the biggest project: the construction of the new spa complex. The spa, which features the town's symbol – the onion – in its name has become a major tourist attraction: many Romanian visitors come here to relax and recuperate. As the depicted advert suggests, alongside the spa facilities Romanian visitors can also take advantage of therapies that require verbal interaction.

The medicinal thermal waters in Makó, healing mud from the river Maros, the wellness facilities and the colourful programmes on offer throughout the year attract many domestic and foreign visitors to the town. Besides the calendar festivals (e.g. carnival and Easter) there are season-opening and season-closing programmes, as well as programmes for birthdays and World Water Day. The spa plays an integral role in the life and events of the town and offers entertainment for all ages (such as a pensioners' clubs, Halloween parties and Valentine's Day events). Serbians, Germans and English-speaking tourists also visit this "church of spas".

68. A makói Hagymatikum fürdő öt nyelven terjesztett prospektusai

Fotó: Apjok Vivien, 2014, Makó, Magyarország

A Hagymatikum fürdő felépülése, valamint a városnak a turizmus fejlesztését célzó törekvései szükségessé tették megfelelő szálláshelyek, vendéglátóipari egységek működtetését, valamint a város megismertetését. Ennek egyik fóruma a fürdő, hiszen itt fordul meg a legtöbb turista, aki a városba látogat. Ezért is van szükség többnyelvű prospektusokra, amelyek nemcsak a Hagymatikum, de a város népszerűsítésében is nagy szerepet kapnak. A fürdő előcsarnokában így öt nyelven is elérhetőek a Hagymatikummal és a várossal kapcsolatos kiadványok: magyar, szerb, román, angol és német verzió is választható ugyanazon prospektusokból, így mind a határon túli, mind pedig a távolabbi országokból érkező vendégek egyszerűen tájékozódhatnak nemcsak a fürdő programjairól, de a városi szállás-, étkezési és szórakozási lehetőségekről is.

68. Brochures in five languages for the Hagymatikum baths in Makó

Photo: Vivien Apjok, 2014, Makó, Hungary

The construction of the Hagymatikum Baths, as well as the town's efforts to develop tourism, necessitated the development of appropriate hotels and other hospitality facilities, as well as communications campaign. The baths provide a perfect forum, since most visitors to the town end up there. There is thus a need for brochures in several languages not only to promote the Hagymatikum, but also to promote the town itself. Publications about the Hagymatikum and the town are available in five languages in the lobby of the spa: the brochures have been produced in English, German, Hungarian, Romanian and Serbian, enabling visitors from across the border and from further afield to find out not only about the programmes on offer at the baths, but also about accommodation, restaurants and entertainment possibilities in the town.

69. A vásárosnaményi Szilva Fürdő épülete

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Vásárosnamény, Magyarország

70. Kétnyelvű hirdetés a vásárosnaményi fürdő előterében

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Vásárosnamény, Magyarország

Az északkeleti hármashatár-térségben is a határforgalom jelentős részét adja a Magyarországot célzó rekreációs turizmus. Magyarország e határtérségében található gyógy- és termálfürdői, illetve strandjai tömegével vonzzák a romániai és kárpátaljai vendégeket, akik – miként a képen látható hirdetés is mutatja – nem csupán a határtérségből, hanem jóval távolabb eső területekről is érkeznek. A vásárosnaményi Szilva fürdőbe és az Atlantika Víziudvarparkba Felsőbányáról és Nagybányáról Vásárosnaményba induló rendszeres járatokat jobbra román anyanyelvűek veszik igénybe, az őket szállító személy a kirándulás során tolmácsként is segít. Ezzel meg-egyező rendszer szerint működik a kárpátaljai ukránok csoportos látogatása. A forgalom nagyobb hányadát azonban az egyéni utazók adják, a fürdők pedig angol, román és ukrán nyelvű feliratokkal igyekeznek kiszolgálni igényeiket. A fürdőkben megjelenő többnyelvűség kilép ezek tereiből, és a környezetükben található szolgáltatásokhoz – éttermek, szállodák, üzletek, stb. – is begyűrűzik.

**Transport săptămânal la
Băi termale**

VÁSÁROSNAMÉNY

**Pornire din Baia Sprie și Baia Mare
la 6:45 - Baia Sprie
la 7:10 - Baia Mare
din mai multe locații**

**Prețul biletului de transport:
40 Ron**

**Informații
la telefon:
(004) 0745 132 711**

Schultz Csaba
Iosif

tel: Schultz Csaba Iosif - (004) 0725 892 846
Schultz Elisabeta - (004) 0745 132 711

Személyszállítás

VÁSÁROSNAMÉNY

termálfürdőre

**Indulás Felsőbányáról és Nagybányáról
6:45-kor Felsőbányáról
7:10-kor Nagybányáról
több helypontból.**

**Az utazási jegy ára:
40 Ron**

**További
információ a
(004) 0745 132 711
telefonszámon.**

Schultz Csaba
Iosif

tel: Schultz Csaba Iosif - (004) 0725 892 846
Schultz Elisabeta - (004) 0745 132 711

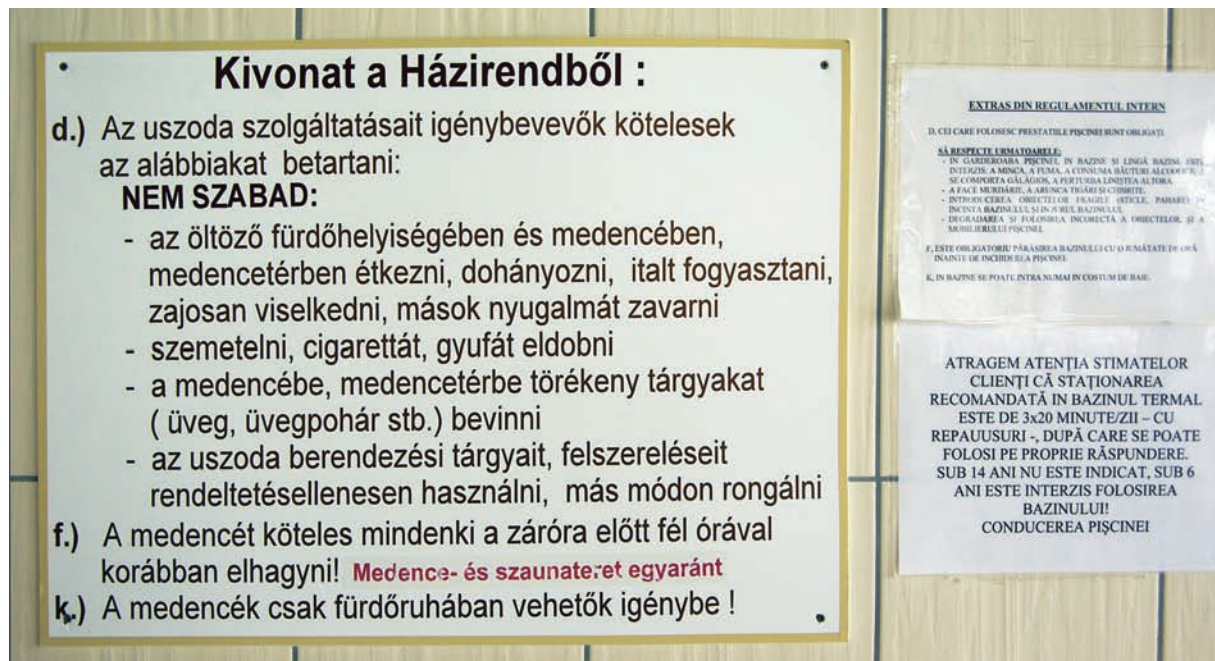
69. Building of the Szilva spa in Vásárosnamény

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Hungary

70. Bilingual advertisement in the hall of the spa in Vásárosnamény

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Hungary

Recreational tourism to Hungary is responsible for a significant share of the border traffic in the north-eastern tri-border region. Hungary's medicinal and thermal baths and open-air swimming pools in this border area attract huge numbers of guests from Romania and Transcarpathia, who – as indicated by the pictured advert – do not come exclusively from the border region but from much farther afield as well. The regular shuttle services from Baia Sprie and Baia Mare to Vásárosnamény's Szilva Baths and the Atlantika aquapark are mostly used by Romanian native speakers, and the coach driver acts as interpreter during their trip. Visits by groups of Transcarpathian Ukrainians work along the same lines. However, individual travellers make up a greater share of the traffic, and the spas endeavour to cater for their needs by means of signs in English, Romanian and Ukrainian. The multilingualism apparent at the baths radiates beyond them to the services – restaurants, hotels, shops etc. – in their vicinity.

71. Kétnyelvű feliratok a Mátészalkai Városi Uszodában

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Mátészalka, Magyarország

72. Ukrán család belépőjegyét vásárol a vásárosnaményi fürdő pénztáránál

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Vásárosnamény, Magyarország

Míg Kárpátaljáról közelsége miatt inkább Vásárosnaményt, addig Romániából inkább Mátészalkát, Nyírbátort és ritkábban Nyíregyházát célozzák meg a fürdőzni vágyók. A jól kiépített magyarországi gyógyfürdő-hálózattal a romániai Szatmár szolgáltatói hosszú ideig nem tudtak versenyezni. Szatmárnémetinek 2012-ig sem strandja, sem uszodája nem volt. A Szamos vize fürdőzésre kevésbé alkalmas, rendezett és gondozott strandja nincs is a városnak. Így a határok egyre könnyebb átjárhatóságának köszönhetően természetes folyamatként indult meg a magyarországi fürdőket célba vevő turizmus. Saját felmérésük szerint a Mátészalkai Városi Uszoda vendégeinek a téli időszakban mintegy kétharmada a határon túlról, jellemzően Szatmárnémetiből, illetve vonzáskörzetéből érkezik. A nyírbátori Sárkány-fürdő, hasonló mértékben, Nagykárolyt és körzetét látja el. A téli és nyári időszak adatai jelentősen eltérnek. Az utóbbi néhány évben az európai uniós támogatások, illetve helyi befektetők megjelenésével a határ román oldalán is erőteljes fejlesztések valósultak meg ebben az ágazatban. 2011-ben újraindították Szatmárnémeti strandját, bővítették és modernizálták a nagykárolyi és ákosi strandokat versenyhelyzetet teremtve a nyári időszakra. 2013-ban pedig aquaparkot avattak Szatmárnémetiben, amely immár télen-nyáron egyszerre jelent konkurenciát a magyarországi szolgáltatóknak.

71. Bilingual signs at the Mátészalka City Swimming Pool

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Mátészalka, Hungary

72. Ukranian family buying admission ticket at the cashier of the Vásárosnamény spa

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Hungary

While Transcarpathians prefer Vásárosnamény due to its proximity, visitors from Romania head rather towards the baths in Mátészalka, Nyírbátor and, less often, Nyíregyháza. For a long time, Satu Mare County in Romania was unable to compete with the services offered by the well-established Hungarian thermal bath network, since Satu Mare had no open-air or indoor swimming pool until 2012. The waters of the river Someş are less suitable for bathing, thus the city has no well-managed and maintained open-air swimming pools. Thanks to the increasing permeability of the border, tourism targeting Hungarian spas began quite naturally. According to our research, about two-thirds of the guests at the Mátészalka town swimming pool come from abroad during the winter season, typically from Satu Mare and its catchment area. Nyírbátor's Sárkány (Dragon) Baths attract similar numbers from Carei and its surroundings. Statistics for the winter and summer periods vary considerably. In the last few years, thanks to EU funding and the appearance of local investors, dynamic developments have been realised on the Romanian side of the border in this sector. In 2011, the open-air baths in Satu Mare were re-opened and the open-air baths in Carei and Acâș were expanded and modernised, creating competition for the Hungarian baths in the summer period. In 2013, a new aquapark was opened in Satu Mare, rivalling the similar Hungarian attractions in both summer and winter.

EGYÜTTMŰKÖDŐ ÉS KOMPLEMENTER GAZDASÁGI KAPCSOLATOK / CO-OPERATIVE AND COMPLEMENTARY ECONOMIC RELATIONS

73. Árusok a szabadkai piacon

Fotó: Turai Tünde, 2011, Szabadka, Szerbia

A kiskereskedők határon átnyúló aktivitása a délszláv háború, különösen az embargó idején virágzott. A helyi elnevezés szerinti „svercelés” (vagyis feketezés) napjainkra alábbhagyott, de továbbra is fontos jövedelemforrás lehet egyes családok számára. Egy részük nyílt téren, a piacon árúsítja portékáit. A vállalkozással rendelkező, bódékat bérlő, szerb termékeket értékesítő eladók konkurensiként az asztaloknál az informális gazdaság szereplői árúsítják a Magyarországról – főként Szegedről – hozott élelmiszereket, kozmetikai cikkeket és tisztálkodó szereket a szabadkai piacon. Háromféle formában működik a rendszer. (1) A „gazda” beszerzi a termékeket, és „kofát” alkalmaz árúsításra. (2) A beszerzés és értékesítés nem válik külön, ugyanaz a személy/család gondoskodik mindkét munkafázisról. (3) Nagykereskedő hozza a termékeket Szegedről, és teríti a szabadkai piacon az árusoknak. Ez utóbbi stratégia térnyerését magyarázza, hogy a termékbeszerzés járulékos költségeit az informális gazdaság működtetésének kiadásai (vámok és piaci ellenőrök lefizetése) is növelik, ugyanakkor a családok határon átnyúló vásárlási stratégiáinak kiterjedtsége csökkenti azokat, akik ebből a gazdasági tevékenységből származó nyereségre rendezkednek be.

73. Stalls at the market in Subotica

Photo: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbia

The cross-border activities of retailers flourished during the Balkan Wars, and particularly under the embargo. “Svercelés” (or the black market), as the locals refer to it today, has now slackened off, although it continues to be an important source of income for some families. Some of these sell their goods in the open-air marketplace. At the Subotica market, unregistered sellers who set up tables to sell foodstuffs, cosmetics and hygiene products brought in from Hungary – primarily Szeged – are in competition with registered entrepreneurs who rent stalls to sell Serbian products. The system works in three ways. (1) The “master” procures the goods and employs a “market woman” to do the selling. (2) Purchase and sale are not separated, as the same person/family takes care of both phases. (3) A wholesaler brings in products from Szeged and distributes them to vendors at the Subotica market. The spread of this last strategy can be explained by the fact that the incremental costs of procurement are increased by the operating expenses of the informal economy (the bribing of customs officers and market inspectors), while the expansion of family cross-border shopping strategies reduces the number of those living on the profits derived from this economic activity.

74. Az egykori Novák Piac bejárata a szentgotthárdi Füzesi úton

Fotó: Mészáros Csaba, 2014, Szentgotthárd, Magyarország

Az Ausztriából érkező bevásárlóturizmus első állomása egészen a 2000-es évekig a rábafüzesi határátkelő mellé telepített „Markt” volt annak ellenére, hogy a szentgotthárdi Novák Piac is szinte közvetlenül a határ mellett található. Az elmúlt években azonban a Magyarországra beutazó osztrákok elsősorban szolgáltatásokat vesznek igénybe, a bevásárlás igénye másodlagos lett. Míg a rábafüzesi határátkelőnél található piacon nem alakult ki egy olyan szolgáltató központ, amely a határon átjáró osztrákok szélesebb rétegeit képes lenne kiszolgálni, addig a szentgotthárdi piacon ma fodrászat, pedikűrös, kozmetikus, masszőr tevékenykedik, illetve egy vadászbolt üzemel.

74. Entrance to the former Novak marketplace in Füzesi út, Szentgotthárd

Photo: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Hungary

Up until the 2000s, the first stop for shopping tourists from Austria was the “Markt” next to border crossing at Rábafüzes, despite the fact that the Novák Market in Szentgotthárd is also almost directly adjacent to the border. In recent years, however, Austrians tend to come to Hungary for services rather than for shopping. Although there is no service centre at the Austrian-Hungarian border station market in Rábafüzes that meets the needs of the broader strata of visiting Austrians, the market in Szentgotthárd boasts a hairdressing salon, pedicurist, beautician, massage therapist and a hunting shop.

75. Öltöztető babák a szentgotthárdi piac kínálatában

Fotó: Mészáros Csaba, 2014, Szentgotthárd, Magyarország

A szentgotthárdi piacon ma a kofák nagy része Romániából érkezik. Így a piacon egyszerre lehet hallani magyar, német, szlovén és román szót is. A piaci kínálat azokra a termékekre szorítkozik, amelyekkel a határon túlról érkező bevásárlókat meg lehet szólítani. Az ajándék- és kegytárgyak sokasága mellett elsősorban ruhát és különféle textíliákat kínálnak az árusok. A piacon megtalálható élelmiszerek elsősorban a magyaros ízlést képviselik: az Erős Pista, a Piros Arany, illetve a gulyáskrém mellett a (gyakran az Alföldről származó) hentesáru is delikáteszként fogalmazza újra az Ausztriából beutazók számára a tipikusan magyarnak tekintett élelmiszereket.

75. Dolls for sale at the Szentgotthárd marketplace

Photo: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Hungary

Most of the women stallholders at the Szentgotthárd market come from Romania, thus one can hear people speaking German, Hungarian, Romanian and Slovenian at the marketplace. The market sells exclusively goods that are aimed at shoppers from across the border. Alongside the many gifts and devotional items, the stalls offer primarily clothing and textiles. The foodstuffs on offer typically appeal to Hungarian tastes: besides the hot condiments such as Erős Pista, Piros Arany and goulash paste, meat products (often from the Great Plain) are offered as delicacies for Austrian visitors, redefining the kind of foods that are regarded as typically Hungarian.

76. Szent István napi kirakodóvásár Magyarkanizsa főterén

Fotó: Klamár Zoltán, 2010, Magyarkanizsa, Szerbia

Magyarkanizsa önkormányzata – ahogyan a többi magyar vezetésű vajdasági település önkormányzata is – a városban élő magyarok identitásához hozták kapcsolva augusztus 20-ai megünneplésének vásári sokadalmát. A helyi politika 1990-től folyamatosan befolyásolja, alakítja a politikai-gazdasági identitást. A város főterén évente megrendezett, többnapos programsorozat, Szent István napi vásár sok környékbeli kézművest vonz, akiknek elsődleges céljuk a jövedelemszerzés. Portékáikkal igyekeznek mindenféle igényt kielégíteni. Ennek az üzleti érzékenységnek példája a fafaragó sátra. A kiállított faragványok között található házi áldás magyar és szerb nyelvű felirattal, horgászfohász szintén magyar és szerb nyelvű felirattal, ahogyan a borhoz és a sörhöz kötődő alkalmi versek is megvásárolhatók. Mindezek mellett a kínálatban ott van a magyar állam címere, illetve a vajdasági magyarság egyik fontos szimbóluma, Aracs templomromjának fába vésett képe is. A magyar és a székely himnusz mellett a magyar Hiszekegy is része a kínálatnak. Mindebből látható, hogy a térség vásáros hagyománya is fokozatosan átstrukturálódik, és igyekszik kiszorgálni az identitáshoz tapadó trendeket.

76. Saint Stephen's Day bazaar in the village square in Kanjiža

Photo: Zoltán Klamár, 2010, Kanjiža, Serbia

The local council in Kanjiža – like other Hungarian-led local authorities in Vojvodina – connects the traditional fair on August 20 to the identity of Hungarians living in the town. Since 1990, local politics have constantly influenced and shaped the political and economic identity. Held annually in the main square of the town, the St. Stephen's Day fair, which lasts for several days, attracts many craftspeople from the neighbouring villages, whose primary objective is to make a profit. They attempt to offer merchandise that satisfies all demands. This business acumen is exemplified by the wood carver's stall. The carvings on display include home blessings in Hungarian and Serbian, an angler's prayer likewise in Hungarian and Serbian, as well as verses on the subject of wine and beer, not to mention the Hungarian coat of arms and the image of an important symbol among the Vojvodina Hungarians – the ruins of the temple of Arača – carved in wood. Besides the Hungarian and Székler anthems, a Hungarian-language creed is also on offer, illustrating how the fair tradition is gradually being restructured in an attempt to respond to identity-related trends.

77. Szatmárnémetiből érkező vevő dughagymát vásárol a csengersimai boltsor parkolójában

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Csengersima, Magyarország

A magyarországi és romániai Szatmár megye zöldség-gyümölcs ágazatát a rendszerváltás teljesen eltérő pályára állította, míg a romániai részen a termelőszövetkezetek gyümölcsöseit mára gyakorlatilag teljesen felszámolták, a feldolgozó üzemeket bezárták, addig a magyarországi részen a gyümölcsösök állami tulajdonból szinte zökkenőmentesen kerültek át magántulajdonba, igaz már a nyolcvanas években a gyümölcsstermés 15-30 százaléka kisüzemi termelésből érkezett. Magyarország gyümölcsstermésének csaknem 20 százaléka Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből származik. A határ menti térség magyarországi részén több feldolgozó üzem is működik, Mátészalkán, Csengerben, Jánkmajtison, stb. A zöldségtermesztésben is hasonló különbségek vannak. Ez az egyenlőtlenség meghatározó a határ menti területek közötti gazdasági kapcsolatok alakulásában. A csengersimai boltsor parkolója piacként is üzemel, ahol a helyi gazdák a feldolgozó üzemek felvásárlási áránál lényegesen nagyobb összegért kínálják portékájukat (jellemzően: almát, szilvát, krumplit, sárgarépat, vetőburgonyát, dughagymát). Vevőik jóval túlmutat Szatmárnémeti vonzáskörzetén, Nagybányáról is nagy számban jönnek felvásárlók, illetve a tranzitforgalom is hatalmas felvevőpiacot jelent.

77. A shopper from Satu Mare buying seed onions in the car park of a row of shops in Csengersima

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Hungary

Fruit and vegetable growing in the Hungarian Szatmár County and the Romanian Satu Mare County took entirely different courses following the democratic transition. On the Romanian side, cooperative orchards were virtually eradicated and the processing units closed down, while on the Hungarian side the orchards were transformed from state ownership to private ownership almost seamlessly, bearing in mind that 15 to 30 percent of fruit crops were already being supplied by small-scale producers in the 1980s. Almost 20 percent of Hungary's fruit crop comes from Szabolcs-Szatmár-Bereg County. There are several processing units in operation in the Hungarian part of the border region, in Mátészalka, Csenger, Jánkmajtis, etc. The cultivation of vegetables shows similar disparities, which play a dominant role in the disparity in the development of economic relations between the border areas. The car park outside the row of shops in Csengersima also functions as a marketplace, where local farmers sell their produce (typically apples, plums, potatoes, carrots, seed potatoes and seed onions) for a significantly higher price than the buy-up price offered by the processing units. The clientele comes from well beyond the perimeter of Satu Mare: buyers from Baia Mare come in large numbers, and transit traffic represents another huge market.

78. Vegyesbolt kétnyelvű feliratokkal Nevetlenfaluban

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Nevetlenfaluba, Ukrajna

79. Vásárló egy nevetlenfalusi vegyesboltban

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Nevetlenfaluba, Ukrajna

Nevetlenfaluba lakói a határátelkő újranýtását követően (1995) gyorsan felismerték a bevásárlóturizmusban rejló lehetőségeket, és éltek is ezekkel. A Romániából érkező vásárlók igényeinek kielégítésére újabb és újabb boltok nyíltak egészen Románia európai uniós csatlakozásáig. Ekkor megtört a lendület, és azóta számos boltot bezártak. Nevetlenfaluba boltjai jellemzően az Ukrajnába utazó román állampolgárok célállomásai voltak. A helyi vállalkozók a keresett termékeket akár igény szerint is beszerezték, így a romániai vásárlók a közeli városba, Nagyszőlőstre is csak nagyon ritkán indultak tovább. Ebben a nagyon rossz minőségű utak is szerepet játszottak. A boltokban bármilyen valutát elfogadtak/elfogadnak, a hrványán kívül lej, forintot, eurót vagy dollárt, ezeket akár kombinálva is. A legtöbb hely pénzváltóként is működik. A legfontosabb keresett termékek: a cigaretta, vodka, olaj, csokoládé, tejtermékek, sajtok, gyümölcslevek.

78. General store with bilingual signs in Nevetlenfaluba

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfaluba, Ukraine

79. Shopper at a general store in Nevetlenfaluba

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfaluba, Ukraine

Following the reopening of the border in 1995, the residents of Nevetlenfaluba rapidly realised, and began to exploit, the potential of shopping tourism. New shops opened one after the other to meet the needs of buyers coming from Romania, right up until Romania's accession to the European Union, when then the momentum stopped. Many shops have since closed. The shops in Nevetlenfaluba were typically targeted at Romanian nationals travelling to Ukraine. Local entrepreneurs were even willing to obtain products on demand, thus Romanian customers very rarely travelled further to the nearby town of Vynohradiv, in part due to the very poor quality of the roads. The stores accepted/still accept any currency: hryvnia, as well as Romanian lei, Hungarian forints, euros, dollars, or any combination of currencies. Most shops also function as a currency exchange. The greatest demand is for cigarettes, vodka, cooking oil, chocolate, dairy products, cheeses and fruit juices.

80. Szlovén sör hirdető osztrák üzlet a Kalch és Sotina közötti kishatár-átkelőnél

Fotó: Bednárík János, 2015, Kalch, Ausztria

A szlovén ingázók által használt útvonal mellett kihelyezett akciós kínálat (az apró helyesírási hiba ellenére, ugyanis helyesen: Laško) is mutatja, hogy a közeli Neuhaus vegyesboltja számít a szlovén vevőkre is. A 2014-ben nyitott üzlet a Nah und Frisch kiskereskedői hálózathoz tartozik, működését a település polgármestere által vezetett Unser G'schäft egyesület biztosítja. A bolt árukészletében megjelennek a helyi és környékbeli kis-termelők termékei, „a régióra jellemző finomságok” (regionale Schmanckerl) is.

80. Austrian store advertising Slovenian beer at the border crossing between Kalch and Sotina

Photo: János Bednárík, 2015, Kalch, Austria

The special offer advertised at the side of a road frequented by Slovenian commuters suggests (despite the minor spelling error: the correct name is Laško) that the convenience store in nearby Neuhaus also caters for Slovenian customers. Opened in 2014, the store is part of the Nah und Frisch chain and is underwritten by the Unser G'schäft association, led by the local mayor. The shop also stocks “regional delicacies” (regionale Schmanckerl) – goods supplied by local and neighbourhood producers.

81. Háromnyelvűség egy nevetlenfalusi vegyesboltban

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Nevetlenfalu, Ukrajna

A nevetlenfalusi bevásárlóturizmusról korábbi képek kapcsán már ejtettünk pár szót. Az itteni boltok Romániából érkezőket szolgálnak ki. A vásárlói kört felölölő terület nem szorítkozik kizárólag csak a hármashatár-térségre, nagy számban érkeznek Máramaros megyéből is, annak ellenére, hogy Máramarosszigetnél is van átkelőhely. A Nagybányától nyugatra eső területekről azonban a Halmi átkelő könnyebben megközelíthető. A nagyszámú csak románul beszélő vásárló miatt a nevetlenfalusi magyar boltosok is megtanultak annyit románul, amennyit az üzleti szituációk minimálisan megkövetelnek, de román nyelvű feliratokat nem alkalmaznak sem a boltok homlokzatán reklámként, sem az üzleteken belül. Egyetlen – a képen látható – kivétellel találkoztam kutatásaim során. Az „Akció Ulei” magyar-román kevert nyelvű felirat a román vásárlókat célozza meg a magyar nyelvi közeg lehetőségei szerint. A román anyanyelvű vásárlók, amennyiben szükséges, (olykor korlátozott) magyar nyelvtudásukat is bevetik. Valószínűleg a határátkelő közelsége, a célzott, illetve tranzitforgalom során bekövetkező találkozások miatt Nevetlenfaluban magasnak mondható az ukrán nyelvet beszélő magyarok száma. A magyar és román határok által közrezárt szomszédos Fertősalmáson és Nagypaládon ezzel szemben az ukrán nyelv szinte teljes elutasítása jellemző. Az ugyancsak a hármashatár-térségben található tiszaháti falvakban alig valamivel jobb a helyzet. A szovjet időben felnőtt generációk tagjai többnyire jól beszélnek oroszul, ukránul alig, a fiatal generáció se ukránul, se oroszul nem tud. Többnyire csak azok beszélnek ukránul, akiket a munkahelyük erre kényszerít, de ők kevesen vannak, az itteni lakosság minél nagyobb mértékben igyekszik függetleníteni magát az állami ellenőrzés alatt álló jövedelemforrásoktól.

81. Trilingualism at a general store in Nevetlenfolu

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukraine

Shopping tourism in Nevetlenfolu has already been discussed in connection with earlier pictures. The local stores cater for customers from Romania. Their clientele does not come exclusively from the tri-border area, since a large number of customers also come from Maramureş County, despite the fact that there is another border crossing point at Sighetu Marmătiei. From those areas to the west of Baia Mare, the crossing at Halmi is more convenient. Due to the large numbers of Romanian-speaking customers, Hungarian shopkeepers in Nevetlenfolu have learned sufficient Romanian for their business needs, although they do not use Romanian signs either on the shop front or inside. In the course of my research I encountered only one such sign – shown in the picture. The Hungarian-Romanian mixed-language “Akció Ulei” sign targets Romanian customers within the possibilities of the Hungarian-language context. When necessary, the Romanian-speaking customers use their (sometimes limited) Hungarian-language skills. Probably due to the proximity of the border, and as a result of encounters in the course of targeted and transit traffic, the number of Ukrainian-speaking Hungarians in Nevetlenfolu is quite high. In neighbouring Ferteşolmaş and Velyka Palad’, enclosed by the Hungarian and Romanian borders, the use of the Ukrainian language is, by contrast, almost entirely repudiated. In the villages of the Tiszahát area, also located in the tri-border region, the situation is only marginally better. Members of the adult generations, who grew up in the Soviet era, mostly have a good command of Russian, while the younger generation speak neither Ukrainian nor Russian. Generally only those who are obliged to do so for work speak Ukrainian, but they are few, and the local population are increasingly trying to make themselves independent of state-controlled sources of income.

82. Éjjel-nappali bolt román nyelvű táblája Csengersimában

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Csengersima, Magyarország

83. Helytelenül írt román felirat a csengersimai éjjel-nappali boltban

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Csengersima, Magyarország

A csengersimai éjjel-nappali boltosor a határon átívelő kiskereskedelmi forgalom legfontosabb célpontja volt a rendszerváltást követően a 2000-es évek közepéig. 2006-ban Tesco hipermarketet nyitottak Mátészalkán, amelynek árukészletével, áruválasztékával, áraival a helyi kisboltok nem versenyezhettek, korábbi forgalmuk jelentős részét elveszítették, többet bezártak. A bevásárlóturizmusban bekövetkezett változásokat ugyanakkor nem lehet kizárólag ehhez az eseményhez kötni. A 2000-es évek derekán Szatmárnémetiben is megjelentek a külföldi áruházláncok, és ez a két országban korábban nagyon eltérő termékkínálatnak a kiegyenlítődéhez vezetett. Ugyanebben az időszakban zajlott Románia gazdaságának felzárkózása, melynek egyik eredménye a lakosság vásárlóerejének növekedése volt. A jellemzően alacsonyabb árkategóriájú termékeket forgalmazó határ menti vegyesbolt helyett a (vélt) jobb minőséget forgalmazó szuper- és hipermarketek felé fordultak a vásárlók. A csengersimai boltban, miként a képeken látható feliratokból kiderül, felkészültek a csak románul beszélők vásárlókra, de románul beszélő pénztárosok alkalmazásával megtették ezt a Tesco-ban is, bár az önkiszolgáló rendszer amúgy is minimalizálja a kommunikációs igényeket.

82. Sign in Romanian at the 24-hour store in Csengersima

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Hungary

83. Sign written incorrectly in Romanian at the 24-hour store in Csengersima

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Hungary

Until the mid-2000s, the row of 24-hour shops in Csengersima was the most important destination in terms of cross-border retail trade after the democratic transition. In 2006, a Tesco hypermarket opened in Mátészalka and the local convenience stores were unable to compete with its stock, selection and prices. They lost a huge part of their business, and several of them closed down. But this was not the only reason for the changes in shopping tourism. In the mid-2000s, a number of foreign department store chains also appeared in Satu Mare, resulting in the homogenisation of the previously hugely different range of goods available in the two countries. This coincided with the strengthening of the Romanian economy, which led, among other things, to an increase in purchasing power. Rather than the shops at the border that typically offered an assortment of lower-priced products, customers turned towards supermarkets and hypermarkets, for (what they perceived as) higher-quality goods. As the signs on the photographs suggest, this shop in Csengersima caters only for Romanian-speaking customers. Tesco likewise hired Romanian-speaking cashiers – although the self-service system otherwise minimises the need for communication.

84. Román nyelvű hirdetőtábla a csengersimai éjjel-nappali boltnál

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Csengersima, Magyarország

A romániai és ukrainai gyakorlattal ellentétben a magyarországi kétnyelvűség egyértelműen szolgáltatásalapú. A rekreációs és egészségügyi szolgáltatásokat nyújtó intézményekben ma már természetes módon jelennek meg a többnyelvű feliratok. A leggyakrabban előforduló angol és német feliratok mellett egyre több helyen jelenik meg a román és az ukrán, illetőleg az orosz. Bizonyos szakboltokban a többnyelvűség kizárólag román és esetleg ukrán jelent, minthogy a helybelieken kívül az onnan érkező vásárlókat célozzák meg. Ilyenek például az állattartásban elengedhetetlen takarmányféléseket forgalmazó boltok, áruházak. A képen látható hirdetőtábla tulajdonosa, a csengersimai Szatmár-Farm Takarmányáruház, amelynek a csengersimai áruházon kívül mintaboltja van a megyében található másik magyar-román határátkelőnél Vállajon, illetve a szatmáriak és kárpátaljaiak által sűrűn látogatott Fehérgyarmaton is, valamint számos határon túli viszonteladóval állnak kapcsolatban. Weboldalának címe: furaje.hu (takarmany.hu) is jelzi a határ túllolását célzó vállalati stratégiát. A cég Szatmárnémeti 20 km-es körzetében ingyenes házhozszállítást is vállal.

84. Romanian sign at a 24-hour store in Csengersima

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Hungary

In contrast to the Romanian and Ukrainian practice, bilingualism is clearly service based in Hungary. In institutions that offer recreational and health services, multilingual signs are now becoming the norm. Such signs can commonly be found in English and German, while Romanian, Ukrainian and Russian signs are becoming increasingly frequent. For some specialist retailers – such as shops and stores selling fodder required for animal rearing – multilingualism means exclusively Romanian or perhaps Ukrainian, since, besides local customers, their target clientele comes from these countries. The notice board on the photograph is owned by the Csengersima-based Szatmár-Farm Forage Store, which has several outlets besides its main store in Csengersima – one at the other Hungarian-Romanian border station in Vállaj, and another at Fehérgyarmat, which is frequented by visitors from Satu Mare and Transcarpathia – besides connections with a number of cross-border dealers. The store's web address (furaje.hu) also indicates that the corporate strategy targets the far side of the border. The company also offers free home delivery in a 20 km radius of Satu Mare.

85. Magyarországon vásárolt dohányt sodornak az óbesenyői kocsmában

Fotó: Turai Tünde, 2014, Óbesenyő, Románia

A bolgár lakosságú Óbesenyő Románia legnyugatibb csücskében, a magyar és a szerb határok szorításában, a hármás határ térségében található. Geopolitikai fekvésének következtében peremhelyzetben van, távol a belföldi nagyobb városoktól, fontosabb közlekedési útvonalaktól és vasúthálózattól. A határhoz közeli fekvés az államközi kishatárforgalmi megállapodások során részben előnnyé vált, és 1970-től az óbesenyőiek kishatárforgalmi engedélyre voltak jogosultak mindkét szomszédos ország irányába. Az Európai Unióba való csatlakozás először fokozatos elzártságot, majd később ismét nyitást hozott a faluban élők számára. Magyarország belépése előtt, 2003-ban leállította a kishatárforgalmat a csanádi átkelőnél, és csak 2010-től lehetséges ismét a határátlépés ezen az állomáson. Románia hasonló okokból Szerbia felőli határait zárta le 2007-ben, és csak 2014-ben nyitotta meg újra a valkányi határátkelőt. A terepkutatás idején azt tapasztalhattuk, hogy a falubeliek hétköznapi életvezetési stratégiájának részévé vált a Magyarországra való átjárás. Hamarabb jutnak el a nagyobb bevásárlóközpontokhoz, ha átmennek a határon, mintha a megyeközpontot célozzák meg. Hétvégi, kikapcsolódást nyújtó szolgáltatások (fürdő, horgászat) is itt érhetőek el egyszerűbben számukra. Olcsóbb termékek beszerzésére is alkalmas a határon való átjárás, melyek közül kiemelt jelentősége van a dohánynak: fellendítve ezzel a magyar oldalon a dohánykereskedelmet. De akár csak a külföld-élmény végett is szívesen átmennek egy kávézásra, hogy a belföldi peremhelyzetet nemzetközi viszonylatban lehetőséggé transzformálva előnyként élhessék meg a határmentiséget.

85. Rolling cigarettes with tobacco purchased in Hungary at the Dudeștii Vechi pub

Photo: Tünde Turai, 2014, Dudeștii Vechi, Romania

With a Bulgarian population, Dudeștii Vechi lies in the westernmost corner of Romania, tucked between the Hungarian and Serbian borders in the tri-border area. It is marginalised due to its geopolitical location, far from the major domestic towns, the main transport routes and the railway network. The proximity of the border became something of an advantage in the course of the inter-state agreement on local border traffic, as the residents of Dudeștii Vechi were entitled to a local border-crossing permit to both the neighbouring countries from 1970. Accession to the European Union initially brought gradual isolation, followed by reopening for the villagers. In 2003, prior to its accession, Hungary stopped local border traffic at Cenad, before allowing it once again in 2010. In 2007, Romania closed its border to Serbia for similar reasons, and only re-opened the Vălcani border crossing in 2014. During our field research we discovered that crossing into Hungary has become part of the villagers' way of life. They are able to reach the major shopping centres more quickly by crossing the border than by heading towards the shops in the county centre. Weekend and recreation facilities (spa baths, fishing) are also more accessible in Hungary. Crossing the border also makes it possible to buy cheaper products, especially tobacco, thus boosting tobacco trade on the Hungarian side. Ultimately, the locals are happy to cross the border just for a coffee and the foreign experience, in this way benefiting from their marginal situation at home by transforming it into an international opportunity.

86. Magyarországi rendszámú autó a szatmárnémeti Kaufland áruház parkolójában

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Szatmárnémeti, Románia

87. Kétnyelvű Kaufland óriásplakátok, háttérben Szatmárnémeti városházának tornya

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Szatmárnémeti, Románia

A szatmárnémeti Kaufland 2006-ban nyitotta meg kapuit. Az itteni áruházak közül elsőként alkalmaztak kétnyelvű feliratozást. Ezt a gyakorlatot aztán több piaci résztvevő is követte. A kétnyelvűség elsősorban az itteni magyar lakosság igényeinek kíván megfelelni, de a Magyarországról érkezők is profitálnak belőle. A Magyarországon megszokottól némileg eltérő áru kínálat, a lényegében megegyező árak csak kisebb mértékben tudják mobilizálni a határ magyar oldalán élőket. A vásárlást általában valamilyen egyéb ok miatt Szatmárnémetiben tett látogatás járulékos tevékenységeként ejtik meg.

86. Car with Hungarian plates in the car park of the Kaufland store in Satu Mare

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Romania

87. Bilingual Kaufland billboards with the tower of the Satu Mare Town Hall in the background

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Romania

The Kaufland department store in Satu Mare opened in 2006 and was the first to use bilingual signage. The practice was then copied by others stores. Bilingualism was introduced primarily to respond to the needs of the local Hungarian population, although shoppers coming here from Hungary also benefit. However, the only slightly different range of goods, and the largely identical prices, mobilise consumers to a lesser extent from the Hungarian side of the border, who tend to shop merely as a side activity while visiting Satu Mare for other reasons.

Am încredere
în calitatea de marcă
la cel mai bun preț!

K Classic

K-Classic – alegerea perfectă!

Több mindenből!

A Kaufland-élmény:

- Frissesség
- Változatosság
- Minőség
- Szolgáltatások
- Alacsony árak
- Hazai termékek

Kaufland
Nekem való!

88. Osztrák ízlésű ruhákat kínáló ruhabolt Szentgotthárd központjában

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Szentgotthárd, Magyarország

A határ menti bevásárlóturizmus volumene ugyan jelentősen visszaesett a 2000-es évekre az osztrák-magyar határon, azonban nem szűnt meg teljesen. Mára ugyanis a kínált termékek, valamint a vásárlók igényei megváltoztak. Míg korábban a magyar oldalról Ausztriát érintő bevásárlóturizmus a Magyarországon be nem szerezhető, vagy drágábban megszerezhető termékeket érintette, az osztrák bevásárlóturizmus pedig részben a volt keleti blokk Ausztriában nem kínált egzotikumait vette célba, addig ma már olyan termékeket is kínálnak a magyar kereskedők (az ausztraiainál mérsékeltbb árakon), amelyek minőségükben és ízlésükben megegyeznek a határ túlsó oldalán forgalmazott termékekkel. Az osztrák keresletnek megfelelő ruházati cikkeket kínáló német nyelvű feliratokkal gazdagon ellátott bolt Szentgotthárd főterén is elsősorban a határon átjáró osztrák vásárlók igényeit igyekszik kielégíteni.

88. Clothing store in the centre of Szentgotthárd selling merchandise designed to Austrian tastes

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Szentgotthárd, Hungary

Although the volume of cross-border shopping tourism in the Austro-Hungarian border zone had decreased significantly by the 2000s, it did not cease entirely. Nevertheless, the products on offer, as well as the customers' requirements, have changed significantly. In the past, shopping tourism from the Hungarian side to Austria involved goods that were unavailable or more expensive in Hungary, and Austrian shopping tourism targeted exotic items from the former Eastern bloc that were not on offer in Austria. Nowadays, however, Hungarian traders offer products of comparable quality and taste to those sold over the border, but for lower prices than in Austria. The shop on the main square in Szentgotthárd, which offers items of clothing that correspond to Austrian tastes, has many signs written in German in an effort to meet the needs of customers crossing the border from Austria.

89. Kiss Ferenc – időközben bezárt – vendéglője Jennersdorf főterén

Fotó: Bednárik János, 2013, Jennersdorf, Ausztria

90. A Bálint család vendéglő-panziója Weichselbaum határában

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Weichselbaum, Ausztria

A hármaskorú határ térségének osztrák oldalán szinte minden vendéglátóhelyen találunk magyar pincért, szakácsot és egyéb alkalmazottakat. Találkozhatunk azonban vállalkozóként saját vagy bérelt üzlettel rendelkező magyarokkal is. A régóta Ausztriában élő Kiss Ferenc Jennersdorf központjában üzemeltetett egy ideig vendéglőt, amely elsősorban a helyi közönség igényeit igyekezett kiszolgálni. A pécsi illetőségű Bálint család más osztrák állomáshelyek után Weichselbaum határában vásárolt egy főút melletti ingatlant, ahol melegkonyhás vendéglátóhelyet működtet és szobákat ad ki: általában hónapszámra Ausztriában dolgozó magyarok számára. Az árszínvonal kiegyenlítődségét mutatja, hogy kínálata versenyképes a szentgotthárdi szállásárakkal.

89. Inn belonging to Ferenc Kiss (now closed) on the Jennersdorf town square

Photo: János Bednárik, 2013, Jennersdorf, Austria

90. Inn belonging to the Bálint family at the outskirts of Weichselbaum

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Weichselbaum, Austria

On the Austrian side of the tri-border area, almost all hospitality venues employ Hungarian waiters, cooks and other staff. There are also self-employed Hungarians, who either own or rent their business. Long-time resident in Austria, Ferenc Kiss ran a restaurant for some years in the centre of Jennersdorf, which catered for the local public. Having lived in various places in Austria, the Bálint family from Pécs purchased a property on the outskirts of Weichselbaum, next to the main road, where they rent rooms and offer meals – typically to Hungarians working in Austria on a monthly basis. The balancing out of price levels is clearly reflected by the fact that their offer is competitive with the price of accommodation in Szentgotthárd.

91. Makói cukrászda háromnyelvű plakátja

Fotó: Apjok Vivien, 2014, Makó, Magyarország

A makóiak számára egyelőre még kissé szokatlan vagy egyszerűen érdektelen az idegen nyelvű feliratok feltűnése a városban. Ezek szükségessége és megjelenése azonban természetes következménye a Hagymatikum létrejöttének. A nagyszámú román látogatónak köszönhetően (akik a határ túloldaláról mind a fürdőbe, mind a Lidl áruházba napi szinten járnak) az üzletek feliratai, az irányító és tájékoztató táblák a magyar mellett román nyelven is elhelyezésre kerültek. A belvárosban egyre több helyen jelenik meg a román nyelvű felirat. Legújabbban a téli időszakban működő jégpálya magyar felirata mellé került román szöveg is, de pékségek, szépségszalonok, bel- és külvárosi üzletek kirakatában is feltűntek idegen nyelvű feliratokat. A bel- és külvárosi szórakozási, kikapcsolódási lehetőségekről (pl. fürdő, Kalandpart) pedig a városi irányító táblákon is megjelennek idegen nyelvű (főként román) szövegek.

A fürdő tőzomszédságában található Kugler Szaküzlet a magyar mellett román és angol nyelven is hirdeti, hogy a betérő vendég kávéhoz, péksüteményhez vagy fagyhoz is juthat egy helyen. Ezek a többnyelvű feliratok már egyértelműen jelzik a városnak a turizmus megszilárdítására vonatkozó törekvéseit.

91. Trilingual sign for a bakery in Makó

Photo: Vivien Apjok, 2014, Makó, Hungary

For the time being, the appearance of foreign-language signs is slightly unusual, or simply irrelevant, for residents of Makó. However, the need for them arose as a natural consequence of the existence of the Hagymatikum. Due to the large number of Romanian visitors (who come from just across the border to use the baths and the Lidl store on a daily basis), shop signs and information boards are written in Romanian as well as Hungarian. In the downtown area, the number of Romanian-language notices is constantly rising. The most recent example is the addition of a notice in Romanian alongside the Hungarian notice board at the seasonally operating ice rink, although bakeries, beauty salons, and shops both in the centre and the suburbs display foreign-language notices. At the same time, the town's direction signs are beginning to feature foreign-language (largely Romanian) information about entertainment and recreation opportunities in both the town centre and its outskirts (e.g. the spa baths and adventure park).

Located right next to the spa, the Kugler shop advertises its coffee, pastries and ice-cream in both Romanian and English, alongside the Hungarian adverts. These multilingual notices clearly indicate the town's efforts to consolidate its tourism industry.

92. A fehérgyarmati kórház épülete

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Fehérgyarmat, Magyarország

Az egészségügyi ellátás minősége a három ország közül Magyarországon a legmagasabb. A magyarországi határ menti egészségügyi központok által kiszolgált terület messze túlmutat az ország határain, klientúrájukat a szomszédos országok lakói mára már nemcsak kiegészítik, hanem annak jelentős hányadát adják. Az igénybevett szolgáltatások szinte a teljes egészségügyi skálát lefedik. A kezdetben kizárólag egyirányú és jellemzően klientúra jellegű migráció a 2000-es évek második felében többszörösen is módosult. Elsőként megjelentek a romániai és kárpátaljai magyar orvosok a határ menti kórházakban, ezt követően megjelentek a romániai román orvosok. 2009-től intézményesült a harmadik szakasz, ekkor nyílt meg Szatmárnémetiben az első olyan klinika, amely magyarországi orvosgárdára épít. Ma legkevesebb négy szatmárnémeti magánklinikának van Magyarországról átjáró szakembere.

A legnagyobb számban talán a várandós vagy nőgyógyászati kezeléseket választó nők látogatják a fehérgyarmati kórházat, illetve az ott dolgozó orvosok magánrendelőit: bár egyelőre nem áll rendelkezésünkre pontos kimutatás a Fehérgyarmaton szülő romániai és kárpátaljai anyák számáról. Főként a határ menti területek tartoznak a kórház vonzáskörzetéhez, de Erdély egész területéről és Munkácsról, Ungvárról, illetőleg Kárpátalja más, távolabb eső területeiről is érkeznek nők, ha kisebb számban is.

92. Building of the Fehérgyarmat Hospital

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Fehérgyarmat, Hungary

Out of the three countries, the quality of health care is highest in Hungary. The area served by Hungarian borderland health centres stretches well beyond the country's borders: residents from neighbouring countries now no longer merely add to their clientele, but actually make up a significant share of it. Almost the entire range of public health services are being used. Initially exclusively one directional and characteristically of a clientele character, the nature of migration changed repeatedly in the second half of the 2000s. Firstly, Hungarian doctors from Romania and Transcarpathia appeared in the borderland hospitals, followed by Romanian doctors from Romania. In 2009 the third stage became institutionalised, with the opening of the first clinic in Satu Mare that relies on a Hungary-based medical staff. Today there are at least four private clinics in Satu Mare staffed by medical specialists who commute from Hungary.

Pregnant women or women requiring gynaecological treatment probably make up the largest share of those attending the hospital in Fehérgyarmat, or the private clinics of doctors who work there, although we do not currently have accurate information about the number of women from Romania and Transcarpathia who have given birth in Fehérgyarmat. It is chiefly the border areas that fall within the hospital's catchment area, although women from throughout Transylvania, as well as from Mukačeve, Užhorod and other outlying areas of Transcarpathia, attend the hospital albeit in smaller numbers.

KONFLIKTUSOS GAZDASÁGI KAPCSOLATOK / FRACTIOUS ECONOMIC RELATIONS

93. A szentgotthárdi duzzasztó a Rába folyón

Fotó: Mészáros Csaba, 2014, Szentgotthárd, Magyarország

Az Ausztria felől Magyarországra érkező Rábán ma hazánk területén hat kisebb duzzasztómű található. Habár a szentgotthárdi duzzasztó sincsen messze az osztrák-magyar határtól, az első magyarországi mederben található műtárgy az alsószölnöki vízerőmű. A 2013-ban átadott szentgotthárdi duzzasztó a száz évvel korábban épített ún. kaszagyári gátat váltotta le. Az új műtárgy építetésekor már figyelemmel voltak a beruházók arra, hogy a folyó ökológiáját és turisztikai vonzerejét minél kevésbé károsítsák, így a duzzasztó mellé hallépcső és kenecsúszda is került. A Rába mente a helyi ipar számára is kiváló telephelyeket nyújtott, amelyek közül az 1902-ben alapított és 2001-ben bezárt szentgotthárdi kaszagyár, valamint a hozzá épített erőmű a Felső-Rába-völgy legjelentősebb, országos híré üzeme volt. A határmentiség a kaszagyár indulásakor is nagy szerepet játszott, hiszen a legjobban képzett mesterek eleinte az osztrák területekről érkeztek a gyárba. A folyón található duzzasztóműveknél, így a kaszagyári gát turbulens vizében habzott leginkább a Rába 2003 és 2011 között annak eredményeképpen, hogy a jennersdorfi bőrgyár nem megfelelően tisztított vizet eresztett a folyóba. A 2011-ben végrehajtott technológiai változtatásoknak köszönhetően a Rába nemzetközi vitákat kiváltó habzása megszűnt.

93. The Szentgotthárd weir on the Rába River

Photo: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Hungary

Within the territory of Hungary there are currently six smallish dams on the river Rába/Raab, which flows from Austria into Hungary. Although the dam in Szentgotthárd is not far from the Austrian-Hungarian border, the first structure to be found on the Hungarian channel is the hydroelectric power plant in Alsószölnök. Inaugurated in 2013, the dam in Szentgotthárd replaced the so-called Kaszagyár dam, which was built a hundred years earlier. During the new construction project, care was already taken to minimise damage both to the river's ecology and to its tourism value, thus a fish ladder and canoe slides were added to the dam. The banks of the Rába provided excellent sites for local industries, including the Szentgotthárd scythe factory, which was founded in 1902 and closed in 2001, and the adjacent power plant, which were the most prominent, nationally renowned industries in the Upper Rába Valley. The proximity of the border already played a big role in the opening of the scythe factory: in the early days, the most skilled craftspeople came to the factory from the Austrian territories. Between 2003 and 2011, a huge amount of foam was created at the weirs along the Rába, and thus also in the turbulent waters at the scythe factory's dam, as a result of discharges of wastewater from the Jennersdorf leather factory without appropriate pre-treatment. In 2011, technological improvements were introduced that put an end to the foaming of the Rába, which had triggered international disputes.

94. Biomassza-erőműbe szánt, Magyarországról származó rönkfák a heiligenkreuzi ipari park területén

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Ausztria

A heiligenkreuzi ipari park nemcsak a tervezett szemétegető miatt vált népszerűtlen létesítménnyé Szentgotthárdon, hanem amiatt a ma is működő biomassza-erőmű miatt, amely leginkább Magyarországról származó faanyaggal működik. Dél-Burgenlandban számos biomassza-erőmű működik, ahogy Vas megyében is található ilyen létesítmények. A heiligenkreuzi biomassza-erőmű azonban nem fanyesedékkal vagy hulladékkal – más célra fel nem használható – faanyaggal dolgozik, hanem egészséges, Magyarországról származó rönkfával. Az erőmű nemcsak azért jelent gondot a határ mentén élőknek, mert a rönkfák szállításának egy része olykor Szentgotthárd területén zajlik, hanem azért is, mert az erőmű csőrendszerének karbantartása és nyomáspróbája jelentős zajszennyezést okoz a határ magyar oldalán.

94. Wood from Hungary in the Heiligenkreuz industrial park on its way to the biomass power plant

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Austria

The Heiligenkreuz industrial park has become unpopular in Szentgotthárd not only because of the planned waste incineration facilities, but also because of the currently operating biomass power plant that mainly consumes timber from Hungary. There are many biomass power plants operating in southern Burgenland, and similar facilities also operate in Vas County. However, the Heiligenkreuz biomass power plant does not utilise wood chippings or wood waste that is unsuitable for other purposes, but rather healthy timber from Hungary. The power plant causes problems for people living along the border not only because some of the timber is occasionally transported through Szentgotthárd, but also because the maintenance and pressure testing of the power plant's pipes results in significant noise pollution on the Hungarian side of the border.

95. A Szentgotthárd-Heiligenkreuz Ipari Park ausztriai része Magyarország felől

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Ausztria

1997-ben jött létre az osztrák Interreg II és a magyar Phare CBC programok pénzügyi támogatásával a szervezetenként és jogilag különálló, de területileg csaknem egységes Szentgotthárd-Heiligenkreuz Ipari Park. A park ausztriai oldalán a Business-Park Heiligenkreuz területén tizenhárom ipari termeléssel foglalkozó cég, a magyar oldalon a Szentgotthárdi Ipari Park Gazdaságfejlesztő és Beruházó Kft. által üzemeltetett telephelyen pedig harminc vállalkozás működik. Az ipari park túlnyomó többségének tulajdonosa az osztrák WIBAG Infrastruktur Gmbh. Az itt üzemelő cégek jelentős mértékű iparűzési adót fizetnek Szentgotthárd számára, amely egyrészt enyhíti a helyi költségvetés terheit, másrészt pedig lehetővé teszi a további tőkeigényes befektetések és fejlesztések végrehajtását. Ma a kisvárosban múzeum, színház, új sportcsarnok és számos egyesület működik.

95. The Austrian part of the Szentgotthárd-Heiligenkreuz Industrial Park, photographed from the Hungarian side

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Austria

The Szentgotthárd-Heiligenkreuz Industrial Park, which is organisationally and legally separate but territorially all but unified, was built in 1997 with the financial support of the Austrian Interreg II and the Hungarian Phare CBC programmes. On the Austrian side of the industrial park, on the territory of the Heiligenkreuz Business Park, there are 13 industrial production companies in operation, while on the Hungarian side, on the site managed by the Szentgotthárd Industrial Park Economic Development and Investment Ltd., there are 30 enterprises. The vast majority of the park is owned by the Austrian company WIBAG Infrastruktur Gmbh. Companies operating here pay a significant business tax to Szentgotthárd, which, on the one hand, alleviates the burden on the local budget, and on the other hand allows for the execution of further capital-intensive investments and improvements. Today a museum, a theatre, a new sports hall and a number of associations can be found in the small town.

96. Tiltakozó transzparensok Jennersdorf és Rax határában

Fotó: Bednárík János, 2015, Rax, Ausztria

A Közép-Burgenlandból (Oberwart, Güssing) Stájerország (Fehring, Feldbach) felé tartó 57-es út – amely egy szakaszon Jennersdorf főutcája – jelentős átmenőforgalom-terhelést jelent, ezért a Jennersdorf és a hozzá tartozó Rax évek óta küzdenek egy elkerülő út megépítéséért (a nagy transzparens felirata: „Jennersdorf és Rax elkerülő utat követelnek”). A Rábfüzes és Heiligenkreuz, valamint a Szentgotthárd és Mogersdorf közötti határátkelő forgalma a mogersdorfi országúton (L116) keresztül szintén áthalad Jennersdorfon, valamint Mogersdorf, Weichselbaum és Rax településeken. Az út mentén fekvő falvak lakossága a relatív forgalomnövekedést és az ezzel járó kellemetlenségeket (a kisebb táblán: „Nincs többé életminőségünk”) – a kérdőívek tanúsága szerint – részben a határmentiség és a nyitott határok rovására írják.

96. Protest signs outside Jennersdorf and Rax

Photo: János Bednárík, 2015, Rax, Austria

Road 57, which runs from Central Burgenland (Oberwart, Güssing) towards Styria (Fehring, Feldbach) – a section of which functions as the main street of Jennersdorf – creates a significant burden in terms of through-traffic, thus Jennersdorf, and the affiliated settlement of Rax, have been campaigning for years for a bypass (the large protest banner reads: “Jennersdorf and Rax demand a bypass”).

Border crossing traffic between Rábfüzes and Heiligenkreuz, as well as between Szentgotthárd and Mogersdorf, likewise passes through Jennersdorf as well as through Mogersdorf, Weichselbaum and Rax via the Mogersdorf main road (the L116). Surveys suggest that the populations of the villages along the road partly blame their borderland location and the open borders for the relative increase in traffic and the related inconveniences (the smaller sign reads: “We no longer have any quality of life”).

97, 98. Tiszapéterfalvi roma idénymunkások Kispaládon

Fotó: Borbély Sándor, 2013, Kispalád, Magyarország

Tiszapéterfalva Kárpátalja délföldi részén található, vegyes etnikai összetételű település, amely 1958-tól négy másik, korábban önálló tiszaháti falu (Tiszabökény, Tiszafarkasfalva, Tivadar, Forgolány) közigazgatási-településszerkezeti központjaként működik. Az öt települést az 1944-es szovjet hatalomváltást követően, különösen az 1960-as évek második felétől, a régió egyik legnagyobb kollektív gazdasága – a Péterfalvi Határőr Agrárcég Kolhoz – működtette, amelynek gyáraiban és mezőgazdasági üzemegységeiben összesen 2231 család, azaz hozzávetőleg 6700 fő dolgozott. A falu az iparosítás területén elért kimagasló eredményei révén országos szinten is a szocialista termelési rendszer egyik modell értékű gazdaságaként funkcionált.

A rendszerváltás utáni recesszió éveiben a település gazdasági, társadalmi és kulturális életvilágának átalakulását jelentős mértékben befolyásolta az a körülmény, hogy a település három nemzetállam (Magyarország, Románia, Ukrajna) határsűrűsödési metszéspontjában helyezkedik el. Az elmúlt két és fél évtizedben a lakosság nagy része az államhatár közelségének köszönhetően számos alternatív stratégiát (csempészet, kereskedelem, fuvarozás, időszakos munkaerő-migráció stb.) dolgozott ki, amelynek segítségével az egyes háztartásgazdaságok autonóm módon szervezték meg saját munkaerő-piacukat, s relatíve eredményesen védekeztek a munkanélküliség és a gazdasági marginalizálódás folyamatai ellen.

Az öt faluból álló településcsoporton az össznépeség (5193 fő) mintegy 7,8 százalék a roma kisebbség alkotja. A mikrorégió falvai közül azonban csupán Tiszapéterfalván és Bökényben található nagyobb számú (117–126 fő), az elmúlt évtizedekben kompakt etnikai közösséggé fejlődő roma népeség. (A másik három településen a roma kisebbség együttes aránya alig haladja meg valamivel a 3 százalék.) A kifejezetten mélyszegénységben élő, magyar anyanyelvű roma családok többsége különféle transzferjövetelemből (szociális- és munkanélküli segély, banki hitel, „kamatos pénz”), valamint a napszámos munkákból él. Néhány roma család azonban – részben a határon átívelő szoros genealógiai, rokonsági és házassági kapcsolatairól – az utóbbi években maga is bekapcsolódott a határvidéki munkaerő-migrációs folyamatokba. Ennek eredményeképp gyakran vállalnak különféle mezőgazdasági idénymunkákat (alma-, burgonya- és uborkaszedés) a kifejezetten rurális jellegű, magas munkanélküliséggel jellemezhető és alacsony béreket kínáló szabolcsi határvidéki településeken.

97, 98. Roma seasonal workers from Pyjterfolvo in Kispalád

Photo: Sándor Borbély, 2013, Kispalád, Hungary

Pyjterfolvo is located in the southern lowlands of Transcarpathia. Since 1958, the ethnically mixed village has functioned as an administrative and structural centre for four formerly independent villages along the Upper Tisza (Tysobyken, Vovchanske, Fedorove and Divyčne). Following the Soviet takeover in 1944, and especially from the second half of the 1960s, one of the largest collective farms in the region was created in the five villages – the Pyjterfolvo Border Guard Agrarian Kolkhoz – whose factories and agricultural production units provided work for a total of 2231 families, or approximately 6700 people. Due to its outstanding achievements in the field of industrialisation, the village functioned as one of the model economies in the socialist production system, even by national standards.

In the years of recession that followed the democratic transition, the transformation of the economic, social and cultural life of the village was significantly influenced by its location at the busy intersection of three nation-states (Hungary, Romania and Ukraine). During the past two and a half decades the majority of the population developed a number of alternative strategies (smuggling, trade, transportation, temporary labour migration, etc) by exploiting the proximity of the state border. Such strategies allowed household economies to organise their “labour markets” autonomously and to protect themselves relatively successfully against unemployment and economic marginalisation.

A Roma minority makes up around 7.8 percent of the combined population of the group of five villages (which totals 5193). Among the villages in this micro-region, however, only Pyjterfolvo and Tysobyken have significant Roma populations (117 and 126 people respectively), which have developed into a compact ethnic community in the last decades. (In the other three villages the combined share of the Roma minority barely exceeds 3 percent.) Living in extreme poverty, the majority of the Hungarian-speaking Roma families support themselves with various types of transfer income (social and unemployment benefits, bank loans, “money on interest”), or by day labour. Some Roma families, however – due in part to the strong cross-border genealogical, kinship and marital relations – have joined in the borderland labour-force migration processes in recent years. As a result, they often take on various seasonal agricultural jobs (apple, potato and cucumber harvesting) in the markedly rural borderland settlements of Szabolcs County, which are characterised by high unemployment rates and low wages.

HANDELSVERKEHR

Befürwortete wirtschaftliche Beziehungen

60. Büffelfarm: Pecica-Mórahalom (Foto: Tünde Turai, 2014, Pecica, Rumänien)
61. Ökotourismus und ökologische Bildung in Pecica (Foto: Tünde Turai, 2014, Pecica, Rumänien)
62. Dreiländertreffen, Tag der Euroregion Donau-Körös-Mieresch-Theiß. Beratungen in Kübekháza (Foto: Tünde Turai, Kübekháza, Ungarn)
63. Dreisprachiges Informationsschild in Nagyecsed (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Nagyecsed, Ungarn)
64. Kaufladen mit charakteristischen Waren aus dem Dreiländereck in Jennersdorf (Foto: Albert Zsolt Jakab, 2015, Jennersdorf, Österreich)
65. Eingang des mediterranen St. Gotthard Wellness- und Spa-Zentrums in Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungarn)
66. Dreisprachige Programmempfehlung des Bads Hagymatikum (Foto: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungarn)
67. Zweisprachiges Plakat bewirbt Heiltherapie im Makóer Bad Hagymatikum (Foto: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungarn)
68. Die Prospekte des Makóer Bads Hagymatikum werden auf fünf Sprachen verteilt (Foto: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungarn)
69. Das Gebäude des Thermalbades Szilva in Vásárosnamény (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Ungarn)
70. Zweisprachige Werbung im Vorraum des Thermalbads von Vásárosnamény (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Ungarn)
71. Zweisprachige Beschriftungen im Stadtbad von Mátészalka (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Mátészalka, Ungarn)
72. Ukrainische Familie kauft Eintrittskarten an der Kasse des Thermalbades in Vásárosnamény (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Ungarn)

Kooperative und komplementäre wirtschaftliche Beziehungen

73. Verkäufer auf dem Markt in Subotica (Foto: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbien)
74. Eingang des ehemaligen Novák-Markts in der Füzési-Straße in Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungarn)
75. Puppen im Angebot des Marktes von Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungarn)

76. Jahrmarkt auf dem Hauptplatz von Kanjiža am St. Stephanstag (Foto: Zoltán Klamár, 2010, Kanjiža, Serbien)
77. Kunde aus Satu Mare kauft Steckzwiebeln auf dem Parkplatz der Ladenzeile in Csengersima (Foto: Levente Szilágyi, Csengersima, Ungarn)
78. Gemischtwarenladen mit zweisprachigen Beschriftungen in Nevetlenfolu (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukraine)
79. Kunde in einem Gemischtwarenladen in Nevetlenfolu (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukraine)
80. Österreichischer Laden wirbt für slowenisches Bier am Grenzübergang zwischen Kalch und Sotina (Foto: János Bednárík, 2015, Kalch, Österreich)
81. Dreisprachigkeit in einem Gemischtwarenladen in Nevetlenfolu (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukraine)
82. Rumänischsprachiges Schild eines 24-Stunden geöffneten Gemischtwarenladens in Csengersima (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Ungarn)
83. Rumänische Beschriftung mit falscher Rechtschreibung im Gemischtwarenladen von Csengersima (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Ungarn)
84. Rumänischsprachiges Werbeschild bei einem 24-Stunden geöffneten Gemischtwarenladen in Csengersima (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Ungarn)
85. In Ungarn gekaufter Tabak wird in der Kneipe von Dudeștii Vechi gedreht (Foto: Tünde Turai, 2014, Dudeștii Vechi, Rumänien)
86. Auto mit ungarischem Kennzeichen auf dem Kaufland-Parkplatz in Satu Mare (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Rumänien)
87. Zweisprachige Großplakate der Supermarktkette Kaufland. Im Hintergrund der Turm des Rathauses von Satu Mare (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Rumänien)
88. Kleiderladen im Zentrum von Szentgotthárd bietet Kleider nach österreichischem Geschmack an. (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Szentgotthárd, Ungarn)
89. In der Zwischenzeit geschlossenes Gasthaus von Ferenc Kiss auf dem Hauptplatz in Jennersdorf (Foto: János Bednárík, 2013, Jennersdorf, Österreich)
90. Gasthaus und Pension der Familie Bálint am Rand von Weichselbaum (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Weichselbaum, Österreich)
91. Dreisprachiges Werbeplakat einer Konditorei in Makó (Foto: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungarn)

92. Das Krankenhausgebäude von Fehérgyarmat (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Fehérgyarmat, Ungarn)

Konfliktbehaftete Wirtschaftsbeziehungen

93. Der Staudamm an der Raab in Szentgotthárd (Foto: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungarn)
94. Baumstämme aus Ungarn für das Biomassekraftwerk auf dem Industriegelände von Heiligenkreuz (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Österreich)
95. Die österreichische Seite des Industrieparks Szentgotthárd-Heiligenkreuz, von Ungarn aus fotografiert (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Österreich)
96. Protest-Transparente am Rand von Jennersdorf und Rax (Foto: János Bednárík, 2015, Rax, Österreich)
- 97, 98. Roma-stämmige Saisonarbeiter aus Pyjterfolvo in Kispalád (Foto: Sándor Borbély, 2013, Kispalád, Ungarn)

COMERT

Relații economice sprijinite

60. Fermă de bivoli: Pecica – Mórahalom (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Pecica, România)
61. Eco-turism și învățământ ecologic la Pecica (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Pecica, România)
62. Întâlnire la tripla frontieră de ziua Euroregiunii Dunăre-Criș-Mureș-Tisa. Conferința de la Kübekháza (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Kübekháza, Ungaria)
63. Panou informativ trilingv la Nagyecséd (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Nagyecséd, Ungaria)
64. Magazin cu bunuri specifice zonei de triplă frontieră din Jennersdorf (Fotografie: Jakob Albert Zsolt, 2015, Jennersdorf, Austria)
65. Intrarea stațiunii balneare „St. Gotthard mediterrán Wellness és Spa” din Szentgotthárd. (Fotografie: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungaria)
66. Oferta trilingvă a stațiunii balneare Hagymatikum (Fotografie: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungaria)

67. Reclamă bilingvă la tratamentele oferite de stațiunea balneară Hagymatikum din Makó (Fotografie: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungaria)
68. Prospect în cinci limbi al stațiunii balneare Hagymatikum din Makó (Fotografie: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungaria)
69. Clădirea stațiunii balneare Szilva din Vásárosnamény (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Ungaria)
70. Reclamă bilingvă în fața stațiunii balneare din Vásárosnamény (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Ungaria)
71. Inscricții bilingve în stațiunea balneară din Mátészalka (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Mátészalka, Ungaria)
72. Familie ucraineană cumpărând bilete de intrare la stațiunea balneară din Vásárosnamény (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Ungaria)

Relații economice complementare și de colaborare

73. Negustori în piața din Subotica (Fotografie: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbia)
74. Intrarea în fosta piață Novák dinspre strada Füzesi – Szentgotthárd (Fotografie: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungaria)
75. Păpuși de îmbrăcat în piața din Szentgotthárd (Fotografie: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungaria)
76. Târg de ziua Sfântului Ștefan în centrul orașului Kanjiža (Fotografie: Zoltán Klamár, 2010, Kanjiža, Serbia)
77. Sătmărean cumpărând ceapă în parcare magazinului din Csengersima (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Ungaria)
78. Magazin mixt cu inscripție bilingvă în Nevetlenfolu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ucraina)
79. Cumpărător într-un magazin mixt din Nevetlenfolu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ucraina)
80. Panoul publicitar al unui magazin din Austria cu ofertă de bere slovenă la punctul de trecere între Kalch și Sotina (Fotografie: János Bednárík, 2015, Kalch, Austria)
81. Trilingvism într-un magazin mixt din Nevetlenfolu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ucraina)
82. Inscricție în limba română pe un magazin non-stop din Csengersima (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Ungaria)
83. Inscricție incorectă în limba română pe un magazin non-stop din Csengersima (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Ungaria)

84. Panou publicitar în limba română pe un magazin non-stop din Csengersima (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Ungaria)
85. Fumători în cârciuma din Dudeștii Vechi, confecționând țigări din tutunul cumpărat în Ungaria (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Dudeștii Vechi, România)
86. Mașină cu număr de Ungaria în parcare a magazinului Kaufland din Satu Mare (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, România)
87. Panouri bilingve uriașe Kaufland, în fundal turnul primăriei din Satu Mare (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, România)
88. Magazin de îmbrăcăminte austriacă în centrul orașului Szentgotthárd (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Szentgotthárd, Ungaria)
89. Restaurantul lui Kiss Ferenc – între timp închis – în centrul orașului Jennersdorf (Fotografie: János Bednárík, 2013, Jennersdorf, Austria)
90. Pensiune-restaurant aparținând familiei Bálint lângă Weichselbaum (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Weichselbaum, Austria)
91. Reclamă trilingvă la o cofetărie din Makó (Fotografie: Vivien Apjok, 2014, Makó, Ungaria)
92. Clădirea spitalului din Fehérgyarmat (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Fehérgyarmat, Ungaria)

Relații economice încărcate de conflict

93. Barajul de pe râul Rába la Szentgotthárd (Fotografie: Csaba Mészáros, 2014, Szentgotthárd, Ungaria)
94. Bușteni din Ungaria pe teritoriul Parcul Industrial din Heiligenkreuz, înainte de a fi trimiși la centrala de încălzire pe biomasă (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Austria)
95. Partea austriacă a Parcului Industrial Szentgotthárd-Heiligenkreuz dinspre Ungaria (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Austria)
96. Pancarte de protest între Jennersdorf și Rax (Fotografie: János Bednárík, 2015, Rax, Austria)
- 97, 98. Muncitori sezonieri romi din Pyjterfolvola în Kispalád (Fotografie: Borbély Sándor, 2013, Kispalád, Ungaria)

TRGOVINA

Podupirane privredne veze

60. Farma bivola: Pečica – Morahalom (Foto: Tinde Turai, 2014, Pečica, Rumunija)
61. Ekoturizam i ekološko vaspitanje u Pečici (Foto: Tinde Turai, 2014, Pečica, Rumunija)
62. Susret tromeda, dan Evroregije Dunav-Kireš-Mureš-Tisa. Savetovanje u Kibekhazi. (Foto: Tinde Turai, 2014, Kibekhaza, Mađarska)
63. Trojezična infotabla u Nađečedu (Foto: Levente Silađi, 2015, Nađečed, Mađarska)
64. Ponuda robe tipična za oblast tromede u Jenersdorfu (Foto: Žolt Albert Jakab, 2015, Jenersdorf, Austrija)
65. Ulaz u rekreativni centar Wellnes i Spa St. Gothard u Sentgothardu (Foto: Čaba Mesaroš, 2014, Sentgothard, Mađarska)
66. Trojezična najava programa banje Hađmatikum, Mako (Foto: Vivijen Apjok, 2014, Mako, Mađarska)
67. Dvojezična plakata ponuda programa lečenja u Hađmatikum (Foto: Vivijen Apjok, 2014, Mako, Mađarska)
68. Prospekt banje Hađmatikuma štampano na pet jezika (Foto: Vivijen Apjok, Mako, Mađarska)
69. Zgrada banje Silva iz Vašarošnamenja (Foto: Levente Silađi, 2015, Vašarošnamenj, Mađarska)
70. Dvojezični oglas u foajeu banje u Vašarošnamenju (Foto: Levente Silađi, 2015, Vašarošnamenj, Mađarska)
71. Dvojezični nadpisi u gradskom bazenu u Matesalki (Foto: Levente Silađi, 2015, Matesalka, Mađarska)
72. Ukrajinska porodica kupuje ulaznicu kod kase banje u Vašarosnamenju (Foto: Levente Silađi, 2015, Vašarošnamenj, Mađarska)

Saradnja i komplementerne privredne veze

73. Prodavci na Subotičkoj pijaci (Foto: Tinde Turai, 2011, Subotica, Srbija)
74. Ulaz nekadašnje pijace Novak na putu za Fizeš u Sentgothardu (Foto: Čaba Mesaros, 2014, Sentgothard, Mađarska)
75. Lutke na pijaci u Sentgothardu (Foto: Čaba Mesaroš, 2014, Sentgothard, Mađarska)

76. Vašar Glavnom trgu Kanjiže na dan Svetog Stevana (Foto: Zoltan Klamar, 2010, Kanjiža, Srbija)
77. Kupac iz Satu Marea kupuje luk na parkingu ispred prodavnice (Foto: Levente Silađi, 2013, Čengeršima, Mađarska)
78. Dvojezični natpisi na prodavnici mešovite robe u Nevetlenfolu (Foto: Levente Silađi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
79. Kupac u prodavnici mešovite robe u mestu Nevetlenfolu (Foto: Levente Silađi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
80. Reklamna tabla slovenskog piva na austrijskoj prodavnici kod graničnog prelaza Kal-Sotina (Foto: Janoš Bednarik, 2015, Kal, Austrija)
81. Trojezičnost u prodavnici mešovite robe u mestu Nevetlenfolu (Foto: Levente Silađi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
82. Nonstop prodavnica sa natpisom na rumunskom jeziku, Čengeršima (Foto: Levente Silađi, 2013, Čengeršima, Mađarska)
83. Pogrešan natpis na rumunskom jeziku u prodavnici Čengeršima (Foto: Levente Silađi, 2013, Čengeršima, Mađarska)
84. Oglasna tabla na rumunskom jeziku kod prodavnice mešovite robe, Čengeršima (Foto: Levente Silađi, 2013, Čengeršima, Mađarska)
85. Motanje cigara iz duvana kupljenog u Mađarskoj, krčma u Duestii Vechi (Foto: Tinde Turai, 2014, Duestii Vechi, Rumunija)
86. Kola sa mađarskom registracijom ispred robne kuće Kaufland u Satu Mareu (Foto: Levente Silađi, 2013, Satu Mare, Rumunija)
87. Dvojezične plakate robne kuće Kaufland, u pozadini toranj gradske kuće Satu Marea (Foto: Levente Silađi, 2013, Satu Mare, Rumunija)
88. Narodna nošnja u austrijskom stilu u ponudi prodavnice u Sentgothardu (Foto: Levente Silađi, 2015, Sentgothard, Mađarska)
89. Gostiona Ferenc Kiša – u međuvremenu zatvorena – na glavnome trgu Jenersdorfa (Foto: Janoš Bednarik, 2013, Jenersdorf, Austrija)
90. Pansion i gostiona porodice Balint u ataru Vajselbaum (Foto: Levente Silađi, 2015, Vajselbaum, Austrija)
91. Trojezična plakata poslastičarnice u Makou (Foto: Vivijen Apjok, 2014, Mako, Mađarska)
92. Zgrada bolnice u Feherđarmatu (Foto: Levente Silađi, 2013, Feherđarmat, Mađarska)

Privredne veze opterećene sa konfliktima

93. Brana na reci Rabi kod Sentgotharda (Foto: Čaba Mesaroš, 2014, Sentgothard, Mađarska)
94. Čepanice iz Mađarske kao sirovina za bioelektranu u industrijskom parku Hajligenkrojc (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Hajligenkrajc, Austrija)
95. Deo industrijskog parka Sentgothard-Hajligenkrojc gledano sa mađarske strane (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Hajligenkrajc, Austrija)
96. Transparenti protesta u ataru Jenersdorfa i Raksa (Foto: Janoš Bednarik, 2015, Raks, Austrija)
- 97, 98. Sezonski radnici Romi iz Peterfalve u Kišpaladu (Foto: Šandor Borbelj, 2013, Kišpalad, Mađarska)

TRGOVINA

Podprti gospodarski odnosi

60. Farma bivolov: Pecica – Mórahalom. (Tünde Turai, 2014, Pecica, Romunija)
61. Ekoturizam in ekološka vzgoja v Pecici (Tünde Turai, 2014, Pecica, Romunija)
62. Srećanje na tromeji, Dnevi Duna-Körös-Maros-Tisza Euroregije. Posvet v Kübekházi (Tünde Turai, 2014, Kübekháza, Mađarska)
63. Trojezična tabla z informiranje v Nagyecsedu (Levente Szilágyi, 2015, Nagyecsed, Mađarska)
64. Trgovina v Ženavcih, ki prodaja portrete, značilne za območje tromeje (Albert Zsolt Jakab, 2015, Ženavci, Avstrija)
65. Vhod v „St. Gotthard mediterrán Wellness in Spa“ kopališče v Monoštru (Csaba Mészáros, 2014, Monošter, Mađarska)
66. Trojezična ponudba programa v kopališču Hagymatikum (Vivien Apjok, 2014, Makó, Magyarországi)
67. Dvojezični plakat ponudbe zdravstvenih tretmajev v kopališču Hagymatikum (Vivien Apjok, 2014, Makó, Mađarska)
68. Prospekti kopališča Hagymatikum v petih jeziki (Vivien Apjok, 2014, Makó, Mađarska)
69. Kopališče Szilva v Vásárosnaményu (Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Mađarska)
70. Dvojezično obvestilo v veži kopališča v Vásárosnaményu (Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Mađarska)

71. Dvojezični napisi v mestnem kopališču v Mátészalki (Levente Szilágyi, 2015, Mátészalka, Madžarska)
72. Ukrajinska družina ob nakupu kopalnih kart na blagajni kopaljšča v Vásárosnaményu (Levente Szilágyi, 2015, Vásárosnamény, Madžarska)

Skupni in komplementarni gospodarski odnosi

73. Prodajalci na tržnici v Subotici (Tünde Turai, 2011, Subotica, Srbija)
74. Vhod na nekdanjo tržnico Novák v Monoštru na Füzesi cesti (Csaba Mészáros, 2014, Monošter, Madžarska)
75. Punčke v ponudbi tržnice v Monoštru (Csaba Mészáros, 2014, Monošter, Madžarska)
76. Sejem na dan Svetega Štefana na glavnem trgu v Kanjiži (Zoltán Klamár, 2010, Kanjiža, Srbija)
77. Kupec iz Szatmárnémetija kupuje čebulo na parkirišču trgovin v Csengersimi (Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Madžarska)
78. Trgovina z mešanim blagom z dvojezičnimi napisi v Nevetlenfoluju (Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
79. Kupec v neki trgovini z mešanim blagom v Nevetlenfoluju (Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
80. Avstrijska trgovina med malim mejnim prehodom Strgarjevo-Sotina, ki oglašuje slovensko pivo (János Bednárík, 2015, Strgarjevo, Avstrija)
81. Trojezičnost v neki trgovini v Nevetlenfoluju (Levente Szilágyi, 2013, Nevetlenfolu, Ukrajina)
82. Tabla nočno-dnevne trgovine v romunskem jeziku v Csengersimi (Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Madžarska)
83. Napačno zapisan romunski napis v nočno-dnevni trgovini v Csengersimi (Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Madžarska)
84. Oglasna tabla v romunskem jeziku pri nočno-dnevni trgovini v Csengersimi (Levente Szilágyi, 2013, Csengersima, Madžarska)
85. Zvijanje na madžarskem kupljenega tobaka v gostilni v Dúdestii Vechi (Tünde Turai, 2014, Dúdestii Vechi, Romunija)
86. Avtomobil z madžarskimi registrskimi tablicami na parkirišču trgovine Kaufland v Satu Mareju (Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Romunija)
87. Dvojezični jumbo plakati Kauflanda, v ozadju vrh mestne hiše v Satu Mareju (Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Romunija)
88. Trgovina z oblačili po avstrijskem stilu oblačjenja v centru Monoštera (Levente Szilágyi, 2015, Monošter, Madžarska)

152

89. Občasno zaprto gostišče Kiss Ferenc na glavnem trgu v Ženavcih (János Bednárík, 2013, Ženavci, Avstrija)
90. Gostišče s prenočišči družine Bálint na obrobju Weichselbauma (Levente Szilágyi, 2015, Weichselbaum, Avstrija)
91. Trojezični plakat slaščičarne v Makóju (Vivien Apjok, 2014, Makó, Madžarska)
92. Bolnišnica v Fehérgyarmatu (Levente Szilágyi, 2013, Fehérgyarmat, Madžarska)

Konfliktni gospodarski odnosi

93. Jez na reki Rábi v Monošteru (Csaba Mészáros, 2014, Monošter, Madžarska)
94. Hlodovina iz Madžarske, namenjena za biomaso na območju industrijske cone v Heligenkreuzu (Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Avstrija)
95. Avstrijski del industrijske cone Monošter-Heiligenkreuz iz madžarske smeri. (Csaba Mészáros, 2013, Heiligenkreuz im Lafnitztal, Avstrija)
96. Protestni transparenti na obrobjih Ženavci in Raxa (János Bednárík, 2015, Rax, Avstrija)
- 97, 98. Romski sezonski delavci iz Tiszapéterfalve v Kispaládu (Sándor Borbély, 2013, Kispalád, Madžarska)

ТОРГІВЛЯ

Підтримувані економічні зв'язки

60. Ранчо буйволів: Печика – Моврахалом (Фото: Тюнде Турай, 2014, Печика, Румунія)
61. Екологічний туризм та екологічне навчання у місті Печика (Фото: Тюнде Турай, 2014, Печика, Румунія)
62. Зустріч на стику трьох кордонів, День Європейського регіону Дунай-Кивриш-Морош-Тиса. Конференція у Кюбекхазі (Фото: Тюнде Турай, 2014, Кюбекхазо, Угорщина)
63. Тривовна інформаційна дошка у Нодьечед (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Нодьечед, Угорщина)
64. Крамниця, яка торгує характерною продукцією прикордонного регіону на стику трьох кордонів у Йеннерсдорфі (Фото: Жолт Якаб Альберт, 2015, Йеннерсдорф, Австрія)

65. Вхід до Оздоровчого і спа комплексу св. Готтхарда у Сентготтхарді (Фото: Чобо Мийсарош, 2014, Сентготтхард, Угорщина)
66. Програмна брошура басейну «Годьмотикум» на трьох мовах (Фото: Вівієн Опюк, 2014, Маков, Угорщина)
67. Двомовний плакат, який пропонує лікування у «Годьмотикум» в місті Маков (Фото: Вівієн Опюк, 2014, Маков, Угорщина)
68. Проспекти «Годьмотикум» міста Маков на п'ятьох мовах (Фото: Вівієн Опюк, 2014, Маков, Угорщина)
69. Будова басейну «Сільва» у місті Вашарошномейнь (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Вашарошномейнь, Угорщина)
70. Двомовна дошка об'яв у вестибюлі басейну у Вашарошномейнь (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Вашарошномейнь, Угорщина)
71. Двомовні надписи у міському басейні у місті Матесолко (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Матесолко, Угорщина)
72. Українська родина купує квитки у касі басейну у місті Вашарошномейнь (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Вашарошномейнь, Угорщина)

Спільні та взаємодоповнюючі економічні зв'язки

73. Торговці на ринку у Суботиці (Фото: Тюнде Тюррай, 2011, Суботица, Сербія)
74. Вхід на колишній ринок Новака по вулиці Фюзеш у місті Сентготтхарді (Фото: Чобо Мийсарош, 2014, Сентготтхард, Угорщина)
75. Манекени на продаж на ринку у Сентготтхарді (Фото: Чобо Мийсарош, 2014, Сентготтхард, Угорщина)
76. Ярмарок в день Святого Іштвана на головній площі Канижа (Фото: Золтан Кламар, 2010, Канижа, Сербія)
77. Покупець із Сату-Маре купує цибулю на автостоянці торгового ряду у Ченгершимо (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Ченгершимо, Угорщина)
78. Крамниця ABC з двомовними надписами у селі Неветленфолу (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Неветленфолу, Україна)
79. Покупець в крамниці ABC у селі Неветленфолу (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Неветленфолу, Україна)
80. Реклама словенського пива в австрійській крамниці поблизу пункту перетину малого прикордонного руху між Калхом і Сотіною (Фото: Янош Беднарик, 2015, Калх, Австрія)
81. Три мови, на яких розмовляють у маленькій крамниці у селі Неветленфолу (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Неветленфолу, Угорщина)

82. Дошка з надписом на румунській мові у цілодобовій крамниці в селі Ченгершимо (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Ченгершимо, Угорщина)
83. Дошка з неправильним надписом на румунській мові у цілодобовій крамниці в селі Ченгершимо (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Ченгершимо, Угорщина)
84. Інформаційна дошка румунською мовою біля цілодобової крамниці у селі Ченгершимо (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Ченгершимо, Угорщина)
85. У корчмі в Дудештіі Век' крутять тютюн, придбаний в Угорщині (Фото: Тюнде Туррай, 2014, Дудештіі Век', Румунія)
86. Авто з угорським номерним знаком на стоянці біля універмагу Кауфланд в місті Сату-Маре (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Сату-Маре, Румунія)
87. Двомовні білборди Кауфланд, на задньому плані вежа мерії міста Сату-Маре (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Сату-Маре, Румунія)
88. Крамниця одягу на австрійський смак у центрі міста Сентготтхард (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Сентготтхард, Угорщина)
89. Нещодавно закритий ресторанчик Ференца Кішш на головній площі Йеннесдорфа (Фото: Янош Беднарик, 2015, Йеннесдорф, Австрія)
90. Ресторан-пансіонат родини Балінт в околицях Вайхзелбаум (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Вайхзелбаум, Австрія)
91. Плакат кондитерської в місті Маков на трьох мовах (Фото: Вівієн Опюк, 2014, Маков, Угорщина)
92. Будівля лікарні у Фехердьярмат (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Фехердьярмат, Угорщина)

Конфліктні економічні відносини

93. Гребля на річці Раба у Сентготтхарді (Фото: Чобо Мийсарош, 2014, Сентготтхард, Угорщина)
94. Пиломатеріали з Угорщини на території промислового парку у Геїлігенкреузі для біо-теплостанції (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, Геїлігенкреуз ім Лафніцтал, Австрія)
95. Австрійська частина промислового парку Сентготтхард-Геїлігенкреуз з угорської сторони (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, Геїлігенкреуз ім Лафніцтал, Австрія)
96. Банери протесту на краю Йеннерсдорф та Ракс (Фото: Янош Беднарик, 2015, Ракс, Австрія)
- 97, 98. Сезонні робітники ромської національності із с. Пийтерфолво у с. М. Поладь (Фото: Шандор Борбель, 2013, М. Поладь, Угорщина)

KULTURÁLIS EMLÉKEZET

CULTURAL MEMORY

Az államhatárok és az etnikai határok gyakran nem esnek egybe. Ez a megállapítás annak ellenére is igaz, hogy Európában a 19. század második felétől kezdve a nemzet politikai közösségének gondolata volt az államok legfőbb szervező ereje. A vágy, hogy az etnikai alapon formálódó nemzetek és a politikailag strukturált területi egységek egybeessenek, illetve ezek jól rögzített, ellenőrizhető és védhető körvonalakkal, határokkal legyenek elválasztva, meghatározó tényezője volt az elmúlt másfél évszázad társadalmi és politikai törekvéseinek. Az államhatárok és etnikai határok találkoztatásának nehézségeire és azok elcsúszásaiból fakadó feszültségek jelentőségére mutat rá az a tény, hogy Európában az etnikus és politikai határok eltérése motiválta a legtöbb háborút a modernkorban. E két határ egymáshoz közelítésére tett erőfeszítések az agresszív területrendezésen kívül számos más formában is megnyilvánulnak. A politikai határok által felszabdalt, de etnikailag egymáshoz kötődő területeken a közösség-szervezés leginkább életképes stratégiáját a kulturális emlékezet újragondolása és újraszerkesztése, a kulturális identitás újrafogalmazása és kifejezése jelenti.

A mindenkor elítelt céljainak és csoportkoncepciójuknak megfelelően alakítják a közösségképet a társadalom különböző szintjein. Állami és nem állami cselekvők egyaránt részt vesznek ebben a folyamatban. Minél nagyobb a feszültség a nemzetkoncepció és annak geopolitikai lokalizálódása között, annál inkább gerjeszt vitatott identitás(ok)at, ami emlékhelyek és emlékezői rítusok széles tárházának kiépítéséhez vezet.

Magyarország múlt századi terület- és lakosságvesztése szerves része a nemzetről alkotott historizált önképnek, és az országhatárral való elégedetlenség rendező eleme a mi közös múltunk folyamatos újrafogalmazásának. A szocializmus évtizedeit követő szabadabb politikai légkör kedvezett az emlékezetpolitika nemzetiesedésének és a közösségek etnicizálódásának. Számos olyan egyesület, szervezet alakult, amelyeknek tevékenysége elsősorban a múltnak a jelenhez való minél szorosabb kapcsolása köré szerveződik. Mindez az emlékezés tárgyiasulásában, szobrok és táblák avatásában, szimbolikus és valós térfoglalásban, utca- és térnevek választásában, valamint a helyi és regionális hagyományok felelevenítésében vagy kitalálásában is megjelenik.

A határok újragondolásának, vitatásának, verbális újraformálásának alkufolyamata nem közvetlenül a fizikai határvonal mentén történik. A hármashatár-pontokon elhelyezett emlékművek őrzik ugyan a nemzet múltjának egy fontos momentumát, de kevésbé járulnak hozzá a közösség múlttal való aktív és élő viszonyának a fenntartásához. Nagyobb a jelentőségük a kollektív emlékezetgyakorlásban a hétköznapi élet tereiben tárgyiasult emlékhelyeknek. A kulturális emlékezet tárolhatóságán túl (emlékhelyek megformálása) az előhívhatóság (ri-

National and ethnic borders do not always coincide, despite the notion of national political integrity that has been the primary driver behind the organisation of European territory since the second half of the 19th century. The desire to see an exact correspondence between nations formed along ethnic lines and politically structured territories, and to separate these via carefully drawn-up, verifiable, defensible borders, has been a determinant factor in all social and political machinations of the past hundred and fifty years. One indicator of both the difficulty such a principle entails, and the significance of the tensions that arise where practice deviates from principle, is that in Europe, it is precisely the discrepancies between national and ethnic lines of division that have precipitated the majority of wars fought during the modern era. Beyond the aggressive reordering of territory, however, efforts to eliminate such discrepancies have manifested themselves in numerous other forms. In areas that profess close mutual ties, but are separated by political borders, the most viable strategy for organising communities involves the re-thinking and re-structuring of cultural memory, so as to express cultural identity in new terms.

Throughout history, elite groups have shaped the community landscape at various levels of society according to their goals and group concepts, with both governmental and non-governmental actors taking part in this process. The greater the tension between a nation's self-concept and its geopolitical form, the more disputed identities it generates, leading to the production of an entire storehouse of monuments and commemorative rituals.

Awareness of the losses Hungary suffered in both territory and population during the 20th century forms an integral part of the country's historicised national self-image, while dissatisfaction with current border placement has proved an organising force toward continuous re-interpretation of our shared past. The more relaxed political atmosphere that followed decades of socialist rule proved beneficial to the growth of policies that encouraged national memory and/or the ethnicisation of communities. Everywhere, societies and associations cropped up whose primary focus lay on seeing the past connected as tightly to the present as circumstances permitted. Today, the process manifests itself in the concretisation of memory, the inauguration of statues and memorial plaques, the symbolic and physical occupation of space, the selection of names for streets and other public spaces, and the revival or invention of local and regional traditions.

The bargaining process that seeks to re-think, debate, and/or verbally reshape borders does not occur in the immediate vicinity of any physical national line. While the obelisks that mark various tripoints may preserve important moments in a nation's past, they contribute little to the maintenance of a national

tuálék) és közölhetőség (kollektív részvétel) igényével a határ menti közösségek rituális naptárakat, helyi ünnepeiket is ezen emlékhelyek köré szervezik.

Az általunk vizsgált terepeken a határok értelmezésének, illetve ezeknek a kulturális emlékezésben való leképeződésének többféle formájával találkozhattunk. A nacionalista beszédmódtól és emlékezés-politikától az etnikai keretek szimbolikus feloldásáig, a határok zárójelbe vételétől és a közösségek transznacionalizálódásáig széles a skála. Elsőként azokat a képeket közöljük, melyek a szigetszerűen élő közösségek (pl. óbesenyői bolgárok, deszki szerbek, szatmári svábok) múltidézését és hagyományteremtését mutatják be. Ezt követik azok a fotók, melyek a kisebbségnek az anyanemzethez való kötődését és ragaszkodását dokumentálják (pl. erdélyi vajdasági, kárpátaljai, szlovéniai magyarok). Majd a multikulturalizmus gondolata kerül előtérbe a romániai bánásági példáján, akik lokális identitásuk fontos elemének tartják a régió etnikai sokféleségét, illetve mintaértékűnek értelmezik az általuk megvalósított együttélés hétköznapi gyakorlatait. Végül pedig a határok felülmúlásának stratégiái következnek: láthatóvá válik az, ahogyan az etnikai hovatartozás háttérbe kerül az osztrák határ térségében, illetve az, ahogyan a nemzeti eszme jelentősége alárendelődik a vallási tartalmak üzeneteinek.

community's active, living relationship with its own history. Monuments placed in the spaces occupied by everyday life, on the other hand, bear greater significance to the realm of collective memory. It is around such monuments, for example, that communities living along national borders organise their ritual calendars and local festivals, thus expressing a need for the ability not only to store cultural memory (through the shaping of such spaces), but also to retrieve it (through rituals), and communicate it (through collective participation).

In the territories examined for this volume, one encounters multiple understandings of the meaning of borders, interpretations that are mapped onto cultural memory in various ways. From nationalist speech and the use of the memorial for nationalist objectives, to the symbolic relaxation of ethnic frames of operation; from the parenthesisation of the borders themselves, to the transnationalisation of the communities that flank them: the scale is very broad indeed. The first images shown here concern communities that live in isolation (the Bulgarians of Dudeștii Vechi, Serbians of Deszk, and Swabians of Satu Mare) as they engage in commemorative activities and strive to develop traditions. These are followed by photos documenting the emotional ties maintained by various minorities (such as the Hungarians of Transylvania, Vojvodina, Subcarpathia, and Slovenia) with regard to their parent nations. Next, the spotlight moves to the notion of multiculturalism through the example of the inhabitants of the Romanian Banat region, who regard regional ethnic diversity as an important element of local identity and view the model for peaceful coexistence practiced daily in their region as something of exemplary value. Finally, a group of images are presented that illustrate various strategies for transcending borders, demonstrating how ethnic identity has become a matter of minor importance in the Austrian border area, or how in some instances, national ideals have become subordinated to the messages of differing religions.

SZÓRVÁNYBAN ÉLŐ KISEBBSÉGEK / SCATTERED MINORITIES

99. A szatmári svábok betelepítésének háromszázadik évfordulójára emlékező felirat, háttérben a csanálosi római katolikus templommal

Fotó: Szilágyi Levente, 2012, Csanálos, Románia

100. Vállaji svábok koszorút helyeznek el a csanálosi deportáltak tiszteletére emelt emlékműnél

Fotó: Szilágyi Levente, 2012, Csanálos, Románia

1945 januárjában került sor arra az eseményre, amely a szatmári sváb faluközösségek életére a legnagyobb hatással volt, társadalmi és személyes traumák sokaságát eredményezve. A német származású felnőtt lakosság Szovjetunióba történő deportálásával a szatmári sváb közösség óriási emberi és morális veszteségeket szenvedett. A deportálás során az akció végrehajtói figyelmen kívül hagyták az etnikai identitás egyéni preferenciáit, és mind a magyar, mind a német érzelműket elszállították. Az akár öt-hat évig tartó fogságot sokan nem élték túl. A kényszermunka során tapasztalt megaláztatások, az embertelen körülmények, a túlélésért folytatott harc döntő módon befolyásolta e közösség identitástudatát, illetve meghatározta a háborút követő időszak identitás-stratégiáit, amelyet a szervezett felejtés jellemez. A rendszerváltást követően a sváb-német mozgalmak megindulása többek közt éppen a deportáltak találkozásához kapcsolódik. Ezek olyan megemlékezési szertartások, amelyek a közösség összetartozásának belső igényét elégítik ki. Erre a rendezvényre körforgásszerűen minden évben más-más településen kerül sor. Mivel a szatmári sváb falvak kettő kivételével mind Romániához kerültek, a megemlékezések a romániai helyszíneken gyakoribbak. A házigazdák és szervezők a helyi polgármesterek. Az esemény ünnepi misével kezdődik, melyet többnyire a szatmári római katolikus egyházmegye püspöke celebrál, majd a deportáltak emlékművénél kegyeleti eseménnyel folytatódik. A deportálást megidéző beszédek hangzanak el a politikai és vallási vezetők, valamint a közösség történetével foglalkozó belső értelmiségiek előadásában német, román (a romániai helyszíneken) és magyar nyelven. A koszorúzást követően a szervező polgármesteri hivatalok vendégül látják a szertartás résztvevőit.

99. Banner commemorating the three hundredth anniversary of the settlement of the Swabians in Satu Mare County in front of the Urziceni Roman Catholic Church

Photo: Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, Romania

100. The Swabians of Vállaj place a wreath at the memorial to Urziceni deportees

Photo: Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, Romania

In January 1945, an event took place that had a huge impact on the lives of the Swabian village communities in Satu Mare, resulting in a multitude of social and personal traumas. With the deportation to the Soviet Union of the German-born adult population, the Swabian community in Satu Mare suffered a massive loss in terms of both numbers and morale. Those responsible for the deportation gave no consideration to individual preferences with respect to ethnic identity, and those who were removed included people who identified themselves as Hungarian and people who regarded themselves as German. There were many who did not survive the five or six years of imprisonment. The humiliation, inhumane conditions and struggle for survival experienced during their forced labour had a decisive influence on the identity of this community, and in the period after the war it defined their identity strategies, which were characterised by organised forgetting. After the democratic transition, the launch of the Swabian-German movements was connected, inter alia, with bringing together those who had been deported. These organised commemoration rituals respond to the inner need for community spirit. The event takes place in a different settlement each year. Since the Swabian villages in Satu Mare were ceded, with just two exceptions, to Romania, the remembrance ceremonies take place most often in Romanian settlements. The hosts and organisers are the local mayors. The event starts with a celebratory mass, typically celebrated by the Roman Catholic bishop of Satu Mare, followed by an act of reverence at the memorial for the deported. Political and religious leaders, as well as intellectuals dealing with the history of the community, deliver speeches about the deportation in German, Romanian (in Romanian settlements) and Hungarian. Following the laying of a wreath, the mayor's office of the organising village provides refreshments for participants at the ceremony.

101. A bánsági bolgár kisebbség múzeumának kétnyelvű hirdetőablaja Óbesenyőn

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Óbesenyő, Románia

A bolgárok bánsági megtelepedésének előzménye a csiprovczi bolgárok 1688-as oszmánellenes felkelése volt. A menekülni kényszerülő római katolikus bolgárok Újvidéken, Eszéken és Péterváradon telepedtek meg, a későbbiekben pedig további kolóniákat hoztak létre, Óbesenyőt 1738-ban népesítették be, Vinga pedig, a romániai Bánság másik nagy bolgár központját 1741-ben. A bánsági bolgárok által lakott településeket kitarító szilárdságú társadalma és stabil etnikai szerkezete segítette a bolgár identitás megőrzésében. A huszadik század második felében lezajló elvándorlás és az erős román asszimilációs törekvések ellenére Óbesenyő lakosságának több mint fele ma is bolgárnak vallja magát.

A helyi múzeum tárlatából megismerhető az elvándorlás és betelepülés történetének pontos menete, a legjelentősebb óbesenyői születésű személyek életrajza, továbbá a későbbi kirajzások – Lovrin és (Német-) Écska – forgatókönyve. A kiállításnak van egy néprajzi része is, ahol a helyi bolgár népviselet és anyagi kultúra mellett a közösség neves képviselőit is bemutatják.

102. Az óbesenyői óvoda és napközi kétnyelvű hirdetőablaja

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Óbesenyő, Románia

A ma mintegy hat és félezer lelket számláló, korábban rendkívül zárt bánsági bolgár közösség a belső (leginkább Temesvárt célzó) és külső (Bulgáriát és Nyugat-Európát célzó) migráció következtében szétszóródott. Nagyobb központjaiban is, miként Óbesenyőn is érzékelhetően megerősödött a román jelenlét. A statisztikai adatok ellentmondani látszanak annak a helyi meggyőződésnek, hogy Óbesenyő továbbra is túlnyomó részben bolgár többségű. Mindazonáltal a helyiek a faluba beköltözőkre vonatkozó bolgár asszimilációs kényszert ma is működőnek és érvényesnek tartják. Ebben látják közösségük erejét: azokat, akik nem hajlandók megtanulni bolgáruul, a helyiek „elűldözik”, a megüresedő ingatlanokat pedig belső összefogással bolgárok vásárolják meg. Annak ellenére, hogy Óbesenyő parlamenti képviselővel is rendelkezik, illetőleg a helyi polgármester Bulgária tiszteletbeli konzulja is egyben, a település oktatási intézményeiben az oktatás nyelve a román. A gyerekek csak a heti egy-két anyanyelvi tanórán tanulnak bolgáruul. Ez részben azzal magyarázható, hogy kevés a szakképzett bolgár nyelvű pedagógus. Bulgária Szófiában ösztöndíj-lehetőséget biztosít a bánsági bolgár fiatalok számára, sokan élnek is a lehetőséggel, a pezsgő fővárosi életet viszont csak nagyon kevesen hajlandóak falusira visszacserélni.

101. Bilingual sign at the minority museum of the Banat Bulgarians in Dudeștii Vechi

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, Romania

The settlement of Bulgarians in the Banat dates back to the 1688 Čiprovczi uprising against Ottoman rule. Forced to flee, the Roman Catholic Bulgarians settled in Novi Sad, Osijek and Petrovaradin, although they later established further colonies, including Dudeștii Vechi in 1738, and Vinga, the second largest Bulgarian centre in the Romanian Banat, in 1741. The strong social resilience and stable ethnic structure of the settlements populated by the Banat Bulgarians has contributed to the preservation of the Bulgarian identity. Despite the ongoing exodus and strong Romanian assimilation efforts in the second half of the 20th century, over half of the inhabitants of Dudeștii Vechi regard themselves as Bulgarians.

Exhibitions at the local museum illustrate in detail the history of exodus and settlement, present the lives of important people from Dudeștii Vechi, and tell the story of later migrations from Lovrin and Ečka. There are also ethnographical exhibitions, which, along with local Bulgarian costumes and cultural objects, present famous figures from the community.

102. Bilingual sign at the Dudeștii Vechi preschool and daycare centre

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, Romania

The Banat Bulgarian community, which was formerly extremely closed and which today numbers around six and a half thousand souls, became scattered as a result of internal (mostly towards Timișoara) and external (to Bulgaria and Western Europe) migration. In the larger centres, too, such as Dudeștii Vechi, the Romanian presence strengthened significantly. The statistics apparently contradict the conviction among the locals that Dudeștii Vechi still has a predominant Bulgarian majority. However, the locals consider that the obligation to assimilate is still in place and valid today in terms of those moving into the village. This is where they see their community's strength: the locals “chase away” those who are unwilling to learn Bulgarian, and their properties are bought by co-operating Bulgarians. Despite the fact that Dudeștii Vechi even has a Parliamentary representative, and that the local mayor is one and the same person as the Bulgarian honorary consul, the language used for teaching in the settlement's educational institutes is Romanian. The children study Bulgarian in only one or two classes a week. This is explained in part by the fact by the shortage of qualified Bulgarian language teachers. Bulgaria provides an opportunity for scholarships in Sofia for young Banat Bulgarians, and many of them take advantage of the chance to enjoy the buzz of the city, although very few are willing to return to village life.

103. Az óbesenyői Hriszto Sztocskov „aréna” főbejárata

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Óbesenyő, Románia

A Temes megyei bolgár többségű Óbesenyő futballpályáját Hriszto Sztocskovról, az 1990-es években aktív világhírű bolgár labdarúgóról nevezték el. S bár az aréna egy kicsiny helyi focicsapatnak ad otthont, a névadó a szerény körülményeket nem találta sértőnek, és a 2013-ban megrendezett névadó ünnepségen személyesen részt vett. Ez alkalommal Sztocskovot Óbesenyő tiszteletbeli polgára címével is kiűntették. Az eseményről a labdarúgó-legenda így nyilatkozott saját hivatalos weboldalán: „Nagyszerű pillanat és óriási megtiszteltetés számomra, hogy a fennállásának 275-ik évfordulóját ünneplő bánsági bolgár közösség meghívására itt lehetek. Hatalmas fizikai és morális erőről tetek tanúbizonyságot azzal, hogy e 275 év során sikerült megtartaniuk identitásukat. [...] Otthonom a világ, mivel mindenhol vannak barátaim. De a szívem bolgár marad. Felelő számomra, sőt felelősség, hogy tiszteletbeli polgára lettem Óbesenyőnek, ezért érzem magam otthon. Bánsági bolgárnak érzem magam.” [ford. Sz. L.] E vallomást a Bánáti Bolgárok Szövetségének elnöke ugyancsak érzelmetől telve kommentálta, amikor a futballsztárt az anyaország bánsági bolgároknak küldött legnagyobb ajándékának nevezte.

103. Main entrance to the Hristo Stoichkov Arena in Dudeștii Vechi

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, Romania

The football stadium in Dudeștii Vechi, a village in Timiș County with a Bulgarian majority, is named after Hristo Stoichkov, a world-famous footballer in the 1990s. Although the stadium is home to a tiny local team, the modest circumstances clearly did not offend Stoichkov, who personally attended the naming ceremony in 2013. On the same occasion, Stoichkov was also made an honorary citizen of Dudeștii Vechi. The football legend wrote the following comment about the event on his official website: “This is a great moment for me and it is a great honor that I was invited here by the Bulgarian community in Banat, which is celebrating 275 years today. These 275 years show great strength both physical and moral to the Bulgarians here, as they managed to preserve their identity. [...] My country is the world, because I have friends everywhere. But my heart remains Bulgarian. It is my honor, moreover liability to become an honorary citizen of Dudeshti veki, this is why I feel at home. I feel like Banat Bulgarian.” The statement made by the president of the Union of Banat Bulgarians was equally emotional, when he described the football star as the greatest gift sent from their homeland to the Banat Bulgarians.

104. Szerb papok a bezdini kolostor udvarán

Fotó: Turai Tünde, 2014, Bezdin, Románia

A monumentális méretű kolostor Munár község közelében, az erdőben rejtőzködik. Az 1539-ben alapított kolostor jelentős központja volt a térségben élő szerb ortodoxoknak. Az udvarán található bizánci stílusú templom a 17. század végén épült a korábban leégett fatemplom helyére. A kolostor a kommunizmus évtizedei alatt üresen állt. A rendszerváltás után egy apáca költözött az épületbe, ő viselte gondját egy ideig. 2014-ben érkezett két pap és egy apáca, hogy életet vigyenek az egykor virágzó kolostor falai közé. Az új lakók szerbiai szerbek, a budai szerb ortodox püspökséghez tartoznak, küldetésük pedig az Arad megyei szerbek vallási életének szervezése. Ennek a hármas kötődésnek a hatását a terepmunka idején még nem tudtuk felmérni, az újonnan érkezők még csak ekkor kezdték meg integrációjukat. De valószínűleg jó eséllyel építenek majd kapcsolatokat mindkét szomszédos ország irányába, és egyfajta hármas ponttá válhatnak a térségben.

104. Serbian priests in the courtyard of the monastery in Bezdin

Photo: Tünde Turai, 2014, Bezdin, Romania

The huge monastery in the vicinity of the village of Munar is surrounded by forest. Founded in 1539, the monastery was an important centre for the Serbian Orthodox community in the region. The Byzantine-style church in the courtyard was built at the end of the 17th century, replacing an earlier wooden structure. The monastery remained empty for decades during the communist era. Following the democratic transition, a single nun moved into the building and took care of it for some time. In 2014, two priests and a nun arrived, bringing new life to the once flourishing monastery. The new residents are Serbs from Serbia and belong to the Serbian Orthodox bishopric. Their mission is to organise the religious life of Serbs in Arad County. It was not possible to gauge the impact of this threefold attachment in the course of our field work, as the newcomers had only just begun to integrate. However, there is probably a good chance that relations will be built with both neighbouring countries, and that the monastery will become a kind of tripoint in the area.

105. Szent Trifon ünnep Deszken a szerb pópa közreműködésével

Fotó: Mód László, 2014, Deszk, Magyarország

Deszk a mai Magyarország déli részén, a Bánság északi csücskében helyezkedik el. E vidéken az elmúlt évszázadok folyamán páratlan etnikai és vallási sokszínűség alakult ki. A térség nemcsak napjainkban tekinthető határvidéknek, hiszen a 18. század első évtizedeiben két nagyhatalom, az osztrák és a török birodalom ütközőpontja volt. Deszket a köztudat szerb településként tartja számon, jóllehet az első világháborút követően a lakosság döntő többsége elhagyta szülőföldjét, és átköltözött a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területére. Napjainkban az etnikai és a kulturális identitás megőrzésében fontos szerepet játszik a „BÁNÁT” Szerb Kulturális Közhasznú Egyesület, amely a helyi örökség megőrzését is igyekszik felvállalni. Rendszeresen jelentetnek meg különböző kiadványokat, elevenítik fel a népi kultúra bizonyos elemeit (pl. lakodalmi szokások), néhány évvel ezelőtt pedig határokon átnyúló együttműködési program keretei között alakították át a régi szerb temetőt emlékparkká (ld. 15., 16., 17. kép). 2014. február közepén a deszki szerbek helyi ünnepet szerveztek Szent Trifon kultusza köré, aki az ortodox kereszténységben a szőlőművesek, szőlőültetvények védelmezője. Brczán Krisztfior szőlőjében a nagyszentmiklósi származású, Deszken papi szolgálatot teljesítő szerb pópa végezte el az egyházi szertartást. A kiszombori átkelő megnyitásának köszönhetően könnyebbé vált a kapcsolattartás a Bánság Romániához tartozó településeivel, ami ebben az esetben a szerb ortodox egyház szintjén mutatkozik meg. Az egyesület az egyházi szertartást követően a „Szent Száva” Oktatási, Kulturális és Hitéleti Központban a helyi termelők boraiból kóstolót szervezett, amit népzenei program egészített ki. A szervezők az elkövetkező években bővíteni szeretnék a bortermelők körét, ami szerbiai borászok meghívását is magában foglalná.

105. Holy day of Saint Tryphon in Deszk with the Serbian priest officiating

Photo: László Mód, 2014, Deszk, Hungary

The village of Deszk, now in southern Hungary, lies at the northern tip of the Banat. Over the past centuries there has been an unparalleled blend of ethnicities and religions in this region. It is not only nowadays that the region is regarded as a border area: in the first decades of the 18th century it was a bumper zone between two major powers, the Austrian and the Ottoman Empires. According to public opinion, Deszk is a Serbian settlement, although following the First World War the vast majority of the population abandoned their homeland and moved to the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. Today, the Banat Serbian Cultural Public Benefit Association plays an important role in the preservation of ethnic and cultural identity, while also endeavouring to preserve the local heritage. They regularly write articles for various publications and highlight certain elements of folk culture (e.g. wedding customs), while a few years ago, in the framework of a cross-border cooperation programme, the old Serbian cemetery was transformed into a memorial park (see pictures 15, 16, 17). 2014. In mid-February 2014, the Serbs living in Deszk organised a local festival based around the cult of St. Tryphon, the patron saint of vine growers and vintners in Orthodox Christianity. The church ceremony was performed in the vineyard of Krisztfior Brczán by the Serbian Orthodox pope, who originally came from Sănnicolau Mare and now serves in Deszk. Thanks to the opening of the crossing point in Kiszombor, it has become easier to keep contacts with the settlements that belong to the Romanian Banat, which in this case are manifested at the level of the Serbian Orthodox Church. Following the church ceremony, the association organised a tasting of locally produced wines at the Saint Sava Educational, Cultural and Religious Centre, accompanied by a folk music programme. In the coming years the organisers hope to expand the circle of wine growers, which will include an invitation to Serbian wine makers.

106. A szovjet katona emlékműve a nagycsanádi szerb ortodox templom kertjében

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Nagycsanád, Románia

107. Az első és második világháború nagycsanádi szerb hőseinek emlékoszlopa a szerb ortodox templom kertjében

Fotó: Szilágyi Levente, 2014, Nagycsanád, Románia

A mai nagycsanádi szerb közösség a török kiűzését követő osztrák telepítési politika eredményeként jelent meg Nagycsanádon. Az 1699-es karlócai békekötéskor a Habsburg és a Török Birodalom határát a Maros folyóban határozták meg. A határtérségbe az osztrák uralkodók szerb határőr-családokat telepítettek, és számos kiváltságot adtak nekik. A határőrvidék 1750-es felszámolását és Csanád vármegyéhez csatolását követően a szerbek egy része a jobbágyi státusz elől Oroszországba, illetve Szerbiába menekült. Helyükre románok és magyarok érkeztek. A németek betelepítését követően már csak a harmadik legnépesebb közösség lett a szerb a románok és a svábok mögött. A németek kollektív távozása után sem kerültek a második helyre, a magyarok és cigányok száma is nagyobb lett. A határon átvélő kapcsolatok ápolásában viszont nagyon aktívak. A Lale sa Moriša nevű tamburazenekar nagycsanádi szerb és román zenei repertoárral állandó résztvevője és szervezője a térség szerb lakta településein szervezett kulturális rendezvényeknek, Deszken, Magyarcsanádon, Mokrinban, Nagykikindán, Csókán.

106. Memorial to Soviet soldiers in the gardens of the Cenad Serbian Orthodox Church

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Romania

107. Memorial column to the Serbian heroes of the First and Second World Wars in the gardens of the Serbian Orthodox Church

Photo: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Romania

Today's Serbian community in Cenad appeared as a result of the Austrian settlement policy following the expulsion of the Turks. With the signing of the Treaty of Karlowitz in 1699, the border between the Habsburg and Ottoman Empires was defined by the river Mureș. The Austrian rulers settled Serbian border guard families in the border zone, and gave them numerous privileges. Following the elimination of the border guard area and its annexation to Csanád County in the 1750s, some Serbs escaped from serfdom by fleeing to Russia and Serbia. Their places were taken by Romanians and Hungarians. Following the settlement of the Germans, the Serbs became only the third biggest community, after the Romanians and the Swabians. Nor did they achieve second place after the collective departure of the Germans, since the number of Hungarians and Roma grew. However, they are very active in nurturing cross-border relations. The Lale sa Moriša tambura orchestra, which performs a repertoire of Serbian and Romanian music, is a permanent participant and organiser of cultural events in the region's Serbian-populated settlements, Deszk, Cenad, Mokrin, Kikinda and Čoka.

AZ ANYAORSZÁG ÉS A KÖZÖS NEMZETI MÚLT FELÉ TEKINTŐ KISEBBSÉGEK MINORITIES LOOKING BACK TO PARENT COUNTRIES AND A SHARED NATIONAL PAST

108. A tiszaujlaki turulmadaras Rákóczi-emlékmű

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Tiszaujlak, Ukrajna

A ma látható emlékmű az 1903-ban állított, 1945-ben lerombolt, majd szovjet katonai emlékműbe beolvasztott eredeti szobor 1989-ben felavatott másolata. Az újraavatás óta minden évben, július második vasárnapján a kárpátaljai magyar és ruszin szervezetek megemlékeznek a „Tiszabecsi átkelésről”, Rákóczi első győztes csatájáról. Az ünnepségnek a helyi magyar és ukrán politikai, egyházi és kulturális elit mellett rendszeres vendége a magyar kormány valamely magas rangú képviselője, Magyarország ungvári főkonzulja, valamint a közeli magyarországi városok polgármesterei.

108. The Rákóczi Memorial turul in Vylk

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Vylk, Ukraine

Inaugurated in 1989, the memorial that can be seen today is a copy of the original memorial erected in 1903, which was destroyed in 1945, then merged with the Soviet military statue. Each year since the re-inauguration of the memorial, on the second Sunday in July, Transcarpathian Hungarian and Rusin organisations commemorate the “crossing at Tiszabecs”, the first victorious battle of the Rákóczi uprising. In addition to Hungarian and Ukrainian politicians and church and cultural elite, a high-level representative of the Hungarian Government, Hungary’s high consul in Užhorod, and mayors of the neighbouring Hungarian towns are regular guests at the celebrations.

109. Turulmadár a szabadkai temetőben

Fotó: Turai Tünde, 2011, Szabadka, Szerbia

A Vergődő madár az 1944-45-ös megtorlások, vérengzések magyar, német, szerb, horvát, valamint zsidó civil áldozatainak állít közös emléket, akik a magyar-német csapatok kivonulása után a titói szerb partizánok etnikai tisztogatásai során veszítették életüket. 1994-ben avatták fel a szabadkai Zentai úti temetőben. Horváth Lehel építőmérnök és Kalmár Ferenc szobrászművész alkotása. A törött szárnyú turulmadár mögött elhelyezett emléktáblák a 44-es parcellaként emlegetett tömegsírban eltemetett áldozatok nevét teszi ismertté. A kegyeleti hely minden év novemberében megemlékezések helyszíne. Néhány héttel a 2013-as ünnepség előtt, abban az évben, amikor a szerb parlament elfogadta az 1944-45-ös vérengzéseket elítélő nyilatkozatot, a szabadkai temetőből ellopták a turulszobrot. A koszorúzást ennek ellenére megtartották, és az üres emlékhely előtt került sor a megemlékezésre. Sem az eredeti szobor, sem az elkövetők nem kerültek elő. 2014-ben új turulmadarat helyeztek a korábbi helyére, de az elkészítésre kiírt pályázatot nem az eredetit készítő öntőmester, hanem egy belgrádi szerb képzőművész és öntőde nyerte el. A foton látható emlékmű az 1994-ben felállított szobor.

109. Turul in the Subotica cemetery

Photo: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbia

The Struggling Bird is a joint memorial to the Hungarian, German, Serbian, Croatian and Jewish civilian victims of the 1944-45 retaliations and massacres, who, following the departure of the Hungarian-German troops, lost their lives in the ethnic cleansing carried out by Tito's Serbian Partisans. Inaugurated in 1994 in the Senčanski Street cemetery in Subotica, the memorial was created by civil engineer Lehel Horváth and sculptor Ferenc Kalmár. The memorial plaques behind the broken-winged Turul bird bear the names of the victims buried in what is commonly mentioned as parcel number 44. In every November, commemorations are held at the tribute site. A few weeks before the commemoration of 2013, the year in which the Serbian Parliament adopted a statement condemning the 1944-45 massacre, the Turul bird statue was stolen from the Subotica cemetery. The wreath-laying ceremony nevertheless went ahead, and the remembrance service took place before the empty memorial place. Neither the original statue nor the perpetrators have been found. In 2014, a new Turul bird was placed in the same spot, although the winner of the tender issued for the casting of the new memorial was not the artist who had created the original, but a Serbian artist and caster from Belgrade. The photograph shows the memorial erected in 1994.

110. Politikai identitás: 1956-os megemlékezés a palicsi tóparton

Fotó: Klamár Zoltán, 2012, Palicsfürdő, Szerbia

A határövezet közelsége, az anyaország szomszédsága olykor új identitáselemekkel bővíti a térségben élők lokális történetét. Az 1956-os eseményekbe a szovjet megszállást követően kapcsolódott a kutatott térség lakossága. Menekülők sokasága érkezett ekkor a határ mentén kialakított fogadóállomásokra. 1990 után a vajdasági magyarság folyamatosan újrafogalmazta, bővítette nemzeti identitásának elemeit. Így került sor a magyar forradalom emlékének beemelésére is. Ennek térbeli megjelenése a tóparti sétányon álló emlékkő, ami az egykori befogadóállomás szálláshelyeihez van közel. Így Palicsfürdő a helyszíne az 1956-os központi megemlékezésnek. A koszorúzáson szervezetter részt a magyar önkormányzatok képviselői, politikai pártok és civil egyesületek. A nemzeti összetartozást erősítendő, vezérszónoknak anyaországi kormánypárti politikusokat hívnak meg, akik eleget téve a felkéréseknek együtt ünnepelnek a vajdasági magyarsággal. Mindennek nagy publicitást biztosít a regionális magyar média.

110. Political identity: 1956 memorial ceremony on the banks of Palić Lake

Photo: Zoltán Klamár, 2012, Palić, Serbia

Proximity to the border zone and closeness to the homeland sometimes enriches the local history of those living in the area with new elements of identity. The population of the researched area were got involved in the events of 1956 following the Soviet invasion, when a huge number of refugees arrived at a reception station set up along the border. After 1990, the Vojvodina Hungarians continuously redefined and expanded the elements of their national identity. Memories of the Hungarian revolution were also integrated. This is represented tangibly by the memorial stone erected on the lakeside promenade, close to the former reception station. Thus Palić is the location of the central commemoration of 1956. Representatives of the Hungarian Government, political parties and civil society organisations participate in the wreath-laying ceremony. In order to strengthen national togetherness, politicians from the governing party in the homeland are invited to deliver speeches, and to celebrate together with the Vojvodina Hungarians. The regional Hungarian media provide wide publicity for the event.

111. A hét vezér szoborcsoport a benei faluház előtt

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Bene, Ukrajna

A beregszászi központtal működő Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetet a kárpátaljai magyar kulturális élet fellendítésének és intézményesülésének igényével hozta létre 2008-ban a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, valamint az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség. Az intézet feladata a kárpátaljai magyar kultúra és szellemi élet szervezése, valamint annak a Kárpát-medencei magyar kulturális vérkeringésbe való beillesztése. Ennek megfelelően folyton bővülő könyvtárát és adattárát, információs portált, tehetséggondozó programot működtetnek, illetve kutatásokat szerveznek. Működését a Kárpát-medence több pontján lévő művelődési intézethez hasonlóan Magyarországról támogatják, az ukrán állam pénzügyileg ehhez nem járul hozzá. Védnökként az intézet segíti a Kárpátalján található magyar intézmények munkáját, vagyis a vizsgált hármashatár-térségben a Tiszapéterfalvi Képtárat, a Tiszaháti Múzeumot és a Benei Faluházat. Ez utóbbi előtt avatták fel 2010-ben a „Hét vezér” szoborcsoportot, Pintér László sárvári faragómester alkotását. A szoborcsoport átadása szervesen illeszkedik a kárpátaljai magyarok szimbolikus síkon zajló tér-újrafoglalásának. Tiszabökényben Rákóczi-szobor áll, Tiszapéterfalván kuruc emlékmű, Nagypaládon pedig egész alakos Kossuth-szobrot avattak 1993-ban.

111. Statues depicting the seven Hungarian tribal leaders in front of the Bene Village Hall

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ukraine

Operating in the centre of Berehove, the Transcarpathian Hungarian Cultural Institute was founded in 2008 by the Hungarian Society of Transcarpathian Intellectuals and the Ukrainian Hungarian Democratic Alliance, with the aim of reviving and institutionalising Transcarpathian Hungarian cultural life. The task of the institute is to organise the cultural and intellectual life of the Transcarpathian Hungarians, and to integrate it within the Hungarian cultural life of the Carpathian Basin. For this purpose, the institute operates a continuously growing library and database, an information portal, and operates a talent management program besides organising researches. Similarly to cultural institutes in several other places in the Carpathian Basin, its operations are funded from Hungary and it receives no financial support from the Ukrainian state. The institute assists, as a patron, the work of other Hungarian institutions in the Carpathian region, including, in the tri-border area, the Pyjterfolvo Gallery, the Tiszahát Open Air Village Museum and the Bene Village Hall. In front of the Bene Village Hall the “Seven Chieftains” statue was erected in 2010, which was created by wood carver László Pintér. The statue fits naturally within the symbolic re-occupation of the land by the Transcarpathian Hungarians. A statue of Rákóczi has been erected in Tysobyken, a Kuruc memorial stands in Pyjterfolvo, while a Kossuth statue was inaugurated in 1993 in Velyka Palad’.

112. A történelmi identitás tárgyi leképeződése: szobrok a Csákó-halmon

Fotó: Klamár Zoltán, 2012, Oromhegyes, Szerbia

Oromhegyes Magyarkanizsa község déli peremén, a Telecskai-dombok legkeletibb nyúlványain fekszik. A falu fölé magasodó Csákó-halom korábban térképészeti magassági pont volt csupán, ám egy politikai döntés következtében a halom hirtelen fontos helyszínné lett. Míg korábban, a szocializmus évtizedei alatt 1944. október 8-ra, a „felszabadulásra” emlékezve ünnepeltek, e helyen mára a közelben 1686. október 15-én lezajlott első zentai csata emlékét ápoló hivatalos községi emlékünnepet tartanak itt. A községi önkormányzat azért változtatott ezen a gyakorlaton, mert az eseménysort, a felszabadulás eseményeit az együtt élő etnikumok különbözőképpen élik meg. Az új dátum kiemelt fontosságúvá tette az emlékhelyet, melynek környékét rendezték. Noha jól tudjuk, hogy a török alóli felszabadító harcokban főként európai keresztény uralkodók és az osztrák császár hadai vettek részt, mégis az emlékművet a faluban nyaranta működő faragótáborok résztvevői által készített munkákkal jelölték meg. Így kerültek a halmon álló kereszt és alacsony kőfalon elhelyezett emléktáblák elé fából faragott magyar huszárok, kopjafák, melyek segítségével a helyi magyarság birtokba vette, kijelölte a táj e fontos szegletét a maga történelmi olvasata alapján.

112. Material manifestations of historical identity: statues at Csákó-halom (Csákó Hill)

Photo: Zoltán Klamár, 2012, Trešnjevac, Serbia

Trešnjevac is situated at the southern edge of the village of Magyarkanizsa, at the easternmost spur of the Telečka hills. Looming over the village, Čako Hill was once merely a cartographical elevation, but as a result of a political decision the hill suddenly became a site of huge significance. While in the past, during the decades of socialism, celebrations were held here to mark “Liberation Day”, October 8, 1944, today an official community ceremony is held on the hill to commemorate the Battle of Senta, which took place nearby on October 15, 1686. The local council changed the custom because what happened during the liberation was experienced differently by the various ethnic groups that now live here together. The new date has given special significance to this memorial place, and the surroundings have been made more attractive. Although it is well known that it was chiefly the armies of European Christian rulers and the Austrian emperor who took part in the war of liberation against the Ottomans, the memorial also bears the marks of participants at the woodcutters’ camps that take place in the village each summer. This explains how carved wooden Hungarian hussars and wooden grave markers were placed in front of the cross that stands on the mound and the memorial plaques on the low stone wall. By means of these wooden objects, local Hungarians have taken possession of, and placed their mark on, this important piece of the landscape, based on their own interpretation of history.

113. 1956-os emlékmű Pécskán

Fotó: Turai Tünde, 2014, Pécska, Románia

A pécskai magyar kisebbség nemzeti kulturális emlékezet-építése elsősorban a lokális hagyományok felmutatására és azok ápolására törekszik. A nemzettudat-építés helyi gyakorlatából az anyaországhoz való kapcsolódás igénye olvasható ki, ugyanis valamennyi plakett és az egyetlen emlékmű is a pécskai illetőségű személyek közül azokat emeli ki, akik kötődnek a közös magyar történelemhez (Klebersberg Kuno, Ormós Zsigmond, Kálmány Lajos, Mester János). Az 1956-os emlékművet a legnagyobb romániai koncepció-szerű emlékezőképpen emelték. A néhai pécskai káplánt, Szoboszlay Aladárt és tíz társát innen hurcolták el, és végezték ki. Az emlékmű az aradi In memoriam 1956 Egyesület kezdeményezésére készült a magyar külügyminisztérium támogatásával, Dinnyés László budapesti képzőművész alkotása, és a Szoboszlay-perben életfogytiglanra ítélt Ferencz Béla Ervin ferencs atya avatta fel 2013-ban. A magyar múlthoz kapcsolódó emlékhelyek a római katolikus templom udvarán és a közvetlen közelében lévő Szentháromság téren, az 1967-es településrendezésig önálló Magyarpécska központjában sűrűsödnek.

113. 1956 memorial in Pecica

Photo: Tünde Turai, 2014, Pecica, Romania

In Pecica the Hungarian minority's promotion of national cultural remembrance is aimed predominantly at the presentation and maintenance of local traditions. The local practice of national awareness building suggests a need for connections with the home country, since all the town's plaques and its only memorial commemorate those sons of Pecica (Kuno Klebersberg, Zsigmond Ormos, Lajos Kálmány and János Mester) who are connected to the shared Hungarian history. The 1956 memorial was erected in memory of the biggest Romanian show trial. Aladár Szoboszlay, the priest of Pecica, was dragged from here along with 10 others to their execution. The memorial was erected on the initiative of the In memoriam 1956 Association of Arad, with the support of the Hungarian Ministry of Foreign Affairs. The composition by Budapest sculptor László Dinnyés was inaugurated in 2013 by Franciscan Father Béla Ervin Ferencz, who was sentenced to life imprisonment at the Szoboszlay trial. The memorial sites connected to the Hungarian past are concentrated in the centre of Magyarpécska [Hungarian Pecica], which was a stand-alone village before its amalgamation with Ópécska [Ancient Pecica] in 1967, in the courtyard of the Roman Catholic church and in nearby Szentháromság [Holy Trinity] Square.

114. Lokális identitás: otthon a tájban

Fotó: Klamár Zoltán, 2012, Tóthfalu, Szerbia

Tóthfalu a szerbiai Bácska északkeleti peremén, az egykori szállásföldeken lévő, kis lélekszámú faluközösség, a XX. század első évtizedében Tóth József nagybirtokos birtokközpontja közvetlen környezetében jött létre. Az 1960-as évek Jugoszláviájában végrehajtott új közigazgatási besorozás rendjén Magyarokanizsa Községhez került. A falualapító házhelyeket parcellázott a birtokán dolgozó agrárszegényeknek. A falu sokáig kereste saját identitását. A közösség számára jeles nap a templombúcsú, május elseje. Ekkor ünneplik Szent Józsefet, a munkást. Az 1990-es rendszerváltozás óta határozottan vallásos töltetű eseménysorrá lett a sokadalom. Rendszerint ekkorra a település bejáratához állítják a hatalmas szalmabábokat, melyek a vendégváró falusiakat szimbolizálják. Igaz, a nyári paraszti viselet nem tekinthető csupán helyi sajátosságnak, mégis kedves színfoltja a tájnak. A búcsú alkalom arra, hogy az egész községre kiterjedő rokoni és baráti kapcsolatok okán sokan látogassanak el az egyébként főúttól távolabb eső településre. Megfigyelhető, hogy a falu életében fontos szerepet játszik a magyarsághoz kötődő identitáselemek tárgyi megjelenése. A templomkertben turulszobor áll, s a falualapító nagybirtokos, volt országgyűlési képviselő mellszobrát is felállították egykori kúriája előtt. A főtéri kopjafán – a közeli Oromhegyes faragótáborának remeke – Kossuth portréja látható.

114. Local identity: this land is our home

Photo: Zoltán Klamár, 2012, Totovo Selo, Serbia

The small village community of Totovo Selo, situated on former accommodation land at the north-eastern edge of the Serbian Bačka area, appeared in the first decade of the 20th century in the immediate vicinity of the centre of the estates owned by the large landowner József Tóth and became part of Kanjiža under Yugoslavia's new administrative regulations in the 1960s. The founder of the village parcelled out plots for homes for the impoverished agrarian labourers who worked on his estates. For a long time the village was looking for its own identity. The patronal festival on May Day, when the villagers celebrate St. Joseph the Worker, is a hugely important day in the life of the community, and the festival acquired a strongly religious overtone following the democratic transition in 1990. As part of the celebrations a gigantic straw man is set up at the entrance to the village, symbolising the villagers' hospitality. Although the summer peasant costume is not considered as merely a local peculiarity, it adds a splash of colour to the landscape. The festival provides an opportunity for the parish-wide network of friends and relations to visit the village, which lies at some distance from the main road. The tangible manifestations of Hungarian identity play a noticeably important role in the life of the village. The churchyard features a statue of a turul bird [a mythical Hungarian bird], and a bust of the village founder, a landowner and Member of Parliament, stands in front of his former mansion. A likeness of Kossuth can be seen on the wooden memorial in the main square, a beautiful piece created at the woodcarvers' camp in nearby Trešnjevac.

115. Kukoricafesztivál Magyarkanizsán

Fotó: Turai Tünde, 2011, Magyarkanizsa, Szerbia

A magyar többségű vajdasági Magyarkanizsa 2006 óta nemzetközi kukoricafesztivált szervez, melynek nemzetközisége főként a határon átívelő anyaország-kisebbség kapcsolat életképességéről tanúskodik. A háromnapos rendezvényhez ugyan kapcsolódnak más etnikumú helyi közösségek is, de annak magyar jellege erősen meghatározó. A fesztivál a térség agrármúltjához kapcsolódik, és a célja a kukoricatermeléshez fűződő helyi hagyományok felelevenítése, bemutatása. A folklórműsorok előadói között meghívottakként ott találni a szomszédos települések táncsoportjait, zenekarait, képzőművészeit, valamint a romániai magyar kisebbség és a magyarországi határ menti térség képviselőit is. A kirakodóvásár, a kézműves foglalkozások, a gyerekek szórakoztatására szervezett vetélkedők és kreatív programok, bemutatók az eseményt a kisváros éves ünnepi kalendáriumának legkiemeltebb programjává teszik.

(A fesztivál a művelődési egyesületek rivalizálásának az eredménye. Két magyar egyesület is működik a városban: Tisza Néptánc Egyesület, a fesztivál szervezője és az Ozoray Árpád Magyar Művelődési Egyesület. Utóbbinak több szakosztálya is van.)

115. Corn Festival in Kanjiža

Photo: Tünde Turai, 2011, Kanjiža, Serbia

Held annually since 2006, the international corn festival in Kanjiža, a village in Vojvodina with a Hungarian majority, is proof of the vigour of the cross-border relations between minority and mother country. Although other local ethnic communities participate in the three-day event, its Hungarian character is strongly dominant. The festival is linked to the area's agrarian past and aims to revive and present local traditions related to corn production. Performers at the folklore shows include dance groups, bands and artists from neighbouring countries, as well as representatives of the Hungarian minority in Romania and the Hungarian border area. The stalls, craft activities, children's competitions, creative programmes and displays make the event the most popular programme in the town's annual festival calendar.

(The festival emerged as a result of rivalry between cultural associations. Two Hungarian associations are active in the town: the Tisza Folk Dance Association, and the festival organiser, the Árpád Ozoray Hungarian Cultural Association, which has a number of specialist sections.)

116. A horgosi katolikus pap megáldja a szőlőültetvényeket a magyarországi és a szerbiai borrendek jelenlétében

Fotó: Mód László, 2014, Horgos, Szerbia

A Csongrád megyében 1991 óta tevékenykedő Szent Vince Borrend az elmúlt évtizedek folyamán kiemelt szerepet játszott abban, hogy Szerbiában egymás után alakultak meg a bortermelőket, borkereskedőket, borkedvelőket, vendéglátással foglalkozó szakembereket tömörítő szervezetek (pl: Feketics, Horgos, Bajsa, Versec stb.), amelyek magyarországi mintákat alapul véve alkották meg saját szimbólumaikat és ünnepeiket. A Szerbiában működő borlovagrendek célkitűzései között is a szőlő- és bortermelés támogatása, a minőségi borok fogyasztásának a népszerűsítése kap központi helyet. A horgosiak a Szent Orbán elnevezés mellett döntöttek, éppen ezért minden évben május 25-e körül rendezik saját ünnepüket, amelyen kapcsolatrendszerüket is megjelenítik a nyilvánosság számára. A rituális cselekménysorozat részét képezi a helyi katolikus templomban a falu plébánosa által celebrált szent mise, amelyen a borlovagrendek zászlóikkal együtt vesznek részt. Ezt követően kerül sor a település határában az egyik helyi birtokos szőlőültetvényének a megáldására. A horgosiak nemcsak a Szent Vince Borrenddel, hanem a Kecskeméti, illetve a Csókakői működő szervezetekkel is szoros kapcsolat tartanak fel, ami azt jelenti a gyakorlatban, hogy rendszeresen látogatják egymás rendezvényeit.

116. The Catholic priest of Horgoš blesses the vineyards before representatives of the Hungarian and Serbian wine brotherhoods

Photo: László Mód, 2014, Horgoš, Serbia

Active in Csongrád County since 1991, the St. Vincent Wine Brotherhood has played a key role in the past decade in the rapid emergence of organisations that unite wine producers, wine sellers, wine lovers and hospitality professionals in Serbia (e.g. in Feketić, Horgoš, Bajša and Vršac), who have created their own symbols and festivals based on Hungarian examples. The most important goals of the Serbian wine brotherhoods are to support grape and wine production, and to promote the consumption of quality wines. As the name of St. Urban was chosen, celebrations are held each year around May 25, when they present their network of connections to the public. A mass celebrated in the local Catholic church is part of a series of ritual events, in which the brotherhoods parade with their banners. This is followed by the blessing of the vineyard of one of the local producers at the border of the settlement. The villagers maintain close connections not only with the Saint Vincent Wine Brotherhood, but also with organisations in Kecskemét and Csókakői, which means, in practice, that they regularly participate in one another's events.

117. Magyarországi és szerbiai borrendek képviselői a horgosi Szent Orbán ünnepen

Fotó: Mód László, 2014, Horgos, Szerbia

A borrendi ünnepek egyik központi eleme az új tagok nyilvános felavatása, amelyre azt követően kerülhet sor, hogy a jelöltek teljesítették az avatási próbákat. A látványos, számos attrakív mozzanatot tartalmazó események 2014. május 24-én Horgoson egy emelvényen zajlottak a meghívott borrendek képviselőinek jelenlétében. Szent Orbán ünnepén a résztvevőknek lehetősége nyílt az úgynevezett Nagy honi borversenyre benevezett borokat megkóstolni, amelyek között szerbiai, magyarországi és romániai nedűk is szerepeltek. Mindez a szervező közösség széleskörű kapcsolatrendszerének a lenyomataként is felfogható. A Horgoson termelt borok a Magyarországon rendezett borversenyekre is eljutnak, sőt minden évben az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban szervezett Szent Vince napon is feltűnnek. A Szerbiában kibontakozó „borrendi mozgalom” jelentősége megítélésem szerint abban rejlik, hogy sajátos kulturális mintákat közvetített, amelyek jelentős mértékben elősegítették a lokális szinten szerveződő közösségek létrehozását. A horgosi borlovagok rendszeresen felkeresik a magyarországi borrendek rendezvényeit, ami lehetőséget kínál arra, hogy megismerkedjenek új természeti és technológiai eljárásokkal vagy éppen a borturizmusban rejlő lehetőségekkel.

117. Representatives of the Hungarian and Serbian wine brotherhoods at the Festival of Saint Urban in Horgoš

Photo: László Mód, 2014, Horgoš, Serbia

The initiation of new members after they have successfully completed the related tests is one of the central events during the wine brotherhood festival. This spectacular and attractive event took place on a stage in Horgoš in the presence of representatives of invited wine brotherhoods on May 24, 2014. At the feast of St. Urban, participants have an opportunity to taste wines at the Nagy honi borverseny [Great national wine competition], which include Serbian, Hungarian and Romanian entrants. This is another clear indication of the extensive relationship network of the organising community. Wines produced in Horgoš even show up at wine contests organised in Hungary and are also exhibited at the annual festival in Ópusztaszer National Historical Park, organised on St. Vincent's day. The importance of the emerging “wine brotherhood movement” in Serbia lies, in my opinion, in the fact that it transmits unique cultural patterns that contribute significantly to the establishment of communities organised at local level. Members of the Horgoš wine brotherhood are regularly invited to events of wine brotherhoods in Hungary, giving them the opportunity to familiarise themselves with new technological and production methods, and to find out about the potential for wine tourism.

118. Tökmagköpesztés Szerdahelyen

Fotó: Gál Anasztázia, 2015, Szerdahely, Szlovénia

A közös „tökmagköpesztés” ma már többet jelent egyszerű gazdasági tevékenységnél a szlovéniai magyarok lakta területeken. Az együtt végzett, emelkedett hangulatú munka által tiszteletet adnak a falubeliek azon felmenőiknek, akik hagyományosan a hosszú téli estéiket tökmagköpesztéssel töltötték, hogy aztán a tökmag zöld magjából értékes olajat üssenek. A tökmagolajat a térségben változatos módokon használták fel. Míg korábban elsősorban a krumplis ételek ízesítője volt, mára a salátáknál nélkülözhetetlen. Immáron 40 éve a nemesített, héjatlantökmagot használják a határon átnyúlva egységes gazdasági kultúrával rendelkező Őrség-Goričko vidéken szerte, így a „tökmagköpesztés” mint nehéz téli foglalatosság idejét múlta. Szerdahelyen és a környező falvakban élők mulatsággal egybekötött rendezvényen emlékeznek a régi időkre. Az eseményre, ahogy más ünnepekre is átjárnak Magyarországról, a határ menti falvak (Magyarszombatfa, Kercaszomor) lakói is. A töktermesztés és tökmagolajútás a magyar-szlovén határtérségben etnikumoktól függetlenül elterjedt tevékenység, amely egyre jelentősebb kereskedelmi és idegenforgalmi értéket képvisel.

118. Pumpkinseed skinning festival in Šredišče

Photo: Anasztázia Gál, 2015, Šredišče, Slovenia

Community pumpkin seed skinning is now more than a simple economic activity in Slovenia's Hungarian-inhabited areas. As they work together in high spirits, the villagers are honouring their ancestors, who traditionally spent long winter evenings hulling pumpkin seeds so as to be able to produce valuable oil from the green pumpkin seeds. Pumpkin seed oil has been used in this region in various ways. While in the past it was mainly a flavouring for potato dishes, it has now become indispensable in salads. In the past 40 years, an improved hull-less pumpkin seed has been grown throughout the cross-border monoculture Őrség-Goričko area, thus pumpkin seed shelling is no longer a burdensome winter task. Those living in Šredišče and the surrounding villages remember the old times with their fun-filled events. Like other festivals, this event also attracts visitors from Hungarian border villages (Magyarszombatfa, Kercaszomor). Pumpkin growing and the production of pumpkin seed oil are widespread pursuits in the Hungarian-Slovenian border region, regardless of ethnicity, and represent an increasingly significant trade and tourism income.

119. Farsang a bajánsenyei művelődési házban

Fotó: Gál Anasztázia, 2015, Bajánsenye, Magyarország

Húshagyókedd a farsangi időszak utolsó napja, mely elképzelhetetlen „maszkások” nélkül. Jó mulatság a gyerekek és a felnőttek felismerhetetlenre festett vagy ronggyal eltakart arccal a falu házait járni, amely végül egy össznépi nagy falatozással és tánccal zárul a helyi közösségi házban. A magyar-szlovén határtérség falvai a határ mindkét oldalán gondosan megőrizték a hagyományos farsangi szokások sokféleségét. Az alakoskodáson kívül a határ mindkét oldalán szlovén és magyar többségű falvakban egyaránt megmaradt a farsangi tuskóhúzás, fenyőlakodalom, illetve a közös farsangi bál szokása is. Ezen a határvidéken az etnikus hovatartozástól részben függetlenül egyfajta határon átívelő regionális identitás rajzolódik ki, amely a térség jellegzetes gazdálkodásából, településszerkezetéből és életmódjából táplálkozik. A bajánsenyei művelődési házban megtartott farsangi mulatságra is igen sokan érkeztek a szlovéniai Hodosról.

119. Carnival at the Bajánsenye Culture Centre

Photo: Anasztázia Gál, 2015, Bajánsenye, Hungary

Shrove Tuesday, the last day of the carnival season, would be inconceivable without masquerade. The entertainment, which involves children and adults disguised with painted or cloth-covered faces calling at the houses in the village, ends with a big communal meal and dance in the local community centre. Villages on either side of the Hungarian-Slovenian border make great efforts to maintain the colourful variety of traditional carnival customs. In addition to the masquerade, villages on both sides of the border, with a Slovenian and Hungarian majority alike, have retained traditions such as log hauling, the marriage of a villager to a pine tree, and the joint carnival ball. In this border area, to some extent regardless of ethnic affiliation, a kind of cross-border regional identity is emerging, which is nurtured by the agriculture, settlement structure and lifestyles specific to the region. The carnival celebrations held in the Bajánsenye cultural centre attract large numbers of visitors from the Slovenian town of Hodos.

120. Tarasz Sevcsenko szobra Szatmárnémetiben

Fotó: Szilágyi Levente, 2013, Szatmárnémeti, Románia

2009 nyarán Tarasz Sevcsenko-szobrot avattak Szatmárnémetiben. Bukarest és Negostina után Szatmárnémeti a harmadik település, ahol az ukrán költő tiszteletére szobrot emeltek. Az avatáson részt vett Kárpátalja Regionális Tanácsának elnöke, valamint Ukrajna romániai főkonzulja.

A szobor felállítása sokkal inkább politikai érdekek mentén szerveződött, mint helyi kezdeményezésre. Létezik ugyan érdekképviselői szervezete a szatmári ukránoknak, lobbijük azonban nem volt elégséges a szoborállítás megvalósításához, annál inkább a kapcsolatok szorosabbra fonására törekvő szatmári román és kárpátaljai ukrán politikai akaratnak. Ennek tükrében mindez szimbolikus eseményként is értelmezendő, ami ugyanakkor a helyi román politikai vezetés által erősen támogatott multikulturális régióimázs egy újabb eleme. Felállításától kezdődően minden évben, a költő születésnapján, megemlékezési szertartást szerveznek, amelyen helyi és határon túli hivataloságok is részt vesznek. Az elhangzó beszédek szinte kivétel nélkül az Eminescu–Petőfi–Sevcsenko költőnagyságok által meghatározott diskurzus mentén fogalmazódnak meg a magyar-román-ukrán közös értékek hangsúlyozásával.

120. Statue of Taras Shevchenko in Satu Mare

Photo: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Romania

In summer 2009, a statue of Taras Shevchenko was erected in Satu Mare, making it the third city, after Bucharest and Negostina, to have a statue in honour of the Ukrainian poet. The president of the Transcarpathian Regional Council and the Ukrainian consul-general in Romania took part in the dedication ceremony.

Rather than being a local initiative, the statue was set up to serve political interests. Although there are advocacy organisations for Ukrainians in Satu Mare, they do not have sufficient lobbying power to have had the statue erected. A far greater role was played by political will in Satu Mare, Romania, and Transcarpathian Ukraine to strengthen relations. In this light, it must be interpreted as a symbolic event, and, at the same time, the latest element in the multicultural regional image strongly supported by the local Romanian political leadership. Every year since the statue was erected a commemoration ceremony has been held on the anniversary of the poet's birth with the participation of government officials from Satu Mare and from across the border. Almost without exception, the speeches emphasise Hungarian-Romanian-Ukrainian shared values via references to the great poets Eminescu, Sándor Petőfi and Shevchenko.

121. A Tiszaújlaki Széchenyi István Szak- középiskola kétnyelvű feliratai

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Tiszaújlak, Ukrajna

2012. augusztus 10-én új nyelvtörvény lépett hatályba Ukrajnában, amely egy korábbi, még a Szovjetunió idejében életbe lépett törvényt váltott le. Az új törvény kimondja, hogy az ukrán az ország hivatalos és egyben államnyelve, de azokon a közigazgatási egységeken, ahol egy nyelv beszélőinek aránya eléri a 10 százalékot, az adott nyelv kisebbségi nyelvként használható az államigazgatásban, az önkormányzatok munkájában, a bíróságokon, az oktatásban és egyéb helyeken. Az új törvény ezeket a jogokat 18 megkülönböztetett nyelvnek adja meg, köztük a magyarnak. A 2001-es népszámlálás adatai szerint Kárpátalja lakosságának 12 százaléka magyar, ennek értelmében a magyar nyelv egész Kárpátalja területén regionális nyelvi státusszal rendelkezik. A jogszabály előírja azt is, hogy az önkormányzatoknak biztosítaniuk kell az anyanyelvi ügyintézést, és az ezzel járó kiadásokat költségvetési forrásokból kell finanszírozniuk. Bár az új nyelvtörvény kiterjesztette valamelyest a magyar nyelv használatának kereteit, a nyelvi tájképet ez lényegesen nem befolyásolta. A kétnyelvű feliratokat ugyanis már az 1989-es törvény is engedélyezte.

A magyar jelképek köztéri szereplésének eltérő szabályozása érvényes Romániában és Ukrajnában. Míg előbbiben a magyar zászló használata a hivatalos találkozók kivételével illegális, addig Kárpátalján a nemzeti kisebbségekről szóló törvény rendelkezései szerint szabadon kifüggeszthető az állami jelképek mellett.

121. Bilingual plaques at the István Széchenyi Vocational Secondary School in Vylok

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Vylok, Ukraine

On August 10, 2012, a new language law was passed in Ukraine, amending an earlier law that had come into force at the time of the Soviet Union. According to the new law, the country's official state language is Ukrainian, although in those administrative units in which more than 10 percent of inhabitants speak another language, that language may be used as a minority language in the public administration, in the work of the local government, in the courts, in education, and in other places. The new law grants these rights to 18 specific languages, including Hungarian. According to data from the 2001 census, 12 percent of the inhabitants of Transcarpathia are Hungarians, meaning that Hungarian has the status of regional language throughout the Transcarpathian territory. The law also prescribes that local governments must ensure financing for native language administration, and that the related expenses must be financed from budget sources. Although the new language law somewhat extended the scope of the use of the Hungarian language, it did not make significant impact on the linguistic landscape, as bilingual signs were already authorised by the law of 1989.

The public representation of Hungarian symbols are regulated differently in Romania and in the Ukraine. While in the former, the use of the Hungarian flag is illegal except for official meetings, it can be set up freely besides state symbols in Transcarpathia according to the provisions of the Ukrainian law on national minorities.

122. Bene kétnyelvű helynévtáblái

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Bene, Ukrajna

Romániában a kisebbségi helynévhasználatot a 2001. évi 215. számú helyi közigazgatási törvény szabályozza, melynek értelmében azokon a településeken, illetve egyéb közigazgatási egységeken, ahol 20 százalékot elér a nyelvi kisebbség számaránya, a kisebbségi nyelv hivatalos nyelvi funkciót kap, ami a helynévtáblák megfelelő feliratozására is kiterjed. Magyar települések esetében a kétnyelvű helynévtáblákon a hivatalos román helynév alatt szerepel a magyar névváltozat. Ukrajnában a magyar településnevek hivatalossá tételén túlmenően egy másik törekvés is komoly vitákat kavart meglehetősen kusza eredményekkel. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kezdeményezésére hosszas szakmai egyeztetések után 1995 márciusában az ukrán parlament 23 kárpátaljai magyar település történelmi magyar nevének hivatalossá tételét hagyta jóvá, többek közt a hármashatár-térségben fekvő Bene, Tiszapéterfalva, Tiszabökény, Nevetlenfalu, Fertősalmás, Akli, Szőlősgyula esetében. Ez azt jelenti, hogy e települések ukrán hivatalos neve is a magyar névváltozat lett. A helynévtáblákon pedig ukrán fonetikus átírással szerepel a nevük, pl.: Botar, Pyjterfolvo, Fertešolmaš alakban.

A korábban már említett szimbolikus tér-újrafoglalás elemeként egyre több kárpátaljai magyar helynévtáblára kerül ki a helynév rovásírásos változata is.

122. Bilingual signs marking the Bene municipal limits

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ukraine

In Romania, the usage of minority place names is regulated by local government law no. 215 of 2001, which states that in municipalities or other administrative units where the share of a language minority reaches 20 percent, the minority language gains official status, which includes the wording of place name signs. In the case of Hungarian settlements, the Hungarian version of the name is written under the official Romanian version on the bilingual signs. In Ukraine, in addition to making Hungarian settlement names official, another venture raised a great deal of controversy and brought mixed results. In March 1995, at the initiative of the Transcarpathian Hungarian Cultural Association, the Ukrainian Parliament approved, after lengthy technical discussions, the official status of the historic Hungarian names of 23 Transcarpathian Hungarian villages, including Bene, Pyjterfolvo, Tysobyken', Nevetlenfolu, Fertešolmaš, Okli, Djula – all of which lie in the tri-border region. This means that the Hungarian version has become the official Ukrainian name of these settlements, and the place name signs feature the names in phonetic Ukrainian transliteration, for example Botar, Pyjterfolvo and Fertešolmaš.

As one aspect of the already mentioned symbolic reoccupation of space, more and more Subcarpathian settlements are adding names written in Old Hungarian Runic script to their place name signs.

123. Egyesület és kulturális identitás: Szent Száva Szerb Amatőr Művelődési Egyesület

Fotó: Klamár Zoltán, 2012, Magyarkanizsa, Szerbia

Magyarkanizsa városának utcáit, tereit járva sok térkijelölő objektummal találkozunk az oda látogató. A városlakók a polgári demokrácia visszaállításától kezdve, azaz 1990-től folyamatosan viszik közterekre a helyi identitást erősítő történelmi események és személyek emlékét. Ennek a törekvésnek hordozói a civilek által alapított egyesületek. A városban élők etnikai alapon elkülönülő egyesületekben ápolják kulturális és nyelvi hagyományait. A magyarok két egyesülete mellett egy szerb is működik, igen frekvenciált helyen, a település főutcájában. A székház korábban a kommunista párt helyi szervezetéé, majd a jogutód szocialistáké s végül az egyesületé lett. A Sveti Sava – Szent Száva Amatőr Művelődési Egyesület a helyi szerbség ünnepeinek szervezője és fellépője egyben. Noha az egyesület működése kétségtelenül egy nyelvi-kulturális befeléfordulást mutat – ez alól a magyar egyesületek sem kivételek –, mégis e szervezettségen keresztül jelenik meg a szerb kultúra a közéletben és a település közterein. Kapcsolatrendszerük nem olyan kiterjedt, mint a magyar egyesületekéi, de az egyesületnek a pusztán léte fontos identitáseleme a helyi szerbségnek. Ahogy a magyarok két egyesületét, úgy a szerbekét is elsősorban közszégi forrásokból tartják fenn.

123. Association and cultural identity: the Saint Sava Serbian Amateur Cultural Association

Photo: Zoltán Klamár, 2012, Kanjiža, Serbia

Visitors to Kanjiža will come across many space-designating objects as they walk through the town's streets. Since the restoration of civil democracy in 1990, the townspeople have continuously been establishing memorials in their public squares to historical events and figures that reinforce their local identity. The venture is pioneered by ethnic-based associations founded by civilians, through which the townspeople can preserve their cultural and language traditions. In addition to the two Hungarian associations, the centrally located Serbian association operates in the main street of the town. Their headquarters previously belonged to the local organisation of the Communist Party, then to its legal successor the Socialist Party, before becoming the property of the association. The Sveti Sava – Saint Sava Serbian Amateur Cultural Association organises/performs at the local Serbian festivals. Although the activities of the association certainly indicate linguistic and cultural introspection – and the Hungarian associations are no different in this respect – the association nevertheless represents Serbian culture in public life and in the town's public spaces. Although their network of contacts is not as extensive as that of the Hungarian associations, the very existence of the association is an important element in the identity of the local Serbs. Like the two Hungarian associations, the Serbian association is maintained primarily from municipal funds.

MULTIKULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉG / MULTICULTURAL DIVERSITY

124. A német közösségre emlékeztető kereszt a nagycsanádi római katolikus templomban

Fotó: Turai Tünde, 2014, Nagycsanád, Románia

A török dúlások során elnéptelenedett Nagycsanádra a 18. század végén szerb, román, de főként német telepesek érkeztek, így a település német többségű volt egészen az 1940-es évekig. A szovjet csapatok 1945-ös bevonulásakor a helyi németek közül sokakat kivégeztek. Ennek emlékére az 1990-es években emléktáblát helyeztek el a temetőben. A szocializmus évtizedei alatt a maradék németajkú lakosság is elköltözött, a terepmunka idején már alig találtunk német identitású személyeket. A visszajáró németek száma is elenyésző, a településhez való kötődésük minimalizálódott. A Németországba emigrált Csanádi Svábok Egyesülete szervezi intézményi szinten a kapcsolatot a településsel, melynek eredményeképpen 2014-ben a római katolikus templom kertjében újabb emlékhelyet avattak. A Szent Gellért alapította, korábban püspöki székhelyként is szolgáló templomban kevés utalást találunk az egykori masszív sváb többségre. A fényképen szereplő kereszt egyike ezeknek.

124. Memorial cross for the German community in the Cenad Roman Catholic Church

Photo: Tünde Turai, 2014, Cenad, Romania

Having been depopulated during the Ottoman devastation, Serbian, Romanian, but mostly German settlers arrived in Cenad at the end of the 18th century, and the town had a German majority until the late 1940s. Many of the local Germans were executed by Soviet troops in 1945. Since the 1990s, a plaque in the cemetery has commemorated this event. The remaining German-speaking population moved away during the decades of socialism, at in the course of our fieldwork we found scarcely anyone with German identity. The number of Germans revisiting the village is insignificant, and their attachment to Cenad is minimal. The Association of Groß-Tschanad Swabians, which emigrated to Germany, maintains institutional contacts with the settlement, as a result of which another memorial was erected in the courtyard of the Roman Catholic church in 2014. Founded by Saint Gellert, and previously serving as the seat of the bishop, there are very few references inside the church to the once overwhelming Swabian majority. The cross shown in the photograph is one of them.

125. Vendégfogadás a tornyai tájházban

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Tornya, Románia

Tornya többnemzetiségű, kevesebb mint másfél ezer lakosú falu Arad megyében. Románok, magyarok, szerbek, németek, ukránok, szlovákok, romák lakják. Ez a sokszínűség leképezi a régió sajátosságát, a magyar-román-szerb határ vidékére jellemző multikulturalitását. A térségben lakók az etnikai heterogenitást egy olyan pozitív értelmezési horizonton helyezték el, melyen ez értékké változott, és nem az aszimiláció frusztráló nyomásaként nehezedik már rájuk, hanem az Európai Unió kicsinyített másának, az etnikai tolerancia modelljeként tekintenek magukra. A Pro Pir Kult Egyesület arra vállalkozott, hogy egy kétszobás parasztházban és portáján összegyűjtsék a település múltjának tárgyi emlékeit, és felelevenítsék kulturális hagyományait. (ld. 11., 12. kép) Tevékenységükben nagy hangsúlyt fektetnek a továbbörökítést szolgáló lehetőségeknek: fesztiválokon vesznek részt, illetve igyekeznek minél szélesebb látogatói körnek megmutatni a tájházban kiállított tárgyi emléanyagot.

125. Receiving guests at the Turnu Provincial Home Museum

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Turnu, Romania

Inhabited by Romanians, Hungarians, Serbs, Germans, Ukrainians, Slovaks and Roma, Turnu is a multinational village in the Romanian county of Arad with a population of fewer than one and a half thousand. Its diversity reflects the unique character of the region, the distinctive multiculturalism of the Hungarian-Romanian-Serbian tri-border area. The area's residents have placed their ethnic heterogeneity within a positive horizon of interpretation: having turned it into a value, and having freed themselves from the frustrating pressure to assimilate, they see themselves as a small-scale version of the European Union, a model of ethnic tolerance. The Pro Pir Kult Association has undertaken to collect relics from the village's past into a two-room peasant house and its courtyard, and to revive its cultural traditions (see pictures 11, 12), giving particular emphasis to keeping their heritage alive. Besides participating in festivals, they aim to present the exhibits in the Rural House Museum to the widest possible range of visitors.

FELOLDÓDÁS A TRANSZNACIONALIZMUSBAN / RELEASE THROUGH TRANSNATIONALISM

126. Az 1989-es hármashatár-találkozó a békéért magyar emlékműve a magyar-osztrák-szlovén hármashatár-ponton

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, magyar-osztrák-szlovén hármashatár

1989. május 27-én, a nemzetközi jelentőségűvé nőtt Páneurópai piknik előtt három hónappal Ausztria, Magyarország és Jugoszlávia határ menti városainak vezetői „Barátság-találkozót” tartottak a felsőszölnői hármashatár-ponton. Magyar oldalról a találkozót a Hazafias Népfront járási hivatala kezdeményezte. A találkozón mindhárom országból kulturális programmal készültek, amelyet követően a polgármesterek üdvözlő táviratot írtak Ausztria, Jugoszlávia és Magyarország vezetőjének. A találkozó mementójaként a magyar oldalon egy rövid magyar nyelvű felirat áll egy kicsiny, két kopjafa közé ékelt fatáblán: „Határmenti találkozó a Békéért. Muraszombat, Fürstenfeld, Körmend. 1989. május 27.”

Nemcsak az teszi érdekessé a feliratot, hogy csak Muraszombat szerepel magyarul, és Fürstenfeld (magyarul Fölöstöm) pedig nem, hanem az is, hogy mind a szlovén, mind az osztrák oldalon minden ország településeit az adott ország nevének tüntetik fel, illetve a találkozóról egy hosszabb szöveg számol be. A jugoszláv oldalon lévő szlovén szöveg és az osztrák oldalon található német nyelvű felirat megegyezik egymással, és magyar fordításban így szól: „1989. május 27-én a nemzetközi békeünnep keretében e helyen találkozott ünnepélyes keretek között a három országból (Magyarországról, Jugoszláviából és Ausztriából) számos tiszteleti vendég és sok helyi polgár jelenlétében Kerzmár Jenő, Körmend, Gerencer Andrej, Murska Sobota és Kospach Erich, Fürstenfeld polgármestere, hogy kifejezze a városok és országok béke, valamint barátság iránti elkötelezettségét közös hazánkban, Európában.” (ford. M. Cs.)

126. Hungarian monument to the 1989 Tri-border Congress for Peace at the Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area

On May 27, 1989, three months before the internationally significant Pan-European Picnic, leaders from towns along the Austrian, Hungarian and Yugoslav border held a “Friendship Meeting” at the tri-border point in Felsőszölnök. On the Hungarian side, the meeting was initiated by the district office of the Patriotic People’s Front. All three countries organised cultural programmes for the meeting, following which the mayors wrote a greeting telegram to the leaders of Austria, Yugoslavia and Hungary. To commemorate the meeting on the Hungarian side, a short inscription in Hungarian can be read on a wooden board set up between two wooden grave markers:

“Cross-border meeting for Peace. Muraszombat, Fürstenfeld, Körmend. 1989. May 27, 1989.”

What makes the inscription interesting is not only that the name Muraszombat (Murska Sobota) appears in its Hungarian form, while Fürstenfeld (Fölöstöm in Hungarian) does not, but also that on both the Slovenian and Austrian sides the settlements of all countries are indicated in the language of the given country, and a longer description of the meeting is also provided. The Slovenian text on the Yugoslav side and the German-language text on the Austrian side are identical: “On May 27, 1989, in the framework of the international peace celebrations, respected guests and many local citizens from three countries (Hungary, Yugoslavia and Austria) met in this spot, including Jenő Kerzmár, mayor of Körmend; Andrej Gerencer, mayor of Murska Sobota; and Erich Kospach, mayor of Fürstenfeld, to express the commitment of their cities and countries to peace and friendship in our common home, Europe.”

127. A mogersdorfi Anna-kápolna, a „békeút” (Friedensweg) egyik állomása

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Mogersdorf, Ausztria

Az 1664-ben lezajlott szentgotthárdi (mogersdorfi) csatában az egyesített keresztény seregek Montecuccoli vezetésével jelentős győzelmet arattak a török felett. Mogersdorfban a csata emlékét számos kisebb-nagyobb jel őrzi. A Szent Anna tiszteletére emelt kőkápolnát 1670-ben állíttatja az egyik elesett gróf özvegye. Tőle nem messze található a csatatéren maradt katonáknak emléket állító Weiβes Kreuzként vagy Türkenkreuzként ismert, 1840-ből származó kereszt. A mogersdorfi templom egyik freskóján a híres csata egy jelenete elevenedik meg, a falu egyik legkedveltebb vendéglőjét pedig „a török fogadóshoz” címezték (Gasthaus Zum Türkenwirt). A falu fölött emelkedő dombon (Schlösslberg), ahol a keresztény hadvezetés főhadiszállása lehetett, korabeli fegyverekből és más tárgyakból álló kamarakiállítás, valamint a csata makettje várja az érdeklődőket. A híres ütközet kultuszának ébrentartására egyesület is alakult (Schlösslverein). Az utóbbi évtizedekben a csata emlékének érdekes átértelmezése figyelhető meg: a természetéből fakadóan erőszakos történelmi epizód a béke gondolkörével kapcsolódik össze. A csata emlékhelyeit és más, újonnan létesített állomásokat egy békeútnak (Friedensweg) nevezett túraútvonal foglalja egységbe. A Schlösslbergen

127. Chapel of St. Anne in Mogersdorf, one of the stops on the “Road for Peace” (Friedensweg)

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Mogersdorf, Austria

At the Battle of St. Gotthard (Mogersdorf) in 1664, the allied Christian armies under the leadership of Montecuccoli won a major victory over the Ottoman Empire. The battle is commemorated by various relics in Mogersdorf. The circular chapel of St. Anne was built in 1670 by the widow of one of the noblemen who died in the battle. Not far from the chapel can be found a memorial cross to the soldiers who fell on the battlefield, known as the Weiβes Kreuz or Türkenkreuz, which dates back to 1840. One of the frescos in the Mogersdorf church shows a scene from the famous battle, while one of the most popular restaurants in the town is known as the “Turkish Inn” (Gasthaus Zum Türkenwirt). On the hill above the village (Schlösslberg), where the Christian army commander established his headquarters, there is an exhibition of historical weapons and other objects, as well as a scale model of the battle. An association has even been established to keep alive the cult of the famous battle (Schlösslverein). In recent decades, a fascinating reinterpretation of the memory of the battle can be observed: the violent historical episode has been integrated into the concept of peace. Memorial places linked to the battle, and other newly

– a világháborúban elpusztult neogótikus kápolna helyén, „a béke és a tolerancia” messzire látszó mementójaként – már a háromszázadik évfordulóra modern kápolna és hatalmas betonkereszt épült. A béke tematikáját bontják ki a Schösslbergre az utóbbi években telepített egyéb tereptárgyak, installációk is („az Európai Béketanulmányok Egyetemi Centruma”; egy „konfliktus-átalakító” interaktív alkotás stb.). A képen látható Anna-kápolna állomása a Nobel-békedíjas pacifista, Bertha von Suttner alakját emeli Szűz Mária és édesanyja, Anna mellé (Anna, Maria & co.). A plexilapon németül, az alatta rögzített kis fémtáblákon pedig angolul, magyarul, illetve szlovénül olvasható a következő szöveg:

„ANNA, MARIA ÉS TÁRSAIK

Anna, Maria: tudós és gyógyító asszonyok. Bertha von Suttner, Béke-Nobeldíjas. És az a sok, ismeretlen nő, akik nap mint nap tesznek valamit a békéért. Minden évben, Szent Anna napján ezekre a nagyszerű asszonyokra emlékezünk Mogersdorfban, őket ünnepejük. Tartsuk ébren az emlékeket a háború következményeiről egy békés jövő érdekében.”

A számos más ötlet közül érdemes még kiemelni az Über die Grenzen („A határok felett”) állomást, amely a Magyarország (Rábatótfalu, Alsószölnök) felé nyíló panoráma kapcsán a térség történelmi összetartozására kívánja felhívni a figyelmet. Az állomás tábláján a Mogersdorfban, Rábatótfaluban és Szentgotthárdon egyaránt előforduló vezetéknevek listája illusztrálja a háromnyelvű térség közösségét. Bár nem szerves része a békeútnak, jelzésértéke van, hogy a szentgotthárdi Rába híd mellett (Hunyadi út) is elhelyeztek egy, az ausztriai állomásokkal azonos kivitelt, négy nyelvű táblát. A szentgotthárd-mogersdorfi csata és a rá épülő béketematika talán az egyetlen kezdeményezés a hármashatár-térségben, amely sikeresen kihasználja a közös – Trianon előtti – történelmi múltban rejlő identitásformáló és turisztikai potenciált. Mogersdorf kapcsán nem hagyhatjuk említés nélkül azt az 1969 óta zajló színvonalas nemzetközi kultúrtörténeti tanácskozássorozatot sem (Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf), amelynek konferenciái évről évre a „pannon térség” történetének, kultúrájának egy-egy tematikáját járják körül. A résztvevő országok, tartományok (Ausztriában Burgenland mellett Stájerország, illetve Magyarország, Szlovénia, Horvátország) váltakozó helyszínein megrendezett találkozók célja a nemzetek közötti párbeszéd és béke előmozdítása a tudomány eszközeivel, és egyfajta tágabb regionális („pannon”) összetartozás-tudat erősítése.

established stations, have been united in a walking trail known as the “peace path” (Friedensweg). In Schösslberg, on the site of a neo-Gothic chapel that was destroyed in World War II, a massive concrete cross and modern chapel were built on the 300th anniversary of the battle as a memorial, visible for miles around, to “peace and tolerance”. The theme of peace has been extended in recent years through other landmarks and artworks in Schösslberg (e.g. the “University Centre for European Peace Studies” and an interactive “conflict transformation” installation). The chapel of St. Anne, shown in the photograph, elevates the figure of peace activist Bertha von Suttner, winner of the Nobel Peace Prize, next to the Virgin Mary and her mother Anne (Anne, Mary & Co.). The following text can be read in German on the plexiglass, and in English, Hungarian and Slovenian on the small metal plaque beneath it:

“Anne, Mary and Company

Anne, Mary: wise and healing women. Bertha von Suttner, winner of the Nobel Peace Prize. And the many unknown women who, day after day, strive for peace. On St. Anne’s day each year we remember and celebrate these amazing women in Mogersdorf. We keep their memory alive in the time of war in the hope of future peace.”

Among the many other ideas, the Über die Grenzen (Beyond borders) station deserves particular mention, as it draws attention to the historical unity of the region via the panorama that opens up towards Hungary (Rábatótfalu, Alsószölnök). On a board at this station a list of surnames found in Mogersdorf, Slovenska ves and Szentgotthárd illustrate the oneness of this tri-lingual area. Although not an integral part of the peace path, it is interesting that a four-language notice has been placed beside the bridge over the Rába in Szentgotthárd (Hunyadi Road), identical to the ones at the Austrian stations. The Battle of St. Gotthard/Mogersdorf, and the theme of peace that has been constructed around it, represent perhaps the only initiative in the tri-border area to successfully make use of the identity-forming and tourist potential contained in the shared – pre-Trianon – past. No mention of Mogersdorf would be complete without a reference to the series of prestigious international cultural-historical conferences that have taken place here annually since 1969 (Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf), at which, each year, a different topic connected to the history and culture of the Pannonian Region is discussed. The aim of these gatherings, which are held in alternating locations in the participating countries and regions (Burgenland and Styria in Austria, as well as Hungary, Croatia and Slovenia), is to promote dialogue and peace between nations by means of knowledge, and to strengthen a sense of belonging in the wider (“Pannonian”) region.

128. Pálinkafőző műhely négy nyelvű táblája a felsőlendvai vár arkádjai alatt

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Felsőlendva, Szlovénia

Felsőlendva (a falu szlovén neve 1952-ben rövidült Gornja Lendava-ról a 'vár' jelentésű Gradra) középkori eredetű vára Szlovénia legnagyobb ilyen jellegű műemléke. Változatos történelme során több magyar (és osztrák) nemesi család birtokában volt (Széchy, Batthyány, Nádasdy, Almásy, Széchenyi stb.), a két háború között a muraszombati Hartner családhoz tartozott. A II. világháborúban súlyos károkat szenvedett, kifosztották, majd államosították, a kommunizmus évtizedei alatt állapotja nagyon leromlott. A rendszerváltás után megkezdődött és még ma is tart a műemlék (helyenként meglehetősen szokatlan megoldásokat mutató) felújítása. Ma a gradi várban működik a hármas határ vidékén az osztrák és magyar partnerekkel együttműködő Goričko Tájvédelmi Park (Krajinski Park Goričko) igazgatósága és látogatóközpontja (ld. 23. kép). A vár már helyreállított termeiben helytörténeti-néprajzi kiállítások (pálinkafőző-, takács-, fazekas-, bognár- és kovácsműhely, valamint egy gyógynövényes terem) vannak berendezve, más helyiségek rendezvényeknek adnak otthont, sőt már néhány vendégszobát is kialakítottak. A park egyéb szolgáltatásainak többsége is itt összpontosul (kerékpárbérlés, borkóstolók, helyi kézműves termékek árusítása, koncertek, túravezetések stb.). Jellemző, hogy a vár igen hosszú és mozgalmas történelme alig jelenik meg ezen a széles kínálati palettán. A gradi vár a hármashatár-térség szlovén oldalának legfontosabb turisztikai célpontja, a park kommunikációjában nagy figyelmet fordítanak a többnyelvű tájékoztatásra.

128. The quadrilingual sign for a brandy distillery beneath the arcades of the Castle of Grad

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Grad, Slovenia

The medieval castle in the village of Grad (the name of which was shortened in 1952 from Gornja Lendava) is the biggest historical building of its kind in Slovenia. In the course of its colourful history it was owned by several noble Hungarian (and Austrian) families (including the Széchy, Batthyány, Nádasdy, Almásy and Széchenyi families), while between the two world wars it belonged to the Hartner family from Murska Sobota). It was severely damaged and looted during the Second World War, after which it was nationalised, and its condition seriously deteriorated during the communist era. Restoration work began on the monument following the democratic transition, and still continues today (with some fairly unusual solutions in places). Today, the castle of Grad is home to the management and visitors' centre of Goričko Nature Park (Krajinski Park Goričko), which operates in the tri-border area in cooperation with Austrian and Hungarian partners (see picture 23). Historical-ethnographical exhibitions have been set up in rooms in the castle that have already been renovated (illustrating the work of distillers, weavers, potters, wainwrights and blacksmiths, as well as a room dedicated to medicinal herbs), other rooms are used for performances, and others have even been turned into guest rooms. Most of the park's other facilities are also to be found here (including bicycle hire, wine tasting, sales of local handcrafted products, concerts and guided tours). Significantly, the castle's long and eventful history scarcely features in this wide-ranging offer. The castle in Grad is the most important tourist destination on the Slovenian side of the tri-border area, and in the park's communication efforts great care is taken to provide information in several languages.

129. A szentgotthárd-zsidai Nagyboldogasszony kápolna („Brenner kápolna”)

Fotó: Mészáros Csaba, 2013, Szentgotthárd-Zsida, Magyarország

130. Brenner János emléktáblája a szentgotthárd-zsidai Nagyboldogasszony kápolnában

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Szentgotthárd-Zsida, Magyarország

Brenner János egyike az 1956 utáni megtorlások papi áldozatainak, akinek emlékét a szombathelyi egyházmegye és Szentgotthárd katolikusai különösen ápolják. A 26 éves rábakethelyi káplánt 1957. december 15-ére virradó éjszaka beteglátogatás ürügyén elcsalták otthonról, és a zsidai erdőben meggyilkolták. Valószínűleg az ifjúság körében végzett hatásos működése volt megöletésének fő oka. A rendszerváltás után vértanúsága helyszínének közelében kápolna épült, alakját regény, színdarab, film és számos képzőművészeti alkotás örökíti meg, nevét iskola és óvoda viseli. Boldoggá avatási eljárása 1999 óta tart, azóta ima- és zarándokmozgalom is indult egy szentgotthárdi civilszervezet, a KeMeSze (Keresztény Megmozdulásokért Egyesület Szentgotthárd) szervezésében. 2010 óta halálának évfordulóján éjszakai zarándoklattal emlékeznek rá. A Brenner-kultusz határon átnyúló vallási és kulturális kapcsolatokat is gerjeszt: a kápolnától indul a júniusi Maria Bild-i zarándoklat, és ide érkezik a mogersdorfi és Maria Bild-i zarándokcsoport szeptemberben. Mindkettőt a vértanú pap mielőbbi boldoggá avatásáért ajánlják fel a résztvevők.

129. Chapel of Our Lady of Szentgotthárd-Zsida (“Brenner Chapel”)

Photo: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd-Zsida, Hungary

130. Memorial plaque to János Brenner in the Chapel of Our Lady of Szentgotthárd-Zsida

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Szentgotthárd-Zsida, Hungary

János Brenner, one of the priests executed in the post-1956 reprisals, is particularly remembered in the Szombathely diocese and by the Catholics of Szentgotthárd. Towards dawn on the night of December 15, 1957, the 26-year-old curate of Rábakethely was lured from his home on the pretext of having to visit a sick parishioner, and then murdered in the Zsida forest. His successful work among the young was probably the main reason for his murder. Following the democratic transition, a chapel was built near to the place of his martyrdom, he has been immortalised in a novel, play, film and countless works of art, and schools and kindergartens have been named after him. Procedures for his beatification began in 1999, since which time a prayer and pilgrimage movement has been launched by a civil society organisation, the Szentgotthárd Association for Christian Action. Since 2010, the anniversary of his death has been commemorated by a night pilgrimage. The cult of János Brenner has also kindled cross-border religious and cultural contacts: the Maria Bild pilgrimage departs from the chapel in June, and groups of pilgrims from Mogersdorf and Maria Bild arrive here in September. Participants at both events call for the earliest possible beatification of the martyred priest.

131. Maria Bild településtáblája a Dreiländer-Naturpark emblémájával, háttérben a kegytemplom

Fotó: Bednárík János, 2015, Maria Bild, Ausztria

Maria Bild egyházszerkezetiileg Mogersdorf plébániájához, közigazgatásilag Weichselbaum községhez tartozik, és az említettekhez hasonlóan tagja a Dreiländer Naturpark Raab ökoturisztikai ernyőszervezetének („Naturparkgemeinde”). A Naturpark felismerve a „vallási turizmusban” rejlő lehetőségeket, Maria Bild központtal három különböző nehézségű túraútvonalat jelölt ki (Engelweg, Rosenweg, Wasserweg). A tájékoztató táblákon és prospektusokban megjelenő túrakínálatok minden vallásos (keresztény) tartalmat nélkülöznek, hívószavaik (nyugalom, meditáció, természet) mentén a zarándoklat fogalmának profán értelmezése rajzolódik ki. Ennek ellenére az említett túraútvonalak a Maria Bild-i plébánia honlapján is megjelennek.

131. Sign with the emblem of the Dreiländer-Naturpark placed at the municipal limits of Maria Bild, with the pilgrimage church in the background

Photo: János Bednárík, 2015, Maria Bild, Austria

Within the ecclesiastical structure Maria Bild belongs to the parish of Mogersdorf, while administratively it belongs to the town of Weichselbaum. At the same time it is a member of the above-mentioned Dreiländer Naturpark Raab eco-tourism umbrella organisation (Naturparkgemeinde). Recognising the potential for “religious tourism”, the Nature Park has marked out three walking routes with different levels of difficulty starting from Maria Bild (Engelweg, Rosenweg, Wasserweg). The information presented on the notice boards and in the brochures is devoid of any religious (Christian) content: the key words (peace, meditation, nature) suggest a secular interpretation of the concept of pilgrimage. Nevertheless, the walking paths are advertised on the website of the parish of Maria Bild.

132. A Maria Bild-i és mariazelli zarándoklat emlékköve a szentgotthárdi Nagyboldogasszony plébániatemplom előtt

Fotó: Bednárík János, 2013, Szentgotthárd, Magyarország

Szentgotthárdiak egy csoportja 2007 óta minden év júniusában gyalogos zarándoklat keretében keresi fel a közeli barokk búcsújáróhelyet, Maria Bildet. Az osztrák kegytemplom „újrafelfedezését” egy sportkapcsolat révén született személyes ismeretségek segítették, a szervezést az igen aktív KeMeSZe (Keresztény Megmozdulásokért Egyesület Szentgotthárd) végzi. A Maria Bild-i zarándoklat az utóbbi években összefonódik Brenner János boldoggá avatásának szándékával (ld. 129., 130. kép). A zarándokok az ő emlékére épített kápolnától indulva a mogersdorfi Friedensweg több állomásának (ld. 127. kép) és Krobotek érintésével érkeznek meg Maria Bildre. Itt a szentmisét – amennyiben eleget tud tenni a meghívásnak – Veres András szombathelyi megyéspüspök mutatja be a helyi plébános és számos más pap koncelebrálásával. 2010 óta a mogersdorfi és Maria Bild-i gyülekezetek képviselői szeptemberben viszonyozzák a látogatást a Brenner-kápolnánál. 2012-ben a zarándoklattal a „PILGRIMAGE AT-HU Zarándoklás és búcsújárás Közép-Európában – Zarándokutak közép-európai hálózatának kiépítése az osztrák-magyar határtérségben” című projekthez és a Mária-úthoz is kapcsolódtak. A KeMeSze más ausztriai búcsújáróhelyekre is szervez zarándokutakat (Mariazell, Maria Weinberg), sőt 2015-ös tervükben egy felsőlendvai zarándoklat is szerepel. A zarándoklatok emlékköveit (a képen látható mellett egy „Mária út” feliratút) 2013-ban helyezték el a szentgotthárdi plébániatemplom előtt. Osztrák részről is említhetünk további példákat határon átnyúló zarándoklatokra. A jennersdorfi plébánia 2013. október 26-án (Ausztria nemzeti ünnepén) 24 kilométeres gyalogos-kerékpáros zarándoklatot („Sieben-Kirchen-Lauf”) szervezett (útvonal: St. Martin – Alsószölnök – Rábatótfalu – Szentgotthárd – Mogersdorf – Weichselbaum – Jennersdorf), 2014. évi egyházközségi zarándoklatuk pedig a szlovéniai Ptujba vezetett.

132. Memorial to Maria Bild and the Mariazell pilgrimage route in front of the Church of Our Lady in Szentgotthárd

Photo: János Bednárík, 2013, Szentgotthárd, Hungary

In June each year since 2007, a group of people from Szentgotthárd have headed for the nearby baroque pilgrimage place of Maria Bild. The “rediscovery” of the Austrian pilgrimage church was aided by sport-related personal connections, and the pilgrimage is organised by the very active Szentgotthárd Association for Christian Action. In recent years, the Maria Bild pilgrimage has embraced as a cause the beatification of János Brenner (see pictures 129, 130). Starting from the chapel built in memory of Brenner, the pilgrims arrive in Maria Bild via various stations along the Mogersdorf Friedensweg (see picture 127) and passing through Krobotek. When able to accept the invitation, mass is celebrated here by András Veres, diocesan bishop of Szombathely, along with local parish priest and many other co-celebrants. Since 2010, representatives of the congregations of Mogersdorf and Maria Bild have returned the visit to the Brenner chapel each September. With the 2012 pilgrimage they joined both the project “PILGRIMAGE AT-HU Central Europe – The development of a Central European network of pilgrimage routes in the Austria-Hungary border area”, as well as the St. Mary’s Pilgrim Road. The Szentgotthárd Association for Christian Action also organises pilgrimages elsewhere in Austria (Mariazell, Maria Weinberg), and they are also planning a pilgrimage to Grad in Slovenia in 2015. Pilgrimage memorial stones (the one next to the stone shown in the picture is inscribed “St. Mary’s Pilgrim Road”) were placed in front of the parish church in Szentgotthárd in 2013. There are also Austrian examples of cross-border pilgrimages. On October 26, 2013 (Austria’s national holiday), the parish of Jennersdorf organised a 24 km walking-cycling pilgrimage (“Sieben-Kirchen-Lauf”) along the St. Martin – Alsószölnök – Rábatótfalu – Szentgotthárd – Mogersdorf – Weichselbaum – Jennersdorf route, while the annual parish pilgrimage in 2014 was to Ptuj in Slovenia.

133. A Maria Bild-i kegytemplom

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Maria Bild, Ausztria

134. A Maria Bild-i kegytemplom főoltára a kegyképpel

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Maria Bild, Ausztria

A Szentgotthárdtól néhány kilométerre fekvő búcsújáróhely történetének monografikus feldolgozása még várat magára. Tipikus barokk búcsújáróhelyről van szó: a 18. század közepén a terület pasztorációjával megbízott szentgotthárdi ciszterciek (egy bizonyos Gerhard Hauer) révén az ekkor már Bécsben őrzött máriapócsi kegykép egy másolata a Weichselbaumhoz közeli erdő egy fájára került. A képnél történt imameghallgatások, csodás események (pl. a weichselbaumi templomba szállított kép mindig visszatért eredeti helyére) hatására először kápolnát, majd a 18. század végén barokk stílusú egyhajós templomot emeltek a helyszínen. A kegyhely 18-19. századi vonzáskörzetéről nincsenek pontos adataink, de valószínűsíthető, hogy Trianon előtt mind a szentgotthárdiak, mind a környék német és szlovén lakossága látogatta. 1945-ben a templom súlyos károkat szenvedett, legutolsó renoválása 2015-ben fejeződött be. A 2000-es évek végén újra felélénkülő zarándokturizmus érdekes módon reprodukálja a (feltételezhetően) régebben is fennálló kapcsolatrendszereket. A szentgotthárdiak éves zarándoklatának (ld. 129., 130. kép) motivációi között szerepel a „régí hagyomány” újraélesztésének igénye is. Új fejlemény azonban, hogy 2013. június 22-én a szentgotthárdiakhoz csatlakozott az „eredeti” kegykép búcsújáróhelyének, Máriapócsnak a zarándokcsapata is (ld. 135., 136., 137. kép). A látogatás egyben hivatalos kapcsolatfelvételt is jelentett a két Mária-kegyhely között, hiszen a mintegy 60 fős csoportot elkísérte Máriapócs polgármestere is, aki szándéknyilatkozatot írt alá a Maria Bild-i polgármesterrel. Kiemelendő tehát, hogy bár egy vallásos cselekmény kapcsán, de nem egyházi vonalon formálódó együttműködésről van szó. A kétnyelvű nyilatkozat magyar szövege a következő:

„Az együttműködés célja

Maria Bild és Máriapócs Város önkormányzata kinyilvánítja együttműködési szándékát a vallási turizmus területén, mivel Maria Bild temploma a máriapócsi könnyező Szűz Mária kegyképeének egyik másolatát őrzi, és ide Magyarországról is zarándokok indulnak.

Vallási szempontból a jelentősebb részben görög katolikus Máriapócs és a jelentősebb részében római katolikus Maria Bild kapcsolatfelvétele egyúttal a két vallás kapcsolatfelvételét is jelenti – ennek előnyeit a felek kölcsönösen ki kívánják használni.”

133. The Maria Bild Pilgrimage Church

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Austria

134. Main altar and devotional picture in the Maria Bild Pilgrimage Church

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Austria

As yet no monograph has been written on the history of the pilgrimage place that lies a few kilometres from Szentgotthárd. A typical Baroque pilgrimage place, its story dates back to the mid-18th century when a copy of a devotional picture from Máriapócs, the original of which was by then in safekeeping in Vienna, was placed on a tree in the forest near Weichselbaum at the initiative of the Cistercians of Szentgotthárd (a certain Gerhard Hauer). As result of prayers that were answered and miraculous events that took place near the painting (although the picture was taken to the Weichselbaum church, for example, it always returned to its original place), first a chapel was built on the site, then, at the end of the 18th century, a single-aisled Baroque church. While no accurate data are available on the radius of the shrine's influence in the 18 and 19th centuries, it is likely that before the Treaty of Trianon it was frequented by residents of Szentgotthárd as well as the German and Slovenian populations in the area. In 1945 the church suffered extensive damage, and the most recent renovation work was completed in 2015. Revived once again at the end of the 2000s, religious tourism and pilgrimages interestingly reproduce the (supposedly) existing connection systems. Unsurprisingly, the motivations for annual pilgrimages among the people of Szentgotthárd (see pictures 129, 130) include the desire to revive an "old tradition". As a new development, however, a pilgrimage group visiting the "original" devotional picture in Máriapócs joined the pilgrims of Szentgotthárd on 22 June 2013 (see pictures 135, 136, 137). The visit also meant the establishment of official contacts between the two Marian pilgrimage churches, as the group of around 60 people was accompanied by the mayor of Máriapócs, who signed a declaration of intent with mayor of Maria Bild. It should be emphasised, however, that although this cooperation emerged in connection with a religious event, it is also apparent in non-ecclesiastical channels. The bilingual text of the statement reads as follows:

"The goal of the cooperation

The town councils of Maria Bild and Máriapócs declare their willingness to cooperate in the field of religious tourism, as the church in Maria Bild is home to a copy of the devotional picture of the weeping Virgin Mary from Máriapócs, which attracting pilgrims from Hungary as well.

From a religious point of view, the establishment of contacts between Mariapócs, which is mostly Greek Catholic, and Maria Bild, which is mostly Roman Catholic, also means establishing connections between two religions – and the parties seek to mutually benefit from this."

135. A máriapócsi Szent Mihály görög katolikus kegytemplom

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Máriapócs, Magyarország

136. Hálaadó táblák a máriapócsi kegytemplomnál

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Máriapócs, Magyarország

Az északkeleti hármashatár-térségben szinte kizárólag az egyházi szervezésű események képesek nagyobb tömegeket vonzani mindhárom országból. Máriapócs szakrális tájszervező jelentősége kiemelkedő. Az augusztusi, Nagyboldogasszony napi központi ünnepség mellett számos további búcsú és zarándoklati alkalom van a kegytemplomban. Külön zarándoklata van a kárpátaljai görög katolikus közösségeknek, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyének, a romániai magyar görög katolikus esperesi kerületnek. A számtalan nevesített búcsúalkalom mellett az egyéni és csoportos zarándokok folyamatosan, az év minden napján érkeznek ide. A különböző nemzetiségű és vallású zarándokokat (Ausztriából, Lengyelországból, Romániából, Szlovákiából és Ukrajnából) soknyelvű információs táblák és anyanyelvű szórólapok segítik a tájékozódásban. A kegyhelyek „sikerességének” egyik fokmérőjét jelentik a nagy számban megjelenő márványból készült hálaadó táblák vagy hátatáblák, melyek egyszerre tanúskodnak a zarándokok nagy számáról és a kegyhely kiterjesztett kiszolgálókörzetéről. Máriapócsban azt követően, hogy a templom belső tere megtelt, a további táblákat a szentély mögötti falra helyezik.

135. The Saint Michael Greek Catholic Pilgrimage Church in Máriapócs

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Hungary

136. Ex-voto plaques at the pilgrimage church in Máriapócs

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Hungary

In the north-eastern tri-border region, it is almost exclusively church-organised events that are capable of attracting large crowds from all three countries. Máriapócs's creation of a sacral landscape is of outstanding significance. In addition to the central Assumption Day celebration in August, a number of other festivals and pilgrimage events take place in the pilgrimage church. The Transcarpathian Greek Catholic communities, the Mukachevo Greek Catholic diocese, and the Romanian Hungarian Greek Catholic decanal district have their own pilgrimages. In addition to the numerous established festivals, individuals and groups of pilgrims arrive continuously every day of the year. To help the pilgrims of different nationalities and religions (arriving from Austria, Poland, Romania, Slovakia and Ukraine), multilingual information panels and leaflets have been produced in their native languages. The "success" of the pilgrimage sites can be measured by the large numbers of marble ex voto or gratitude plaques, which, at the same time, bear witness to the large numbers of pilgrims and the shrine's expanding appeal. In Máriapócs, now that the interior of the church has been filled, plaques are being added to the wall behind the shrine.

137. Román fiatalok gyertyát gyújtanak Máriapócson a Mária-kegykép előtt

Fotó: Szilágyi Levente, 2015, Máriapócs, Magyarország

Máriapócs kegyhellyé válása a Könnyező Szűzanya Kegyképhez kötődik. Az eredeti, 1696-ban könnyező ikont I. Lipót egy évvel később Bécsbe szállíttatta, ahol – miután Bécs valamennyi templomában felállították – a Stephansdom főoltárára került. 1948-ban a déli oldalhajó mellékoltárára helyezték át. Pócsra egy másolat került vissza, mely néhány évtizeddel később eredetivé vált azáltal, hogy 1715-ben újra könnyezett, 1905-ben ismét, míg a Bécsbe szállított kép esetében ez többé nem ismétlődött meg. A képről így a helyszínre terelődött a figyelem, és zarándoklati helyszín lett a település. Ennek ellenére, 2005-ben a restaurálását követően országjáró körútra vitték a kegyképet. Ezt 2015-ben, a második könnyezés 300. évfordulóján megismételték. Március 8-án indult útjára, és 16 helyszín – köztük Budapest, Pécs, Szeged, Debrecen – érintését követően március 24-én érkezett vissza Máriapócsra.

A Máriapócsra járók között sokan vannak, akiket szüleik vagy nagyszüleik kisgyerekként, a gyógyulás reményével hoztak el ide, miként a képen látható egyik szatmárnémeti fiataalt is. Ő a kép készültekor, immár felnőttként először látogatott vissza gyógyulásának helyszínére magával hozva barátait is.

137. Romanian youth light candles before the devotional image of the Virgin Mary in Máriapócs

Photo: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Hungary

Máriapócs has become a place of pilgrimage due to a devotional picture of the weeping Virgin Mary. The original icon that shed tears in 1696 was taken to Vienna a year later by order of Leopold I, where – after being displayed in all the churches in the imperial city – it found a new home on the main altar of the Stephansdom. In 1948, it was moved to a side altar in the south aisle. Pócs received a copy in return, which a few decades later itself became an original by shedding tears in 1715, and again in 1905, while the picture that was taken to Vienna never wept again. Attention thus shifted from the picture to the location, and the settlement became a pilgrimage site. Nevertheless, in 2005, following its restoration, the devotional icon was carried on a countrywide tour, which was then repeated in 2015 on the 300th anniversary of the second shedding of tears. The tour began on March 8, and after passing through 16 locations – including Budapest, Pécs, Szeged and Debrecen – it returned to Máriapócs on March 24.

Visitors to Máriapócs include many who were first taken there as a child by their parents or grandparents in the hope of healing, such as the young person from Satu Mare seen in the picture. At the time the photo was taken he was returning to the site of his healing for the first time as an adult, and bringing his friends with him.

138. Sri Chinmoy út a magyar-osztrák-szlovén hármashatár magyar oldalán

Fotó: Mészáros Csaba 2013, magyar-osztrák-szlovén hármashatár

A hármashatár-emlékhely felkeresése és a környezetében szervezett találkozók csaknem egyidősek magával a hármashatár-obelisk felállításával. A határok státuszának megváltozásához kapcsolódó jelesebb alkalmakkor pedig többször is találkoztak e helyen Ausztria, Magyarország és Szlovénia politikusai. Minden találkozó után az érintett felek épített emlékműveket, feliratokat hagynak maguk után hátra, tovább emelve a hármashatár-pont szimbolikus jelentőségét. 2004. május 1-jén, Magyarország Európai Unió csatlakozásának napján a határhoz legközelebb eső települések polgármesterei, vagyis Magyarország képviselőjében Ropos Márton felsőszölnöki polgármester, Szlovéniából Josef Skalic Kuzma polgármestere, illetve az osztrák oldalról Franz Kern St. Martin a.d. Raab polgármestere tartott közös találkozót. A hármashatár-pontra három irányból futva érkeztek meg egy-egy fáklyával a három ország képviselői. A találkozó érdekessége volt, hogy részt vett rajta az indiai tanító és jógi Sri Chinmoy is, aki az általa népszerűsített Egység-Szívvel Emeld Fel a Világot program üzenetével összhangban egy kis emelő segítségével felemelte a hármashatár-ponton a három jelen lévő polgármestert. Ez alkalommal adták át a megjelent polgármesterek a „Világ-Egység-Szív” emlékművet, amelyen négy nyelven (angolul, magyarul, németül és szlovénul) az alábbi felirat áll: „Hármashatár-pont: Ausztria – Magyarország – Szlovénia

Az igazi Egység a különböző kultúrájú, hitű és nemzetiségű emberek kölcsönös egymásrautaltságát jelenti. A Világ-Egység-Szív program eme Egység világszerte történő előmozdításának nemes ügyét szolgálja. Sri Chinmoy, a Világ-Egység-Szív program elindítója egy eljövendő Egység-Világról álmodik, amelyben az egész emberiség egyesül. Ez az álom azon a szilárd meggyőződésen alapul, hogy Egység-Szívről használva fel tudjuk majd ismerni, hogy mindannyiunknak közös forrása és közös célja van: egy boldog és beteljesedett élet.

Ajánljuk tehát ezt a Szlovénia, Magyarország és Ausztria közös határát képező csendes és távoli pontot ennek az álomnak, és álljon e pont közös célunk – a minden egyes ember számára harmonikus és valóban boldog Egység-Világ – külső jelképeként.”

138. Sign for Sri Chinmoy Road on the Hungarian side of the Austrian-Hungarian-Slovenian tripoint

Photo: Csaba Mészáros 2013, Austrian-Hungarian-Slovenian tri-border area

Visits to the tri-border memorial, and the meetings organised in its vicinity, date back almost to the same time as the construction of the tri-border obelisk. At significant events connected to the change in the status of the borders, however, politicians from Austria, Hungary and Slovenia have met on several occasions in this location. After each meeting, the parties leave inscriptions on the memorial, further raising the symbolic significance of the tri-point. On May 1, 2004, on the day on which Hungary joined the European Union, the mayors of the settlements lying closest to the border – that is, Márton Ropos, mayor of Felsőszölnök, representing Hungary; Josef Skalic, mayor of Kuzma, from Slovenia; and Franz Kern, mayor of St. Martin a.d. Raab from the Austrian side – held a joint meeting. The representatives of the three countries ran towards the tri-border point from three different directions, each carrying a torch. What made the meeting interesting was the presence of Indian spiritual teacher and guru Sri Chinmoy, who, in keeping with his programme “Lifting up the world with a Oneness Heart”, and with the help of a small lever, lifted up the three participating mayors at the tri-point. On this occasion, the mayors inaugurated the “World-Oneness-Heart” memorial, which bears the following inscription in four languages (English, Hungarian, German and Slovenian):

“Tri-border point: Austria – Hungary – Slovenia
World-Oneness-Heart

True Oneness means interdependence between people of different cultures, beliefs and nationalities. The World-Oneness-Heart program is dedicated to the noble cause of fostering this Oneness worldwide. The founder of the World-Oneness-Heart program, Sri Chinmoy is a dreamer of a future Oneness-World where all humanity is united. This vision is based on his firm conviction that by using our Oneness-Heart we will be able to have a common source and a common goal of a happy and fulfilled life.

May this tranquil and remote point that forms a common border of Slovenia, Hungary and Austria be dedicated to this vision and stand as an outer sign of our common goal: a Oneness-World of harmony and true happiness for each and every human being.”

KULTURELLE BEZIEHUNGEN

Verstreut lebende Minderheiten

99. Transparent in Erinnerung des dreihundertjährigen Jubiläums der Besiedlung Sathmarer Schwaben in Urziceni mit der römisch-katholischen Kirche im Hintergrund (Foto: Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, Rumänien)
100. Schwaben aus Vállaj legen einen Kranz vor dem Denkmal der deportierten Schwaben von Urziceni nieder (Foto: Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, Rumänien)
101. Zweisprachiges Schild des Museums der bulgarischen Minderheit von Banat in Dudeștii Vechi (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, Rumänien)
102. Zweisprachiges Schild der Kindertagesstätte in Dudeștii Vechi (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, Rumänien)
103. Haupteingang der Christo Stoitschkow-„Arena“ in Dudeștii Vechi (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, Rumänien)
104. Serbische Priester auf dem Hof des Klosters in Bezdin (Foto: Tünde Turai, 2014, Bezdin, Rumänien)
105. St. Tryphonsfest unter Beteiligung des serbischen Priesters in Deszk (Foto: László Mód, 2014, Deszk, Ungarn)
106. Denkmal sowjetischer Soldaten im Hof der serbisch-orthodoxen Kirche in Cenad (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Rumänien)
107. Gedenksäule der serbischen Helden des ersten und zweiten Weltkrieges von Cenad im Hof der serbisch-orthodoxen Kirche (Foto: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Rumänien)

Sich am Vaterland und der gemeinsamen nationalen Vergangenheit orientierende Minderheiten

108. Rákóczi-Denkmal mit Turul-Vogel in Vylok (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Vylok, Ukraine)
109. Turul-Vogel auf dem Friedhof in Subotica (Foto: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbien)
110. Politische Identität: Gedenkveranstaltung zum ungarischen Volksaufstand von 1956 am Palićer Seeufer (Foto: Zoltán Klamár, 2012, Palić, Serbien)
111. Statuengruppe der sieben Fürsten vor dem Gemeindehaus in Bene (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ukraine)

112. Vergegenständlichung historischer Identität: Statuen auf dem Csákó-Hügel (Foto: Zoltán Klamár, 2012, Trešnjevac, Serbien)
113. Denkmal des ungarischen Volksaufstandes von 1956 in Pecica (Foto: Tünde Turai, 2014, Pecica, Rumänien)
114. Lokale Identität: zu Hause in der Landschaft (Foto: Zoltán Klamár, 2012, Totovo Selo, Serbien)
115. Maisfest in Kanjiža (Foto: Tünde Turai, 2011, Kanjiža, Serbien)
116. Der katholische Priester von Horgoš segnet die Weinplantagen in Anwesenheit der ungarischen und serbischen Weinorden (Foto: László Mód, 2014, Horgoš, Serbien)
117. Vertreter der ungarischen und serbischen Weinorden auf der St. Urbansfeier in Horgoš (Foto: László Mód, 2014, Horgoš, Serbien)
118. Das gemeinsame Kürbiskernschalen in Šredisče (Foto: Anasztázia Gál, 2015, Šredisče, Slowenien)
119. Fasching im Kulturhaus von Bajánsenye (Foto: Anasztázia Gál, 2015, Bajánsenye, Ungarn)
120. Statue von Taras Schewtschenko in Satu Mare (Foto: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Rumänien)
121. Zweisprachige Beschriftungen der Fachmittelschule István Széchenyi in Vylok (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Vylok, Ukraine.)
122. Zweisprachige Ortsschilder in Bene (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ukraine)
123. Verein und kulturelle Identität: Serbischer Laienkulturverein St. Sava (Foto: Zoltán Klamár, 2012, Kanjiža, Serbien)

Multikulturelle Vielfalt

124. Kreuz in der katholischen Kirche von Cenad zur Erinnerung an die deutsche Gemeinde (Foto: Tünde Turai, 2014, Cenad, Rumänien)
125. Gastempfang im Heimatmuseum in Turnu (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Turnu, Rumänien)

Auflösung im Transnationalismus

126. Das ungarische Denkmal des 1989er Dreiländertreffens für den Frieden am ungarisch-österreichisch-slowenischen Dreiländer-Grenzpunkt (Foto: Csaba Mészáros, 2013, ungarisch-österreichisch-slowenisches Dreiländereck)

127. Die Annakapelle in Mogersdorf, eine Station des Friedenswegs (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Mogersdorf, Österreich)
128. Zweisprachiges Schild einer Schnapsbrennerei unter den Arkaden der Burg in Grad (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Grad, Slowenien)
129. Die Mariä Himmelfahrtskapelle („Brennerkapelle“) in Szentgotthárd-Zsida (Foto: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd-Zsida, Ungarn)
130. Gedenktafel für János Brenner in der Mariä Himmelfahrtskapelle in Szentgotthárd-Zsida (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Szentgotthárd-Zsida, Ungarn)
131. Ortsschild von Maria Bild mit dem Emblem des Dreiländer-Naturparks und der Wallfahrtskirche im Hintergrund (Foto: János Bednárík, 2015, Maria Bild, Österreich)
132. Gedenkstein für die Wallfahrten von Maria Bild und Mariazell vor der Szentgotthárd-er Kirche (Foto: János Bednárík, 2015, Szentgotthárd, Ungarn)
133. Die Wallfahrtskirche in Maria Bild (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Österreich)
134. Hauptaltar der Wallfahrtskirche in Maria Bild mit dem Wallfahrtsbild (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Österreich)
135. Die griechisch-katholische Wallfahrtskirche St. Michael in Máriapócs (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Ungarn)
136. Danksagungstafeln in der Wallfahrtskirche von Máriapócs (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Ungarn)
137. Rumänische Jugendliche entzünden Kerzen vor dem Maria-Wallfahrtsbild in Máriapócs (Foto: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Ungarn)
138. Sri Chinmoy-Straße auf der ungarischen Seite der ungarisch-österreichisch-slowenischen Grenze (Foto: Csaba Mészáros, 2013, ungarisch-österreichisch-slowenisches Dreiländereck)

RELAȚII CULTURALE

Minorități în diaspora

99. Inscriptie comemorativă - 300 de ani de la colonizarea șvabilor în Satu Mare. În fundal, biserica romano-catolică din Urziceni (Fotografie: Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, România)
100. Șvabii din Vállaj așezând coroane la monumentul deportaților din Urziceni (Fotografie: Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, România)

101. Panou biligv pe clădirea muzeului minorității bulgare din Banat de la Dudeștii Vechi (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, România)
102. Panou biligv pe grădinița și căminul de zi din Dudeștii Vechi (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, România)
103. Intrare în arena Hriszto Sztoicskov din Dudeștii Vechi (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Dudeștii Vechi, România)
104. Preoți sârbi în curtea mănăstirii din Bezdin (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Bezdin, România)
105. Sărbătoarea Sfântului Trifon în Deszk, cu participarea preotului sârb (Fotografie: László Mód, 214, Deszk, Ungaria)
106. Monumentul soldatului sovietic în curtea bisericii ortodoxe din Cenad (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, România)
107. Monumentul eroilor sârbi din Cenad căzuți în cele două Războaie Mondiale, în curtea bisericii ortodoxe sârbe (Fotografie: Levente Szilágyi, 2014, Cenad, România)

Orientarea minorităților către țara mamă și trecutul național comun

108. Monument reprezentând Pasărea Turul, ridicat la Vylok în onoarea lui Francisc Rákóczi II (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Vylok, Ucraina)
109. Pasărea Turul în cimitirul din Szabadka (Fotografie: Tünde Turai, 2011, Subotica, Serbia)
110. Identitate politică: 'Memorial 1956' la lacul Palić (Fotografie: Zoltán Klamár, 2012, Palić, Serbia)
111. Grup sculptural reprezentându-i pe cei șapte conducători maghiari descălecători în fața casei de cultură din Bene (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ucraina)
112. Simbolurile materiale ale identității istorice: sculpturi la mägura Csákó (Fotografie: Zoltán Klamár, 2012, Trešnjevac, Serbia)
113. Monument '1956' la Pecica (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Pecica, România)
114. Identitate locală: acasă în peisajul cultural (Fotografie: Zoltán Klamár, 2013, Totovo Selo, Serbia)
115. Festivalul Porumbului în Magyarkanizsa (Fotografie: Tünde Turai, 2011, Kanjiža, Serbia)
116. Preotul catolic din Horgoš binecuvântând podgoriile în prezența ordinelor de cavaleri ai vinului din Ungaria și Serbia (Fotografie: László Mód, 2014, Horgoš, Serbia)

117. Reprezentanți ai ordinelor de cavaleri ai vinului din Ungaria și Serbia la Sărbătoarea Sf. Urban din Horgoš (Fotografie: László Mód, 2014, Horgoš, Serbia)
118. Curățirea semințelor de dovleac în Šredisče (Fotografie: Gál Anasztázia, 2015, Šredisče, Slovenia)
119. Carnaval la casa de cultură din Bajánsenye (Fotografie: Gál Anasztázia, 2015, Bajánsenye, Ungaria)
120. Statuia lui Taras Shevchenko la Satu Mare (Fotografie: Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, România)
121. Inscripții bilingve pe Școala de Meserii Széchenyi István din Vylok (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Vylok, Ucraina)
122. Plăcuțe biligve cu numele localității Bene (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ucraina)
123. Asociație și identitate culturală: Asociația Culturală Sărbă Sfântul Sava (Fotografie: Zoltán Klamár, 2012, Kanjiža, Serbia)

Multiculturalitate pluricoloră

124. Cruce memorială a comunității germane din Cenad în biserica romano-catolică (Fotografie: Tünde Turai, 2014, Cenad, România)
125. Primirea oaspeților la casa-muzeu din Turnu (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Turnu, România)

Dizolvare în transnaționalism

126. Monumentul maghiar 'pentru pace' ridicat în urma întâlnirii din 1989 de la frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă)
127. Capela Sf. Ana din Mogensdorf, o stație pe 'drumul păcii' (Friedensweg) (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Mogensdorf, Austria)
128. Inscripție în patru limbi a unei pălincii sub arcadele cetății din Grad (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Grad, Slovenia)
129. Capela Sf. Fecioare („Brenner kápolna”) din Szentgotthárd-Zsida (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, Szentgotthárd-Zsida, Ungaria)
130. Placă comemorativă Brenner János în capela Sf. Fecioare din Szentgotthárd-Zsida (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Szentgotthárd-Zsida, Ungaria)
131. Plăcuță cu numele localității Maria Bild conținând emblema parcului Dreiländer-Naturpark. În fundal, biserica centru de pelerinaj (Fotografie: János Bednárík, 2015, Maria Bild, Austria)

132. Piatră comemorativă a pelerinajelor de la Maria Bild și Mariazell în fața bisericii parohiale Sf. Fecioară din Szentgotthárd (Fotografie: János Bednárík, 2013, Szentgotthárd, Ungaria)
133. Biserica centru de pelerinaj din Maria Bild (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Austria)
134. Altarul și icoana bisericii din Maria Bild (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Austria)
135. Biserica greco-catolică Sf. Mihail - centrul de pelerinaj din Máriapócs (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Ungaria)
136. Plăcuțe de recunoștință din biserica centru de pelerinaj din Máriapócs (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Ungaria)
137. Tineri români aprinzând lumânări la biserica centru de pelerinaj din Máriapócs (Fotografie: Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Ungaria)
138. Drumul Sri Chinmoy la tripla frontieră ungaro-austriaco-slovenă, pe partea Ungariei (Fotografie: Csaba Mészáros, 2013, frontiera triplă ungaro-austriaco-slovenă)

KULTURNE VEZE

Nacionale manjine u dijaspori

99. Spomen nadpis povodom tristo godišnjice useljavanja Švaba u Satmar, u pozadini sa rimokatoličkom crkvom u Čalanošu (Foto: Levente Siláđi, 2012, Čalanoš, Rumunija)
100. Švabe iz Valaja polažu venac na spomenik podignut deportiranima iz Čalanoša (Foto: Levente Siláđi, 2012, Čalanoš, Rumunija)
101. Oglasna tabla muzeja bugarske nacionalne manjine u Banatu (Foto: Levente Siláđi, 2014, Duestii Vechi, Rumunija)
102. Dvojezična oglasna tabla obdaništa i vrtića u Duestii Vechi (Foto: Levente Siláđi, 2014, Duestii Vechi, Rumunija)
103. Glavni ulaz sportske arene Hrito Stoičkov u Duestii Vechi (Foto: Levente Siláđi, 2014, Duestii Vechi, Rumunija)
104. Pravoslavni sveštenici u dvorištu samostana u Bezdinu (Foto: Tinde Turai, 2014, Bezdin, Rumunija)
105. Proslava Svetog Trifuna u Deski u prisustvu pravoslavnog sveštenika (Foto: Laslo Mod, 2014, Deska, Mađarska)

106. Spomenik crvenoarmejca u bašti pravoslavne crkve u Čanadu (Foto: Levente Silađi, 2014, Čanad, Rumunija)
107. Spomen stub palih srpskih junaka iz prvog i drugog svetskog rata podignut u bašti pravoslavne crkve u Čanadu (Foto: Levente Silađi, 2014, Čanad, Rumunija)

Oči nacionalnih manjina uprte ka zemlji matici i zajedničkoj nacionalnoj istoriji

108. Rakocijev spomenik sa sokolom na vrhu u Tisaujaku (Foto: Levente Silađi, 2015, Tisaujlak, Ukrajina)
109. Sokol na groblju u Subotici (Foto: Tinde Turai, 2011, Subotica, Srbija)
110. Politički identitet: sećanje na Mađarsku revoluciju 1956. godine, obala Paličkog jezera (Foto: Zoltan Klamar, 2012, Palić, Srbija)
111. Sedam vezira ispred seoskog doma u Bene (Foto: Levente Silađi, 2015, Bene, Ukrajina)
112. Objekti istorijskog identiteta: kipovi na humki Čako (Foto: Zoltan Klamar, 2012, Trešnjevac, Srbija)
113. Spomenik Mađarske revolucije 1956. godine u Pecici (Foto: Tinde Turai, 2014, Pečica, Rumunija)
114. Lokalni identitet: domovina u pejsažu (Foto: Zoltan Klamar, 2012, Totovo Selo, Srbija)
115. Festival kukuruza u Kanjiži (Foto: Tinde Turai, 2011, Kanjiža, Srbija)
116. Katolički pop u Horgošu deli blagoslov vinogradu uz prisustvo reda vinara is Mađarske i Srbije (Foto: Laslo Mod, 2014, Horgoš, Srbija)
117. Članovi reda vinara iz Mađarske i Srbije na proslavi Svetog Orbana (Foto: Laslo Mod, 2014, Horgoš, Srbija)
118. Grickanje bubdeve semenke u Sredisču (Foto: Anastasija Gal, 2015, Sredisče, Slovenija)
119. Poklade u domu kulture Bajanšenje (Foto: Anastasija Gal, 2015, Bajanšenje, Mađarska)
120. Skulptura Tarasa Ševčenka u Satu Mareu (Foto: Levente Silađi, 2013, Satu Mare, Rumunija)
121. Dvojezični nadpisi u srednjoj školi Ištvan Sečenji u tisaujaku (Foto: Levente Silađi, 2015, Tisaujlak, Ukrajina)
122. Dvojezični nadpisi na ulazu u mesto Bene (Foto: Levente Silađi, 2015, Bene, Ukrajina)

123. Društvo i kulturni identitet: Srpsko Amatersko Kulturno-Umetničko Društvo Sveti Sava (Foto: Zoltan Klamar, 2012, Kanjiža, Srbija)

Višebojnost u multikulturalitetu

124. Krst u rimokatoličkoj crkvi podseća vernike na nekadašnje nemačke žitelje Čanada (Foto: Tinde Turai, 2014, Čanad, Rumunija)
125. Čašćenje gosta u etno kući u Turnu (Foto: Levente Silađi, 2015, Turnu, Rumunija)

Transnacionalizam kao sredina za razblaživanje

126. Spomenik postavljen prilikom susreta tromeda za mir iz 1989 na punktu granice Mađarske, Austrije i Slovenije (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, mađarsko-austrijsko-slovenačka tromeda)
127. Kapela Svete Ane u Mogersdorfu na putu mira (Foto: Levente Silađi, 2015, Mogersdorf, Austrija)
128. Četvorjezična tabla pecare rakije pod arkadama u Gradu (Foto: Levente Silađi, 2015, Grad, Slovenija)
129. Kapela Velike Gospojine u Sentgothard-Židi (kapela Brener) (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, Sentgothard-Žida, Mađarska)
130. Spomen ploča Janoša Brenera u kapeli Velike Gospojine u Sentgothard-Židi (Foto: Levente Silađi, 2015, Sentgothard-Žida, Mađarska)
131. Putokaz mesta Marija Bilda sa amblemom parka prirode, u pozadini sa crkvom (Foto: Janoš Bednarik, 2015, Marija Bild, Austrija)
132. Spomen kamen hodočašća Marija Bild i Marijacel ispred crkve Velike Gospojine u Sentgothardu (Foto: Janoš Bednarik, 2013, Sentgothard, Mađarska)
133. Crkva u Marija Bildu (Foto: Levente Silađi, 2015, Marija Bild, Austrija)
134. Glavni oltar crkve sa ikonom (Foto: Levente Silađi, 2015, Marija Bild, Austrija)
135. Crkva Svetog Mihaela Arhangela u Marijapoču (Foto: Levente Silađi, 2015, Marijapoč, Mađarska)
136. Tablice zahvalnosti u ckrvi u Marijapoču (Foto: Levente Silađi, 2015, Marijapoč, Mađarska)
137. Mladi ljudi iz Rumunije pale svećice ispred ikona Marije u Marijapoču (Foto: Levente Silađi, 2015, Marijapoč, Mađarska)
138. Put „Sri Chinmoy“ na mađarskom delu tromeda na mađarsko-austrijsko-slovenskoj granici (Foto: Čaba Mesaroš, 2013, mađarsko-austrijsko-slovenačka tromeda)

SODELOVANJE NA KULTURNEM PODROČJU

Diaspora manjšine

99. Spominski napis ob tristoletnici kolonizacije nemcev v Satu Mare, v ozadju romanska katoliška cerkev v Urziceniu (Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, Romunija)
100. Nemci iz Vállajja polagajo vence pred obeležjem, postavljenim v čast deportiranim iz Urzicienija (Levente Szilágyi, 2012, Urziceni, Romunija)
101. Dvojezična tabla muzeja bolgarske manjšine v Duestii Vechiu (Levente Szilágyi, 2014, Duestii Vechi, Romunija)
102. Dvojezična tabla vrtca v Duestii Vechiu (Levente Szilágyi, 2014, Duestii Vechi, Romunija)
103. Glavni vhod v areno Hriszto Sztoicsov v Duestii Vechiu (Levente Szilágyi, 2014, Duestii Vechi, Romunija)
104. Srbski duhovniki na dvorišču samostana v Bezdinu (Tünde Turai, 2014, Bezdin, Romunija)
105. Praznik Svetega Trifona v Deszku, sodeluje tudi srbski patriarh (László Mód, 2014, Deszk, Madžarska)
106. Spomenik sovjetskemu vojaku na vrtu srbske ortodoksne cerkve v Cenadu (Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Romunija)
107. Spominsko obeležje srbskim junakom prve in druge svetovne vojne iz Cenada na vrtu srbske ortodoksne cerkve (Levente Szilágyi, 2014, Cenad, Romunija)

Manjšine, ki se ozirajo na matično državo in skupno preteklost

108. Spominsko obeležje Rákóczi s ptico turul v Vyloku (Levente Szilágyi, 2015, Vylók, Ukrajina)
109. Turul ptica na pokopališču v Subotici (Tünde Turai, 2011, Subotica, Srbija)
110. Politična identiteta: Spomin na dogodke iz leta 1956 na nabrežju v Paliću (Zoltán Klamár, 2012, Palić, Srbija)
111. Kipi sedmih vojskovodij pred vaškim domom v Beneju (Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ukrajina)
112. Popredmetenje zgodovinske identitete: kipi na griču Csákó (Zoltán Klamár, 2012, Trešnjevac, Srbija)
113. Obeležje iz leta 1956 v Pecici (Tünde Turai, 2014, Pecica, Romunija)

114. Lokalna identiteta: v domači pokrajini (Zoltán Klamár, 2012, Totovo Selo, Srbija)
115. Festival koruze v Kanjiži (Tünde Turai, 2011, Kanjiža, Srbija)
116. Katoliški duhovnik iz Horgoša posveča vinograde v prisotnosti madžarskih in srbskih vitezov vina (László Mód, 2014, Horgoš, Srbija)
117. Predstavniki madžarskih in srbskih vitezov vina na prazniku sv. Orbana v Horgošu (László Mód, 2014, Horgoš, Srbija)
118. Lupljenje bučnega semena v Središču (Anasztázia Gál, 2015, Središče, Slovenija)
119. Pustovanje v kulturnem domu v Bajánsenyeju (Anasztázia Gál, 2015, Bajánsenye, Madžarska)
120. Kip Tarasza Sevcsenka v Satu Mareju (Levente Szilágyi, 2013, Satu Mare, Romunija)
121. Dvojezični napisi srednje poklicne šole Széchenyi István v Vyloku (Levente Szilágyi, 2015, Vylók, Ukrajina)
122. Dvojezična krajevna tabla v Beneju (Levente Szilágyi, 2015, Bene, Ukrajina)
123. Društvo in kulturna identiteta: Amatersko Umetniško Društvo Sveti Sava (Zoltán Klamár, 2012, Kanjiža, Srbija)

Multikulturalna raznolikost

124. Križ v spomin na nemško skupnost v rimsko katoliški cerkvi v Cenadu (Tünde Turai, 2014, Cenad, Romunija)
125. Sprejem gostov v krajinski hiši v Turnuju (Levente Szilágyi, 2015, Turnu, Romunija)

Razpad transnacionalizma

126. Spominsko obeležje madžarov iz leta 1989 ob srečanju tromeje za mir na tromeji med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo (Csaba Mészáros, 2013, tromeja med Madžarsko, Avstrijo in Slovenijo)
127. Kapelica Ana v Modincih, ena od postojank „poti miru“ (Friedensweg) (Levente Szilágyi, 2015, Modinci, Avstrija)
128. Štirijezični napis na žganjarni na Gradu pri Gradu (Levente Szilágyi, 2015, Grad, Slovenija)
129. Kapelica Device Marije v Monošter-Židi („Brenner kapelica“) (Csaba Mészáros, 2013, Monošter-Žida, Madžarska)

130. Spominska tabla Brenner Jánosa v kapelici Device Marije v Monošter-Židi (Levente Szilágyi, 2015, Monošter- Žida, Madžarska)
131. Krajevni napis Maria Bilda z emblemom Dreiländer-Naturpark, v ozadju svetišče (János Bednárík, 2015, Maria Bild, Avstrija)
132. Spomenik romanja v Maria Bild in Mariazell pred župnijsko cerkvijo Device Marije v Monoštru (János Bednárík, 2013, Monošter, Madžarska)
133. Svetišče v Maria Bildu (Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Avstrija)
134. Glavni oltar svetišča v Maria Bildu (Levente Szilágyi, 2015, Maria Bild, Avstrija)
135. Grškokatoliško svetišče Sveti Mihael v Máriapócsu (Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Madžarska)
136. Zahvalne table pri svetišču v Máriapócsu (Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Madžarska)
137. Mladi romuni prižigajo svečo pred Marijino sliko v Máriapócsu (Levente Szilágyi, 2015, Máriapócs, Madžarska)
138. Cesta Sri Chinmoy na madžarski strani madžarsko-avstrijsko-slovenske tromeje (Csaba Mészáros, 2013, madžarsko-avstrijsko-slovenska tromeja)

КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Меншини в діаспорі

99. Пам'ятний напис до трьохсоті річниці заселення соту-марських швабів, позаду римо-католицька церква у с. Урзічені (Фото: Левенте Сіладі, 2012, Урзічені, Румунія)
100. Валлойські шваби покладають вінок до пам'ятника, зведеного на честь депортованих з Урзічені (Фото: Левенте Сіладі, 2012, Урзічені, Румунія)
101. Меморіальна дошка двома мовами музею болгарської національної меншини в Дудешті Век' (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Дудешті Век', Румунія)
102. Пам'ятна дошка двома мовами на стіні дитячого садка та групи продовженого дня у Дудешті Век' (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Дудешті Век', Румунія)
103. Головний вхід у «стадіон» Христо Стоїчков у Дудешті Век' (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Дудешті Век', Румунія)
104. Сербські священнослужителі у дворі монастиря у Бездін (Фото: Тюдде Турай, 2014, Бездін, Румунія)
105. Свято Святого Трифона у Деск за участю сербського патріарха (Фото: Ласло Мод, 2014, Деск, Угорщина)

106. Пам'ятник радянському воїну у саду ортодоксальної сербської церкви в Ченад (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Ченад, Румунія)
107. Меморіальна колона у саду сербської ортодоксальної церкви, встановлена на пам'ять ченадських сербських героїв, які загинули під час першої та другої світових війн (Фото: Левенте Сіладі, 2014, Ченад, Румунія)

Угорщина і угорські нацменшини інших країн з погляду спільного минулого

108. Памятник Ракоці з міфічним птахом Турул у с. Тисоуйлок (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Тисоуйлок, Україна)
109. Птах Турул на кладовищі у Суботиці (Фото: Тюдде Турай, 2011, Суботица, Сербія)
110. Політична ідентичність: відзначення подій 1956-го року на березі озера Паліч (Фото: Золтан Кломар, 2012, Паліч, Сербія)
111. Статуї вождів семи угорських племен перед сільською радою у селі Бене (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Бене, Україна)
112. Предмети, які символізують історичну ідентичність: статуї на пагорбі Чако (Фото: Золтан Кломар, 2012, Трешньевац, Сербія)
113. Пам'ятник подій 1956-го року у Печика (Фото: Тюдде Турай, 2014, Печика, Румунія)
114. Локальна ідентичність: вдома у рідній природі (Фото: Золтан Кломар, 2012, Тотово Село)
115. Фестиваль кукурудзи у Каніжа (Фото: Тюдде Турай, 2011, Каніжа, Сербія)
116. Католицький священник з Хоргоша благословляє виноградники в присутності угорських та сербських виноробів (Фото: Ласло Мод, 2014, Хоргош, Сербія)
117. Угорські та сербські винороби на святі Святого Орбана (Фото: Ласло Мод, 2014, Хоргош, Сербія)
118. Народні зібрання «Свято насіння тикви» у Средіще (Фото: Анастасія Гал, 2015, Средіще, Словенія)
119. Масляна у будинку культури у Бояншенє (Фото: Анастасія Гал, 2015, Бояншенє, Угорщина)
120. Пам'ятник Тарасу Шевченку у Сату-Маре (Фото: Левенте Сіладі, 2013, Сату-Маре, Румунія)
121. Двомовна вивіска професійно-технічного училища імені Іштвана Сечені у селі Тисоуйлок (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Тисоуйлок, Україна)

122. Дошка топонімів на двох мовах (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Бене, Україна)
123. Товариство і культурна ідентичність: Сербське Аматорське Товариство Культури імені Святого Сави (Фото: Золтан Кломар, 2012, Канижа, Сербія)

Культурна різноманітність

124. Хрест, який нагадує про німецьку громаду у римо-католицькій церкві у Ченад (Фото: Тюдде Турай, 2014, Ченад, Румунія)
125. Прийом відвідувачів в етнографічному музеї села Турну (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Турну, Румунія)

Перебування у транснаціоналізмі

126. Угорський пам'ятник «Зустріч трьох кордонів за мир» 1989-го року на стику трьох кордонів Угорщини-Австрії-Словенії (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, державний кордон Угорщини-Австрії-Словенії)
127. Каплиця Святої Анни у місті Могерсдорф, одна із зупинок «дороги миру» (Friedensweg) (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Могерсдорф, Австрія)
128. Дошка гуральні на чотирьох мовах під аркадами замку Верхнього Лендава (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Верхньє Лендава, Словенія)
129. Каплиця Успіння Богородиці у Сентготтхард –Жідо («Каплиця Бреннер») (Фото: Чобо Мийсарош, 2013, Сентготтхард-Жідо, Угорщина)
130. Меморіальна дошка Яноша Бреннера у каплиці Успіння Богородиці у Сентготтхард-Жідо (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Сентготтхард-Жідо, Угорщина)
131. Дошка населеного пункту Марія Білд з емблемою Dreiländer-Naturpark, позаду святиня (Фото: Янош Беднарик, 2015, Марія Білд, Австрія)
132. Пам'ятний камінь паломництва у Марія Білд та Маріацелл у Сентготтхарді перед парафіяльним храмом Успіння Богородиці (Фото: Янош Беднарик, 2013, Сентготтхард, Угорщина)
133. Святиня у Марія Білд (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Марія Білд, Австрія)
134. Головний вівтар святині з чудотворною іконою (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Марія Білд, Австрія)
135. Греко-католицький храм Святого Міґаля у Марія-Повчі (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Марія-Повч, Угорщина)
136. Дошки подяки біля храму-святині у Марія-Повчі (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Марія-Повч, Угорщина)

137. Румунська молодь запалює свічки перед чудотворною іконою Богоматері у Марія-Повчі (Фото: Левенте Сіладі, 2015, Марія-Повч, Угорщина)
138. Шлях Срі Чінмои на державному кордоні Угорщини-Австрії-Словенії з угорської сторони (Фото: Чобо Мийсарош 2013, кордон Угорщини-Австрії-Словенії).

HELYNÉVMUTATÓ

Magyar településnév	Hivatalos településnév	Országkód
Akli	Okli/Окли	UKR
Alsószölnök	Alsószölnök	HU
Apátfalva	Apátfalva	HU
Apátistvánfalva	Apátistvánfalva	HU
Aracs	Arača	SRB
Arad	Arad	RO
Bajánsenye	Bajánsenye	HU
Bajsa	Bajsa	SRB
Batár	Botar/Ботар	UKR
Battonya	Battonya	HU
Battyánháza	Beba Veche	RO
Bécs	Wien	AUT
Békéscsaba	Békéscsaba	HU
Belgrád	Beograd	SRB
Bene	Bene/Бене	UKR
Beregszász	Berehove/Берегове	UKR
Berlin	Berlin	D
Bezdin	Bezdin	RO
Börvely	Bervenii	RO
Budapest	Budapest	HU
Bukarest	București	RO
Cégénydányád	Cégénydányád	HU
Čepinci	Čepinci	SLO
Ciplovici	Čiprovci, Чипровци	BG

Csanálos	Urziceni	RO
Császló	Császló	HU
Csedreg	Cidreag	RO
Csegöld	Csegöld	HU
Csene	Cenei	RO
Csenger	Csenger	HU
Csengersima	Csengersima	HU
Csernovic	Černivci/Чернівці	UKR
Csóka	Čoka	SRB
Csókakő	Csókakő	HU
Debrecen	Debrecen	HU
Deszk	Deszk	HU
Dobronak	Dobrovnik	SLO
Domaszék	Domaszék	HU
Écska	Ečka	SRB
Eszék	Osijek	HR
Fehérgyarmat	Fehérgyarmat	HU
Fehring	Fehring	AUT
Feketics	Feketić	SRB
Felsőbánya	Baia Sprie	RO
Felsőlendva	Grad	SLO
Felsőőr	Oberwart	AUT
Felsőszőlnök	Felsőszőlnök	HU
Fertősalmás	Fertešolmaš/Фертешолмаш	UKR
Forgolány	Дівучне/Дівичне	UKR
Fürstenfeld	Fürstenfeld	AUT
Göntérháza	Genterovci	SLO

Gyula	Gyula	HU
Gyügye	Gyügye	HU
Halmi	Halmeu	RO
Heiligenkreuz	Heiligenkreuz im Lafnitztal	AUT
Horgos	Horgoš	SRB
Jánkmajtis	Jánkmajtis	HU
Jennersdorf	Jennersdorf	AUT
Kalch	Kalch	AUT
Kapornak	Krplivnik	SLO
Káptalanfalva	Busenje	SRB
Karácsonliget	Soca	RO
Kecskemét	Kecskemét	HU
Kercaszomor	Kercaszomor	HU
Kétvölgy	Kétvölgy	HU
Kiskomlós	Comloşu Mic	RO
Kispalád	Kispalád	HU
Kiszombor	Kiszombor	HU
Kisszelmenc	Mali Selmenci/Малі Селменці	UKR
Kolozsvár	Cluj-Napoca	RO
Komlódtótfalu	Komlódtótfalu	HU
Köcse	Cecea	RO
Körmend	Körmend	HU
Krobotek	Krobotek	AUT
Kuzma	Kuzma	SLO
Kübekháza	Kübekháza	HU
Lacunás	Lăţunaş	RO
Lázári	Lazuri	RO

Lovrin	Lovrin	RO
Mácsa	Macea	RO
Magyarcsanád	Magyarcsanád	HU
Magyarkanizsa	Kanjiža	SRB
Magyarszombatfa	Magyarszombatfa	HU
Makó	Makó	HU
Máramarossziget	Sighetu Marmăției	RO
Maria Bild	Maria Bild	AUT
Maria Weinberg	Maria Weinberg - Gaas	AUT
Máriapócs	Máriapócs	HU
Mariazell	Mariazell	AUT
Mátészalka	Mátészalka	HU
Matjaševci	Matjaševci	SLO
Mezőfény	Foieni	RO
Módos	Jaša Tomić	SRB
Mogersdorf	Mogersdorf	AUT
Mokrin	Mokrin	SRB
Mórahalom	Mórahalom	HU
Munár	Munar	RO
Munkács	Mukačeve/Мукачеве	UKR
Muraszombat	Murska Sobota	SLO
Nagybánya	Baia Mare	RO
Nagycsanád	Cenad	RO
Nagyecsed	Nagyecsed	HU
Nagykároly	Carei	RO
Nagykikinda	Kikinda	SRB
Nagylak	Nagylak	HU

Nagylak	Nădlac	RO
Nagypalád	Velyka Palad'/Велика Паладь	UKR
Nagypeleske	Peleş	RO
Nagyszelmenc	Veľké Slemence	SK
Nagyszentmiklós	Sănnicolau Mare	RO
Nagyszőlős	Виноградів/Виноградів	UKR
Nagyvárad	Oradea	RO
Nagyzsám	Jamu Mare	RO
Negostina	Negostina	RO
Németújvár	Güssing	AUT
Neuhaus am Klausenbach	Neuhaus am Klausenbach	AUT
Neumarkt an der Raab	Neumarkt an der Raab	AUT
Nevetlenfalu	Nevetlenfolu/Неветленфолу	UKR
Nyírbátor	Nyírbátor	HU
Nyíregyháza	Nyíregyháza	HU
Óbéba	Beba Veche	RO
Oberdrosen	Oberdrosen	AUT
Óbesenyő	Dudeştii Vechi	RO
Ópusztaszer	Ópusztaszer	HU
Oromhegyes	Trešnjevac	SRB
Orosháza	Orosháza	HU
Óvári	Oar	RO
Öregfalu	Pustiniş	RO
Őrihodos	Hodoš	SLO
Palicsfürdő	Palić	SRB
Párdány	Međa	SRB
Pécs	Pécs	HU

Pécska	Pecica	RO
Pete	Petea	RO
Péterhegy	Gornji Petrovci	SLO
Pétrovarád	Petrovaradin	SRB
Ptuj (Potony)	Ptuj	SLO
Pusztadaróc	Dorolț	RO
Pusztakeresztúr	Cherestur	RO
Rábafüzes	Rábafüzes	HU
Rábakethely	Rábakethely	HU
Rábatótfalu	Rábatótfalu	HU
Rábé	Rabe	SRB
Rax	Rax	AUT
Rozsály	Rozsály	HU
Sankt Martin an der Raab	Sankt Martin an der Raab	AUT
Sotina	Sotina	SLO
Sveti Jurij	Sveti Jurij	SLO
Szabadka	Subotica	SRB
Szalfő	Szalfő	HU
Szamosbecs	Szamosbecs	HU
Szamossályi	Szamossályi	HU
Szamosatárfalva	Szamosatárfalva	HU
Szamosújlak	Szamosújlak	HU
Szárazberek	Bercu	RO
Szatmárnémeti	Satu Mare	RO
Szeged	Szeged	HU
Szeged-Csanád	Szeged-Csanád	HU
Szentgotthárd	Szentgotthárd	HU

Szerdahely	Šredisče	SLO
Szófia	Sofija/София	BG
Szőlősgyula	Djula/Дюла	UKR
Szőreg	Szőreg	HU
Szucsáva	Suceava	RO
Tauka	Tauka	AUT
Temesvár	Timișoara	RO
Tiszabecs	Tiszabecs	HU
Tiszabökény	Tysobyken'/Тисобикен	UKR
Tiszafarkasfalva	Vovčanske/Вовчанске	UKR
Tiszapéterfalva	Pyjterfolvo/Пийтерфолво	UKR
Tiszaújlak	Vylok/Вилок	UKR
Tivadar	Fedorove/Федорове	UKR
Tornya	Turnu	RO
Tóthfalu	Totovo Selo	SRB
Újvidék	Novi Sad	SRB
Ungvár	Užhorod/Ужгород	UKR
Valkány	Vălcani	RO
Vállaj	Vállaj	HU
Vásárosnamény	Vásárosnamény	HU
Versec	Vršac	SRB
Vetés	Vetiș	RO
Vinga	Vinga	RO
Weichselbaum	Weichselbaum	AUT
Zajta	Zajta	HU
Zenta	Senta	SBR
Zsida	Zsida	HU

INDEX

Official place-name	Hungarian place-name	Country code
Alsószölnök	Alsószölnök	HU
Apátfalva	Apátfalva	HU
Apátistvánfalva	Apátistvánfalva	HU
Arača	Aracs	SRB
Arad	Arad	RO
Baia Mare	Nagybánya	RO
Baia Sprie	Felsőbánya	RO
Bajánsenye	Bajánsenye	HU
Battonya	Battonya	HU
Beba Veche	Battyánháza	RO
Beba Veche	Óbéba	RO
Békéscsaba	Békéscsaba	HU
Bercu	Szárzaberek	RO
Bervenii	Börvely	RO
Bezdin	Bezdin	RO
Bucureşti	Bukarest	RO
Budapest	Budapest	HU
Carei	Nagykároly	RO
Cégénydányád	Cégénydányád	HU
Cenad	Nagycsanád	RO
Cenei	Csene	RO
Checea	Köcse	RO
Cherestur	Pusztakeresztúr	RO

Cidreag	Csedreg	RO
Cluj-Napoca	Kolozsvár	RO
Comloşu Mic	Kiskomlós	RO
Császló	Császló	HU
Csegöld	Csegöld	HU
Csenger	Csenger	HU
Csengersima	Csengersima	HU
Csókakő	Csókakő	HU
Debrecen	Debrecen	HU
Deszk	Deszk	HU
Domaszék	Domaszék	HU
Dorolţ	Pusztadaróc	RO
Dudeştii Vechi	Óbesenyő	RO
Fehérgyarmat	Fehérgyarmat	HU
Fehring	Fehring	AUT
Felsőszölnök	Felsőszölnök	HU
Foieni	Mezőfény	RO
Fürstenfeld	Fürstenfeld	AUT
Güssing	Németújvár	AUT
Gyula	Gyula	HU
Gyügye	Gyügye	HU
Halmeu	Halmi	RO
Heiligenkreuz im Lafnitztal	Heiligenkreuz	AUT
Jamu Mare	Nagyzsám	RO
Jánkmajtis	Jánkmajtis	HU
Jennersdorf	Jennersdorf	AUT
Kalch	Kalch	AUT

Kecskemét	Kecskemét	HU
Kercaszomor	Kercaszomor	HU
Kétvölgy	Kétvölgy	HU
Kispalád	Kispalád	HU
Kiszombor	Kiszombor	HU
Komlódtótfalu	Komlódtótfalu	HU
Körmend	Körmend	HU
Krobotek	Krobotek	AUT
Krplivnik	Kapornak	SLO
Kübekháza	Kübekháza	HU
Lăţunaş	Lacunás	RO
Lazuri	Lázári	RO
Lovrin	Lovrin	RO
Macea	Mácsa	RO
Magyarcsanád	Magyarcsanád	HU
Magyarszombatfa	Magyarszombatfa	HU
Makó	Makó	HU
Maria Bild	Maria Bild	AUT
Maria Weinberg - Gaas	Maria Weinberg	AUT
Máriapócs	Máriapócs	HU
Mariazell	Mariazell	AUT
Mátészalka	Mátészalka	HU
Mogersdorf	Mogersdorf	AUT
Mórahalom	Mórahalom	HU
Munár	Munár	RO
Nădlac	Nagylak	RO
Nagyecsed	Nagyecsed	HU

Nagylak	Nagylak	HU
Negostina	Negostina	RO
Neuhaus am Klausenbach	Neuhaus am Klausenbach	AUT
Neumarkt an der Raab	Neumarkt an der Raab	AUT
Nyírbátor	Nyírbátor	HU
Nyíregyháza	Nyíregyháza	HU
Óar	Óvári	RO
Oberdrosen	Oberdrosen	AUT
Oberwart	Felsőőr	AUT
Ópusztaszer	Ópusztaszer	HU
Oradea	Nagyvárad	RO
Orosháza	Orosháza	HU
Pecica	Pécska	RO
Pécs	Pécs	HU
Peleş	Nagypeleske	RO
Petea	Pete	RO
Pustiniş	Öregfalu	RO
Rábfüzes	Rábfüzes	HU
Rábakethely	Rábakethely	HU
Rábatótfalu	Rábatótfalu	HU
Rax	Rax	AUT
Rozsály	Rozsály	HU
Sankt Martin an der Raab	Sankt Martin an der Raab	AUT
Sânnicolau Mare	Nagyszentmiklós	RO
Satu Mare	Szatmárnémeti	RO
Sighetu Marmăţiei	Máramarossziget	RO
Soca	Karácsonliget	RO

Suceava	Szucsáva	RO
Szalafő	Szalafő	HU
Szamosbecs	Szamosbecs	HU
Szamossályi	Szamossályi	HU
Szamostatárfalva	Szamostatárfalva	HU
Szamosújlak	Szamosújlak	HU
Szeged	Szeged	HU
Szeged-Csanád	Szeged-Csanád	HU
Szentgotthárd	Szentgotthárd	HU
Szóreg	Szóreg	HU
Tauka	Tauka	AUT
Timișoara	Temesvár	RO
Tiszabecs	Tiszabecs	HU
Turnu	Tornya	RO
Urziceni	Csanálos	RO
Vălcani	Valkány	RO
Vállaj	Vállaj	HU
Vásárosnamény	Vásárosnamény	HU
Vetiș	Vetés	RO
Vinga	Vinga	RO
Weichselbaum	Weichselbaum	AUT
Wien	Bécs	AUT
Zajta	Zajta	HU
Zsida	Zsida	HU